

Viața Rominească

REVISTĂ LITERARĂ ȘI ȘTIINȚIFICĂ

SUMAR:

Mihail Sadoveanu	Măria-Sa Puiul Pădurii.
Gala Galaction și Pr. V. Radu .	In jurul Sfințelor Scripturi.
Aureliu Weiss	La moartea lui Georges de Porte-Riche.
I. Petrovici	Impresii din Italia (Imprejurimile Romei).
Emil Virtosu	lordache Golescu și întâmplările anului 1821.
Otilia Cazimir	Pasteluri: Lacul.—După ploaie (versuri).
G. Topirceanu	Domnia lui Ciubăr Vodă.
Ion Minulescu	Cu plopii în ploaie (versuri).
Nicolae Tolu	Istorie și artă.
I. M. Marinescu	Din Theocrit (versuri).
Demostene Botez	Fără anotimp (versuri).
Radu Vulpe	Stațiunea protoistorică și daco-romană dela Poiana în Moldova de jos.
Izabela Sadoveanu	Cronica literară (Comemorările Romantismului).
M. Sevastos	Cronica teatrală.
Dragoș Protopopescu	Cronica engleză (Cultura engleză).
Nicanor & Co.	Miscellanea (D. Iorga filozof.—Conflictul cultural America-Europa.—Rubrica: «Recenzii».—Intelectualii comici.—Criza mondială).

Recenzii: Jean Boutlere: La Vie et l'Oeuvre de Ion Creangă (1873—1889). Paul Zarifopol. — Alexandre Rally et Getta Hélène Rally: Bibliographie franco-roumaine. M. R. — C. C. Giurescu: Ion C. Brătianu. Acte și cuvîntări. Vol. III (1 Maiu 1877—30 April 1878). — P. P. Panaitescu: Emigrația polonă și Revoluția română din 1848. A. Oțetea. — G. Balș: I. Biserica din Lujeni. II. Introducerea pridvorului în planul bisericilor moldovenești. — A. Veress: Pictorul Barabás și Romîni. — Ioachim Mitola: Inceputurile artei rominești în Banat. — Dr. V. Cheval: Où en est Glozel? P. Constantinescu-Iași.

Revista Revistelor: „Poezia lui Petrarca” (La Critica). — „Balze, om de afaceri” (Revue des deux Mondes). — „Umorul francez în evul-mediu” (Annales de l'Université de Paris). — „Pluralismul amoros” (L'en dehors). — „Visul și teoriile lui” (Revue trimestrielle Canadienne). — „Viena, capitală de vară” (L'Europe Centrale). — „Civilizația americană” (Nuova Antologia).

Tabla de materie.

Redacția și Administrația: Str. Const. Mille 7-9-11, București

1930

Viața Rominească apare lunar cu 160 pagini. — Abonamentul în țară un an 500 lei; jumătate an 250 lei.— Pentru străinătate: un an 650 lei; jumătate an 375 lei.

Reproducerea oprită.

4876/D

4876D bis

VIAȚA ROMÎNEASCĂ

REVISTĂ LUNARĂ

București, Str. Const. Mille (Sărindar) No. 7-9-11

Anul XXII

Prețul Abonamentelor :

IN ȚARA :

Pe un an Lei 500

Pe jumătate an „ 250

IN STRĂINĂTATE :

Pe un an Lei 650

Pe jumătate an „ 375

Abonamentele se pot face dela orice număr, trimițind suma prin mandat poștal sau plătind costul direct la birourile administrației din București, str. Const. Mille No. 7-9-11.

Colecții complete pe anii 1920, 1921, 1922, 1923 și 1924, se găsesc în depozit la Administrația Revistei cu prețul de 200 lei colecția, iar 1925, 1926, 1927 și 1928 cu lei 300 colecția.

Administrația.

Măria-Sa Puiul Pădurii¹

*Cine a spus că timpul fuge?
Vremea cea mai adîncă stă de față
Cu umbrele morșilor care se 'ntorc,
Cînd noi trecem.*

De cîteva zile, cerboaiica fătase departe de pîrâu, într'un ponor singuratic. Locul cel vechiu din peșteră, unde avea obiceiul să-și adăpostească în fiecare an puiul, acuma nu mai era slobod. O ființă străină venise și-l ocupase, întovărășită de un oîne groaznic cu coama zbîrlită de spini de aramă. Asemenea cîne nu se mai văzuse în acea împărăție.

În șase toamne, acolo fusese adăpostul ei. Acuma, de cîte ori se furișea la pîrâu și întindea gîtul, simțea mirosul fumului și zărea și pe celalt tovarăș al omului, scînteind, frămîntînd limbi și brațe și răsufliînd abur. Acel diavol care apare și dispare, crește și descrește, care se preface în furtună și balaur pustiitor, numai de om poate fi scornit prin meniri, descîntece și suflări. De el se tem toate vietățile pădurii. Cu toate acestea, zăvodul i se închină și se bucură de el ca de soare. Cîinii au legămînt de prietenie cu oamenii și au învățat dela ei multe.

Acolo, în ponor, cerboaiica alesese locul cel mai bine căpușit cu iarbă veche, subt o streșină deasă de fag. Avea cărări de scăpare la timp de primejdie, înspre două văiuge. Fagul începea să-și scuture cele dintăiu foiți galbene și ea sta cu picioarele subpuse și cu urechea atentă, avînd lîngă pulpa caldă puiul. Simțea mirezmele pădurii umblînd în jurul ei ca niște zboruri de vietăți. Auzea stîns, în funduri de văi, un scheunat de vulpe ori o chemare de lup și înțelegea că acei dușmani își încep vînătorile. Dar ea era departe de ei și bine adăpostită. Din cînd în cînd sosea, la subsuorile fagului ce-

¹ Capitol de roman.

lui bătrîn, ciocănitorea și duruia în scoartă cu clonțu-i negru, apoi bătea, ciocănea și rupea, deschizînd rănile lemnului și fulgerînd spre larve limba-i lungă și fină. În tufele de singer de-aproape, sta aninat, ca o punguță albă de lînă, un cuib de aușel. Il țesuseră două păsărele în primăvara trecută și țiriseră în el două rînduri de aușei. Acuma se împrăstiaseră în pădure ca niște raze de lumină și cîntece, și cuibul rămăsese deșert. Prin lumina liniștită, deasupra tufelor de singer, zburau prin aer, înșurubîndu-se grăbit, semințe de frașin cu aripioarele lor răsucite.

Din cînd în cînd ciuta își trezea puiul atingîndu-l cu botul. Ridicîndu-se în picioare cu închinări și cumpăniri, îl ducea atent după ea, ca să-l învețe locurile. Puiul o urma tremurînd încă pe picioruțele-i strîmbe și întindea după dînsa botșoru-i umed. Într'o parte era vale, în cealaltă parte altă vale; și pădurea se odihnea liniștită în soarele de toamnă. În alți ani, la peșteră, puiul era mare pe vremea asta. Acuma, împrejurările vieții și ale iubirii hotărîseră altfel.

Într'o noapte, întră vîntul în pădure sunînd în crengi. Apoi crescă în furtună, cu roiuri de ploaie și sloată. Subt streșina fagului uriaș, în cuibarul de iarbă și mușchiu, era destul de bine; ciuta avea în ea știința vieții, pe care o pusesse în ea Dumnezeu ca în toate făpturile, și locul ce-și alesese era dosit atît cît trebuia de răutățile miezului nopții și deschis anume spre blîndeța amiezii. Soarele se arată puțin, străpungînd o zi leșietică; după aceia nourii se îmbulziră iar, învîlmășindu-se.

Astfel a venit asupra codrului cel dintăiu semn și glas al toamnei. Vîntul se domoli încet-încet, strîngîndu-se subt cercul soarelui, cătră mările dela sud și cătră acea Spanie depărtată la care cugeta, cu sufletul împovărat de mîhnire, Doamna Genoveva.

Gelo se sculă în ziua a treia și dădu ocol focului, adunînd căldură în blană, apoi veni lingă stăpînă și linse mînuța copilului. În peșteră era o lumină lăptoasă, mai dulce decît cea de-afară cernută prin nouri de cenușă.

— Ce este, Gelo? Te duci la vînat? — întrebă Doamna Genoveva.

Zăvodul se gudură subt mina ei, scîncind cu prietenie. Era hotărît să se ducă la vînat. Pădurea era umedă și, după zile rele, toți iepurii trebuiau să iasă flămînzi din codruri. Dădu întăiu ocol peșterii, amirosînd proviziile și blănille, cași cum ar fi fost răspunzător de ele, apoi ieși prin latorea îngrămădirii de spină și țepi care închideau intrarea. Cîteva vîrfuri ciumpăvite de brad astupau această trecere în vremea nopții. Cum se făcea ziuă, Doamna Genoveva le trăgea la o parte. Uneori și cînele singur se necăjea să facă lucrarea aceasta, apucînd cu gura uscăturile și silindu-se să le înlă-

ture. Nu putea ajunge la deplin sfârșit și se trudea gemînd și gîfîind. Stăpîna-sa ridea și-l ajuta, alegînd și ferînd crengile din încleștările în care se țineau. Indată calea se elibera și Gelo era fericit de izbîndă. Admira puterea Doamnei Geneveva și în același timp era incredințat că fără el nu s'ar fi putut face nimic.

Ajuns subt cerul pădurii, cînele își scutură blana, după aceia înălță nasul, întrebînd adierile și mirosurile. Porni la vale cătră pîrău și luă în lung malul, în cursul apei. Din cînd în cînd se oprea și trăgea în el, pria nări, cunoștință deplină despre tufișuri. Dar domeniul lui nu era aici, ci mult mai la vale, într'o poiană largă, unde iepurii aveau sate și ieșeau noaptea, la lună, ca să se alunge, să se zbunguiască și să se ridice unul asupra altuia la luptă, în două picioare.

Așa merse un timp, până ce zvonul apei se domoli. Acolo se forma un ochiu de cer în cupa unei stînci. Gelo își observă, cu aceeași atenție neconținut nouă, imaginea răsturnată. Era poate un dușman, — ceva ca din vis. Știe că, dacă se retrage, dușmanul dispore. Deci îl făcu să dispară și coti pe o potecă. Nu era o potecă bătută; ci o potecă de mirosuri de jivine. Fiecare miros era un nume.

Dintr'odată se opri, ascuțindu-și urechea. De cealaltă parte de pîrău urcau vînători la deal. Coti într'o parte prin tufe, subt vîntul lor. Ii cunoștea. Era o familie de lupi: mama și cu trei lupani. Ei umblau mai mult de cealaltă parte de pîrău, acolo era domnia lor. El umbla mai mult de partea asta. Însă de multe ori se nemerea să-i abată cîte-un iepure din hăituiala lor, și el sta în hăișul cel bun, așteptînd. Acuma însă ei dădeau altfel de glas: se chemau cu icniture înăbușite. După iepuri slobozeau, ascuțit, chefniri rare. Urmăreau deci altceva.

Gelo stătu în preajma lor o vreme, căutînd să-i deslușească. Nu-i mai auzi pufnînd. Se duceau repede ca niște demoni, fără să facă niciun zgomot pe pămîntul moale și pe covorul umed.

— Unde s'or fi ducînd?— se întreba, neclintit, cînele. Au audeva o treabă grabnică, în care nu mă pot amesteca. Avem rînduelile noastre. Pe lîngă asta, ei sînt mai mulți decît mine.

Își urmă poteca și-i lăsă să se ducă la deal.

Haita cea bătrînă, cu urechea dreaptă zdrențuită, își ducea lupanii spre un loc bine știut și bine împresurat de cerșetările ei. O cerboaică fătase un puiu tirziu într'un ponor, subt un fag vechiu. Dacă își resfiră vînătorii așa cum trebuie și dacă atacă toți odată, cu putere, la un semn, atunci trebuie să cadă subt colții lor și ciută și puiu. Ea știe sama unui asemenea vînat. O ciută n'are coarne; n'are deci cu ce se apăra. Trebuie numai să fie asupra ei înainte de a-și face prima

zvirlitură de fugă. Dacă e la vreme asupra ei, i s'anică în grumaz, îi rupe beregata și-i bea cel dintăiu sînge.

Unul dintre lupani, cel din stînga ei, de lîngă pîrău, se opri ca să limbească apă dintre pietrele din margine. Scînci cîscînd, cu lenea lui obișnuită. Haita cea bătrînă o luă spre el pieziș, îl ajunse, îl izbi cu pieptul și-i dădu o lovitură de colț în ceafă. Lupanul rînji și birii. Lupoaița îi repezi a doua lovitură: el se supuse plecînd botul, și o luă tăcut la deal, în copce, pe drumul care-i fusese hotărît.

Aproape de ponor, haita se opri și se lipi cu pîntecele de pămînt. Lupanii o observau din preajmă. Se opriră și ei la fel. Stătură așa pînă ce începură a suna iarăși în crengi țîriiri de paseri mărunte, și pînă ce bătrînei îi veni în nări miros călduț de lapte. Acuma era vremea cea mai bună să strîngă împresurarea, căci puiul zbătea ugerul și mama îl lîngea în lungul spinării.

Deci porniră nesimțit, ca niște șerpi ai umbrei, oprindu-se și înaintînd iar, pînă ce, din patru părți, cu toții auziră mugetul dulce al mamei îndemnîndu-și vițelușul.

Atuncea haita cea bătrînă chelălăi scurt un îndemn și cu toții se năpustiră asupra fagului. C'o zbatere înfricoșată și c'un răcnet care i se stînsese în gîtlejul dintr'odată întins și încordat, ciuta se smulse din locul ei și săltă printre tufe, cu capu nălțat, ca să atragă asupra ei atacul. Puiul rămase lipit de pămînt între frunzișuri, ca o blăniță ruginie.

Înainte cerboaicei se înfățișă, dintr'o latură, lupanul cel însetat. Din pisc, cerboaica sări peste el într'o arcuire măreață. El se tupilă la pămînt, uimit. Din urmă, lupoaița urlă cu minie, azvîrlindu-se crîncen pe urma ei. Dar era prea tîrziu. O alungau lupoaița și doi dintre lupani. Rămaseră curînd în urmă, schelălăind și adulmecînd. Apoi se întoarseră grabnic asupra cuibului. Acolo găsiră pe lupanul cel leneș îndîrjit asupra puiului. Il rupse la gît, îi lempăia și-i clefăia sîngele. Sprijinindu-și labele de dinainte în leșul lui, îl trăgea pripit cu colții, voind să-l rupă într'o mie de bucăți și să-l înghită în același timp dintr'odată. Vițelușul atîrna într'o parte, cu botul negru și ochii umezi, și palpita încă. Cum năvăliră și ceilalți, căzură întăiu asupra leneșului, bălîndu-l; apoi dintr'odată își infipseră colții în pradă, sfîrticînd-o în patru părți.

În vremea asta, cerboaica fugea. Din cînd în cînd se oprea, înălța capul, asculta în urmă. Semnalele urmărilor conțeniseră. Știa că era alungată din cea dintăiu clipă; aștepta îndemnurile cunoscute de glasuri care sună ascuțit sub bolțile pădurii. Lupii vînează ca și cîinii oamenilor. Adulmecă și merg pe urme, dînd semnal. Pădurea tăcea în jurul ei. O porni iarăși la fugă înspre vale, speriată de această tăcere.

Făcu un ocol larg, după aceia, cu mare fereală, oprindu-se și pornind iar, începu să suie colina prin alte hățașuri. regiunea era încă primejduită și stătu un răstimp îndelungat, neclintită, în marginea unui luminiș, amestecată cu trunchiurile copacilor și cu umbra. Tîrziu îndrăzni să înainteze, cu aceeași fereală și cu aceeași luare-aminte a tăcerii.

Două luminiți îi jucau în ochi și blănița ei avea înfiorări. Era vremea cînd puiul trebuia să-i ușureze ugerul. Se oprea, ca și cum l-ar fi așteptat să-i treacă subt pîntece. El însă nu era acolo; rămăsese în altă parte. A rămas în sălașul lui, lipit de pămînt, ș'o așteaptă. Trecu spre fag și se opri iar în preajmă, însă încă departe, cu urechea atentă, cu nările înfiorate, cu toată ființa pătrunsă de amenințarea unei primejdii. Iși dădu sama tîrziu că vînătorii plecaseră și boarea zilei spălase urmele lor. Se apropie mai tare și muși blînd, abia auzit. Puiul nu răspunse și nu veni. Dar nu se înalță nici strigăt de dușman. Ea îndrăzni să se apropie deplin; dădu numai peste stropituri de sînge.

În aceeași clipă, din urmă, sunară chelălăiturile lupilor. Li găsiseră deci urma și iar o căutau. Unde era însă puiul ei? Trebuia să-l caute. Toată ființa ei îl cerea. Fierbea în fiori și-l cerea, să-i dea dreptul vieții lui.

Cu lumini de sînge zbătîndu-i-se subt pleoape, ciuta făcu iar săritura dintăiu. Instinctul o ducea sigur spre salvare, amestecînd și încălecînd urmele și mirosurile. Dar cum toată făptura ei cerea puiul, obiceiul altor ani o făcu să incline spre pîrău și spre adăpostul vechiu al peșterii. Acolo o subsese cel dintăiu vițel, care acuma-i cerb cu coarne în cinci crengi.

Suflînd aburi fierbinți, ciuta făcu iar saltul cel mare peste pîrău; intră în poieniță și pătrunse în peșteră. Acolo se opri tremurînd, mirosi în juru-i și gemu.

Văzu, în lumina lăptoasă, o ființă omenească. O aținea cu ochii buni și înlăcrămați. N'avea, în înfățișare, nimic dușmănos. Se simți o clipă supusă acelei priviri. Apoi avu un spasm de săritură îndărăt. În gura peșterii apăruse cănele cu coamă de spini. Voi să se zvîrle înainte.

— Gelo, fii cuminte, — porunci șoptit Doamna Geneveva. Culcă-te la pămînt. Pe ciuta aceasta ne-o trimite Dumnezeu. Copilul se uită la ea și se bucură ca de ceva nou.

Cuvîntul acesta moale, supunerea și îmblînzirea cînelui, și, mai presus de toate, instinctul fără greș, țintuirea pe sălbătăciune în loc. Nu izbi cu capu'n stîncă, nu îndrăzni să se prăpăstuiască spre ieșire. Avea în ea și o infierbînteală bolnavă, a cărei ușurare o cerea dela umbra puilor acelei peșteri.

— Ce s'a întimplat cu tine, ciută? — o întrebă Doamna Geneveva. Te văd slăbită și subțiată și fără puii. Te-au atacat

răii și ți l-au furat? Ș'acuma îl cauți? Iar Dumnezeu te-a trimis ca să te ușurezi de lapte la acest prunc al său?

Mângiind sălbătăciunea, Doamna Genoveva o îmblinzi. Apoi îi pipăi ugerul și-l găsi virtos și fierbinte. Trase de lângă focul adormit în spuză o ulcică și, cu degete delicate, începu să mulgă cerboaica. Animalul simțea o ușurare ș'o dulceață în toată ființa și, întorcînd capul, mugea incetisor și voia să lingă tîmpla femeii, cum își lingea vițelușul. Dar încă mai avea într'însa un rest de sfială.

Cînele dormita la gura peșterii și copilul repeta o silabă nedeslușită, tinzînd spre ea minuța-i albă.

Mihail Sadoveanu

In jurul Sfintelor Scripturi

Recenta traducere a *Noului Testament* și ivirea — în ultimul moment — a *Psaltirii*, poate întâia oară tradusă în românește deadreptul din limba ebraică, au început să răscolească lumea noastră de cărturari, și bisericesti și laici, și să aprindă discuțiile și controversese. Nu avem prea multă dispoziție polemică... Dacă o critică, pe care o întîmpinăm, cuprinde în ea observații întemeiate și ceva adevăr, cetitorii de literatură bisericască nu vor uita dreptele observații aduse la lumină și nimic nu se va pierde, la vre-o viitoare edițiune, făcută de urmașii noștri. Dacă, dimpotrivă, criticile care ni se fac sînt subiective, șubrede sau deadreptul ignorante și pătimașe, la ce folos polemica și detaliata constatare că sîntem oameni mici și plini de întuneric ?...

Atari convingeri ne-au condus și ne conduc față de acei care ne-au onorat pînă azi cu studiile sau cu articolele lor, închinete traducerilor noastre. Dar între ei se află un nume de mare cinste și un cărturar bisericesc apreciat, cel puțin acum un sfert de veac. Este I. P. S. Atanasie Mironescu, fost mitropolit primat și, azi, sihastru pe malurile prea frumoase ale lacurilor M-rei Cernica. Mai de mult, într'un articol de ziar, ne-am ocupat, sumar, de apariția acestui sfînt personaj la hotarele literaturii mele laice și bisericesti. Sînt prea onorat. Dar mi se pare că I. P. S. Atanasie Mironescu păstrează și azi, spre 70-80 de ani, suficiența, asprimile, tonul categoric, închipuita autoritate științifică și alte inofensive particularități, care îl făceau interesant acum douăzeci și cinci de ani.

Vlădica Atanasie s'a ocupat, în studiile sale, publicate în revista *Biserica Ortodoxă*, odată de *Noul Testament*, tradus de mine, și a doua oară de *Psaltirea*, tradusă de mine în colaborare cu colegul meu Pr. Vasile Radu. O spun pe față, nu am găsit nici o nevoie să răspund criticei respectabilului bătrîn. Eu îl înțeleg pe I. P. S. Sa mult mai bine de-

cît mă înțelege I. P. S. Sa pe mine... Vlădica Atanasie vede și azi în mine pe oacheșul defensor eclesiastic, ceremonios și subaltern, care saluta pe mitropolitul zilei — Atanasie Mironescu — în vestibulul Mitropoliei Ungro-Vlahiei, în anul Domnului 1909... Toate cîte s'au petrecut de atunci încoace, literatura mea, logodna mea cu inima cetitorilor mei, ascensiunea unui nume literar... toate acestea au vagă și puțin crezută realitate pentru fostul mitropolit primat. Vai! Cît de bine îl înțeleg!... Dar adevărul este altul. După cum Vlădica Atanasie nu mai este șeful bisericii romîne, tot așa și eu nu mai sînt funcționarul subaltern de acum douăzeci și unu de ani!...

În ce privește critica îndreptată de I. P. S. cărturar împotriva *Psaltirii*, sîntem gata să facem o excepție. Nu ne gîndim prea mult la părerile peste tot rămase în urmă și inconsistente ale bătrînului Vlădică, dar ne gîndim la restabilirea cîtorva adevăruri științifice, și la o situație întregă de idei și de concepții, care trebuie scăldată în claritate, spre folosul sufletelor și spre cinstea Bisericii noastre ortodoxe.

Iată, acum, ce scrie I. P. S. nostru critic și ce-i răspundem noi.

* * *

Articolul I. P. S. Sale cuprindea în substanță: Că traducerea noastră nu e bună și că ea poate fi citită numai de snobii religioși; că ne depărtăm de vechea traducere (Septuaginta) și că nu mai e nevoie de o traducere a Bibliei inclusiv a *Psaltirii*, ci numai de o revizuire și că noi am fugi de comisiunile care ar putea să ne verifice traducerea.

Critica unei traduceri și mai cu samă a Bibliei — în cazul nostru numai a unui psalm — se face prin comparația pe două coloane, din care să reiasă calitățile sau defectele nouăi traduceri. Să binevoiască I. P. S. Sa să facă acest exercițiu, și să vedem rezultatul celor două coloane.

Ni se impută că așa cum a fost tradus psalmul XVIII. poate fi citit numai de snobii religioși, nu de creștinii pioși „cari caută în Biblie, nu atît fraze meșteșugite și cuvinte sonore, cit învățături în cuvinte simple, ca să răscolească și hrănească simțimintele lor religioase”.

Orice traducere, pe lîngă redarea exactă a sensului textului original, mai trebuie să fie făcută după geniul limbii în care se traduce, adică traducerea — în cazul nostru — să fie romînească, pe cît se poate de romînească. Vocabularul să nu fie neglijat, toate cuvintele care pot intra în traducere să fie puse, stilul să fie îngrijit și cursiv. Ceiace a făcut ca traducerea lui Luther să fie apreciată, n'a fost — pe vremea lui — exactitatea traducerii, ci tocmai limba. Traducerea a fost corectată și va mai fi, iar limba a rămas aceeași, plină

de armonie și de cursivitate. Ce să spunem de traducerea franceză a lui Crampon, care, în cărțile poetice mai ales, este așa de bine făcută, în foarte multe locuri, încît inspirația biblică pare a fi fost turnată, din capul locului, deadreptul în limba franceză. Din această pricină s'a și adoptat de romano-catolici ca traducere normativă a textului ebraic, în lupta cu sectele și mai ales cu protestanții.

De curînd, Institutul Biblic din Stuttgart a editat o traducere a întregii Biblii de Dr. Herman Menge. Iată, aci în notă, cîteva aprecieri asupra acestei lucrări, făcută de un singur om, și într'o limbă aleasă, remarcată de toate dările de samă, pe care Institutul găsește cu cale să le pună în fascicola reclamă (mai mult un fel de catalog) din Octombrie 1926¹.

Acesta este adevăratul criteriu — în felul apusan — în judecarea unei traduceri: fidelă și literară. Un stil frumos și cu cuvinte alese va plăcea totdeauna. Și mai ales poporul, credeți că nu apreciază stilul? Ce va înțelege cetitorul laic din expresiuni ca acestea, pe care le găsim în traducerea romînească a Psaltirii: *glasul tunetului tău în roată; înălțările Domnului în gîtlejul lor; făcutu-m'am ca un foale în brumă; nu întru puterea calului va voi, nici în pulpele bărbatului bine, îi va plăcea, etc.*, fraze fără înțeles, de care e plină Psaltirea romînească, ca și originalul grecesc.

* * *

I.— Să luăm pe rînd toate obiecțiunile pe care ni le face I. P. S. Sa.

„Că nu trebuie să zicem: *starostelui cîntăreșilor ci celui dintăi, sau celui mai de frunte dintre cîntăreși*. Cuvîntul e-

¹ O nouă traducere a Bibliei, în limba germană contemporană, pentru popor! E un eveniment. Creștinătatea are prilej să se bucure.

Traducerea lui Menge și-a luat naștere din duhul Scripturii și a fost redată într'o germană simțită. Este o germană frumoasă și limpede cum e cristalul. Stimatului autor i se cuvine mulțumire din partea întregii creștinătăți germane.

Pastor Buddeberg, în *Licht und Leben*.

Sintem convinși că, cu această ediție a Bibliei, s'a deschis din nou pentru nenumărații cetitori, în chip deosebit, înțelegerea Sfintei Scripturi, mai ales pentru aceia care n'au nici mijlocul, nici timpul să se adîncească în comentarii mai desvoltate.

Evang. Missionsmagazin.

Institutul biblic al Württembergului, extraordinar de activ, merită, pentru această traducere fidelă și curat germană a textului original al Sfintei Scripturi, mulțămirea călduroasă a tuturor prietenilor Bibliei.

Deutsche Allgemeine Zeitung.

braic *menaṭeah* înseamnă „dirijor de cor”, care nu-i tot una cu „cel mai mare dintre cîntăreți”. Că I. P. S. Sa n'a auzit de cuvîntul *staroste*, se poate, dar cu această ocaziune îl rugăm să deschidă volumul I, ediția III, din *Opere complete* ale lui Odobescu (Editura „Cartea Romînească”) și să cetească la pag. 217:

„În spate, aveam culmea întinsă a Penteleului, *starostele munților Buzăului...*” Ceva așa ca *starostele* cîntăreților, din templul din Ierusalim...

Ni se obiectează că „stîncă” v. 2—3, 32, 47 trebuie tradus cu „piatră” și apoi cu „virtute”. Noi traducem cuvîntul ebraic: *ṭur*, „stîncă”, cuvînt sonor și de preferat. Că s'ar putea parafraza acest cuvînt, pe noi nu ne importă și nici nu vrem să schimbăm înțelesul original. Se miră iarăși criticul nostru ce va fi însemnînd „adăpost de necuprins”. Înseamnă un *adăpost inexpugnabil*.

În v. 7 s'a spus că Dumnezeu locuiește în palate, pentru că *khekal* = „palat”, despre templul Domnului, iar aici, special este vorba de cer. Deci Domnul locuiește în cer, care-i palatul lui. În această privință, dicționarul arată înțelesul¹.

V. 11. *Cherub* și *orcan* sînt nepotrivite, după aprecierea criticului nostru. Apoi tot așa *beznă* dela v. 29, fără să-și arăte preferințele. Nu cetim, oare, în starea II dela Prohodul Mîntuitorului: „Domnul *beznii iadului*”, care se aude în fiecare an, în sfînta și marea Vineri, sara? Dacă am căuta în literatura profană, oare nu găsim cuvîntul *beznă* cînd singur, cînd legat, și explicat prin „întuneric“?...

V. 34. De ce atîta precizie pentru genul animalelor? — se întreabă nedumerit Inaltul nostru critic. Negreșit, se poate spune: cerb și cerboaică, oaie și berbec, pisoiu, pisică, fără nici o distincțiune, dar cînd faci o traducere, e lucru, cred, elementar să traduci textul așa cum este el. Noi traducem textul și nu ne gîndim, deocamdată, să facem acordul cu Septuaginta.

V. 35. Am adăogat cuvîntul *iscusiță*, pentru o mai bună înțelegere a textului, așa cum se face în toate traducerile.

Se vede că I. P. S. Sa n'a cetit așa ceva niciodată!

Numai pe vremea lui Aquila, traducătorii se țineau, ca orbul de gard, de textul original, sacrificînd pînă și înțeleșurile cele mai elementare.

V. 41. Ni se dă sfatul să traducem în chip vulgar, o expresiune care astăzi nu mai poate fi pusă în Sf. Scriptură: *a da dosul*.

Iar dintr'o greșeală de tipar: *pun*, în loc de *pui*, face o întregă conjectură.

¹ Fr. Buhl, *Handwörterbuch über das Alte Testament*, p. 196, *khekal*.

V. 46. Ni se obiectează că am tradus: „Streinii sunt sleiți de puteri și din castelele lor ies tremurînd“, socotind ca bună o traducere după alte traduceri: „streinii au luat-o la fugă și au încremenit de frică în ascunzătorile lor“, iar mai pe urmă afirmă că n'ar fi vorba nici de ascunzători, ci de *cărări*.

Mai întăiu, adoptarea expresiunii: „au luat-o la fugă“ ne constrînge să schimbăm înțelesul verbului, ceiace nu-i de nevoie, căci *ybôlu* = „sînt sleiți de puteri“, vine dela verbul *nabal*; apoi au încremenit de frică presupune schimbarea verbului *weyakhregu* în *weyakhredu* dela verbul *kharad*, iar *cărările* lor, presupune o formă: *mimesilôteihem*, pe cînd *masgherôteihem* = „castel, întăritură, cetate”¹. Dacă analizăm după dicționar înțelesul celor două forme verbale din textul mazoretic, avem: *ybôlu* dela *nabal* = „a fi sleit de putere”², iar *weyakhregu* dela *kharag* = „a ieși tremurînd”³. Dar așa cum ni se cere să traducem, ne putem întreba: E oare posibil, fără consultarea textului original, să ni se impună o asemenea inexactitate? Una din două: „streinii“, ori au luat-o la fugă, ori au încremenit de frică.

Ne pare însă ciudat că, de unde până acum eram corecți după Septuaginta, de data aceasta, textul cu autoritate este lăsat la o parte și se apelează la traducători streini.

De ce? Pentru că textul românesc și Septuaginta, text grecesc, nu oferă nici un înțeles: „Fii streini au mințit mie, fii streini s'au învechit și au schiopătat din *cărările* lor“!...

II. — Intr'adevăr, prin traducerea noastră ne depărtăm de Septuaginta — căci doar nici nu ne-am propus să traducem Septuaginta, ci textul original, Septuaginta fiind și ea o traducere după textul ebraic. In ceiace privește punctul nostru de vedere de ce traducem textul ebraic, l-am expus în „Viața Românească” numărul de pe luna Decembrie 1928. Textul grecesc, așa cum e el astăzi cu variantele lui, oferă cetitorilor înțelesuri obscure și inferioare textului original în sute de locuri. Nu e locul să discutăm această problemă delicată, a autorității Septuagintei în Biserica Ortodoxă, căci traducerea noastră a izvorit din principiul: sectanții se servesc de Biblie tradusă în românește după traduceri făcute de pe original, după textul așa cum îl posedăm în edițiunile critice ale apusului.

Și între cele două texte, unul înoclit, de foarte multe ori, iar altul clar și posibil de a fi clarificat, prin înțelesuri nouă date cuvintelor după progresul continuu al filologiei semi-

¹ Fr. Buhl, *Handwörterbuch über das Alte Testament*, are: Schloss, Festung, Burg, p. 462.

² Fr. Buhl, *op. cit.*, p. 503.

³ Fr. Buhl, *op. cit.*, und sie zittern aus ihren Burgen hervor, p. 276.

tice comparate — noi preferăm pe cel clar, textul mazoretic, care ne pune în mîna o armă puternică în lupta noastră cu sectanții. Pe lângă aceasta, am căutat pe cît a fost cu putință să punem în lăuntru tot vocabularul de care dispune limba noastră și să păstrăm și cuvintele vechi, care mai puteau fi păstrate.

* * *

III. — Că nu e nevoie „de o nouă traducere a Bibliei, inclusiv a Psaltirii, și încă după textul ebraic, ci de o revizuire, de o nouă revizuire de fraze și expresii neînțelese din textul actual, cel tradițional”, aceasta e o părere cu totul personală. Celelalte Biserici Ortodoxe și-au tradus Biblia după textul ebraic, și o folosesc nu numai ca instrument de primul ordin împotriva sectanților, dar și pentru cetirea zilnică.

Însă, fiindcă se accentuează în deosebi traducerea Psaltirii, în cele ce urmează vom arăta că e nevoie de o nouă traducere și anume după textul ebraic.

Acest text e mai înțeles și totdeauna susceptibil de mai bună înțelegere. Filologia comparată și descoperirile din Orient și din Palestina, studierea diferitelor texte orientale, pot să aducă, și au adus, lumini nouă în întrebuințarea cuvintelor și a timpurilor.

E în deobște cunoscut că limba ebraică e o limbă a poporului, departe de a fi o limbă cizelată și studiată, cum e de ex. limba arabă literară, limba Coranului și a poezilor, unde se vede o grijă deosebită în compunerea strofelor și a frazelor.

Faptul acesta, că limba ebraică a rămas o limbă populară, în totdeauna, se poate controla prin comparația cu arabă vulgară, cu care se aseamănă în construcțiuni. Cine citește pagini de povestiri din limba beduinilor, locuitorii desertului, și din limba arabilor din Siria, este izbit de fraze scurte și plastice, cum găsim în V. Testament. Și după cum în V. Testament găsim cu abundență verbul *amar*, aci găsim verbul *qala*, care are același înțeles: „a zice”.¹

¹ Cine vrea să compare mai aprofundat aceste două limbi, va putea să citească colecțiunea de povești făcută de Enno Littmann, *Modern arabic tales*, Leyden 1905. În stabilirea înțelesului cuvintelor numite „apax”, s'a recurs întotdeauna la filologia comparată. Notele filologice și studiile speciale abundă în revistele de specialitate printre care semnalăm:

Orientalisches Archiv. Illustrierte Zeitschrift . . .	Leipzig
Bessarione. Pubblicazione periodica di studi orientali	Roma
The Expositor	London
Giornale della Società Asiatica Italiana.	Firenze
Journal Asiatique	Paris

Tot prin comparațiunea limbilor semitice s'a ajuns la studiul gramaticii comparate, care se predă ca un curs special în diferitele Universități, unde i se dă acestui studiu importanța cuvenită. Numai așa se poate pricepe tot mecanismul limbilor semitice și al fiecărei limbi în parte.¹

În afară de aceasta, s'a studiat întrebuințarea timpurilor, comparativ în toate limbile semitice, întrebuințarea diferitelor cuvinte și particule. Lexicografia a luat un mare avânt.²

* * *

Journal of Biblical Literature	Boston
Journal of Semitic Languages and Literatures . .	Chicago
Das heilige Land	Köln
Monatschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums	Breslau
Palästina-Jahrbuch	Berlin
Revue Biblique	Paris
Revue des Etudes Juives	Paris
Rivista degli studi orientali	Roma
The Expository Times	Edimburg
Biblische Zeitschrift	Freiburg i. B.
Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft	Giessen

Toate studiile de specialitate care apar în revistele mai sus citate și altele încă, sînt o probă evidentă că studiul V. Testament, din punct de vedere filologic, a făcut un mare și enorm progres. Și numai sub acest aspect, stăpînind filologia, se poate face o traducere bună.

¹ Acest lucru a dat loc la lucrări ca ale lui C. Bockelmann, *Grundriss der vergleichenden Grammatik der semitischen Sprachen*; H. Zimmern, *Vergleichende Grammatik der semitischen Sprachen*; C. Brockelmann, *Kurze vergleichende Grammatik der semitischen Sprachen*; De Lacy O'Leary, *Comparative grammar of the semitic languages*, London 1923.

² Marcel Cohen, *Le système verbal sémitique et l'expression du temps*. Paris, 1924, Leroux.

A. Deimel, *Die Entstehung der „Tempora“ in Grundstamm der semitischen Sprachen*, *Orientalia*, 16 (1925), 87—90.

P. Leander, *Das Wesen der sem. Tempora*. *Ztschr. Dtsch. Morgenl. Ges.* 7, (1928), p. 142.

Mayer Lambert, *Le passé optatif en hébreu*. *Rev. Et. Juives*. 80, (1925, 1) p. 218.

C. F. Burney, *A Fresh Examination of the Current Theory of the Hebrew Tenses*. *Journ. of Theol. Stud.* 20 (1918—19), 200—214.

A. Cuny, *Etudes prégrammaticales sur le domaine des langues indo-européennes et chamito-sémitiques*. Paris 1924. Champion.

Avind în vedere toate aceste considerațiuni, e ușor de înțeles că Septuaginta, oricât am vrea s'o îndreptăm, rămîne inferioară textului ebraic, din care ies, pe neașteptate, prin studiul comparat al gramaticii, sintaxei și lexicografiei, înțelesuri și nuanțe nouă. Chestiunea traducerii timpurilor a format obiectul unei discuțiuni, care s'a terminat prin fixarea ei definitivă de cătră P. Joüon, în *Grammaire de l'hébreu biblique*.

„Limbajul și stilul V. Testament în arameiană cit și în ebraică, au caractere foarte particulare care fac ca traducerea să fie foarte grea în oricare altă limbă semitică. Aceste caractere sînt: o conciziune extremă, cu desăvîrșire necunoscută limbilor europene, o energie aparte, câteodată chiar sălbatecă, o naivitate care ne uimește și care dă textelor o savoare ireproductibilă, un suflu poetic și religios de cea mai înaltă inspirație, o imaginațiune ardentă, în fine o culoare orientală, care pare să fi fixat în cuvîntul sfînt, soarele orientului și strălucirea nopților sale minunate”.¹

„Din această pricină, chestiunea timpurilor și a modurilor, care este cea mai importantă și cea mai delicată, a fost neglijată. Unii exegeți sau traducători, mai ales cei vechi, pare să nu fi avut în această privință decît idei vagi; tra-

V. Christian, *Die Entstehung der semitischen Kasusendungen*, Zeitschrift f. Sem. 3 (1924), 17—26.

M. Feghali et A. Cuny, *Du genre grammatical en sémitique*, Paris, 1924. Geuthner.

Is. Eitan, *A contribution to biblical lexicography*. Am. Journ. Sem. Lang. 44 (1927—8) 177—205, 254—60.

P. Dhorme, *L'emploi métaphorique des noms de parties du corps en hébreu et en akkadien*. Gabalda, Paris 1921.

Max. Lichtenstein, *Das Wort nefes in der Bibel*. Berlin 1920. Mayer & Müller.

Carl Gaenssle, *The Hebrew Particle aser*. Chicago, 1915.

P. Joüon, *Notes lexicographiques*, apărute în colecțiunea revistei *Biblica*, de la începutul ei și până azi.

În *Revue Biblique*, în numărul pe Iulie 1929, p. 467—468 P. Dhorme face o dare de samă asupra cărții: *Syntaxe des parlers arabes du Liban*. Paris, 1928, Geuthner, de Mgr. Feghali. După ce face elogiul acestei lucrări unice în felul ei, spune: „Conjuncțiunea *we(u)* oferă un interes special, din pricina comparațiunilor foarte ușor de stabilit cu *wa(u)* ebraic. E un mare serviciu pe care autorul îl face lingvisticeii, prin această lucrare asupra dialectelor cunoscute lui. Nu numai arabizantii, ci și semitizantii vor găsi mult de cules“.

¹ Edouard Montet, *Etudes orientales et religieuses*. Genève, 1917.

ducînd, ei se conduc mai mult de un fel de instinct decît de cunoaşterea precisă a valorii formelor".¹

Să luăm un exemplu. Perfectul se poate traduce prin: prezent, perfect, m. m. ca perfect, viitor I, viitor II; imperfectul se traduce prin: prezent, viitor, perfect, perfect simplu, imperfect, infinitiv, imperativ. Şi dacă am adăoga apoi şi diferitele nuanţe de: a putea, a voi, a trebui?

Oare aceste nuanţe le putem scoate şi această precizie (care cu oarecare excepţiuni se poate generaliza în textele istorice şi poetice) o putem avea făcînd traducerea după Septuaginta?

Dar cum să lăsăm la o parte, chestiunea conjuncţiunii *waw(u)*, care provoacă o gamă infinită de nuanţe, fie cînd e exprimată în text, fie cînd nu este exprimată? Oare câteodată netraducerea ei nu dă loc la confuziune? Să luăm un exemplu: *kekokhy az, ukekokhy atah*, nu însemnează: puterea mea de atunci şi puterea mea de astăzi, ci: puterea mea de atunci ca şi puterea mea de acum e aceeaşi. (Jos. 14.¹¹).

* * *

În sfîrşit, I. P. S. Atanasie Mironescu binevoeste să ne facă oarecare observaţii privitoare la limba în care am tradus *Psaltirea*:

Nu sîntem cruţaţi tocmai pe această chestiune, că de pildă nu scriem *proroc*, ci *prooroc*, nu *paşti*, ci *paşte*, etc.

Obiecţiunea ni se pare de slabă consistenţă... Dacă ar fi să consultăm toată literatura, colindele, cîntecele de stea, dicţionarele... dreptatea ar fi de partea noastră...

Să examinăm totuşi unul din cuvintele în chestiune: *proroc*.

Se ştie că cele dintăi traduceri ale cărţilor noastre de ritual au fost făcute după limba slavonă.² Era deci firesc să se păstreze cuvinte în forma pe care traducătorii le găseau în original. Aşa s'a întîmplat şi cu *proroc*, *prorocire*, care nu sînt decît nişte transcrieri ale cuvintelor slavone corespondente, scrise cu un singur *o*. Paralel însă cu acest cuvînt scris cu un singur *o*, era şi un altul scris cu doi *o*. Lucrul acesta îl vedem în predicile Mitropolitului Antim Ivireanul, predici pronunţate în catedrala mitropolitană, în auzul tuturor celor ce ştiau limba romînească. Nu rămîne îndoială

¹ P. Joüon, *Grammaire de l'hébreu biblique*, p. 219 seq. În l. arabă avem aproape aceleaşi întrebuiţări. Cf. Aug. Perier, *Nouvelle grammaire arabe*, p. 208 seq. Paris.

² N. Iorga, *Istoria Bisericii Romîneşti*, vol. II p. 100 şi urm.

că la începutul sec. al XVIII-lea, cuvântul *proroc*, se rostea și *prooroc*.

Să luăm câteva exemple din vol. II de predici¹, unde se pot găsi mai ușor fiind mai multe:

...aducându-vă pildă pre Iona *proorocul* zicînd: (p. 108): La muntele lui Horiv Moise *proorocul*... (p. 271);... cu cea mai tinără mumă a lui Dumnezeu și *proorocită*, din care s'a născut *proorocul*... (p. 298); ...despre care au scris Moisi și *proorocii* (p. 338);... și s'au împlinit *proorociile*... au sosit acela de carele au *proorocit proorocii*... (p. 339);... după *proorocia* lui David... (p. 343);... au pus vestitori la toată lumea pre *prooroci* (p. 359);... precum zice *proorocul David* (p. 385);... s'au umplut *proorociile* cele din veac ale *proorocilor*, că zicea: (p. 401);... Așa au ales Dumnezeu *prooroci* (p. 415);... astăzi se deschide sfatul *proorocilor* celor dumnezești (p. 459); Semînțiile acelea care a *proorocit* Isaia... Aci iarăși dreptul Sinion *proorocește* (p. 461).

* * *

Nevoia de o retraducere a psaltirei o dovedim și din următoarea comparație făcută între texte: traducerea revizuită de Sf. Sinod între 1908—1913, și imprimată în 1914, care are la bază Septuaginta — o ediție necritică — și traducerea făcută de noi după textul original mazoretic.

Vom împărți observațiunile noastre în două categorii:

I. — Expresii neînțelese în inscripțiunile psalmilor și intraductibile după textul grecesc.

II. — Fraze lipsite de înțeles în corpul psalmilor.

¹ *Didahiile* Mitropolitului Ungro-Vlahiei Antim Ivireanul 1709—1716, publicate după manuscriptul original de P. S. S. Melchisedec Episcopul Romanului. București, 1889.

I. Expresiuni neînțelese, în inscripțiunile psalmilor, intraductibile după textul Septuagintei

Septuaginta

Ps. 4. Intru sfârșit, în laude.

Ps. 5. Intru sfârșit, pentru cea moștenitoare.

Ps. 6. Intru sfârșit, în laude, pentru cea cu opt. cf. ps. 11.

Ps. 8. Intru sfârșit, pentru teascuri.

Ps. 9. Intru sfârșit, pentru cele ascunse fiului.

Ps. 12. Intru sfârșit, cf. ps. 13, 14, 17, 18, 19, 20, 24, 29, 39, 50, 55.

Ps. 15. Scrisoarea stîlpului lui David.

Ps. 21. Intru sfârșit, pentru sprijineala cea de dimineață.

Ps. 30. Intru sfârșit, pentru uimire.

Ps. 31. Al înțelegerii.

Ps. 37. Intru pomenire pentru sîmbătă.

Ps. 41. Intru sfârșit. Spre înțelegerea fiilor lui Kore.

Ps. 43. Intru sfârșit, fiilor lor Kore, spre înțelegere.

Ps. 44. Intru sfârșit, pentru cei ce se vor schimba, fiilor lui Kore, spre înțelegere.

Ps. 45. Intru sfârșit, fiilor lui Kore, pentru cele de taină.

Ps. 47. Cântarea fiilor lui Kore, la a doua a simbetei.

Ps. 48. Intru sfârșit, fiilor lui Kore.

Ps. 51. Intru sfârșit, înțelegerii lui David.

Ps. 52. Intru sfârșit, pentru Maelet, înțelegerii lui David.

Ps. 53. Intru sfârșit, intru cântările înțelegerii lui David. cf. ps. 54.

Ps. 56, 57, 58. Intru sfârșit, să nu strici, lui David intru scrisoarea stîlpului.

Textul Mazoretic

Starostelui cîntăreților — cu cîntare din coarde.

Starostelui cîntăreților — cu cîntare din flaut.

Starostelui cîntăreților — cu cîntare din coarde pe câte opt.

Starostelui cîntăreților — cu cîntare din kitară filisteană.

Starostelui cîntăreților — după podobia „Mori pentru fiul”.

Starostelui cîntăreților.

Ps. 16. O cîntare de taină a lui David.

Ps. 22. Starostelui cîntăreților după podobia „Cerboaica dimineții” — un psalm al lui David.

Ps. 31. Starostelui cîntăreților — un psalm al lui David.

Ps. 32. Cuvînt de învățătură a lui David.

Ps. 38. Un psalm al lui David, spre bună amintire.

Ps. 42. Starostelui cîntăreților — o învățătură a fiilor lui Core.

Ps. 44. Starostelui cîntăreților — un cuvînt de învățătură al fiilor lui Core.

Ps. 45. Starostelui cîntăreților, — după podobia „Crinii” — o cîntare a fiilor lui Core, despre cel iubit. Un cuvînt de învățătură.

Ps. 46. Starostelui cîntăreților — un psalm al fiilor lui Core.

Ps. 48. O cîntare. Un psalm al fiilor lui Core.

Ps. 49. Starostelui cîntăreților — un psalm al fiilor lui Core.

Ps. 52. Starostelui cîntăreților — un cuvînt de învățătură a lui David.

Ps. 53. Starostelui cîntăreților — cu cîntare din flaut — un cuvînt de învățătură a lui David.

Ps. 54. Starostelui cîntăreților — cu cîntare din strune — un cuvînt de învățătură a lui David.

Ps. 57, 58, 59. Starostelui cîntăreților — după podobia : „Să nu sfărîmi,” — o cîntare de taină a lui David.

Ps. 59. Intru sfârșit celor ce nu se vor schimba, intru scrisoarea stil-pului lui David, spre învățătură... când au ars Mesopotamia Siriei și Soval-Siria...

Ps. 60. Intru sfârșit intru cîntări lui David.

Ps 61 și 63. Intru sfârșit.

Ps. 64. Intru sfârșit lui David.

Ps. 65. Intru sfârșit cîntarea psalmului învierii.

Ps. 66. Intru sfârșit, intru laude, cîntarea lui David.

Ps. 67. Intru sfârșit cîntării lui David.

Ps. 68. Intru sfârșit pentru cei ce se vor schimba.

Ps. 69. Intru sfârșit lui David spre aducere aminte...

Ps. 71. Psalmul lui David: Spre Solomon.

Ps. 73. Al înțelegerii lui Asaf.

Ps. 74. Intru sfârșit, să nu strici.

Ps. 75. Intru sfârșit, intru cîntări.

Ps. 76. Intru sfârșit.

Ps. 77. Al înțelegerii lui Asaf.

Ps. 79. Intru sfârșit pentru cei ce se vor schimba.

Ps. 80 și 83. Intru sfârșit, pentru teascuri.

Ps. 84. Intru sfârșit, fiilor lui Kore.

Ps. 92. In ziua cea mai înainte de sîmbătă, când s'a lăcuit pămîntul, lauda cîntării lui David.

Ps. 90 și 94. Lauda cîntării lui David, nescris deasupra la Evrei.

Ps. 95. Lauda cîntării lui David, cînd s'a zidit casa după robie, nescris deasupra la Evrei.

Ps. 60. Starostelui cîntăreților — după podobia: „Crinii mărturisirii” — o cîntare de taină a lui David, spre învățătură, când el făcu războiu cu Sirienii din Mesopotamia și din Toaba...

Ps. 61. Starostelui cîntăreților, cu cîntare din harfă — un psalm al lui David.

Ps. 62 și 64. Starostelui cîntăreților — lui Iedutun — un psalm al lui David.

Ps. 65. Starostelui cîntăreților — psalm al lui David — o cîntare.

Ps. 66. Starostelui cîntăreților. O cîntare. Un psalm.

Ps. 67. Starostelui cîntăreților — cu cîntare din harfă. — Un psalm. Un cîntec.

Ps. 68. Starostelui cîntăreților — un psalm al lui David. O cîntare.

Ps. 69. Starostelui cîntăreților — un psalm al lui David, pe podobia: „Crinii”.

Ps. 70. Starostelui cîntăreților — un psalm al lui David — ca să se țină minte.

Ps. 72. Un psalm al lui Solomon.

Ps. 74. Un cuvînt de învățătură al lui Asaf.

Ps. 75. Starostelui cîntăreților, pe podobia: „Să nu sfărîmi”.

Ps. 76. Starostelui cîntăreților — pe instrumente cu coarde — un psalm, o cîntare al lui Asaf. O cîntare.

Ps. 77. Starostelui cîntăreților — lui Iedutun — un psalm al lui Asaf.

Ps. 78. Un cuvînt de învățătură a lui Asaf.

Ps. 80. Starostelui cîntăreților — pe podobia: „Crinii mărturisirii” — un psalm al lui Asaf.

Ps. 81 și 84. Starostelui cîntăreților. O cîntare a lui Asaf pe kitară din Gat.

Ps. 85. Starostelui cîntăreților — un psalm al fiilor lui Core.

Ps. 93. —

Ps. 91 și 94. —

Ps. 96. —

Ps. 96. Psalmul lui David, cînd pămîntul lui s'a așezat; nescris deasupra la Evrei.

Pr. 99. Spre mărturisire.

Ps. 103. Psalmul lui David pentru facerea lumii.

Ps. 104. Spre mărturisire, ca în chip de viață.

Ps. 108. Întru sfîrșit, lui David.

Ps. 111. Lui David, înțelegerea lui Agheu și Zahariei.

Ps. 136. Lui David prin Ieremia.

Ps. 138. Lui David întru sfîrșit, al Zahariei întru risipire.

Ps. 139. Întru sfîrșit lui David.

Ps. 141. Înțelegerii lui David.

Ps. 144. Laudei lui David.

Ps. 145, 146, 147, 148. Al lui Agheu și al Zahariei.

Adaos după psalmul 150. Acest psalm deosebi este scris de David și afară de numărul celor 150 psalmi, cînd singur s'a bătut cu Goliat.

Ps. 97. —

Ps. 100. Un psalm de laudă.

Ps. 104. —

Ps. 105. —

Ps. 109. Starostelui cîntăreților — un psalm al lui David.

Ps. 112. —

Ps. 137. —

Ps. 139. Starostelui cîntăreților — un psalm al lui David.

Ps. 140. Starostelui cîntăreților — un psalm al lui David.

Ps. 142. Un cuvînt de învățătură al lui David.

Ps. 145. O cîntare de laudă a lui David.

Ps. 146, 147. (LXX 146, 147) 148.

II. Fraze lipsite de înțeles în corpul psalmilor

Ps. VI. 5. Că nu este întru moarte cel ce te pomeneste spre tine și în iad cine se va mărturisi ție?

6. Ostenit-am întru suspinul meu, spăla-voiu în toate nopțile patul meu.

Ps. VII. 9. Și pentru aceasta la înălțime te vei întoarce.

13. De nu vă veți întoarce sabia sa o va luci, arcul său au încordat și l-au gătit pre el.

14. Și într'însul au gătit vasele morții, săgețile sale celor ce se ard le-au lucrat.

Ps. IX. 6. Vrăjmașului i-a lipsit săbiile întru sfîrșit și cetăți i-ai sfărîmat; pierit-a pomenirea lui cu sunet.

12. Cel ce caută singiurile lor...

22. Când se mindrește necredinciosul, se aprinde săracul.

25. Spurcă-se căile lui, în toată vremea; leapădă-se judecățile tale de către fața lui; pe toți vrăjmașii săi va stăpini.

33. Judecă săracului și smeritului,

VI. 6. Căci nu morții te vor pomeni pre tine și în iad cine îți va aduce ție laudă?

7. Istovit sunt de tînguirea mea. În fiecare noapte scald patul meu cu lacrimi.

VII. 8... și deasupra lor în înălțime, șezi iar (în jilțul tău).

13. Dacă omul nu se întoarce la calea dreaptă, el își ascute sabia, întinde arcul său și-l ține gata.

14. Asupra-i îndreptează unealta ucigașă, iar săgețile lui le face arzătoare.

IX. 7. Dușmanul e una cu pămîntul, paragină pe veci! iar cetățile pe care le-ai dărîmat pieritu-le-a până și pomenirea.

13. Căci el, răzbunătorul vărsărilor de sînge...

X. 2. Din pricina trufiei nelegiuitorilor ard ca în pară cei sărmani...

5. Pe orice cale apucă îi merge bine toată vremea; departe, sus de tot, sunt pentru el judecățile tale; pe toți dușmanii săi îi suflă și-i răstoarnă.

18. Ca să faci dreptate orfanilor și

ca să nu aadaoge încă a se mări omul pre pământ.

X. 6. Ploua-va peste cei păcătoși lațuri...

XI. 4. Pre cei ce au zis: limba noastră o vom mări.

XIII. 1. Stricatu-s'au și urîți s'au făcut intru meșteșuguri.

XV. 3. Sfinților celor din pământul lui, minunate au făcut Domnul toate voile sale într'înșii.

4. Inmulțitu-s'au slăbiciunile lor, după aceea au sîrguit. Nu voiu aduna adunările lor din singiuri...

6. Funii au căzut mie intru cei puternici ai mei, că moștenirea mea supț puterea mea este.

7. Bine voiu cuvînta pre Domnul cel ce m'au înțeleptit pre mine încă și până în noapte m'au pedepsit rărunchii mei.

XVI. 10. Grăsimea sa o au incuiat, gura lor a grăit mîndrie.

13. ...izbăvește sufletul meu de cei necurat, sabia ta de la vrăjmașii mîinei tale.

XVII. 40. Lărgit-ai pașii mei supt mine și nu au slăbit urmele mele.

49. Fiii streini au mințit mie; fiii streini s'au învechit și au schiopat din cărările lor.

XVIII. 6—7. Bucura-se-va ca un uriaș să alege cale, din marginea cerului ieșirea lui. Și întîmpinarea lui pină la marginea cerului...

14. De nu mă vor stăpîni, atunci fără prihană voiu fi și mă voiu curăți de păcat mare.

XX. 8—9. Afle-se mîna ta tuturor vrăjmașilor tăi, dreapta ta să se afle preste toți cei ce te urăsc pre tine; Că-i vei pune pre ei ca un cuptor de foc înaintea feței tale.

13. Că-i vei pune pre dînșii dos; intru cei rămași ai tăi vei găti fața lor.

XXI. 9. Căci tu ești cel ce m'ai tras din pîntece.

22—23. Izbăvește de sabie sufletul meu și din mîna cîinelui pre cea

dosădiților și ca omul — cel diu țărîină luat — să nu mai însuflețere.

XI. 6. Căci el plouă peste cei fără de lege pîrae de flacără...

XII. 5. Pe aceia cari spun: „cu limba noastră suntem puternici!”

XIV. 1. Stricăciune este viața lor, uriciune fiecare faptă a lor.

XVI. 3. Iar despre sfinții cari sunt în țară, ei sunt prea luminații intru care e toată desfătarea mea.

4. Iși sporesc durerile cei ce-și agonisesc alți dumnezei; eu nu voiu aduce nici o jertfă de singe la altarele lor și numele lor nu-l vor rosti buzele mele.

6. Hotarele stăpînirii mele s'au nimerit în locuri prea frumoase, ba încă este o moștenire care întrece vrednicia mea.

7. Binecuvînta-voiu pre Domnul care m'a sfătuit; chiar în ceasurile nopții inima mea îmi dă învățtură.

XVII. 10. Inima lor și-au împietrit-o și cu gura lor grăesc lucruri semețe.

13. ...izbăvește de nelegiuți viața mea, cu sabia ta.

XVIII. 37. Tu dai pasului meu lărgime și avînt și glesnele mele nu știu de șovăială.

46. Streinii sunt sleiți de puteri și din castelele lor ies tremurînd.

XIX. 6—7. Și el este asemenea unui mire ieșînd din cămara sa și începe, bucuros ca un viteaz, să străbată în fugă calea sa. El răsare de la un capăt al cerului.

14. Cruță pre robul tău de oameții semeți, ca să nu pună stăpînire asupra mea! Atunci voiu fi fără vină și curat dinspre păcatele cele mari.

XXI. 9—10. Mîna ta va ajunge pe toți dușmanii tăi; dreapta ta va nimeri pe cei ce te urăsc. Tu li vei turna ca într'un cuptor de foc, în ceasul arătării feței tale.

13. Că-i vei face să o ia la fugă; cu arcurile tale ținti-vei asupra capetelor lor.

XXII. 10. Ci tu ești cel care m'ai scos din pîntecele maicii mele.

21—22. Mîntuește de sabie sufletul meu, scapă din laba cîinelui viața

una născută a mea. Mintuește-mă din gura leului și din coarnele inorogilor smerirea mea.

34. Mincat-au și s'au închinat toți grașii pământului; înaintea lui vor cădea toți cei ce se pogoară în pământ.

XXIII. 7 și 9. Ridicați boeri porțile voastre, ridicați boeri porțile cele veșnice și va intra împăratul slavei.

XXVIII. 1. Aduceți Domnului fiii lui Dumnezeu, aduceți Domnului pre fiii berbecilor.

6. Și va zdruncina pre dînșii ca pre vitelul Livanului, și cel iubit ca fiul inorogilor.

9. Glasul Domnului celui ce săvârșește cerbii și va descoperi dumbrăvile și în Biserica lui, tot carele grăește mărire.

10. Domnul potopul va lăcui...

XXIX. 10. Ce folos este întru singele meu, când mă pogor eu întru stricăciune? Au doară se va mărturisii ție țărîna? Sau va vesti ade-vărul tău?

XXX. 12. Cei ce mă vedeau afară, au fugit de mine, uitat am fost de la inimă ca un mort, făcut-m'am ca un vas pierdut.

XXXI. 3—4. Că am tăcut, învechitu-s'au oasele mele, cînd strigam eu toată ziua. Că ziua și noaptea s'a îngreuiat peste mine mîna ta; întorsu-m'am spre chinuire, cînd s'a înfipt mie ghîmpul.

10. Nu fiți ca calul și ca mușcoiul, la carii nu este pricepere; cu zăbală și cu friul fălcilor lor vei strînge, ale celor ce nu se apropie de tine.

11. Multe sunt bătăile păcătosu-lui...

XXXII. 17. Mincinos este calul spre mîntuire, și întru mulțimea puterii sale nu se va mîntui.

XXXIV. 3. Varsă sabie...

13. Ca unui vecin, ca unui frate al nostru, așa bine am făcut spre plăcere...

14 ... adunatu-s'au preste mine bătăi și nu am știut.

20. Lărgit-au asupra mea gura lor, zis-au: bine, bine!

XXXV. 1. Zis-a călcătorul de lege greșind întru sine: nu este frica lui

mea. Izbăvește-mă din gura leului și din coarnele bourilor.

30. Mîncea-vor și vor cădea înaintea feței sale toți stăpînitorii pământului și tot așa plecase-vor lui toți cîți se coboară în mormînt.

XXIV. 7 și 9. Ridicați porțile pragurile voastre cele de sus și înălțați-vă voi porți ale veșniciei, ca să intre împăratul slavei!

XXIX. 1. Dați Domnului fiii celui Prea Innalt, dați Domnului cînte și slavă.

6. Și-i face să sară ca un vitel; ca un puiu de zimbru el face să salte Libanul și Sirionul.

9. Glasul Domnului face să fete cerboaicele și despoaie pădurile, pe cînd în templul său cu toții strigă: „slavă!”

10. Domnul a împărățit peste potop...

XXX. 10. Ce folos din singele meu (vârsat) și din pogorîrea mea în mormînt? Oare pulberea te va lăuda, oare va vesti ea credincioșia ta?

XXXI. 13. Uitat am fost ca unul care a murit și (s'a desprins) din inimi; am ajuns ca un vas dogit.

XXXII. 3—4. În tăcerea mea, oasele mele s'au măcinat de gemetele mele necontenite; căci, zi și noapte, mîna ta stătea grea asupra mea; vлага mea s'a topit ca de arșița soarelui. Sela.

9. Nu fiți asemenea calului și cătirului fără minte, pe care trebuie să-l stăpînești cu friu și cu zăbale, căci altfel nu ascultă.

11. Multe sunt suferințele celui fără de lege...

XXXIII. 17. Calul este neputincios să aducă biruința, și cu toată țărîna lui, el nu zmulge victoria.

XXXV. 3. Indreptează lancea...

14. Ca și cînd mi-ar fi fost prieten sau frate, așa mă zbăteam pentru el...

15. ... se strînge împotriva mea defăimători pe care nu-i știu și mă sfîșie fără cruțare.

21. Și-si deschid spre mine largă gura lor, strigînd: aha!aha!

XXXVI. 1. O destăinuire s'a făcut în mine despre răzvrătirea celui fă-

Dumnezeu înaintea ochilor lui.

11. Să nu-mi vie mie piciorul mîndriei și mina păcătoșului să nu mă clătească.

12. Acolo au căzut toți cei ce lucrează fără de legea, scosu-s'au afară și nu vor putea să stea.

XXXVII. 7. Că șalele mele s'au umplut de ocări...

17. Că eu spre bătăi gata sunt și durerea mea înaintea mea este pururea.

XXXVIII. 15. Și ai suptiat ca un păianjen sufletul lui.

18. Slăbește-mă ca să mă odihnesc mai înainte de a mă duce și mai mult nu voi fi.

XL. 8—12. Cuvînt fără de lege au pus asupra mea: au doară cel ce doarme, nu va adaoge a se scula? Pentru că omul păcii spre carele am nădăjduit, cel ce mîncă pîinile mele, a mărît asupra mea vicleșug. Iar tu, Doamne, miluește-mă și mă scoală și voi răsplăti lor. Întru aceasta am cunoscut că m'ai voit: că nu se va bucura vrăjmașul de mine. Și pre mine pentru nerăutate m'ai sprijinit și m'ai întărit înaintea ta în veac.

XLI. 4. Acestea mi-am adus aminte și am vărsat spre mine sufletul meu, că voi trece în locul cortului celui minunat, pînă la casa lui Dumnezeu.

8. Spre mine însu-mi sufletul meu s'a tulburat; pentru aceasta îmi voi aduce aminte de tine din pămîntul Iordanului și al Ermonului, din munte mic.

9. Adînc pre adînc cheamă, întru glasul jghiaburilor sale...

XLII. 1. Judecă mie Dumnezeule și alege judecata mea...

XLIII. 3. Mina ta neamuri a pierdut și i-ai sădit pre dînșii; chinuit-ai noroade și le-ai gătit pre ele.

11. ...și nu vei ieși Dumnezeule întru puterile noastre.

14. Vîndut-ai pre poporul tău fără

ră de lege: Înaintea ochilor lui nu este frică de Dumnezeu.

12. Să nu mă izbească piciorul celui îngîmfat și mina celor nelegiuți să nu mă zorească la fugă.

13. Iată, cei ce lucrează fără de legea sunt doborîți la pămînt, loviți ca să nu mai poată să se scoale.

XXXVIII. 8. Șalele mele sunt pline de arsuri...

18. Aproape sunt să cad și durerea mea nu mă părăsește.

XXXIX. 12. Când pedepsești pe om pentru fără de legea lui și-l dojenesti, tu nimicești ca molia, ce are el mai scump.

14. Intoarce de la mine privirea ta plină de minie, ca să mă inviorez — mai înainte ca să plec și să nu mai fiu.

XLI. 9—13. „O năpraznă să dea peste el — zic ei — să se prăbușească la pămînt și să nu se mai scoale!” Chiar și acela cu care trăiam în bună pace și în care îmi puneam încrederea, acela care minca pîinea mea, a ridicat călcîiul împotriva mea! Dar tu, Doamne, milostivește-te spre mine și pune-mă pe picioare, ca să răsplătesc dușmanilor mei. Prin aceasta voi ști că tu m'ai iubit, dacă vrăjmașul meu nu biruește asupra mea. Pentru neprihănirea mea mă sprijini și mă poți să stau pururea în fața ta.

XLII. 5. Îmi aduc aminte — și atunci inima mea se topește în mine — de zilele când mergeam în cete mari, călăuzindu-le spre casa Domnului, cu bucurie mare și cu cîntări de mulțumită — popor în sărbătoare!

7. Sufletul meu se frînge în mine! Astfel gîndesc la tine din pămîntul Iordanului și al Hermonului, din muntele Mizar.

8. O trîmbă de apă cheamă pe cealaltă în vijelia cataractelor tale:

XLIII. Fă-mi dreptate, Doamne, și-mi apără pricina mea...

XLIV. 3. Cu mina ta gonit-ai popoarele ca să-i sădești pre ei; ai răvăcîit neamurile și le-ai dat prilej ca să se întindă.

10. ...și cu ostirile noastre n'ai mai fost alătura.

19. Tu vinzi norodul tău pe un

preț și nu era mulțime întru strigările noastre.

XLIV. 10. Smirnă și stacti și casia din hainele tale, din palaturi de fildeş din care te-au veselit. Fetele împăraților întru cinstea ta.

16. Aduce-se-vor împăratului fecioare în urma ei și cele de aproape ale ei se vor aduce ție. 17. Aduce-se-vor întru bucurie și veselie. 18. Aduce-se-vor în Biserica împăratului.

XLVI. 1. Toate neamurile plēsniți cu minile.

5. Suitu-s'a întru strigare, Domnul în glas de trimbiță.

9. Boerii noroadelor s'au adunat cu Dumnezeuul lui Avraam, căci ai lui Dumnezeu cei puternici ai pământului foarte s'au înălțat.

XLVII. 2. Cu bucurie bine înrădăcinată a tot pământul, munții Sionului, coastele crivățului, cetatea împăratului celui mare.

3. Dumnezeu în palaturile ei se cunoaște când o sprijină pe ea.

12. Puneți inimile voastre întru puterea lui și împărțiți casele lui. ca să povestiți la alt neam.

XLVIII. **Dă-m acest psalm în întregime, ca să se vadă superioritatea traducerii noastre.**

1. Auziți acestea toate neamurile, ascultați toți cei ce făcuți în lume: 2. Pământeni și fiii oamenilor, împreună bogatul și săracul. 3. Gura mea va grăi înțelepciune, și cugetul inimii mele pricepere. 4. Pleca-voiu în pildă urechea mea, deschide-voiu în psaltire gândul meu. 5. Pentru ce mă tom în ziua cea rea? Fără de legea călcăiiului meu mă va înconjura. 6. Cei ce nădăjduesc spre puterea sa, și întru mulțimea bogăției lor se fălesc. 7. Fratele nu izbăvește; au izbăvi-va omul? Nu va da lui Dumnezeu imblinzire pentru sine. 8. Și prețul răscumpărării sufletului său; și s'a ostenit în veac și viu va fi pînă în sfârșit. 9. Nu va vedea stricăciune, cind va vedea pe cei înțelepți murind; împreună cel nebun și cel nepriceput vor pieri; 10.

preț de nimic și cu prețul vînzării lui nu te faci mai bogat.

XLV. 9. Toate veșmintele tale miros a zmirnă, aloe și casie și în palat de fildeş te desfătează cîntarea harfelor.

10. Fice de regi se află între alesele tale....

16. Ele sunt călăuzite cu semne de bucurie și veselie și intră în palatul regelui.

XLVII. 1. Voi neamuri toate, bateți din palme.

6. Se urcă Domnul în templul său în strigăte de bucurie, cel vecinic în sunete de trimbiță.

10. Frunțașii popoarelor s'au adunat — ca popor al Dumnezeului lui Avraam — căci ai lui Dumnezeu sunt luptătorii pământului, iar el înalt e foarte.

XLVIII. 3. Frumos întru înălțarea lui și desfătarea pământului întreg, așa este muntele Sionului în latura lui de miază noapte — cetatea marelui Rege.

4. Cunoscut este Domnul în palatele sale ca un turn de scăpare.

14. Priviți la întăriturile lui, treceți prin palatele lui, ca să povestiți neamurilor ce vor să fie,

XLIX. 1. Starostelui cîntăreților — un psalm al fiilor lui Core. 2. Ascultați aceasta, voi neamuri toate, luați aminte, voi locuitori ai pământului, 3. și oameni de rînd și oameni de frunte, bogati și săraci laolaltă! 4. Gura mea va rosti cuvinte înțelepte, căci socotințele inimii mele sînt pline de pătrundere. 5. Pleca-voiu urechea mea la o parabolă, deschide-voiu în sunetul harfei, învățătura mea de taină. 6. De ce m'as teme în vremuri rele, cind nelegiurea prigonitorilor mei mă impresoară? 7. Ei își pun nădejdea în buna lor stare și se fălesc întru mulțimea bogățiilor lor, 8. și totuși nimeni nu poate să răscumpere pe fratele său, nici să plătească lui Dumnezeu prețul răscumpărării. — 9. Răscumpărarea vieții lor e scumpă și niciodată nu

Și vor lăsa streinilor bogăția sa și morminturile lor, casele lor în veac. 11. Lăcașurile lor în neam și în neam; numitu-și-au numele lor pe pământuri. 12. Și omul în cinste fiind n'a priceput alăturatu-s'au cu dobitoacele cele fără minte și s'a asemănat lor. 13. Această cale a lor sminteală este lor, și după aceasta în gurile lor bine vor voi. 14. Ca niște oi în iad s'au pus, moartea îi va paște pre dinșii. 15. Și vor stăpini pre cei drepti dimineața, și ajutorul lor se va învechi în iad, din slava lor s'au scos. 16. Inșă Dumnezeu va izbăvi sufletul meu din mina iadului, când mă va apuca. 17. Să nu te temi când se va îmbogăți omul sau când se va înmulți slava casei lui. 18. Căci va muri și nu va lua toate, nici se va pogori cu dinsul slava lui. 19. Că sufletul lui în viața lui se va binecuvînta; mărturisi-se va ție când vei face bine lui. 20. Intra-va pînă la neamul părinților săi; pînă în veac nu va vedea lumină. 21. Și omul în cinste fiind n'a priceput, alăturatu-s'au cu dobitoacele cele fără de minte și s'au asemănat lor.

L. 5. Ție unuia am greșit și rău înaintea ta am făcut, ca să te îndreptezi întru cuvintele tale și să biruești când vei judeca tu.

9. Auzului meu vei da bucurie...

LII. 1. Ce te fălești întru răutate puternice? Fără de lege toată ziua, nedreptate a gîndit limba ta. Ca un briciu ascuțit ai făcut vicleșug.

LIV. 22—23. Că nu este lor schimbare, că nu s'au temut de Dumnezeu, tins-a mina lor spre răsplătire. Spurcat-au așezămîntul lui, împărțitu-s'au de minia feței lui, și s'au apropiat inimile lor.

27. Bărbații singiurilor și ai vicleșugului nu-și vor înjumătăți zilele lor;

e cu puțință — 10. ca să trăiască pururea și să nu vadă stricăciune. 11. Dimpotrivă: va vedea cum înțeleptii mor, cum pier laolaltă nebulul și omul fără minte și lasă altora avutul lor. 12. În inchipuirea lor, casele lor dura-vor pururea, locașurile lor în neam de neam și cu numele lor numi-vor ținuturile lor. 13. Dar omul cu toată strălucirea lui, e trecător; el este asemenea dobitoacelor pe care le ucizi. 14. Iată sfîrșitul celor ce se încred în ei și al celor ce se iau după sfaturile lor. Sela. 15. Ca o turmă de oi sînt împinși spre împărăția morții și moartea îi paște; de cu vreme dreptii biruesc asupra lor și ființa lor hărăzită-i pieirii, căci iadul este locuința lor. 16. Ci numai Dumnezeu va răscumpăra sufletul meu din iad și mă va lua cu sine. Sela. 17. Nu te turbura deci când se îmbogățește cineva și când bielșugul casei lui sporește, 18. căci din toate nu va lua nimic, când va muri, nici nu va coborî după el (în mormint) averea lui. 19. Chiar când cineva izbutește în viață să fie fericit și mereu să i se zică: „Să-ți meargă bine!” 20. Totuși, el se va duce după neamul părinților săi, care nici odată nu vor mai vedea lumina.

21. Omul, cu toată slava lui, este asemenea dobitoacelor pe care le ucizi.

LII. 6. Ție unuia am greșit și ceea ce este rău înaintea ochilor tăi, aceea am făcut. Așa în cit tu ești drept întru cuvintele tale și nepărtinitor în hotărîrile tale.

10. Dă-mi prilej de bucurie și de veselie...

LIII. 3. De ce te fălești cu răutate tu cele ce ești puternic, pe cînd mila Domnului ține pururea?

4. Limba ta ca un briciu ascuțit, născocoeste numai violenții, o, urzitorule de înșelăciune!

LV. 20... pentrucă ei nu se schimbă și nu au frică de Dumnezeu. 21. Fiecare din ei întinde mîna asupra prietenului său și legămîntul cu el îl pingărește.

24. Cei ce varsă sînge și cei deprinși cu vicleșugul nu vor ajunge la jumătatea vieții.

LV. 7. Pentru nimica vei mîntui pre dinșii; intru mînie noroadele vei sfărîma.

LVII. 1. De grăiți adecă după adevăr dreptate, cele drepte judecați fiii oamenilor. 2. Pentru că în inimă fără de lege lucrați pre pămînt; nedreptate mîinile voastre împletesc. 3. Instreinat-u-s'au păcătoșii din mitras, rătăcit-au din pîntece, grăit-au minciuni. 4. Minia lor este după asemănarea șarpelui, ca a unei aspidе surde, și-și astupă urechile sale. 5. Care nu va auzi glasul vinătorilor, vinîndu-se, se vinează de la cel înțelept. 6. Dumnezeu va zdrobi dinții lor în gura lor; măselele leilor le-au sfărîmat Domnul. 7. De nimica se vor face ca apa ce trece; înfinde arcul său pînă unde vor slăbi. 8. Ca ceara ce se topește se vor pierde; căzut-au foc preste dinșii și n'au văzut soarele. 9. Mai nainte pînă ce vor cunoaște spinii voștri ramul; ca pre niște vii ca întru mînie va înghiți pre dinșii. 10. Veseli-se-va dreptul, cînd va vedea izbîndă; mîinile sale va spăla în singele păcătoșului. 11. Și va zice omul, dacă este adică roadă dreptului, este dar Dumnezeu judecîndu-i pre dinșii pre pămînt.

LVIII. 3—4. Căci iată au vinat sufletul meu, pus-au asupra mea cei tari. Nici fără de legea mea, nici păcatul meu Doamne; fără de neleguire am alergat și am îndreptat.

7. Intoarce-se-vor către seară și vor flămînzi ca un ciine și vor înconjura cetatea.

8. Iată aceia vor răspunde cu gura lor și sabie în buzele lor; căci cine a auzit?

11. Dumnezeu îmi va arăta mie întru vrăjmașii mei.

15. Și din blestem și din minciună se va vesti întru sfîrșit, întru minia sfîrșitului și nu vor fi¹.

17—18. Intoarce-se-vor către seară și vor flămînzi ca un ciine și vor înconjura cetatea. Aceia se vor ri-

LVI. 8. Să-și croiască drum spre prăpăd! Intru minia ta, o, Dumnezeu, prăbușește popoarele.

LVIII. 2. Rostiți voi, oare, stăpînitorilor, hotărîri drepte și judecați voi după dreptate pe fiii oamenilor?

3. Dimpotrivă, din toată inima voi lucrați nedreptatea pe pămînt și mîinile voastre croesc calea silniciei.

4. Cei fără de lege își greșesc cărarea de la naștere, iar cei mincinoși rătăcesc din pîntecele maicii lor. 5. Veninul lor este ca veninul șarpelui; ei sînt ca o năpîrcă surdă care-și astupă urechile, 6. și care nu aude glasul vrăjitorilor, glasul descîntătorului dibaciu. 7. O, Doamne, zdrobește-le dinții din gură! Smulge dinții cei ascuțiți ai puilor de lei, o, Doamne! 8. Risipească-se ca apele care se scurg (și pier)! Și săgețile lor, cînd le vor slobozi, teșile (să aju-ngă)! 9. Ca melcul să fie, ce se topește în mers, ca un făt născut mai nainte de vreme, să nu mai vadă niciodată soarele! Iar mai nainte ca oalele voastre să simtă ghimpii (sub ele), fie verzi, fie aprinși — vijelia să-i măture. 11. Dreptul se va bucura cînd va vedea răzbunarea. Scâlda-va picioarele sale în singele celui nelegiuit, 12. iar lumea va zice: „Cu adevărat este o răsplată pentru cel drept și este un Dumnezeu care judecă pe pămînt!”

LIX. 4. Căci iată-î că pîndesc sufletul meu și oameni cruzi năvălesc asupra mea, fără ca eu, o, Doamne, să fi făcut vre-o fărâdelege sau vre-un păcat! 5. Fără să fiu de vină ei aleargă și dau peste mine.

7. În fiecare seară ei vin iar și iar, urlă cum urlă ciinii și prin cetate dau tîrcoale.

8. Iată gura lor spumegă, buzele lor sînt cumplite ca săbiile, căci (zic ei): „Cine aude?”

11... Dumnezeu mă va face să văd (înfrîngerea) dușmanilor mei.

13... din pricina blestemului și a înșelăciunii din vorba lor.

14. Nimicește-i întru minia ta de istov...

15—16. În fiecare seară ei vin iar și iar, urlă cum urlă ciinii și prin cetate dau tîrcoale. Ei umblă rătă-

¹ Două versete combinate

sipi să mănince, iar de nu se vor sătura, vor și răpști.

LIX. 8—13. Iuda împăratul meu, Moav căldarea nădejzii mele. Spre Iudumeia voi întinde încălțăminte mea, mie cei de alt neam s'au supus. Cine mă va duce la cetatea îngrăditei? ...Și au nu vei ieși Dumnezeule întru puterile noastre? Dă-ne ajutor din necaz și deșartă este mintuirea omului. Întru Dumnezeu vom face putere și el va urgisi pre cei ce ne necăjesc pre noi.

LXI. 6. Căci el este Dumnezeul meu, Mintuitorul meu, sprijinitorul meu, nu mă voi muta.

LXII. 9. ...Da-se-vor în miinile săbiei, părți vulpilor vor fi.

LXIII. 1. Auzi Dumnezeule glasul meu, cînd mă rog către tine, de la frica vrăjmașului scoate sufletul meu. 2. Acopere-mă de adunarea celor ce viclenesc, de mulțimea celor ce lucrează nedreptate. 3. Cari și-au ascuțit ca o sabie limbile lor, întins-au arcul lor lucru amar, ca să săgete întru ascunsuri pre cel nevinovat. 4. Fără veste îl vor săgeta pre el și nu se vor teme, întărit-au loruș cuvînt viclean. 5. Vorbît-au ca să ascunză cursă, zis-au: cine îi va vedea pre dinșii? 6. Iscodit-au fără de lege, stinsu-s'au născocind iscodiri. 7. Apropia-se-va omul și inima adîncă, și se va înălța Dumnezeu. 8. Săgeata pruncilor s'a făcut ranele lor și au slăbit asupra lor limbile lor. 9. Turburatu-s'au toți cari i-au văzut pre dinșii și s'a temut tot omul. 10. Și au povestit lucrurile lui Dumnezeu și faptele lui le-au înțeles. 11. Veseli-se-va cel drept întru Domnul și va nădăjdui spre dînsul și se vor lăuda toți cei drepți la inimă.

LXIV. 1. Ție ți se cuvine cîntare Dumnezeule în Sion și ție se va da rugăciune în Ierusalim. 2. Auzi rugăciunea mea, către tine tot trupul va veni. 3. Curvintele celor fără de lege ne-au biruit pre noi și păgînătățile noastre tu le vei curăți. 4. Fericit pre care l-ai ales și l-ai primit,

cînd după mîncare și dacă nu se satură, ei mirie (nemulțumiți).

LX. 9—14... iar Iuda este schiptrul meu. Moabul îmi slujește drept li-ghean de spălat; asupra Edomului arunc încălțăminte mea; împotriva Filistenilor izbucnesc în strigăte de războiu. Cine mă va duce la cetatea întărită?... Nu ne-ai aruncat tu oare de la tine, Dumnezeul nostru și cu oștirile noastre nu vrei să mai mergi? Ajută-ne împotriva apăsătorilor, căci ajutorul omenesc n'are nici o țarie. Cu Dumnezeul eiștigavom biruință și el însuși va călca în picioare pe vrăjmașii noștri.

LXII. 7. Numai el este stîncă mea și mintuirea mea, locul meu de adăpost, ca să nu mă mai clătîn.

LXIII. 11. Să fie trecuți prin ascuțitul săbiei și vulpilor să cadă pradă!

LXIV. 2. O, Dumnezeule ascultă glasul meu, cînd vin și plîng la tine, apără viața mea de vrăjmașul meu cel groaznic. 3. Ocrotește-mă de uneltirile celor răi și de ceata celor ce lucrează fără de legea; 4. de cei ce-și ascut limba ca o sabie și-și pregătesc săgețile — vorbele lor amare — ca să săgeteze pe ascuns pre cel nevinovat; 5. și-lucid într'o clipă și teamă n'au!

6. Ei se îndeamnă între sine la fapte rele, se sfătuesc cum să întindă curse și grăesc: „Cine ne va vedea?”

7. Ei născocesc lucruri ticăloase: „Sintem gata! Planul e bine întocmit!” — Iar lăuntru omului, iar inima lui este o prăpastie. — 8. Dar Dumnezeu le va trimite o grabnică săgeată și vor fi uciși. 9. Limba lor va cășuna prăbășirea lor, cine îi va vedea va clătina din cap.

10. Atunci toți vor fi cuprinși de spaimă și vor pricepe lucrul lui. 11. Să se bucure cel drept întru Domnul. și să-și pună nădejdea în el, iar cei cu inima curată să se mirească foarte!

LXV. 2. Ție se cuvine, Dumnezeule, cîntare de laudă în Sion!

3. Ție să-ți fie deplin plătite juruințele noastre, o, tu care ascuți rugăciunea! Către tine să se îndrepte toată făptura! 4. Păcate și iar păcate mă covrșesc, dar tu ierți fără de legile noastre! 5. Fericit este a-

lăcui-va în curțile tale. 5. Umplea-ne-vom de bunătățile casei tale; sfință este Biserica ta, minunată întru dreptate. 6. Auzi-ne pre noi Dumnezeu, mîntuitorul nostru nădejdea tuturor marginilor pămîntului și a celor de pe mare departe. 7. Cea ce gătești munții întru lăria ta, încins fiind cu putere; cea ce turburi adîncul mării, sunetele valurilor ei cine le va suferi? 8. Turbura-se-vor neamurile și se vor spăimînta cei ce lăcesc pre margini de semnele tale; ieșirile dimineții și ale serei le vei veseli. 9. Cercetat-ai pămîntul și l-ai îmbătat pre din-sul, înmulțit-ai a-l îmbogăți pre el. 10. Rîul lui Dumnezeu s'a umplut de ape; gătit-ai hrană lor, că așa este gătirea. 11. Brazdele lui îmbătă-le, înmulțește rodirile lui, întru picăturile lui veseli-se-va răsărind. 12. Bine vei cuvînta cununa anului bunătății tale și cîmpii tăi se vor umplea de grăsimi. 13. Ingrășa-se-vor cele frumoase ale pustiei și cu bucurie dealurile se vor încinge. 14. Imbrăcatu-s'au berbecii oilor, și văile vor înmulți grîul, striga-vor pentru că vor cînta.

LXV. 2. ...Intru mulțimea puterii tale, minți-vor ție vrăjmașii tăi.

10—11. Băgatu-ne-ai, pre noi în cursă, pus-ai necazuri pe umărul nostru, ridicat-ai oameni pre capetele noastre. Trecut-am prin foc și prin apă și ne-ai scos pre noi întru repaos.

17. Nedreptate de am văzut în inima mea, să nu mă auză Domnul.

LXVII. 7. Scoțînd pre cei din o-bezi cu vitejie, așijderea pre cei ce amărăsc, pre cei ce lăcesc în mormînturi.

9. Pămîntul s'a cutremurat, că cerurile au picat de către fața Dumnezeului Sinai...

11—16. Dobitoacele tale lăcesc într'însa, gătit-ai întru bunătatea ta săracului, Dumnezeu. Domnul va da cuvînt celor ce binevestesc cu putere multă. Împăratul puterilor al celui iubit, cu infrumusețarea casei

cela pe care l-ai ales și l-ai apropiat de tine, ca să locuiască în curțile tale! O, de ne-am sătura de bunătățile casei tale, de sfințenia locașului tău! 6. Tu ne auzi întru dreptatea ta și ne răspunzi prin fapte prea mărețe, o, Dumnezeu al mîntuirii noastre, tu care ești nădejdea marginilor pămîntului și a depărtatelor ostroave! 7. Tu care ai întemeiat munții cu puterea ta, tu cel ce te încingi cu tărie, 8. tu care potolești mugetul Oceanului, ramătul valurilor și zarva popoarelor. 9. Locuitorii pămîntului coprinși au fost de spaimă din pricina minunilor tale; răsăritul și apusul tu le umpli de uimire.

10. Tu porți de grijă pămîntului și-l umpli de belșug, și-l îmbogățești foarte: — pîraele lui Dumnezeu sînt pline de apă — tu faci să crească grîul lor, și-l faci să crească astfel: 11. Tu adăpi brazdele pămîntului, tu moi bulgării lui, tu îl desfunzi prin ploile tale și bine cuvîntezi roada lui. 12. Astfel tu încununezi anul cu facerile tale de bine și pe urma carului tău picură grăsimi: 13. Picură pășunile pustiei și cu bucurie se încing colinele; 14. Munții se acoperă cu turme, văile se înveșmîntă în lanuri de grîu, (oamenii) hăulesc și cîntă.

LXVI. 3... Pentru puterea ta cea mare, chiar vrăjmașii tăi te măgulesc fătarnic;

11. Tu ne-ai făcut să cădem în cursă; poveri ai pus în spinarea noastră; 12. îngădui-ai celor de alt neam să calce în picioarele cailor capetele noastre; aruncați am fost în foc și în apă, dar tu ne-ai scos spre mulțimea (bucuriei noastre).

18. Dacă aș fi avut gînduri viclene în inima mea, Domnul nu m'ar fi ascutat.

LXVIII. 7... scoate pe robiți la fericit liman, dar cei ce se ridică împotriva lui locui-vor un ținut ars de soare.

9. Pămîntul se cutremura, chiar și cerurile se scuturau de rouă înaintea ta, Dumnezeu, ca și acest Sinai...

11—16. Sălășluit-ai turma ta în țară, pe care prin bunătatea ta, o, Dumnezeu ai pregătit-o pentru cei săraci. Domnul a rostit tare cuvînt biruință — și vestitoarele biruinței erau în ceată mare —: „Regii oști-

să împartă prăzi. De ați dormi în mijlocul hotarelor, aripile porumbiței sunt acoperite cu argint poleite, între umerile ei cu strălucire de aur. Când osebește cel ceresc împărați preste dînsa, ca zăpada se vor albi în Selmon. Muntele lui Dumnezeu munte gras, munte închegat, munte gras, pentru ce gîndiți de munții cei închegați?

LXVIII. 1. Mintuește-mă Dumnezeu, că au intrat ape pînă la sufletul meu.

LXX. 7—8. Intru tine m'am întărit din pîntece, din mitrasul maicii mele tu ești acoperitorul meu. Intru tine este lauda mea pururea, ca o minune m'am făcut multora și tu ești ajutorul meu cel tare.

LXXI. 14. De camătă și de strîmbătate va izbăvi sufletul lor și cînstit numele lui înaintea lor.

16. Fi-va întărire pe pămînt peste virfurile munților, prea se va înălța mai presus de cît Livanul rodul lui. Și vor înflori din cetate ca iarba pămîntului.

LXXII. 4—5. Că nu este privire spre moartea lor și întărire întru bătaia lor. Intru ostenele oamenilor nu sunt și cu oamenii nu vor lua bătaia.

7. Eșit-a ca din seu nedreptatea lor; trecut-au întru dragostea inimii.

9. Pus-au asupra cerului gura lor și limba lor a trecut pre pămînt.

12. Iată aceștia păcătoșii și cari se îndestulează în veac, au cuprins avuție.

19. Cum s'a făcut pustiire îndată și s'au stins, pierit-a fărădelegea lui.

24. Căci ce-mi este mie în cer? Și de la tine ce am voit pre pămînt?

LXXIII. 4. Ridică mîinile tale peste mîndriile lor întru sfîrșit; cite a viclenit vrăjmașul întru cel sfînt al tău.

5. Și s'au fălit cei ce te urăsc pre tine în mijlocul praznicului tău.

6. Pus-au semnele sale semne și n'au cunoscut ca într'o ieșire mai pre sus. 7. Ca într'o dumbravă de lemne...

rilor dau înapoi și fug, iar stăpîna casei împarte prada." O, de-ați rămine tihniți lingă vetrele voastre! Doar și aripile porumbiței sînt îmbrăcate cu argint și penele ei cu aur strălucitor! Cînd cel Atotputernic împrăștia pe regi, muntele Salmonului era alb ca zăpada. Muntele lui Dumnezeu e muntele Basanului munte cu piscuri multe, muntele Basanului.

LXIX. 2. Mintuește-mă Dumnezeu-le că apele îmi ajung pînă la gît.

LXXI. — 7—8. Pe tine m'am bizuit din pîntecele mamei mele; din sînul maicii mele tu ești izbăvitorul meu și cu tine m'am mîndrit deapururi. Ca o sperietoare sînt pentru mulți, dar tu ești cetatea-mi de scăpare cea întărită.

LXXII. 14. Să mîntuiască de obiduire și de silnicie sufletele lor și sîngele lor să aibă preț în ochii lui,

16. Să fie belșug de grîu în țară pînă pe creștetul munților; spicele lui să se legene ca arborii Libanului și oamenii să înflorească din cetate ca plînte pămîntului.

LXXIII. 4—5. Că ei nu au parte de dureri; sănătos și bine hrănit este trupul lor, la suferințele hărăzite omului ei nu sînt devălmași și loviți ca ceilalți oameni ei nu sînt.

7. De grăsimie ochii le ies din cap și plăsmuirile cugetului lor întrec orice măsură.

9. Gura lor și-au proptit-o în cer, iar limba lor mătură pămîntul.

12. Iată astfel sînt cei fără de lege, ei trăesc veșnic fără grijă și-și înmulțesc avutul.

19. Cum au ajuns paragină într'o clipă! Au pierit, s'au sfîrșit cu sfîrșit năpraznic!

25. Căci pe cine am eu în ceruri? Și odată ce sunt cu tine, nu mai doresc nimic pe pămînt.

LXXIV. 3. Indreaptă pașii tăi spre această paragină de veci:

4. Dușmanul a stricat totul în sfîntul tău locaș; protivnicii tăi au răgît ca lei, iar lăuntru sfîntei tale case și în locul flămurilor tale pus-au flămurile lor. 5. Ei arătau la față ca unii cari ridică securea într'un desiș de codru.

12. Pentru ce întorci mâna ta și dreapta ta din mijlocul sinului tău până în sfârșit?

LXXIV. 4—5. Luminezi tu luminat din munții cei veșnici, turburatu-s'au toți cei nepricepuți la inimă. Adormit-au cu somnul lor și n'au aflat nimic, toți bărbații bogăției în miinile lor.

9. Când se va scula la judecată ca să mintuiască pe toți blinzii pământului. 10. Căci gândirea omului se va mărturisi ție și rămășița gândului va prăznuți ție.

12. Celui infricoșat și celui ce ia duhurile boerilor, celui groaznic mai virtos de cât împărății pământului.

LXXVI. 3—4. Lepădatu-s'au a se mîngîia sufletul meu, adusu-mi-am aminte de Dumnezeu și m'am veselit; gîndit-a și a slăbit duhul meu. Apucat-au înainte streji ochii mei, turburatu-m'am și n'am grăit.

8. Au până în sfârșit mila sa o va tăia? Sfârșit-au cuvînt din neam în neam?

16. Mulțimea sunetului apelor, glas au dat norii, că săgețile tale trec, glasul tunetului tău în roată.

LXXVII. 16. Desfăcut-au marea și i-a trecut prei ei, pus-au apele ca un foale.

23. Pentru că a lovit piatra și a curs apă și piraale s'au umplut de apă.

34. Încă mîncarea fiind în gura lor și mînia lui Dumnezeu s'a suit preste dînșii.

37. Și s'au sfârșit întru deșertăciune zilele lor și anii lor cu degrab.

64. Și l-au miniat pre dînsul în dealurile lor și întru cele cioplite l-au întăritat pre dînsul.

68. Și au închis în sabie pre norodul său și moștenirea sa o au trecut cu vederea.

75. Și a zidit ca a inorogului sfințenia sa pre pămînt întemeiatu-o-au pre dînsa în veac.

11. Pentru ce tragi mîna ta înapoi? Scoate mîna ta din sân și nîmicește-i!

LXXVI. 5—6. Inconjurat de slavă și prea măreț ești tu pe veșnicile culmi! Au fost prădați cei cu inima vitează și au adormit în somnul lor de moarte, iar câți au fost oameni de luptă nu și-au mai găsit mîinile.

10. Când Dumnezeu se scoală la judecată ca să izbăvească pe toți umiliții pământului. Sela. 11. Căci mânia Edomului te va lăuda și rămășița Hamatului te va cinsti cu sărbători.

12... lui Celui Infricoșat.

13. Lui, care frînge semeția principilor și face să tremure de groază pe împărății pământului!

LXXVII. 3. ...și sufletul meu nu vrea să se mîngie.

4. Mă gîndesc la Dumnezeu și suspin, mă frămînt cu mîntea și duhul meu își pierde cumpătul. Sela. 5. Tu ții deschise pleoapele mele; sunt zbuțuit și nu pot să grăesc.

8. „Oare Domnul mă va lepăda pe veci și hînvîrerea lui cu mine va înceta?”

18. Vărsat-au norii puhoale de apă slobozit-au nourii tunete, iar săgețile tale cutreerău văzduhul.

19. Bubuitul tunetului tău răsuna-t-a în vijelie;...

LXXIX. 13. El a depărțit marea în două și l-a lăsat să treacă și-a ridicat apele ca un zid.

20. Iată el a izbit stîncă și-au izbucnit ape și s'au pornit șuvoaie.

30. ... — căci mîncarea era încă în gura lor —

31. Când mînia lui Dumnezeu se porni împotriva lor...

33. Atunci el risipi ca o suflare zilele lor și (puse capăt) anilor lor printr'o moarte groaznică.

58. Ei îl așțară cu închinăciunea lor pe locuri nalte, și cu idolii lor aprinseră zulia lui.

62. El lăasă subț sabie poporul său și se îndirji asupra moștenirii sale:

69. Unde clădi la fel cu înnaltele palate, templul său (veșnic) ca și pămîntul întemeiat pe veci.

LXXX. 5—6. Scos-a de supt sarcină spinarea lui; mîinile lui în coșniță au slujit. Întru necez m'ai chemat, și te-am izbăvit, auzitu-te-am întru ascundere de vifor, cercetatu-te-am la apa prigonirei.

11. Și i-am slobozit pre dînșii după meșteșugurile inimii lor, merge-vor întru meșteșugirile lor.

14—15. Vrajmașii Domnului au mințit lui și va fi vremea lor în veac. Și i-am hrănit pre ei din grăsiinea griului și cu miere din piatră i-au săturat pre dînșii.

LXXXI. 2. Până cînd judecați nedreptate și fețele păcătoșilor le luați înainte?

LXXXII. 1. Dumnezeuule, cine se va asemăna ție? Să nu taci, nici să te imblinzești Dumnezeuule!

12. Dumnezeul meu, pune-i pre ei ca o roată, ca trestia înaintea feței vîntului.

LXXXIII. 6—7. Fericîți este bărbatul căruia este ajutorul lui la tine; sușuri în inima sa a pus în valea plîngerii, în locul care a pus. Că binecuvîntare va da cel ce pune lege, merge-vor din putere în putere, arăta-se-va Dumnezeul dumnezeilor din Sion.

LXXXV. 7. Nu este asemenea ție între dumnezei, Doamne, și nu este după faptele tale.

LXXXVI. 1. Temeliile lui în munții cei sfinți;

3. Aduce-mi-voiu aminte de Raav și de Vavilon; de ceice mă gonesc pre mine. 4. Și iată cei de altă semînție și Tirul și norodul Arapilor, aceștia s'au născut acolo.

5. Maică, Sionul va zice omul și om s'a născut, într'insul, și însuși cel Prea Înalt l-au întemeiat pre dînsul.

6. Domnul va povesti în scriptura noroadelor și a boerilor acelora ce s'au născut într'insul. 7. Precum a tuturor celor ce se veselesc, le este lăcașul la tine.

LXXXVII. 4—5. Socotit am fost cu cei ce se pogoară în groapă; făcutu-m'am ca un om neajutorit în-

LXXXI. 6—7. „Am ridicat sarcina din spinarea lui și mîinile lui nu vor mai purta coșul de salahor. În vreme de strîmtoare tu ai strigat și eu te-am mintuit și ți-am răspuns prin glasul învăluit al tunetului și te-am ispitit la apa Meribei. Sela.

14. Pentru aceasta i-am lăsat întru împietrirea inimii lor, ca să se îndrumeze după sfaturile lor.

16—17. Cei ce urăsc pre Domnul l-ar măguli și vârsta (lui Israil) ar ține în veșnicie. Și l-aș face pe Israil să mănince lamura griului și l-aș sătura cu mierea fagurilor clădiți în crăpături de stîncă.”

LXXXII. 2. „Până cînd veți judeca întru nedreptate și veți fi părținitori cu cei nelegiuiți?” Sela.

LXXXIII. 2. Dumnezeuule nu sta netulburat, nu tăcea și nu fi liniștit, o, Dumnezeuule.

14. Dumnezeul meu, fă-i să fie ca o frunză luată de vîrtej, ca paele în vînt.

LXXXIV. 6—7. Fericîți sînt oamenii cari-își află izvorul puterii lor în tine și ale căror căi sînt după inima lor! Cînd trec prin valea Bacca o prefac în pămînt cu izvoare, iar ploaia de primăvară o acoperă cu binecuvîntări. Puterea lor merge crescînd, căci ei își îndreptează privire către Dumnezeul din Sion:

LXXXVI. 8. Nici unul între Dumnezei nu este asemenea cu tine, Doamne, iar lucrurile tale sînt fără pereche.

LXXXVII. 1. Cetatea de el întemeiată este pe sfînte înălțimi.

4. Socotesc Rahabul și Babelul ca drept unii cari mă cunosc, iată Filisteia și Tirul și Etiopia; acesta s'a născut într'insele, 5. dar despre Sion zice: Acesta și acela s'au născut în sînul lui și însuși cel Prea Înalt a întemeiat Sionul.

6. Domnul scriind condica popoarelor numără: „Acesta s'a născut acolo!” Sela. 7. Și cîntăreții și dîntătorii strigă: „Toate izvoarele mele sînt în tine!”

LXXXVIII. 5—6. Numărat sînt laolaltă cu cei ce se pogoară în groapă, sînt ca un om fără de vlagă. În-

tru cei morți slobod. Ca niște răniți ce dorm în mormint, de care nu ții adus aminte; și ei de la mîna ta s'au lepădat.

9. Datu-m'am și n'am ieșit; ochii mei au slăbit de sărăcie.

11. Au morților vei face minuni? Sau doftorii se vor scula și se vor mărturisii ție?

16. Sărac sînt eu și întru ostenelele din tinerețile mele; și înălțîndu-mă m'am smerit și n'am mîhnit.

19. Depărtat-ai dela mine pre prietenul și pre vecinul și pre cunoscutii mei din ticăloșie.

LXXXVIII. 15. Mila și adevărul vor merge înaintea feței tale; fericit este norodul care știe strigare.

25. Și voi pune în mare mîna lui și în rîuri dreapta lui,

39. Stricat-ai toate gardurile lui, pus-ai tăriile lui frică.

42. Intors-ai ajutorul sabiei lui și nu l-ai apărat pre el în războiu. 43. Stricatu-l-ai din curățenia lui și scaunul lui în pămînt l-ai surpat.

50. Cu care au ocărit vrăjmașii tăi Doamne, cu care au ocărit schimbarea unsului tău.

LXXXIX. 10. Anii noștri ca un pa-eajen s'au socotit, zilele anilor noștri întru dînșii șaptezeci de ani.

12. Că au venit blîndețe preste noi și ne vom pedepsi.

XC. 6. De săgeata ce zboară ziua, de lucrul ce umblă întru întunec, de întîmplare și de dracul cel de amiază-zi.

XCI. 7. Cînd au răsărit păcătoșii ca iarba și s'au ivit cei ce fac fără-delegea. 8. Ca să piară...

14. Încă se vor înmulți întru bătrînețe unse și bine petrecînd vor fi, ca să vestească...

XCIII. 1. Dumnezeuul izbîndirilor, Domnul Dumnezeuul izbîndirilor cu îndrăzneală au stătut.

tîns sînt printre cei morți, la fel cu cei uciși și culcați în mormint, de care nu-ți mai aduci aminte și cari au pierit de mîna ta.

9. Sunt ca într'o temniță de unde nu pot să scap; 10. Ochii mei se sfărșesc de suferință.

11. Oare vei face tu minuni, pentru cei morți și umbrele se vor scula să te laude? Sela.

16. Obijduit sunt eu și vlăguit din tinerețile mele; sunt copleșit de spaimele tale și stau la mare cum-pănă.

19. Depărtat-ai de la mine pe prietenii și pe tovarășii mei; cei mai de aproape ai mei sînt — întunerecul (mormîntului).

LXXXIX. 15... mila și adevărul merg înaintea feței tale.

16. Fericit este poporul care știe să te preamărească.

26. Și marea pune-o voi sub mîna lui și rîurile cele mari sub dreapta lui.

41. Tu ai făcut spărturi în zidurile lui, și cetățile lui întărite le-ai prefăcut în paragină.

44. Tu ai teșit ascuțișul sabiei lui și în lupte nu l-ai sprijinit;

45. Tu l-ai despoiat de slava lui și scaunul lui, l-ai doborît la pămînt;

52. Și că vrăjmașii mei mă fac de ris, Doamne, și își bat joc de urmele unsului tău.

XC. 9... și anii noștri îi sfrmșim ca un suspin.

10. Zilele anilor noștri sînt șaptezeci de ani..., iar ceea ce este mai falnic în ei este osteneală și deșertăciune, căci se duc de grabă și noi zburăm.

XCI. 5... nici de săgeata ce zboară ziua.

6. Nici de ciuma care umblă în întunec, nici de molima care pustiește în miezul zilei.

XCM. 8. Dacă cei nelegiuiți odrălesc ca iarba și făcătorii de rele propășesc — este ca să fie stîrpiți pe veci.

15. Chiar la bătrînețe ei vor avea rod, vor fi plini de mîzgă și inverziți,

XCIV. Dumnezeuule al răzbunării, Doamne, Dumnezeuule al răzbunării, arată-te!

XCV. 5. Că toți dumnezeii păgînilor sînt draci...

XCVIII. 1. Domnul a împărățit, să se minie noroadele, cea ce șade pre Heruvimi clătească-se pămîntul.

XCIX. 3. Iar noi norodul lui și oile pășunii lui, intrați în porțile lui întru mărturisire, în curțile lui întru laude mărturisiți-vă lui.

C. 9. Nu va locui în mijlocul casei mele cel se face mîndrie; cel ce grăește nedreptăți nu s'a îndreptat înaintea ochilor mei.

Ps. CI. 4. Că s'au stins ca fumul zilele mele și oasele mele ca uscăciunea s'au uscat.

7... făcutu-m'am ca corbul de noapte în loc nelăcuit.

15. Că bine au voit robii tăi în pietrile lui, și de țărîna lui le va fi milă.

CIII. 3. Cel ce faci pre îngerii tăi duhuri și slugile tale pară de foc.

18. Sătura-se-vor lemnele cimpului... acolo păsările se vor incuiba.

19. Lăcașul Erodiului povățuește pre ele, munții cei înalți cerbilor, piatra scăpare iepurilor.

28. Balaurul acesta pre care l-ai zidit a-l batjocori pre el.

CIV. 1. Mărturisiți-vă Domnului...

16... și toată întărirea piinei o au sfărîmat.

18. Smerit-a în obezi picioarele lui, prin fer a trecut sufletul lui, până ce a venit cuvîntul lui. 19. Cuvîntul Domnului l-a aprins pre el, trimis-a împăratul și l-a slobozit pre el, boerul poporului și l-a lăsat pre el.

32. Și au bătut viile lor și smochinii lor și au sfărîmat tot lemnul hotarului lor.

36. Și i-au scos pre ei cu argînt și cu aur și nu era întru semințiile lui bolnav.

CV. 1. Mărturisiți-vă Domnului...

16. Și le-a dat lor cererea lor, trimis-au sațiu în sufletele lor.

24—25. Și au zis să-i piarză pre dinșii, de n'ar fi stătut Moisi cel a-

XCVI. 5. Că dumnezeii celorlalte neamuri sînt chipuri cioplite...

XCIX. 1. Domnul împărătește — neamurile să se cutremure! el, cel ce tronează pe Heruvimi — pămîntul să se zgudue!

C. 3... și noi suntem ai lui — poporul său și oile pășunilor sale. 4. Veniți la porțile sale cu cîntări de mulțumită, intrați în curțile sale cu cîntări de laudă! Mulțumiri aduceți-i!

CI. 7. Să nu locuiască în lăuntru casei mele cel ce iubește înșelăciunea; cine are năravul să mintă, nu-și va găsi loc înnaitea ochilor mei!

CII. 4. Că zilele mele se sfîrșesc ca fumul și oasele mele ard ca un jărătec.

7... sunt asemenea bufniței printre dărămături.

15. Căci slugile tale îi iubesc pietrile și se înduioșează de colbul lui.

CIV. 4. Tu faci din vînturi solii tăi; tu faci din foc, din pară slujitorii tăi.

16. Plini sînt de mizgă copacii Domnului, cedrii Libanului pe care i-ai sădit. 17. Acolo păsările durează cuiburi, barza pe al său: în chiparoși. 18. Munții cei înalți sînt țînutul caprei sălbatece, stîncele scorburoase ascunzătoare pentru dihor.

26... Leviatanul pe care l-ai zidit ca să zburde într'însa.

CV. 1. Lăudați pre Domnul!

16... și-i lăasă fără piine.

18—20. Și i-au strîns picioarele în obezi și l-au ferecat în cătușe, până în ceasul cînd s'a plinit proorocia lui și zisa Domnului l-a dovedit nevinovat. Împăratul trimise și-i dădu drumul, stăpînitorul popoarelor îl scoase din închisoare.

33. El bătut viile și smochinii lor și pometul din țînăturile lor îl prăpădi.

37. Și (încăreți) cu aur i-a scos din Egipt și n'a fost în semințiile lor nici un zăbavnic.

CVI. 1. Lăudați pre Domnul.

15. Atunci el le plini pofta lor, dar îi lovi cu molimă.

23. Atunci i-a fost cuvîntul să-i nimicească, dacă Moisi alesul lui,

les al lui, întru zdrobire înaintea lui, ca să nu-i piarză pre ei.

33. Și l-au mîhnit pre el la apa prigonirei și s'a dosădit Moisi pentru dinșii, că au amărit duhul lui.

34. Și au osebit întru buzele sale...

38. Și s'a omorît pămîntul lor întru singiuri.

CVI. 1. Mărturisiți-vă...

8. Mărturisească-se Domnului milele lui și minunile lui fiilor oamenilor. (cf. v. 15, 21, 31).

9. Că au săturat suflet deșert...

10... pre cei ferecați cu sărăcia și cu fier..

34—43. Și s'au imputinat și s'au dosădit de necazul releur și de durere. Vărsat-au urgisire preste boerrii lor și i-au făcut pre ei să rătăcească în loc neumblat și nu în cale. Și au ajutat săracului din sărăcie și i-au pus pre ei ca pre niște oi de moștenire. Vedea-vor dreptii și se vor veseli și toată fărădelegea își va astupa gura sa. Cine este înțelept și va păzi aceasta și va pricepe milele Domnului.

CVII. 10—11. Spre Idumea voi pune încălțămîntea mea, mie cei de alt neam s'au supus. Cine mă va duce în cetatea îngrăditei?... 13. Dă-ne ajutor din necaz și deșartă este mîntuirea omului.

CVIII. 9. Mișcîndu-se să se mute fiii lui și să ceară...

22—23. Ca umbra care se abate ea m'am luat în lături, scuturat-m'am ca lăcustele. Genunchile mele au slăbit de post și carnea mea s'a schimbat pentru untdelemn.

CIX. 4. Cu tine este începătura în ziua puterii tale, întru strălucirile sfinților tăi; din pîntece mai nainte de luceafăr te-am născut.¹

CX. 1. Mărturisi-mă-voiu ție Doamne...

n'ar fi stat înaintea lui la ruptoare, ca să domolească mînia lui gata de nimicire.

33. Căci ei se răzvrătiră împotriva duhului (lui Dumnezeu) și Moisi rosti cu buzele sale, cuvinte nehibzuite.

38... și pîngăriră pămîntul cu sîngele vărsat.

CVII. 1. Lăudați pre Domnul...

8. Să laude deci pre Domnul pentru milele lui și pentru minunile lui către fiii oamenilor!

9. Căci el a săturat sufletul însetat....

10... robiți și ferecați în lanțuri.

39—43. Dar (dela un timp) au dat înapoi și s'au încovoiat sub povara nenorocirei și a obidei. Pentru că Domnul „revarsă ocara peste principii și-i face să pribegească prin locuri singuratece și fără căi, dar el ridică pre cei săraci din dosădirea lor și sporește spița lor ca turmele“. Privească aceasta cei drepți și să se veselească, iar cei vicleni să-și astupe gura. O, de-ar fi cineva înțelept ca să ia aminte la toate acestea și să priceapă binefacerile Domnului!

CVIII. 10... asupra Edomului arunc sandala mea, împotriva Filiștenilor izbucnesc în strigăte de războiu.

11. Cine mă va călăuzi în cetatea înlărită?...

13. Ajută-ne împotriva asupritorilor noștri, căci ajutorul omenesc n'are nici o tărîe.

CIX. 10. Copiii lui să ajungă hoinari și să cerșească...

23—24. Asemenea umbrei care dă spre seară, eu mă duc; smuls sunt (de vînt) ca lăcustele! Genunchii mei tremură din pricina postului și trupul meu este istovit și uscat.

CX. 3. Poporul tău va fi plin de voie bună, în ziua adunării oștirii tale; tinerimea ta fi-va, pentru tine, ca roua din sînul zorilor pe sfinții munți.

CXI. Aliluia! Lăuda-voiu pre Domnul....

¹ Din pîntece mai nainte de luceafăr te-am născut, fiind profeție, o lăsăm după LXX.

CXI. 5. Bun este bărbatul care îndură și împrumutează, tocmi-va cuvintele sale la judecată; că în veac nu se va clăti.

6. Întru pomenire veșnică va fi dreptul, de auzul rău nu se va teme.

7. Gata este inima lui a nădăjdui întru Domnul;

CXII. 5. Ca să-l așeze pre el cu boerii poporului său, cel ce face a lăcui cea stearpă în casă, maica ce se înveselește de feciori.

CXVII. 1. Mărturisii-vă Domnului... (cf. V. 19 și 20).

CXVIII.¹ 28. Dormitat-a sufletul meu de trîndăvie...

45. Și am umblat întru lărgime; că poruncile tale am căutat.

70. Inchegatu-s'a ca laptele inima lor...

81. Stinge-se spre mintuirea ta sufletul meu...

83. Că m'am făcut ca un foale în brumă...

91. Cu rinduiala ta rămîne ziua...

96. Atot sfîrșitul am văzut sfîrșit, desfătă este porunca ta foarte.

126. Vremea este a face Domnului; stricat-au legea ta.

CXIX. 5. Vai mie! Că nemernicia mea s'a îndelungat, sălășluit-am cu salășele lui Chedar, mult a nemernicit sufletul meu.

CXXI. 2. Stînd era picioarele noastre în curțile tale Ierusalime, Ierusalimul cel ce se zidește ca o cetate; a căruia împărțășirea lui este dimpreună.

CXXIII. 4. Pîriu a trecut sufletul nostru, iată a trecut sufletul nostru apa cea fără de stare.

CXXIV. 3. Că nu va lăsa Domnul toiagul păcătoșilor peste soarta dreptilor.

CXXII. 5. Fericit este omul milosrd, care dă cu împrumut și care își rînduește lucrurile cu dreptate.

6. În veci nu se va clătina; pomenirea dreptului va fi veșnică.

7. De veștile cele rele el nu se va teme, căci inima lui e tare; el nădăjduște în Domnul.

CXXIII. 8. Ca să-l pună în rînd cu căpteniile, cu mai marii poporului. 9. El sălășluște pe cea stearpă în casă, mamă fericită de copii. Ali-luia!

CXXVIII. 1. Lăudați pre Domnul...

CXIX. 28. Sufletul meu lăcrămează de întristare...

45. Slobod vroesc să umblu (în viață)...

70. Inima lor este nesimțitoare ca osînza...

81. Sufletul meu tinjește după mintuirea ta...

83. Ajuns-am ca un burduf atirnat la fum....

91. După dreptarul tău (făpturile tale) sunt și astăzi în ființă.

96. La orice desăvîrșire văzut-am hotar, legea ta singură e fără de hotar.

126. Vremea este Doamne, ca să lucrezi, căci ei au stricat legea ta.

CXX. 5. Vai mie! că sunt oaspete în Meșek și sălășluiesc în corturile lui Kedar!

6. Prea multă vreme oblăduit-a sufletul meu cu cei ce sunt dușmanii păcii!

CXXII. 2—4. Și picioarele noastre stau (acum) la porțile tale Ierusalime! Ierusalime, tu cea din nou clădită, ca o cetate virtos închegată întru sine, și către care se sue semințiile.....

CXXIV. 4—5... puhoiul ar fi trecut peste noi, atunci valorile vijelioase ar fi covîrșit sufletele noastre.

CXXV. 3. Că nu va lăsa schiptrul celui fără de lege să apese asupra moștenirii celor drepti...

¹ Din acest psalm notăm numai cîteva diferențe. Ele sînt prea multe și cu privire la fraze și la nuanțele diferitelor sinonime, așa că ne-ar lua prea mult loc. Cine vrea să facă o comparație aprofundată, va citi cele două traduceri.

CXXV. 1. Când a întors Domnul robia Sionului făcutu-ne-am ca niște mîngiași. 2. Atuncea s'a umplut de bucurie gura noastră și limba noastră de veselie. 3. Atuncea vor grăi între neamuri. 4. Mărit-au Domnul a face cu dinșii, mărit-au Domnul a face cu noi: fost-am veselindu-ne.

5. Întoarce Doamne robia noastră ca piraiele în austru.

6. Cei ce seamănă cu lacrimi cu bucurie vor secera.

7. Mergînd mergea și plîngea, aruncînd semințele sale.

8. Și venînd vor veni cu bucurie, luîndu-și mînunchile sale.

CXXVI. 1. De n'ar zidi Domnul casa, în deșert s'ar osteni cei ce zidesc.

2. De n'ar păzi Domnul cetatea, în deșert ar priveghea cel ce o păzește, în deșert este vouă a mîneca. 3. Sculați-vă după ce ați șezut, cei ce mîncăți plinea durerii.

4. Când va da iubiților săi somn, iață moștenirea Domnului, fiii, plata rodului pîntecelui. 5. Ca niște săgeți în mîna celui tare, așa fiii celor scuturați.

6. Fericit este, carele își va plini pofta sa dintr'inșii nu se vor rușina, cînd vor grăi vrăjmașilor săi în porți.

CXXVIII. 3—4. Preste spatele mele au lucrat păcătoșii, îndelungat-au fără de legea sa. Domnul cel drept a tăiat grumazii păcătoșilor.

CXXX. 1. Doamne, nu s'a înălțat inima mea, nici s'au înălțat ochii mei. 2. Nici am umblat întru cele mari, nici întru cele mai minunate decît mine. 3. De nu m'am smerit cu gîndul, ci am înălțat sufletul meu. 4. Precum este cel înfărcat spre maica lui, așa vei răsplăti spre sufletul meu. 5. Nădăjduiască Israil spre Domnul de acum și până în veac.

CXXXI. 5. Și odihnește tîmplele mele...

11. Juratu-s'a Domnul lui David cu adevărînță...

CXXVI. 1. Când Domnul va face întoarsă calea robilor Sionului, vom fi așa ca unii cari visează. 2. Atunci gura noastră va fi plină de hohote de veselie și limba noastră prîdîdită de cîntece. Atunci se va spune printre neamuri: „Dumnezeu a făcut cu ei lucruri minunate!” 3. Într'adevăr, Dumnezeu a făcut cu noi lucruri preamărețe. Și noi vom fi desfățați de bucurie. 4. Fă Doamne întoarsă calea noastră, ca șuvoaiele din Negeheb. 5. Fie ca acei ce seamănă cu lacrimi, să secere cu veselie. 6. Plîngînd, sămănătorul merge mereu înainte aruncînd valuri de sămînță, iar cînd vine (secerîșul) aduce snopi hăulînd de voie bună.

CXXVIII. 1. Dacă Dumnezeu nu zidesțe casa, în zadar se ostenesc cu ea cei ce o zidesc; dacă Domnul nu păzește cetatea în deșert priveghează străjuitorii ei. 2. De prisos vă este să vă sculați de vreme, de prisos că este să vă culcați tîrziu, mîncînd o piine agonisită trudnic: căci Domnul o dă la fel iubiților săi în timp ce dorm. 3. Într'adevăr copiii sunt o moștenire de la Domnul; rodul pîntecelui este o răsplătă de la el. 4. Precum sunt săgețile în mîna celui viteaz, așa sunt feciorii născuți la tinerețe. 5. Fericit este bărbatul care are tolba lui plină cu atari săgeți!

6. Nu se vor face de ocară, cînd vor sta de vorbă cu dușmanii, la porțile cetății.

CXXIX. 3—4. Pe spinarea mea plugarii au arat cu plugul, și arătura lor au tras-o în lung și'n larg. Dar Domnul este drept. El a tăiat ștreangurile nelegiuților!

CXXXI. 1. Doamne, inima mea nu este trufașă și ochii mei nu știu ce e îngîmfarea: nu năzuiesc la lucruri cari sunt prea grele și prea înnalte pentru mine.

2. Dimpotrivă! Am liniștit și am domolit sufletul meu! Precum copilul înfărcat stă lingă maică-sa, așa ca un copil înfărcat este sufletul meu în mine!...

4. Israile, puneți nădejdea în Domnul, acum și deapurruri!

CXXXII. 4... și nici genelor mele să aștească. 11. Jurat-a Domnul lui David un jurămînt adevărat.

CXXXV. 13. Celui ce a împărțit Marea Roșie în despărțituri...

CXXXVI. 7. Să se lipească limba mea de grumazul meu...

CXXXVIII. 2... cărarea și funia mei tu ai iscodit.

3—4. Și toate căile mele mai înainte le-ai văzut, că nu este viclesug în limba mea. Iată, Doamne, tu ai cunoscut cele de pe urmă și cele de demult; tu m'ai zidit și ai pus preste mine mina ta.

10—11. Și am zis: au doară întunerecul mă va acoperi? Și noaptea este luminare întru desfătarea mea. Că întunerecul nu se va întunece de la tine și noaptea ca ziua se va lumina, precum este întunerecul ei așa și lumina ei.

14—17. Nu s'a ascuns osul meu de la tine, care l-ai făcut într'ascuns și statul meu în cele mai de jos ale pământului. Cel nelucrat l-au văzut ochii tăi; și în cartea ta toți se vor scri; zile se vor zidi și nici una întru dinșii. Iară mie foarte sunt cinstiți prietenii tăi Dumnezeule, foarte s'au întărit stăpîniile lor. Număra-voiu pre dinșii și mai mult decît nisipul se vor înmulți; sculatu-m'am și încă sînt cu tine.

19. Că pricinuitori sînteți întru gînduri, lua-vor întru deșertăciune cetățile tale.

CXXXIX. 10—11. Capul înconjurării lor, osteneala buzelor lor va acoperi pre dinșii. Cădea-vor peste dinșii cărbuni cu foc, surpa vei pre ei în ticăloșie și nu vor putea răbda.

CXL. 7—8. Că încă și rugăciunea este întru bunevrerile lor; înghițitu-s'au lîngă piatră judecătorii lor. Auzi-se-vor graiurile mele că s'au îndulcit ca o brazdă de pămînt s'au rupt pre pămînt, risipitu-s'au oasele lor lîngă iad.

CXLI. Perit-a fuga de la mine și nu este cel ce caută sufletul meu.

CXLII. 6. Tins-am către tine mîinile mele; sufletul meu ca niște pămînt fără de apă ție.

CXXXVI. 13. Pre cel ce a despical în două Marea Roșie...

CXXXVII. 6. Să se lipească limba mea de cerul gurii mele,

CXXXIX. 3. Fiecă merg, fie că stau culcat, nimic nu-ți scapă și toate cărările mele îți sunt bine știute.

4. Căci de-abia ajunge cuvîntul pe limba mea și iată, Doamne, tu îl cunoști desăvîrșit.

5. Innapoia mea și înaintea mea simt impresurarea ta și mina ta o ții deasupra mea.

11—12. Și dacă aș zice: „Întunerecul poate mă va învălui, dacă lumina din jurul meu s'ar face noapte...“. Dar și întunerecul nu este întunec pentru tine, căci noaptea este luminoasă ca ziua, fie întunec, fie lumină pentru tine este deopotrivă.

15—18. Nu-ți era ascunsă ființa mea, cînd am fost urzit în adîncurile cele mai de jos ale pământului. Ochii tăi mă vedeau abia cînd eram în zămislire și scrise erau în cartea ta toate zilele hărăzite mie, mai înainte ca să se fi înfiripat vre-una. Și pentru mine, Dumnezeule, cît sunt de neprețuite gîndurile tale și cît de uriaș este numărul lor! Dacă aș sta să le socotesc sunt mai numeroase de cît grăunții de nisip; mă deștept (din adîncirea mea) și sunt tot lîngă tine.

20. Ca unii cari vorbesc despre tine cu gînduri viclene, și dușmani fiindu-ți, iau în deșert numele tău.

CXL. 10—11. Peste capul celor ce mă impresoară să cadă viclenia urzita de ei înșii. Prăvălească-se peste ei cărbuni aprinși, cază în foc și în prăpăstii din care să nu se mai scoale!

CXLI. 5... Și atunci iarăș cu rugăciunea mea întîmpina-voiu vicleniile lor. 6. Prăbușiți vor fi judecătorii lor pe povîrniș de stîncă! Dar poporul va asculta cuvintele mele căci sînt cu șart. Ca atunci cînd ari sau scobești pămîntul (și dai de oase) așa sînt oasele mele risipite la poarta împărăției morților.

CXLII. 5... Orice loc de scăpare îmi este închis, nimeni nu întrebă de mine.

CXLVII. 6. De aceea întind mîinile mele către tine; sufletul meu ca un pămînt însetat de apă, tînjește după tine.

CXLIII. 13—14. Ai căror fii ca niște tinere odrasle înfipte întru tinerețile lor. Fetele lor înfrumusețate, împodobite cu asemănarea Bisericii.

17. Nu este cădere de gard, nici trecătoare, nici strigare în ulițele lor.

CXLV. 3. Ieși-va duhul lui și se va întoarce în pământul său.

CXLVI. 1. Lăudați pre Domnul că este bun psalmul; Dumnezeului nostru să se îndulcească lauda.

11. Nu întru puterea calului va voi, nici în pulpele bărbatului bine îi va plăcea.

CXLIX. 6. Înălțările lui Dumnezeu în gîtlejul lor...

CXLIV. 12. Ca fiii noștri să se asemene unor plînte frumos crescute în tinerețea lor, iar fiicele noastre să fie asemenea columnelor de la colțuri, sculptate, precum sunt cele din palate.

18. Nici o spărtură în ziduri ! nici o ducere în robie și nici un bocet în în ulițele noastre !

CXLVI. 4. Căci atunci cînd iese duhul lor, ei se întorse iarăși în pământul dintru carele au fost luați ;

CXLVII. 1. Aliluia ! Lăudați pre Domnul, că bine este să preamărim pe Dumnezeul nostru, căci plăcută și cu bună cuvîință este lauda.

11. Domnului nu-i este dragă puterea calului și cel iute de picior n'are trecere înnaitea lui.

CXLIX. 6. Fie preamărirea Domnului în gura lor...

* * *

Cu toate contrazicerile, opoziția și puțina pregătire obstească pentru această imperioasă problemă a reînfloririi Sfintei Scripturi, puterea vremii și a ideii este nebiruită. ¹ Pe

¹ Traducerea noastră — făcută după textul masoretic, ediția R. Kittel, *Biblia Hebraica*, 2 vol. Lipsiae, 1905—1906 — este o necesitate pentru Biserica și Țara noastră. Preoții misionari nu au o Biblie tradusă din fîntinile originale, pe care s'o poată opune cu succes în lupta de fiecare zi cu sectanții. Lumea cultă și pătura de jos a popoului vrea să cetească lucruri înțelese. Cu Psaltirea de până acum nu putem să mai ținem piept propagandelor inovatoare. Această cerință, care se observă la noi tot mai accentuat, e rezultatul unui curent existent în toată lumea creștină și mai ales apusană. Francezii au două edițiuni, până acum, din Biblia tradusă de pe textul original: una de Crampon — edițiunea catolică — și alta protestantă, datorită lui Louis Segond, lăsînd la o parte lucrarea de erudiție: „La Bible du Centenaire”. Germanii au mai multe edițiuni, unele mai vechi, altele mai nouă, de asemenea și celelalte națiuni.

Dăm aci o listă de cele mai de samă traduceri făcute din l. ebraică, în ultimul timp, pentru a se vedea, că avem de a face cu un fenomen general, resimțit în fine și la noi:

GIOV. LUZZI, *La Biblia tradotta dai testi originali e annotata*. Firenze, 1922, în curs de publicare.

A. CRAMPON, *La Sainte Bible*. Traduction d'après les textes originaux, Nouv. éd. Paris, 1923.

J. MOFFAT, *The Old Testament*. A New Translation. London 1924.

J. MOFFAT, *The Old Testament*. A New Translation. In one volume. New-York, 1926.

The Westminster version of the Sacred Scriptures. London, 1922.

The Holy Bible. Reprinted according to the Authorized Version. London, 1925—1926.

A. R. GORDON, Meek, Smith, Watermann, *The Old Testament*. A American Translation. London (Chicago) 1927.

cind adunam elementele acestui studiu și îl alcătuiam, înaltele noastre autorități bisericesti au luat o importantă hotărîre.

Sintem și rămînem convinși că a venit ceasul să dăruim neamului românesc și bisericii naționale o traducere nouă a Bibliei, făcută, de data aceasta, din obirșiile ebraice. Conducătorii Bisericii gîndesc la fel, dar socotesc că până la această operă este oportun să revenim asupra Bibliei noastre românești și să-i aducem toate îmbunătățirile cu putință. Drept aceea, factorii competenți ne-au invitat la o serie de consfătuiri și ne-au cerut să le dăm concursul nostru pentru revizuirea vechiului text biblic existent.

Am primit această idee și am ridicat asupra-ne povara revizuirii Sfintei Scripturi. Poate că drumul spre opera visată de noi — dar probabil rezervată nepoților noștri — trece prin regiunea prealabilă a unei îmbunătățiri a ceiace avem lăsat dela strămoși.

Cînd această muncă de revizuire va fi făcută, desigur că o comisiune examinatoare va fi chemată să cerceteze și să desbată. Ca să stingem neînțelegerea dintre noi și să mîngiăm pe I. P. S. Atanasie Mironescu, îi dorim, din toată inima, să rămînă sănătos și ager, până la înjghebarea acestei comisiuni bisericesti și academice.

Gala Galaction și Pr. Vasile Radu

-
- G. L. ROBINSON, ROBERTSON, MORGAN, TORREY, *The Master Bible. A Bible with Helps.* Chicago 1926.
 N. SCHLOEGL, *Die Heilige Schrift des Alten Bundes.* 2 vol. Wien, 1922.
 E. KAUTSCH, *Die Heilige Schrift des Alten Bundes. Nach dem Grundtext übersetzt,* 2 vol. Mainz, 1924.
Eine Alttestamentliche Schriftreihe. München, 1925—1926.
 H. MENGE, *Die Heilige Schrift des A. und N. Testament.* Stuttgart, 1926.

La moartea lui Georges de Porto-Riche

Moartea lui Georges de Porto-Riche a atras din nou atenția lumii literare asupra operii și a vieții sale. El dispare într'un timp cînd mîndria scrisului se pleacă, tot mai mult, exigențelor tirajului și tiraniei popularității. Figura lui, „cu profunzimea și fineța privirii, cu grația visătoare și dureroasă, cu farmecul trăsăturilor incomparabil”, — cum o evoacă sensibil unul dintre biografi, — a stăruit să se proiecteze pe fondul tendințelor vremii literare actuale, ca o protestare vie împotriva preocupărilor excesive pentru bunurile materiale.

Georges de Porto-Riche nu a voit să lucreze numai cu pilda operei. Oricît de profundă s'a străduit să o creeze, el a tîns să dea și exemplul vieții închinată întăririi caracterului. Cariera lui este demonstrarea vie a unui spirit de o stăpînire rară, plecat asupra perfecționării continue a unei concepții unitare. Cei care s'au străduit să-i adîncească opera, pot bănuii eforturile imense, risipite de Porto-Riche în stăpînirea temperamentului său înfrînat, agitat de clocotul pasiunilor ce străbat cu violență viața eroinelor sale.

Scriitorul francez a produs puține opere și a consimțit să dea la iveală încă mai puține. În vîrsta matură, a refuzat să dea publicității lucrările din prima tinerețe. Culegerea de versuri apărută la începutul activității lui literare, sub titlul *Bonheur manqué*, — de o însemnătate covîrșitoare în urmărirea dezvoltării concepției fundamentale a pieselor sale, — i-a fost smulsă, după multă trudă, de un editor tenace, spre a putea fi dată pentru a doua oară publicității.

Porto-Riche era urmărit demonic de preocuparea perfecțiunii. Această aplicare critică severă cerea o continuă auto-examinare. Privirea scrutătoare și arzătoare, pe care dramaturgul francez o arunca mereu în profunzimile sufletului său, a rămas, în cele din urmă, fixată într'un punct hipnotic. Ideile și sentimentele din *Bonheur manqué* au trecut, printr'un proces continuu de reeditare, — prin piesele de mai

tîrziu, care au format așa numitul său teatru „al iubirii”. În toate „comediile” sale, —cum îi plăcea să le intituleze, — străbătea un suflu unic, o concepție ce se lega stăruitor de cea a producției anterioare, până la a da impresia unei obsesii suverane.

Repetirea subțelurite forme a ideii, în căutarea expresiei liberatoare, ajunsese să exercite o tiranie apăsătoare asupra autorului *Indrăgostitei*, făcîndu-l să respingă cu nemulțumire lucrările anterioare, care nu-i putuseră da sentimentul că realizase deplin frămîntările chinuitoare ale inspirației. Așa se lămurește rezerva și rezistența lui împotriva reținerii versurilor din *Bonheur manqué*.

Moartea lui Porto-Riche a închis circuitul din care poate fi privită perspectiva operei. Ideile conținute în *Bonheur manqué* s'au fixat în *Indrăgostita* și în *Trecutul* și s'au adîncit în *Omul de altădată*. Perfecția expresiei se epuizase însă, prin sfortarea supremă din primul lui mare succes: *Indrăgostita*. Stăruința ulterioară în perfecționarea modulării, a dus la pierderea acelei concentrări pline de simplitate din *Indrăgostita*, îngreunînd acțiunea prin bogăția paradoxelor și ideilor din *Trecutul* și prin complicarea excesivă a frămîntărilor sentimentale și a acțiunii din *Omul de altădată*.

Piesa într'un act, în versuri, viguros satirică, *Necredinciosul*, aruncă, prin gura cinicului filozof Lazzaro, cugetarea amară, care avea să inspire, mai tîrziu, lui Porto-Riche atîtea efecte dramatice:

„*toujours, malgré leurs flammes,
Les hommes ont menti sur la bouche des femmes*”.

Tradiția galantă a Franței formulase de mult ideea aceasta a neconstanței bărbatului în dragoste, în forme literare multiple. Porto-Riche îi dăduse, cel mult, o nouă expresie concisă și lapidară. Gravitatea pe care avea s'o pună însă în repetarea și în adîncirea dureroasă a cugetării, trebuia să-i dea o semnificație deosebită.

Dezechilibrul sentimental între absorbțiunea totală a sufletului feminin în pasiunea dragostei și nesinceritatea sau versatilitatea amoroasă a bărbaților pe care Porto-Riche îi prezintă în piesele sale, trebuia să izbucnească în tonuri de o rezonanță profundă și de o violență impresionantă. Dramaturgul francez s'a făcut ecoul acelei lupte surde între tendința spre dominație pasională a femeii în dragoste și egoismul libertar al bărbatului.

Versurile din *Bonheur manqué* proclamaseră realitatea neînălăturabilă a acestui conflict și nuanța de adversitate, aspră și crudă, pe care o strecoară în frămîntările iubirii. Eroul poemului își pusese acolo chestiunea de conștiință în fața femeii dorite, atunci cînd presimțise capitularea ei apropiată:

„Izbinzile noastre sint înfringerile lor
„Căderea ei apropiată o micșorează”.

Apoi, formularea vie și precisă a conflictului:

„Vom proceda ca adversari”...

Adversitatea aceasta a putut-o ispăși Fedra lui Racine pentru iubirea ei impură. Destinul pedepsea astfel înclinarea pe care morala socială o condamna. Eroinele lui Porto-Riche însă, începînd dela fragedul și incoruptibilul sentiment de dragoste al Vaninei și trecînd prin profunzimea pasiunii tinere a Germainei și cea devastatoare a Dominiquei și a Thérèsei, au nutrit numai înclinări pe care și legea, și morala, și societatea le încurajau. Cu excepția Vaninei, care nu cunoscuse decît înclinarea fecioriei spre iubire, și a eroinei din *Trecutul*, Dominique, — care ar fi dorit însă, cu toată aprinderea, să consacre dragostei ei pentru Prieur o alianță eternă, — eroinele lui Porto-Riche, Germaine și Thérèse, sint femei măritate. Furtuna pasională își alimentează pustiirea din flacăra căminului. Puțini ar fi putut crede că viața conjugală, care apare ca soluția pacificării sentimentului și a demolirii furtunilor iubirii, poate servi ca fundament unei tragedii moderne a dragostei.

Porto-Riche a putut utiliza cu succes în piese moderne elemente tragice, creînd puținele tragedii burgheze, pe care literatura celor cincizeci de ani din urmă le va putea lăsa posterității.

Dela eroinele teatrului lui Racine, trecînd prin acel exemplar de excepție al lui Dumas-fiul, Marguerite Gautier, teatrul francez n'a putut zămisli temperamente feminine de o puritate, profunzime și tărie de sentiment, care să egaleze pe cele evocate de Georges de Porto-Riche. Desigur, umbra lui Racine se întinde impresionantă, aproape gigantică, pe cîmpul concepției dramatice a lui Porto-Riche, dar nu întunecă personalitatea creațiilor acestuia. Și clasicul francez al veacului al șaptesprezecelea își concentra toată afecțiunea asupra nefericirilor sentimentale ale femeii învinse de pasiune și crea eroinelor aureola morală, pe care cu greu se hotăra să o acorde personajelor masculine. Racine a făcut să vibreze de demult, prin ecurile timpului, cuvintele înflăcărare ale dragostei nefericite, intensificînd prin cadența versului și prin viața concentrată a expresiei sale, efectul tragediei iubirii asupra spectatorilor.

Porto-Riche a găsit, poate, în opera tragedianului francez, esența concepțiunii eroinelor, cărora le-a dat, mai tîrziu, viața scenică. Dar nici Racine nu își crease eroinele din neant. Fedra, Andromaca, Ifigenia, îl impresionaseră în lecturile lui Euripid. El a substituit unei concepțiuni păgine, morala, conștiința și gîndirea vremii sale, dîndu-le un vestmînt, căruiia timpul nu-i poate altera frăgezimea colorii.

Porto-Riche a reluat acel „sublim al pasiunii” pe care-l aflase în piesele lui Racine, dar numai în esența lui cea mai pură, fără reminiscența unor fapte istorice sau a unor situații dramatice. Acestea din urmă erau doar armătura pe care se ridica rugul pasiunii. Emulii de valoare îndoelnică ai tragedianului francez au fost impresionați, pe vremuri, doar de frumuseța armăturii, nu de puritatea flacării. Porto-Riche, dimpotrivă, a rămas cu ochii ațintiți la flacără și cu privirea fascinată de făria ei.

A primi astfel esența cea mai pură a concepțiunii lui Racine și a te pătrunde de sensul ei profund și intim, nu este puțin. A atribui însă numai atât meritului lui Georges de Porto-Riche, ar însemna să i se facă o nedreptate din acelea pe care istoria literară a trebuit de multe ori să le îndrepte, sub presiunea adevărului reparator.

Porto-Riche și-a tras seva din trecutul literar al Franței, dar el a avut marele merit de a *adapta înțelegerii și sensibilității moderne, mobilele și desfășurarea pasiunii eterne a dragostei*. El a putut izbîndi în greaua sarcină pe care și-o impusese, grație temperametului său de o finetă feminină și datorită structurii lui sentimentale, aptă să perceapă cele mai ușoare rezonanțe ale sensibilității amoroase a societății contemporane. Impregnîndu-se de atmosfera sentimentală a timpului său și redînd-o concentrată în viața scenică, Porto-Riche a făcut operă de creator. El a putut să spună singur cu mîndrie: „Autorul *Indrăgostitei* e tatăl a puține piese, dar e bunicul multora”. Dacă Porto-Riche nu ar fi posedat forța creațiunii proprii, el nu ar fi putut inspira și influența atât de puternic teatrul ultimelor patru decenii. Aproape tot ce drama pasională a Franței a produs în domeniul dragostei, în ultimul deceniu al veacului trecut și, după aceia, în deceniile următoare, se vedește a nu fi fost străin de inspirația operei lui Porto-Riche.

Sînt iubiri fizice acelea pe care le descrie autorul *Indrăgostitei* și al *Trecutului*? Sînt amoruri filtrate și epurate de sentimentalismul romantic? Evocă dramaturgul francez numai atracția animalică, pe care materialismul științific a prezentat-o generațiilor moderne în toată goliciunea ei? Strigă oare *această* atracție, contrariată și sfîșiată, prin accentele tragice ale eroinelor? Cine ar putea răspunde cu simplitate, acolo unde toate nuanțele se străbat și se împletesc?

Cu toată complexiunea sentimentelor eroinelor sale, Porto-Riche a conservat netezimea desăvîrșită a expresiei. În dialogul său sobru, viu și concentrat, pare că iubirea se adaptează și pornește dela izvoarele originare, fără opriri, fără șovăiri, fără deviațiuni. Cum izbutise autorul *Indrăgostitei* să-și ferească spectatorii tocmai de percepția celor mai grave frămîntări ce-l animaseră în momentul concepțiunii, rămîne taina marelui său talent și a forței creațiunii sale.

Intr'un portret recent, pe care-l publică asupra scriitorului dispărut, Henry de Regnier pomenește de acel „ceva îndărătnic și întunecat” în firea lui Georges de Porto-Riche. Nu știu dacă „îndărătnicia” era o trăsătură a temperamentului, sau numai un reflex față de mentalitatea și ușurința de caracter a societății înconjurătoare. „Intunecarea” lui Porto-Riche devine însă explicabilă, prin prevenirea pe care i-o strecurase, într'o carieră lungă și grea, ingratitudea ce întâmpinase în debuturile sale literare, și prin greutățile pe care i le pusese în calea comunicării propria lui familie.

Firea retrasă și satira, câteodată vădit iritată a scriitorului francez, ascundeau svicnirile unui temperament generos, pe care vîrsta înaintată nu izbutise să-l stingă subt cenușa trecutului. Porto-Riche a rămas, până la moarte, cu aceeași vibrare intensă a sentimentului și cu aceeași flacăra nepotolită a vieții. Imposibilitatea lui fonciară de a aborda, pe calea expresiei literare, alte teme de creație decît cele din trecut, arunca însă, asupra acestui spirit viu, umbra regretului profund.

În ultimele zile ale vieții sale, Porto-Riche se epuiza, citind prietenilor adunați la patul lui de suferință, versuri din tragediile lui Racine. Autorul *Omului de altădată*, dădea exemplul suprem al tendinței de a învinge moartea prin iubire, prin iubirea ce-l lega de trecutul literar al Franței, de creațiunile lui Racine, de operele ce-i formaseră simțirea și-i modulară temperamentul.

Ziarele spun că, în clipele de agonie, Porto-Riche murmura numele eroinelor lui. Nimeni mai mult decît dînsul nu le putea zări într'o strălucire mai vie, nimeni nu putea simți pentru ele mai mult decît acel care le dăduse viață din viața lui, în frământările liberatoare ale creațiunii.

Apariția, în apoteoza luminii finale, a tuturor eroinelor pe care le rupsesese din sensibilitatea lui și le aruncase în arena vieții, trebuie să fi trezit ultima vibrare de satisfacție pe care pămîntul i-o putuse hărăzi.

Aurellu Weiss

Impresii din Italia¹

Imprejurimile Romei

Roma e ca un diamant pe o brățară, pe-al cărui cerc de aur sînt bătute și alte nestimate, neapărat mai mici, dar sclipitoare și captivante: e vorba de toate acele împrejurimi ale cetății eterne, unele cățarate pe munte, ca Frascati, Tivoli, Albano, însfirșit, una așezată în vale — localitatea Ostia — la marginea mării, cu care Roma a rămas vecină, fără a-și putea trimite palatele ei până acolo și fără a primi corăbiile Mediteranei la cheiuri proprii de port maritim.

Dela Roma la Ostia sînt vre-o douăzeci și cinci de kilometri. — ceva mai mult decît distanța dela Iași la riul Prut. Dar dela Roma la Ostia se poate ajunge foarte repede pe o șosea asfaltată și strejuită de o pădure de becuri electrice, șosea construită de curînd în locul unui drum mai ocolit și mai vechiu, de aceeași energie creatoare a lui Mussolini, căreia n'ar putea nimeni să-i drămuiească admirația dacă n'ar fi acel continuu zăngănit de sabie războinică, ce turbură și amenință pacea așa de scumpă a lumii.

Mă predau într'o după amiază inițiativei unui localnic care voește să mă plimbe și stopează la poarta hotelului într'un automobil de ultimul model.

Străbatem în fugă Roma, care în cîteva zile mi-a ajuns familiară și îmi deșteaptă, la principalele ei răspîntii, senzația încă neuzată a locului pe care acum îl recunoști.

La marginea orașului, mașina se oprește în fața unei monumentale bazilici pe care n'o cercetasem încă: *San Paolo fuori le mura*, construcție în mare parte nouă, așezată pe locul altei biserici care a ars, cu toate că se afla de-asupra osemintelor apostolului Paul și te-ai fi așteptat poate s'o aperi de mistuirea limbilor de foc.

Se intră în pătratul unei curți elegante, din mijlocul căreia se ridică statuia apostolului convertit printr'o minune

¹ Fragmentul acesta precum și cele două anterioare, apărute în paginile „Vieții Românești“, fac parte dintr'un volum de note de călătorie, „Impresii din Italia“, care va apărea, dimpreună cu alte capitole inedite, în editura „Casei Școalelor“.

la credința Mintuitorului, pe care, după asta, a slujit-o fără odihnă și cu fanatism. Suim câteva trepte și pe-o ușă laterală, pătrundem în vasta biserică, unde ne oprim, neîndrăz-nind a pași de-odată pe luciul strălucitor al marmorei, ce pare un lac în bătaia soarelui. Sfiicioși intrăm în cele din urmă, ajungînd tîrziu în fundul bisericii, atît din cauza chib-zuirii pașilor, cît și din aceea a distanței enorme. Coloanele, una lingă alta, pe amîndouă părțile îți amintesc un deșiș de codru în mijlocul căruia s'ar deschide o poiană, sau mai exact un iezer de cristal. Până te apropii de fundul perspec-tivei, unde deslușești limpede altarul sub un baldachin, ai putea să iei superba încăpere, drept orice, nu zic, afară de biserică, dar în nici un caz exclusiv biserică. Mai ales prospețimea ei neuzată, îți coboară în suflet mai degrabă gînduri profane, fiindcă suflul divinității străbate parcă mai lesne prin crăpături de ziduri sau prin bolte afumate...

Nu contribue prea mult la impresia de biserică nici ne-sfîrșita galerie a tuturor papilor, în ordinea lor cronologică, sub formă de medalioane de mozaic. Cu toate că sînt încă ochiuri libere, rezervate papilor viitori, totuși șirul acelor care au fost, este considerabil de mare, — și acel care ar tre-bui să-i memoreze, ar avea desigur o caznă similară cu aceea a memorizării tuturor voevozilor noștri, inclusiv a aceluia fără însemnătate care au domnit o lună-două. Mai intere-santă decît biserică, este desigur vechea mănăstire, în nemi-jlocita vecinătate a templului abia scos din cutie. Odinioară a-dăpost de benedictini, acum se vizitează ca orice muzeu, și este plin de farmec careul de arcade, care încadrează ron-durile și brazdele unei grădini interioare, în care sgomotul nu răzbate de nicăeri. Aceiași arhitectură la aceste edificii medievale, ca în vechile case romane, unde grădina dispărea discretă în interiorul unui pătrat de arcade, — așa după cum se vede și astăzi din dezgropările făcute la Pompei.

Din nou sîntem în mașina care aleargă ca o vijelie pe asfaltul șoselei Roma-Ostia. Peisajul n'are nici o frumu-seță: cîmpie plană și despodobită, — dar ne încîntă volupta-tea vitezei și mai ales perspectiva mării apropiate.

După ce traversăm lungi întinderi deșerte, se ivesc în calea noastră iarăși panouri de ruine. E Ostia cea veche, odată în vecinătatea mării, dar astăzi la trei kilometri de-parte de valurile ei, împinse de înaintarea uscatului. Văzu-sem prea multe ruine și atît eu cît și proprietarul mașinii sîntem grăbiți să atingem țărnul și să avem mai curînd sen-zația infinitului de ape. Așa că trecem fără cercetare pe lîngă zidurile năruite, pîndind dunga de safir albastru, care nu întîrzie să tivească marginea de jos a zării.

Ostia cea nouă e o stațiune în formație, dar care se în-cheagă repede, avînd de pe acuma un cheiu elegant de vile

și hoteluri. O punte ne trece la rotonda unui pavilion clădit în mare și încins de jur împrejur de un balcon cu balustradă pe care facem încet ocolul, pentru a contempla în toate direcțiile și a reține cât mai mult priveliștea mării nesfârșite.

Restaurantul din lăuntrul rotondei este închis, așa că rămânem tot timpul afară, în bătaia curentului care suflă din spre mare. Ne oprim un moment la galantarul pitoresc al unui negustor ambulant care vinde superbe scoici colorate de forma pălăriei vânătorilor noștri de munte, cu unul din boruri întors. Tocmai mă tociam asupra prețului, care nu e fix decât pentru naivi sau timizi, când tovarășul meu îmi arată cu degetul spre punte, de unde venea un domn robust cu o bărbuță căruntă de satir, întovărășit de-o tânără distinsă și subțire ca o silfidă.

— Ii vezi? E ministrul de finanțe Volpi, și fiica sa, căsătorită cu un prinț.

În timp ce dînșii înaintau în direcția noastră, mi-a venit în minte palatul dela Veneția, unde locuște acest magnat al finanței mondiale, palat pe care l-am revăzut de curînd din gondolă, la ceasul înoptării, sclipind de lumini la toate etajele, în timp ce în celelalte palate de pe Canalul Grande, abia dacă era aprinsă ici și colo cîte o singură fereastră.

Volpi, venit și dînsul la Roma pentru sărbătorile nunții principelui moștenitor, e prea deprins probabil cu priveliștea mării, pentru a nu face o raită la Ostia, punctul cel mai apropiat de mare al capitalei italiene. Trecînd pe lingă noi, se salută afabil cu tovarășul meu, și aveam toate posibilitățile să-i fac cunoștința, dacă ași fi ținut la aceasta. Însă niciodată n'am avut tragere de inimă pentru cunoștințele care rămîn fără urmare, și care se reduc la o încrucișare efemeră. Colecție de stringeri de mînă n'am ambiționat să fac niciodată și am preferat să-l privesc de la distanță, ceiace am făcut cu stăruință, mai ales că fostul ministru, pe care nu l-a putut încăleca nici Mussolini, era un tip realmente interesant.

Nu trecu mult și se angajară pe punte doi civili eleganți și, cît ai clipi, Volpi îi întîmpină cu pălăria în mînă, în timp ce aceștia îl salutară mult mai puțin obsecvios. Fiica lui Volpi se apropie și dînsa, făcînd o reverență respectuoasă, care în limba noastră s'ar numi mai plastic o „temenea”. Mai ales înclinarea protocolară a tinerii femei, determina cu mai multă precizie rangul celor doi domni uscățivi și palizi, care erau doi membri ai familiei regale, veri primari ai Suveranului Italiei. Conversația se încinse volubilă, mai ales din partea lui Volpi, fiindcă cei doi principii vorbeau mai rar și mai cu economie. Era vorba, pare-se, de un proiect de vînătoare, ocupația predilectă a nobililor în timp de pace.

După puțin, s'au separat cu aceleași înclinări grațioase de-o parte și cu același suris binevoitor de partea cealaltă. Cineva care n'ar fi cunoscut rostul lucrurilor, desigur c'ar fi plasat, după exteriorizare, puterea reală aiurea decât era în realitate. Inșă de fapt ce însemna puterea celor doi prinți de sânge, față de aceea a marelui financiar, care învîrtește atîtea ițe, care poate răsturna o situație și întocmi o alta? Față de forțele nouă ale finanței și politicei, închinăciunile platonice, de care se bucurau reprezentanții colaterali ai dinastiei domnitoare, erau o slabă și inofensivă revanșă...

* * *

Ca și 'n antichitate, — fie că a fost vorba de-o imitație, fie de-o simplă supunere la aceeași logică, — aristocrații și bogătașii din Roma, au vile în împrejurimi, unde se refugiază nu numai în timpul căldurilor verii, dar chiar, cîte o zi-două, și 'n anotimpuri mai răcoroase, dar în genere lipsite de asprimea acelor de la noi.

Până la suficienta dezvoltare a Ostiei marine, cuiburile acestora luxoase sînt mai ales fixate în munte, în cele două șiruri, care se văd din Roma, albastre și zîmbitoare ca două făgăduinți: munții Albani de-o parte și munții Sabini de alta.

Firește, nu luna Ianuar este cea mai prielnică, pentru a te bucura de frumusețile acestor regiuni pitorești. Dar în sfîrșit, aceasta e luna cînd mă aflam la Roma, și neputînd prevedea cu precizie alte ocaziuni de revenire, era practic să văd tot ce era de văzut..

Cu dejunul în gît, ca să nu pierdem vreme, ne îndrumăm o mică ceată de compatrioți, cătră piața Termelor lui Dioclețian, de lîngă care pleacă, la ore stabilite, tramvaiul electric cătră Frascati, localitatea cu care am decis să începem vizitarea împrejurimilor de munte.

În vagonul pus în mișcare, cîțiva italieni discută cu a-prindere și într'un tempo de mare viteză.

— Curios, — spune cineva din ceata noastră, încredințat că nu va fi înțeles decât de noi, — curios, că așa cum vorbesc aceștia, italieneasca parcă e un fel de grecească; n'ar zice nimeni că se exprimă în cea mai armonioasă și mai muzicală limbă din lume!

— Nu sînt de acord, — răspunsei atuncea. Eu socot franceza cea mai muzicală, o muzică adevărată.

— Te înșeli, dovadă că la operă, limba franțuzească nu este potrivită. Italiana e incomparabil mai proprie, și chiar germana...

— Este adevărat, — am reluat cu vioiciune, — limba franceză nu prea merge pe muzică. Dar asta, fiindcă e o muzică ea însăși, iar atunci cînd o pui pe note îi înlocuești mu-

zica ei proprie, cu alta care n'o poate egala. Italiana și germana se dezvoltă cîntate, se potențează; franceza însă e comprimată, în orice caz alterată. Unei muzici superbe, nu merge să-i adaugi altă arie. Să dau un exemplu și din limba noastră. Poeziile lui Eminescu niciodată nu impresionează cîntate, așa cum te desfată recitate frumos. Fiindcă neasemănata lor muzică intimă e stricată de muzica suprapusă...

Conversația ajunsese foarte însuflețită și nici n'am băgat de samă că italienii curmaseră discuția și ne urmăreau interesați pe noi. La un moment, unul dintr'inșii ni se adresează politicos.

— Mă rog, ce nație sînteți d-voastră?

— Ghicește.

— Văd că vorbiți o limbă care sună ca a noastră. Sînteți spanioli.

— Nu.

— Portugheji.

— Nu.

— Atunci brazilieni.

— Nici asta.

— Atunci, nu pot ghici.

— Romîni.

Italianul își scoase pălăria și zise teatral:

— Salut cu respect nația glorioasă, creată de divinus Traian.

Așa dar știa ce este România, dar nu e mai puțin adevărat că și lui și altora—fiindcă scena nu se produce întăia oară, ci se repetă stercotip — nu le-a venit spontan în minte România și nici n'au găsit-o singuri, fie și cu trudă, în memoria lor. Este drept că toți au auzit de țara noastră, însă trebuie întăiu să le-o pomenești tu...

Este în orice caz o nuanță care nu prea te mulțamește...

Tramvaiul eșise din Roma și nu departe se deșirau pe cîmpie ruinele vechiului apeduct, serii de arcade roșii, din loc în loc întrerupte, ca un mare balaur tăiat în bucăți. Lăsăm la o parte Via Appia, cu linia ei densă de chiparoși ascuțiți și de alți arbori în formă de umbrelă. Ne îndreptăm cătră un șir de înălțimi care își pierd treptat albăstreala, după ce mai întăiu străbatem o monotonă cîmpie plană. Soarele de iarnă, cu cursa redusă, începuse deja să coboare și cu toate că cerul era senin, avea o blîndeță care-ți îngăduia să-l privești în față mai mult decît de obicei. Sîntem în sfîrșit, la poala colinelor și tramvaiul începe a descrie curbe printre viile aruncate pe coastă, de unde se zămisleşte faimosul vin „Frascati” pe care îl găsești pe lista tuturor restaurantelor Romei. Din distanță în distanță, răsar vile albe cu obloanele trase, — centre de proprietăți particulare. O pantă mai

aspră pe care vagonul o suie pieptiș și ne oprim în cartierul elegant al orașelului, într'o vastă și luminoasă piață, cu colorit de stațiune climaterică. Piața este și dinsă în pantă, încadrându-se în sus cu intrarea ca o catapetează a Vilei Aldobrandini și jos cu o superbă esplanadă, de unde poți privi peste prăpăstiile văilor, până departe, departe, într'o zare confuză și vaporosă.

Pornim în trăsurile de piață care se mișcă așa de domol încât poți să studiezi admirabil locurile pe care le străbați și traversăm mai întâiu centrul orașelului, cu locuitorii stabili. O rețea de străduțe înguste, cu case încrunțate și sărace, de unde țîsnesc priviri răutăcioase. Parcă zărești la briul tuturor cuțitul, și 'n orice caz nu în acest viespar de uliți sumbre vine cineva să găsească plăcerile vilegiaturii. Cîtă deosebire dela acest Frascati în mizerie, la stațiunea de vile superbe și parcuri împărătești, care poartă același nume!!

Intoarcem în regiunea vilelor, care par și mai magnifice prin contrast, dar acuma le privesc cu inima strînsă, gîndindu-mă la distanța enormă de confort dintre stratele sociale și oameni care trăesc alături!

Vremea e prea scurtă să ne repezim până la Tusculum, unde zac ruinele vilei lui Cicerone, atribuită mai mult pe supoziții. De aceea ne mărginim cercetarea la două vile din localitate: Vila Aldobrandini, care te copleșește cu măreția intrării sale, și Vila Falconieri, mai la o margine, izolată. Cea dintăiu — clădită de un cardinal în secolul al XVI-lea — n'am putut-o vizita înăuntru. Stăpînii nu erau acasă și neglijașerăm a lua o învoire din Roma. Ni s'a îngăduit însă plimbarea prin parcul etajat pe coastă și proptit la baza lui pe coama zidului unei fîntîni monumentale, cu două aripi de scări de piatră care scoboară la spatele castelului. Fîntîna e desigur frumoasă, dar în amintirea mea e cam ștearsă, de acele dintr'un parc dela Tivoli, despre care voi vorbi mai jos. Ne îndreptăm spre Vila Falconieri care a fost oferită de statul italian lui Gabrielle d'Annunzio, și refuzată de marele scriitor, care preferă să locuiască pe meleagurile zîmbitoare ale lacurilor dela Nord. Cîtăva vreme această vilă a aparținut statului german și cîtiva ani a fost locuită de celebrul dramaturg Richard Voss. După lungi cotituri printre latifundii plantate cu arbori seculari, ajungem în fața grilajului unei porți zăvorite, dar prin care ne zărește pázitorul și ne deschide numaidecît. Vila are un singur etaj, în genul palatului „Sans-souci”, și atît ea cît și parcul înfățișează paragina locuințelor părăsite. Nu locuește nimeni acolo, decît o pereche de oameni de serviciu, care trăesc într'o dependență. Încăperile vilei, cu lespezi de piatră, sînt parte goale și la fiecare vorbă ne es aburi din gură. Nu sînt mai calde nici odăile mobilate, în genere sumar, dar cu unele obiecte scum-

pe. Il înțeleg pe d'Annunzio care n'a fost atras de această vechitură neospitalieră, în care frigul și mai ales melancolia au pătruns prea adânc pentru a mai fi izgonite.

Eșisem în parc și în vertiginoasa scădere a zilei, cărările se înecă într'o umbră tristă, pe care o sporește bolta copacilor bătrâni. Vrem să plecăm, dar soția paznicului, o bătrână guralivă, ne îndeamnă stăruitor să vizităm un colț al grădinii, care merită să fie văzută. Și în adevăr a fost o surpriză apariția la o cotitură, a unui lac pătrat și neclintit, strejuit de toate părțile de sentinele sumbre de chiparoși. Oglinda moartă a lacului mai reflecta paloarea asfințitului și din toată priveliștea se degaja o impresie de straniu și de sinistru, — ca în tabloul „Toteninsel“ al lui Böcklin.

Am rămas mai mult împietriți decât în contemplare, ș'apoi ne-am smuls de-acolo cu sufletul cutremurat de fiori și de gânduri întunecate...

* * *

Pe o dimineață plină de soare, automobilul atașatului nostru militar mă duce cătră altă împrejurime, Tivoli, — vechiul *Tibur*. Cât timp alerg încă pe străzile Romei, atenția îmi e solicitată în dreapta și în stînga, de edificii, de firme și de trecători, așa că reveria nu se dezvoltă în voie, cum se va petrece îndată ce am trecut barierele, afundîndu-mă în liniștea peisajului de țară, — deocamdată fără pitoresc.

Din momentul acela, în jurul cuvîntului *Tibur* se îngrămădesc reminiscențe ademenitoare, care îmi accelerează pulsațiile, în așteptarea ajungerii. În acest loc de retragere, favorizat de natura darnică, își clădiseră cuibul, în antichitate, Propertiu și Cynthia, Horațiu și Neera...

Și 'mi năvălesc în minte versuri din „Fintîna Blanduziei“, a cărei acțiune e situată aici:

*A!... iată mintă creață, și cimbru, și sulcină,
Și ierburî de cîmpie, și plante de grădină.
Ce de mai flori în cale-mi răsar jur-împrejur
Pe locurile-acestea aproape de Tibur!...*

Le spune, îndată după ridicarea cortinei, Getta, sclava lui Scaur, care lipsită de orice intențiune, și speriată singură de urmările neprevăzute, trimesese fără știre din tolba tinereții sale, o săgeată în inima lui Horațiu, bardul de 50—60 de ani...

Și parcă o văd pe acea încîntătoare actriță, care a fost Aristizza Romanescu, în stare să se intrupeze într'o copilă, chiar la o vîrstă înaintată, parcă o văd cu părul despletit în valuri și cu amfora pe umăr, în timp ce degetele poetului, care o privea cu înfrigurare, atingeau intermitent coardele

unei lire, însoțind strofele odei inspirate, pe care, neîntrecut de clasic, o recita odată Constantin Nottara...

*Iar eu în aiurire devin, când te privesc,
Culegător de stele pe spațiul ceresc...*

Mașina a ajuns la piciorul munților Sabini. Nimic care să se asemene cu ceiace închipuirea mea își făurise cetind „Fântina Blanduziei“ sau ajutându-se de decorul Teatrului Național...

Dar decepția n'a durat decît o clipă, fiindcă dacă nu vedeam aceia ce-mi imaginasem, n'aveam însă în față priveliști mai urîte; dimpotrivă...

Automobilul se angajează pe curba suitoare a unei șosele care încinge până la capăt o vastă și rotundă scobitură în munți. Dela mari înălțimi se revarsă, în două puncte, cascade cu suvițe resfirate, ca două coame de argint. Apele cad în albia unui rîu, căruia romanii îi spuneau Anio și pe care Alecsandri l-a introdus de asemeni în versurile poemei sale dramatice. Parcure, până la extremitatea golfului, șoseaua ascendentă, cînd ajung la o muche de unde orizontul îți dă fiori de infinit...

Ași fi întîrziat mai mult să îmbrățișez priveliștea largă care te crește și pe tine, dar tictacul timpului e nemilos. Mă grăbesc să văd și alte lucruri și la întoarcere, după ce poposesc puțin la cele două temple — al Vestei și al Sibilei — intru pe o poartă care nu făgăduiește absolut nimica și care așa cum e așezată lingă biserică, parcă te-ar duce la locuința parohului, dar pe care ajungi la... vila d'Este.

Ce neuitată aducere aminte! Și cum alungă atîtea amintiri mai puțin întipărite, pentru a se instala trufașă în originala ei măreție!

Nu doar că ar produce cine știe ce impresiune încăperile acestui palat, clădit acum trei-patru veacuri tot de cătră un cardinal, mai ales că astăzi sînt deșerte și pustii. Dar ceiace nu se vede de două ori în viață, sînt grădinile anexe, cu plantațiile lor, cu podoabele și mai ales cu fîntînile și jocurile de apă.

N'aș fi crezut ca din apă să se poată făuri o poemă spectaculoasă, cu episoade așa de varii, cu nuanțe atît de subtile, osebit de vijelioasa și muzicala putere de viață!

Cine să-și închipue că'n această fluiditate, care îți scapă printre degete, să se poată săpa configurații atît de artistice, linii atît de ferme, contururi așa de consistente!?

Parcul se coboară și pe trepte, și pe alei care se lasă în pantă dulce, — rămîne să alegi pe care îți convine. Și nu numai de pe axele lui centrale, unde te întîmpină fîntîni cu sute de guri, dar și din unghere lăturalnice îți tae drumul

altele mai mici și mai cochete, variindu-se la nesfârșire forma izbucnirilor lichide, — aci suptiri și svelte ca focurile de artificii, aci evantalii de apă, aci jerbe din care zboară diamante de stropi. Este atîta fantezie în îmbinarea coloanelor de apă, atîta muzică armonioasă pornită din partere și boschete, și o boltă de răcoare umedă, așa de delicioasă, pe cînd săgețile soarelui de-amiază se'ndreaptă tot mai vertical!...

Nu mă puteam smulge din împărăția savantă a apelor, și plecarea mereu întîrziată s'a făcut c'o ușoară tristeță.

Sînt din nou pe drumul Romei, urmînd să mă opresc la Vila Adriana, palatul imperatorului Adrian. Vila aceasta — o măreție de ruine — se găsește pe șes, nu departe de Tivoli, dar fără să folosească de binefacerile înălțimilor, care se văd desenate la distanță, ca pe o pînză de decor.

Se ajunge la vilă pe-o largă alee de chiparoși, la capătul căreia se găsește, în spre dreapta, vasta escavație cu trepte, astupată de iarbă, a fostului teatru grec.

Palatul lui Adrian a fost o cetate din care nu lipsea nimic: subterane, băi, teatre, hipodrom, piscine, bibliotecă, temple, promenoare, alte săli mai nedeterminate și încăperi mai înguste pentru pretorienii și slujitorii...

Devastarea a fost grozavă și-abia au putut stabili cu aproximație specialiștii gustul împăratului de-a îmita, în cîmpul palatului, anume portice celebre din Atena sau sanctuare din Egipt, — tot așa după cum bogătașii noștri își amenajează astăzi, în locuințele lor somptuoase, o cameră „renaissance“ sau alta „Louis XVI“.

Din acest palat, care a întrecut în proporții toate construcțiile antichității și pe care urmașii împăratului l-au mai înădit, pare-se, și cu alte încăperi, s'a scos o comoară întregă de busturi, care împodobesc muzeele din Roma.

Atît cît a rămas la fața locului, cu toată pustiirea și abandonarea, sînt urme îndestulătoare care să-ți vorbească de ce-a fost, mai ales în unele odăi, unde zidul măcinat de vreme trece încă de înălțimea omului, cum este acea încăperce circulară, unde parcă vezi basinul cu apă și parcă simți farmecul adăpostului de odihnă al magnificului împărat. Totuși ruina n'a cruțat mai nimic și prin multe locuri vegetația triumfătoare s'a instalat pe coama zidurilor; în orice caz, o soartă mai puțin respingătoare decît aceea a leșurilor noastre, care — o dată ce s'a stins viața — ajung prada gîngăniilor abjecte ce ne cutreeră prin morminte...

Aceiași ceată de romîni care merseserăm împreună la Frascati, pornim într'o după amiază să vizităm lacul Nemi, în care s'a scufundat odată năvile lui Caligula, rămîbind de veacuri sub apă. Adică, mai exact, numai pînă dăunazi, —

fiindcă acuma lacul se seacă, din aceeași poruncă a lui Mussolini, care nu șovăie când e vorba de-a scoate trecutul la lumină, în formele lui cele mai celebre sau măcar cele mai pregnante.

De data aceasta se asociază la mica noastră societate și arheologul italian, care mi-a lămurit ruinele din Roma, și ne asigură că apele lacului n'au fost integral secate, așa c'a mai rămas destulă masă fluidă pentru a oferi ochilor vechiul tablou pitoresc.

Căci reputația estetică a lacului e mare și când liricul Lamartine — pe care generația mea iubitoare de claritate îl citea încă cu plăcere — a vrut să proslăvească ochii adoratei lui, n'a găsit alt mijloc de a-i pune în valoare decât exprimându-se astfel:

*Le beau lac de Nemi qu'aucun soufle ne ride
A moins de transparence et de limpidité.*

Plecăm din cartierul gării, cu același tramvai care ne dusesese la Frascati, numai că la poala munților schimbăm vagonul și apucăm pe altă linie, care rătăcește mai mult.

În programul excursiunii — făcut de prietenul italian — trebuia să ne abatem puțin la Albano, pentru a vedea alt lac, mai puțin celebru decât Nemi, dar care — odată veniți pe-aicea — părea firesc să-l vizităm.

Vagonul ne lasă în dreptul unui briu nesfârșit de zid, care încercuște plantațiile unui parc imens, cu copaci seculari și verzi ca primăvara. Urcăm pe panta unei șosele care se deapănă paralel cu această boierească reședință și, ajunși drept pe culme, avem la dreapta porțile proprietății, iar la stînga o căldare largă și adîncă, în care zac nemișcate apele lacului Albano.

După ce rămînem cîtva timp în contemplarea tabloului, stăpîniți de acel farmec specific al întinderilor de apă, traversăm șoseaua și intrăm pe porțile senioriale, în curtea reședinței, care aparține principelui Barberini. Principele este descendent al unei vechi familii istorice, de care sînt încă foarte multe la Roma: Orsini, Colonna, Corsini, Doria și alte nume patriciene.

Profesorul de arheologie grăbește pasul și dispăre în interiorul palatului. În timp ce noi cu pas agale pornim pe o lungă alee, adevărat tunel de arbori, care își împreună ramurile pe de-asupra capetelor noastre. N'am ajuns prea departe, căci, în urma noastră, observăm un grup de patru persoane, printre care tovarășul nostru de plimbare. Ne întoarcem îndărăt și facem cunoștința celor trei streini: unul era principele însuși, un abate și un refugiat rus, oaspete al casei. Prințul Barberini este un om înalt cu barbă blondă, pe care

găsesc că l-ar prinde admirabil vechile costume purtate, în alte secole, de strămoșii săi. E foarte afabil, dar mai mult taciturn. În schimb, refugiatul rus e de o volubilitate de pasăre ciripitoare, vorbind de tot și de toate cu îndemânare și încredere în sine. Pornim cu toții să străbatem parcul, împodobit în unele ronduri cu busturi de împărați romani. Principele se oprește încruntat la unul din ele, fiindcă pare să constate că i-a progresat știrbirea nasului, față de cum o știa mai înainte. Reluăm plimbarea și ne afundăm în labirintul parcului, cu porțiuni mai îngrijite și cu altele mai puțin, până ajungem pe o terasă, de unde se poate vedea foarte departe, până la marea care se ivește ca o dungă lată de argint. Apa mării, în bătaia luminii, este așa de încoloră, încît unii pretind că nu o văd, ba chiar că nu există decît în fantezia noastră. Pentru a pune capăt controversii, îl deranjăm pe principele Barberini, angajat într-o convorbire particulară cu profesorul de arheologie, și dînsul ne confirmă prezența mării la marginea orizontului.

Iarna, chiar dacă zilele sînt calde, rămîn totuși scurte, și, de teamă să nu ajungem prea tîrziu la Nemi, declinăm invitația de-a intra în palat.

Plecăm și, îndată ce am pășit pragul porții, arheologul mă întreabă:

— Cum ți-a părut prințul?

— E arătos, dar parcă n'avea chef.

— Adevărat, era foarte melancolic.

— De ce oare?

— Trebuie până în două luni să părăsească proprietatea. Mussolini vrea s'o cumpere pentru Papă, ca reședință de vară. A fost unul din punctele acordului.

— Înțeleg.

— Și mai este ceva: prințul cere opt milioane de lire și Mussolini nu acordă decît cinci.

— N'are decît să refuze vînzarea, răspunsei eu cu logica normală.

Profesorul făcu un gest, prin care ar fi vrut să-mi exprime ceiace prefera să nu spună. Pentru a fi totuși mai precis, articula în început de frază:

— E greu, cînd Mussolini...

Cred că pricepusem: era o circumstanță unde se fixează prețul din oficiu...

Tramvaiul pe care l-am mai schimbat în două înduri, ne lasă în mijlocul unui orașel unde sosim cam spre 'nserate. De-acolo pornim pe jos și, pentru a mai tăia din cale, o luăm de-a dreptul, pe-o coastă neîngrădită, loc viran unde se jucău, într'o asurzitoare larmă, o trupă veselă de copii. Cum ajungem pe sprințana coastei, se scufundă iarăși între munți

o căldare, — ceva mai mică decît la Albano, — în fundul căreia sînt apele cîntate ale locului Nemi. Dincolo de lac, sus, ca un cuib de vulturi, o așezare foarte pitorească, unde se găsesc și urmele templului Dianei. Profesorul de arheologie îmi arată de jur-împrejurul țărmului, pornind dela suprafața apei, o dungă mai neagră de pămînt: e porțiunea pe care apa fusese scăzută și 'n care s'a găsit o parte din epavele corăbiilor naufragiate. Cîteva resturi sînt trase pe uscat, într'un loc unde strălucește lumina unei lanterne.

Inserarea a făcut prea mari progrese pentru a cobori pînă acolo și-a ne întoarce în timp. Ne uităm cu un binoclu, cu care vedem ceva mai bine, fără a desluși totuși alta decît niște grămezi întunecate. Ne mîrginim a îmbrățișa peisajul de pe înălțimea unde sîntem, cuprinzînd pata viorie a lacului și pereții lui de munte, satul romantic de dincolo de apă, unde ferestrele mărunte s'au prefăcut într'o clipă în puncte de foc. S'au aprins pretutindeni luminile și liniștea încîntătoare e numai vag vătămată de exuberanța unui restaurant din vecinătate, unde lumea dansează, pe-o terasă, după o placă de gramofon...

— În definitiv, îmi spune profesorul de arheologie, rezultatele nu justifică enorma cheltuială a secării lacului. S'au scos niște scînduri putrede, cîteva toarte de bronz... și cam atît. A fost o deziluzie...

Și totuși, mi-am zis și-atunci și mai tîrziu în mine, hotărîrea lui Mussolini merită admirație.

Contele Kaiserling, într'o scriere recentă, găsește că în sufletul italian există două aspecte diferite, aproape contradictorii, deși conviețuiesc laolaltă: un aspect pozitiv, de-un realism feroce, alături de un aspect de exhibiție pompoasă și teatrală. Care din aceste două elemente a determinat decizia lui Mussolini în privința lacului Nemi și a corăbiilor scufundate în vremea lui Caligula? După rezultate, pare mai mult o atitudine de romantism teatral, de superbă fandare în gol. Dar cu toate astea nu poate să nu-mi impună energia unui om, care urmărit de o idee, poate năzdrăvană, dar în orice caz *simbolică*, nu se dă îndărăt să usuce apele...

I. Petrovici

Iordache Golescu și întâmplările anului 1821

La 21 Ianuar 1821, Alexandru Vodă Suțu, fostul domn al Țării Românești, era purtat cu mare alaiu spre mormânt. Odată cu dinsul se îngropa de veci o lume veche. Căci peste plaiurile toropite de omăt răsuna, ca dangăt de clopot, cuvântul de nouă evanghelie al lui Tudor Vladimirescu și o țară întreagă ca un singur glas se ridica: „ne ajunge, frașilor, atîta vreme de cînd lacrămile noastre nu s'au mai uscat!”.

De atunci s'au deslănțuit elementele, care aveau să deschidă larg ferestrele pentru poporul ținut și strivit subt o broc. El afla că are de luptat, până la izbîndă, pentru mai multă și autentică dreptate, pentru o mai bună întocmire a țării lui. Își cerea dreptul la o viață omenească și romînească. Puntea spre un viitor mai luminos îi era întinsă.

Boerii însă, după moartea unui păstor de care nu s'ar mai fi putut teme, s'au privit unii pe alții, dezorientați. Căimăcămia celor șase boeri în frunte cu mitropolitul se arăta cu totul neputincioasă în a rezolva problemele acute ridicate la suprafață de răscoala neașteptată a micului boer oltean Tudor Vladimirescu, izbucnită în zilele turburi ale morții voevodului. De aceea gîndurile unora erau îndreptate spre Rusia, alții nădăjduiau totul dela Turci.

Privind peste plaiurile inviorate ca prin farmec de furnicar omenesc, n'au simțit nimic din durerile cari mînau un întreg neam la revoltă.

Din sufletul lor n'a răsbătut înțelegerea simpatică pentru nădejtile și dorințele unui norod împilat, dosădit, jăcmănit fără milă de toți.

S'au văzut numai pe ei, interesul lor, averile lor, cinurile lor, viețile lor!

Și s'au temut și s'au depărtat unul de altul, ca marea de uscat, și s'au tras în lături. Peste hotare, până se va astîmpăra „răzvala” celor mici și ticăloși. Deși nu le-ar fi fost îngăduit o clipă să uite țara și s'o părăsească la voia întâmplării.

Ne va surprinde îndestul, deci, faptul că marele vornic Iordache Golescu (c. 1770—1848) poate înțelege mai mult de-

cît alți contemporani evenimentele dela 1821, fără a fi orbit de interesele clasei din care făcea parte. (Să ne amintim doar că la 1857, în divanul ad-hoc, s'au găsit boeri care să ceară ștergerea anului 1821 din istoria Romînilor !.. Și aceștia nu suferiseră direct din pricina răscoalei de atunci. La un sfert de veac, dar, — cu perspectiva degajată în timp și spațiu — ar fi trebuit să poată înțelege imperioasa ei necesitate istorică ¹).

Strălucitul reprezentant al Goleștilor poseda o bogată și aleasă cultură clasică. Până aproape de moarte a fost continuu în slujbe cu deosebită chemare și răspundere. A cunoscut deci, dintr'un bun post de observație, toată viața publică și autentică a societății înalte romînești. Dela începutul veacului al XIX-lea, a văzut cu ochii proprii domniile abuzive ale fanarioșilor, boerimea umblind fără rușine după căpătuială cu orice preț, lașitatea, minciuna și infamia unora, cuviința, dragostea de țară și de neam a cîtorva. De popor însă, de durerile și bucuriile lui, s'a apropiat cu un nebănuit simț de înțelegere. Pentru înțelepciunea și experiența populară nutrea un deosebit interes. De aceea, cînd a crezut că e o datorie să arate păcatele societății în care trăia, spre a putea fi cunoscute de toți și, eventual, îndreptate, a lăsat să se vadă că țăranul și micul burghez, în formație atunci, sînt elementele cu al căror ajutor se va regenera societatea romînească. Activitatea lui literară, destul de întinsă, e reprezentată mai ales prin piese de teatru, care nu se pot juca, minunate însă ca tablouri de moravuri sociale. Nu le vom mai aminti aici, deoarece s'au ocupat de ele alții, pe larg. Preocupîndu-ne aspectele istorice ale societății valaha din preajma și din timpul răzvrătirii lui Tudor Vladimirescu, vom releva că Iordache Goleșcu n'a pregetat să scrie un succint și interesant memorial asupra acestor evenimente, la care a azistat.

El își încheagă observațiile și gîndurile mai tîrziu, după 1840, cînd mare parte din năzuințele revoluției lui Tudor se transformaseră în fapt sau încăpuseră pe drumul cel bun.

Manuscrisul lui poartă titlul: „*Prescurtă însemnare de turburarea Țării Rumînești, ce s'a întimplat la leat 1821, Mart, după moartea lui Aleco-Vodă Sușu*”, și a rămas nepublicat până acum ². E o lucrare hibridă din punct de ve-

¹ *Monitorul Adunării Ad-hoc*. București, 1857, Nr. 13—14.

² Note succinte despre acest manuscris dă d. N. Iorga, *Istoria literaturii ...sec XIX*, p. 40 și 365, precum și d. N. Bănescu, *Viața și scrierile marelui-vornic Iordache Goleșcu. Bucăți alese din ineditele sale*. Vălenii-de-Munte, 1910, p. 21—25. În acest volum se studiază de aproape întreaga viață și activitatea literară a lui Iordache Goleșcu, reproducîndu-se și o parte din ineditele lui. Manuscrisul de care ne ocupăm aici e numai rezumat.

dere literar, construită din dialog și post-scriptumuri ce nu se integrează decît prin conținut în lucrare. De altfel, dialogul e mînuit stîngaci, cu repetiri. Și e foarte curios, de pildă, să-ți imaginezi cum pot rosti trei personaje o aceeași tiradă, lungă și pusă toată la singular. La el, cazul este frecvent. Pe noi, deci, lucrarea aceasta ne va interesa mai puțin din punctul de vedere literar, cît mai ales din punctul de vedere istoric și psihologic. Istoric, pentru elementele interesante de amănunt și de atmosferă pe care le conține. Psihologic, pentru analiza necruțătoare pe care o face exponenților unei clase sociale superioare, căreia aparține și el. Înțelegem astfel mobilul adînc și nefătărit al acțiunii boerilor mari, care, în loc să se gîndească la mîntuirea patriei, nu se gîndesc decît la propria lor mîntuire. Și cu orice preț ! Și e un fenomen ciudat, pentru acea epocă, apariția și curajul celor ce isbutesc să depășească înțelegerea clasei din care fac parte, spre a ajunge la înțelegerea înaltă, politicoasă, a năzuințelor și îndreptățirilor tuturor claselor sociale.

Desigur, înțelegere totală nu avem dreptul să-i cerem.

E deajuns că el și vre-o cițiva alți mari boeri au pus urechea lîngă pămînt și au auzit din depărtare, chiar nedeslușit, pașii hotărîți și repezi ai viitorului ce nu mai putea aștepta.

De lîngă pămînt încep durerile și bucuriile.

Lordache Golescu a simțit durerile unora și lașitățile altora. A desghiocat cuvintele, a scrutat cugetele, a desvăluit adîncurile. A scos la iveală egoismul, pîrghia existenței celor mari.

Este patriot luminat și crede că mai presus de orice stă țara. Urăște pe Fanarioți, ale căror fapte i se par că au adus într'adevăr nenorocirea țării.

Nu caută și nu dorește să facă politica nimănui, nici a Turcului, nici a Rusului, nici a poporului răsculat. Crede însă că o înțelegere cu Tudor Vladimirescu ar fi cu putință, pentru ca boerii împreună cu poporul să ceară uniți și neînfricați: alungarea Fanarioților și așezarea domnilor pămînteni.

Ne împlinim deci o datorie dînd la iveală aceste gînduri ale lui Lordache Golescu, transcrise după manuscrisul lui autograf, înregistrat la Academia Romîna sub nr. 2880 (f. 20—30).

**„Prescurtă însemnare dă turburarea Țării Ruminești
ce s'a întimplat la leat 1821, Mart, după moartea
lui Aleco Vodă Suțu“ :**

*Vornicul Iordache Golescul, logofătul Constandin Golescul,
vornicul Nicolache Văcărescul :*

Arhon bane, cum muri măriia sa Alecu Vodă Suțul, află-
răm că slujerul Tudor Vladimirescu, invitat fiind de Pinis,¹
a plecat astă noapte din București, cu cițiva arnăuți, ca să
facă răzvrătiri prin toată țara, sculind pă toți în picere, în-
potriva stăpînirii, cu numire dă zaveră, adică pentru lege.

Banul Grigore Brîncoveanul :

Cum să poate aceasta? Nu ie pîn toată țara căpitani, pol-
covnici, cu slujitori, cu panduri, cu catane, ca o oștire a țării?
Nu sint toți supuși la spătăriiie?

Vornicul Golescul, logofătul Golescul, vornicul Văcărescul :

Arhon bane, toți ai spătăriiiei s'au unit cu iel și vau dă
țară, daca nu să va ocroti dă dumneavoastră, cei mai mari
boieri ai țării!

Banul Brîncoveanul :

Daca ar fi una ca aceasta, nu m'ar fi înștiințat măcar
unul din polcovnici, din căpitani, ca un spătar al țării?

Vornicul Golescul, logofătul Golescul, vornicul Văcărescul :

Boierule, să ne ierți, noi am auzit din lume și aceasta,
că dumneata te gătești să pleci spre Brașov, în țara nemțea-
scă, ca să scapi dă iei! Oare n'ar fi mai bine să stai pă loc,
să scapi o țară dă o asemenea răzvrătire, ca să nu să prăpă-
dească o lume?

Banul Brîncoveanul :

Ce vreți să fac? Nu vedeți că domnii fanarioți au dat
puterea țării în miinile arnăuților Curței, numai spre paza
lor, iar dă norod nici că le mai pasă!

¹ Pinis, consulul muscălesc, care în urmă s'a surgunit dă stăpî-
nirea rusească. (Nota lui Iordache Golescu).

Vornicul Golescul, logofătul Golescul, vornicul Văcărescul:

Ei bine, pentru dumneavoastră, ca niște boieri mari, puteți face îngrijire dă apărare; dar noi, ceilalți, cei mai mici și un târg întreg, ce o să facem? Să rămîie toți pã mîinile zavergiilor?

Banul Brîncoveanul:

Fieșcare dă sine să îngrijască!

* * *

Vornicul Golescul, logofătul Golescul, vornicul Văcărescul:

Bun răspuns! Cea mai bună sfătuire și poruncă dă boier patriot! Să vede că are știință dă aceasta și să face că nu știe. pînă va trece în țara nempescă. Aides și la dumnealui banul Grigore Ghica, să vedem și dumnealui ce o să ne zică!

* * *

Vornicul Golescul, logofătul Golescul, vornicul Văcărescul:

Arhon bane, aseară muri Vodă și acum aflarăm că slugerul Todor Vladimirescul plecã dă aici cu treizeci dă catane, numindu-i arnăuți, ca să răscolească țara, împotriva stăpînirii, invitat fiind dă Pinis. Ce trebuie să să facă, ca să scape țara d'o asemenea întîmplare?

Banul Grigore Ghica¹:

Nu mai credeți vorbele lumii! D'ar fi una ca aceasta, n'ar ști-o dumnealui banul Brîncoveanul, ce ieste spătar și are toate polcovniciile, toate căpităniile, subt a dumnealui stăpînire?

Oare n'ar fi aflat-o? Oare n'ar fi putut-o întîmpina, cu atîtea catane, panduri și slujitori? N'ar fi putut prinde, cu atîtea oameni, p'un Vladimir cu treizeci dă catane? Și atîtea ispravnici, atîtea zapcii cu atîtea slujitori, ce sînt supt stăpînirea nepotului Grigore Filipescu, ce ieste vistiier, nu i-ar fi dat dă știre? Iel acuma fuse la mine, și nimic ăm spus dă acestea!

Vornicul Golescul, logofătul Golescul, vornicul Văcărescul:

Arhon bane, crede-ne că ieste prea adevărat! Incă mai aflarăm că, trecînd prin Pitești, ca să să ducă la Craiova, dă unde a venit, a rîdicat pã ispravnici și pã sameș, i-a pus în

¹ Care după răzvrătire s'a orînduit domn al țării. (Nota lui I. G.).

fiare și le-a luat toate ce au găsit la iei, ducându-i piste Olt; și trecînd la Vilcea și d'acolo la Gorji, asemenea a urmat și pă acolo, ducându-i pă toți la Craiova, în fiare.

Banul Ghica :

Ieu ce pociu face? N'am nici o putere! Cine mă ascultă? Aceasta privește la dumnealui banul Brîncoveanul, ca un spătar, să o întîmpine, că are îndăstuli oameni înarmați. Să ne întîlnim cu dumnealui și să vorbim.

* * *

Vornicul Golescul, logofătul Golescul, vornicul Văcărescul :

Bine ne vorbi! Să mergem și la banul Barbul Văcărescul, să vedem și dumnealui ce ne zice!

* * *

Vornicul Golescul, logofătul Golescul, vornicul Văcărescul :

Arhon bane, poate că vei fi aflat și dumneata dă o primedie cumplită, ce înfricoșează țara!

Banul Barbul Văcărescul :

Ce ie? Ce? S'a întîmplat ceva, după moartea Suțului?

Vornicul Golescul, logofătul Golescul, vornicul Văcărescul :

Aicea nu s'a întîmplat, pînă acum, nimic. Dar în țară s'a făcut mare turburare, mari răscoli dă zavergii (după cum luară numire acum). Cunoști și dumneata, prea bine, pă slugerul Todor Vladimirescul! Iel, mai dăunăzi, plecă seara dă aici, cu treizeci dă panduri înarmați, mergînd spre Pitești. Și, pînă a ajunge acolo, să făcură piste o sută dă inși, toți adunături din crăime¹. Și cum ajunse în Pitești, ridică pă ispravnicii și pă sameș în fiare și, jăfuindu-i dă toate ce au avut și iei și zărăfia², i-a trecut piste Olt la Vilcea, unde și acolo asemenea urmă. Și dă acolo la Gorji, asemenea; și adunînd dă piste Olt mulțime dă crai, pă toți ai numi dă frați și ostași ai săi, cu carii trecu la Craiova, cu toți ispravnicii și sameșii în fiare, și acolo să făcu stăpîn desăvîrșit, dînd pu-

¹ Erau vestiți în București, în veacul al XIX-lea mai ales, craii dela Curtea Veche și craii dela Curtea Nouă, borfașii de tot felul, ce-și aveau sediul social (!) în ruinele celor două foste curți domnești.

² Casieria.

blicații pînă toată țara, că s'a sculat pentru țară, pentru lege, numind urmarea răzvrătirii=zaveră, și invitînd pînă mic pînă mare să nu să mai supuie la nimeni, ci să izgonească pînă Fanarioți din țară, ca pînă cea mai grozavă fiară !

Banul Văcărescul :

Auziiu și ieu una ca aceasta, dar cum să poate? Că m'ar fi înștiințat cineva dăla Craiova, ca un ban al Craiovei! Dă va fi adăvărat că s'a sculat numai ca să izgonească pînă Fanarioți din țară, lucru sfînt să vede! Dar dă face asemenea urmări, aceasta să înțelege o răzvrătire a țării; și vaiu dă țară, cînd n'are nici un stăpîn, precum zice vorba rumînească cea mai adevărată, că vaiu dă satul acela...

Vornicul Golescul, logofătul Golescul, vornicul Văcărescul :

Vaiu, nevaiu, s'a trecut acum! Ce trebuie să facem, ca să scăpăm țara d'o asemenea primejdii?

Banul Văcărescul :

— Pia! pia! să ne întîlnim cu banul Brîncoveanul, ce, ca un spătar, are supt stăpînire toată oastea țării, și cu ceilalți boieri, și să ne sfătuim.

Vornicul Golescul, logofătul Golescul, vornicul Văcărescul :

Cu cine să vă întîlniți? Dumnealui banul Brîncoveanul plecă și să duse dizdădimineață, cu mulțime dă arnăuți spre pază, apucînd drumul spre Brașov, adică la sănătoasa.

Banul Văcărescul :

Cu ceilalți boieri, că îndăstuli sînt!

* * *

Vornicul Golescul, logofătul Golescul, vornicul Văcărescul :

Pînă a să aduna toți boierii, să mergem și la dumnealui vornicul Constandin Bălăceanul.

* * *

Vornicul Golescul, logofătul Golescul, vornicul Văcărescul :

Arhon vornice, lucruri înfricoșate auzirăm pentru țară! După moartea domnului, slugerul Todor Vladimirescul, învitat dă Pinis, va să facă mare răzvrătire în țară. Plecă noaptea dă aici, cu 30 dă arnăuți și panduri înarmați, să meargă la Craiova, dă unde a venit, și trecînd pînă la Pitești,

pă la Rîmnic și pă la Gorji, a ridicat după acolo în fiare pă ispravnici și pă sameși, luîndu-le orce au găsit la iei, cum și cîți bani d'ai vistieriei s'au aflat pă la semeșii, și trecu la Craiova, unde să făcu stăpîn țării, publicuînd pîn toate satele că s'a sculat asupra stăpînirii, ca să scape pă norod dă jafurile, dă chinurile și felurimi dă cazne și necazuri, ce pătimesc dă la domni fanarioți, și nimeni să nu să mai supuie la nici o poruncă domnească, ci toți să să înarmeze, dăla mic pînă la mare, și să să strîngă pă lingă iel, ca pă toți să-i bată, cîți împotriva le vor sta.

Vornicul Bălăceanul:

Asemene am auzit și ieu. Și știri piste știri din toate părțile vin, că în toată țara s'a făcut mare turburare și anarhiie, nevrînd nimeni să mai asculte la nici o poruncă. Și la Craiova s'au adunat mulțime dă panduri, cu căpitani și polcovnici din crăime, numînd răzvrătirea=zaveră, adică pentru lege, și oastea=zavergii.

Vornicul Goleșcul, logofătul Goleșcul, vornicul Văcărescul:

Ce trebuie dar să facem? Să lăsăm țara în mîna crailor, să o jăfuiască? Și, ca niște lupi, să o sfîșie cu dinții? Oare nu ie mai bine să strîngem pă toți slujitorii, pă toți pandurii, ceauși și stegari, polcovnici și căpitani, bulubași și delibași dă arnăuți, supt o bună stăpînire, cu cheltuiala țării, ca să nu să cază norodul în jafuri și prăzi, dă crai și nerozi, învierșunați dă cumplire; și însuș Todor să fiie supus aceștii stăpîniri, cu cîți ostași va fi adunat, ca cu toții într'o glăsuire să să chipzuiască cele dă folosul țării, spre scăpare din cumplirea tiranilor și nelegiuirilor Fanarioți.

Vornicul Bălăceanul:

Bine grați, sfînt lucru acesta! Ieu, cu dumneavoastră înpreună, mă jertfesc pentru țară. Dar cine ne ascultă? Cine ni să supune? Cu cine să înbrățișăm o asemenea slujbă? Banul Brîncoveanul, căpeteniia oștirilor țării, ca un spătar, în loc să adune toată oștirea țării, bună, rea, precum să află, spre ocrotirea țării, dumnealui mai întiiu pleacă la Brașov, lăsînd țara în mîinile bulubașilor dă arnăuți! Banul Văcărescul, în loc să să ducă la Craiova, ca un ban al Craiovei, și acolo să să arate ca un stăpîn dăspre partea țării, și toți dumnealui să să supuie, pleacă și dumnealui la Brașov. Banul Ghica cu ceilalți boieri, toți dă frică fug în toate părțile, toți ca niște mămăligari. Fanarioții au sculat în picere pă toată crăimea dă arnăuți, ca iei să stăpinească în țară. Și așa, Farmachi, Sava, Duca, Mihali¹ și alți bulubași ai țării, toți s'au

¹ Căpetenii eteriste.

făcut căpetenii, fieșcare adună oaste piste oaste pă seama sa. nesupuindu-să nici unul la altul. Dăcît, orce găsesc pă la boieri, pă la boierenăși, pă la arîndași, pă la neguțători, pă toți ai dășpoaie și le ia tot pînă la cămașă ; dă să va inpotrivi cineva, îndată îl ucide. Dă aceia, toți dau orce au, numai viața să ș'o scape! Cu cine vreți să facem vre-o treabă? Ca miine mi să pare, o să cădem toți în miinile zavergiilor! Că și după la Iaș au venit știri, cum că bezdadaea ¹ Nicolache Ipsilant cu frații lui au fugit dă la Rusia și, stringînd cîțiva arnăuți, vin și iei aici în țară, ca să stăpînească și țara noastră și țara Moldovei. Miine să string boierii la divan, ca să chipzuiască, ce trebuie să să facă cu aceste întîmplări! Să mergem și noi acolo, să vedem ce să hotărâște!

* * *

Adunarea boierilor la Divan.

Vistierul ² :

Boieri dumneavoastră, știri după la toate județele am vin, că țara toată s'a turburat, toată crăimea în picere. Bieșii lăcuiitori nu mai știu la cine să să supuie, la cine să răspunză dăjdiile lor! Un căpitan, d'o parte, calcă p'un zapciu și-i ia tot ce găsește la iel, și d'ale lui, și banii vistieriei; altul, dă altă parte, calcă și jăfuieste pă alt zapciu și așa, însuș ispravnicii, zapcii, și toți ceilalți dregători fug și să împrăștiiesc pă unde pot scăpa. Cei mai mulți au intrat în Brașov, piste munți, piste văi, ca să scape dă nevoi !

Banul Văcărescul :

Și miie mi-a venit știri dă la Craiova, că pă toți boierii dă acolo i-a coprins Todor cu zavergii lui și-i dășpoaie și-i golesc pînă în piele, dă la mic pînă la mare; pă mulți ai și căznesc ca pă niște vinovați, și iel poruncește, iel orînduiește ispravnicii, zapcii și dregători pîn toate părțile. Ce bani din dăjdii să adun, la iel să string; însă crăimea, unde întilnește haznele dăla zapcii, trimise la vistiierii, le face *bona preza* pă seama lor, nesupuindu-să nimeni nici la poruncile lui, că fieșcare craiu dă cap și mai mare să arată; vrînd fieșcare să domnească, o grozavă anarhie stăpînește toată țara.

Vornicul Bălăceanul :

Boieri dumneavoastră, miie mi să pare că ar fi cu cuviință ca unul din boieri, ce are coraj mai mare și rîvnă dă patriot, să să orînduiască căpetenie oștirilor țării, să ia supt

¹ Beizadea, fiu de domn.

² Grigore Filipescu.

a sa comandă pă toți slujitorii, catanele și pandurii, și să treacă piste Olt, la Craiova, unde întâlnindu-se cu Todor, să-i propuie ca să unească și iel cu ai noștrii, să facă toți o oaste a țării, supt comanda dumnealui; și așa, în urmă să chipzuim cum să îndrepteze toate neorînduiele țării, spre scăpare dă Fanarioți, și cu ce cheltuială să șie oștirile, ca să nu să mai frămînte țara dă zavergii, ci toți să stăm pă loc spre sprijinirea țării și să nu ne mai risipim încoace și încolo, ca puii dă potirniche. Iar dă nu va voi Todor aceea, atunci să bată cu iel, pînă îl va supune la stăpînire.

Vornicul Văcărescul:

Ieu, boieri dumneavoastră, vă făgăduiesc că pociu sluji țării, pînă în ceasul după urmă; că pentru țară voi să mă jărtfesc!

Toți boierii:

Să strîngă dar toate cetele oștășești supt a dumnealui comandă, și cît mai în grab' să plece la Craiova, cu ajutorul Dommului.

Tagma bisericască:

Să fii blagoslovit, fiul patriei; Domnul Dumnezeu să vă ajute!¹

* * *

A dooa adunare dă boieri.

Vistierul:

Boieri dumneavoastră, după știrile ce mai luaiu, țara să prăpădește. Picior dă boier, dă boierănaș, dă negustor, dă negustoraș, dă arîndaș, nu rămase pă nicăiri! Toți bulubașii țării să făcură dă stăpîni, coprinsără toate drumurile, toate potecile după munți; pă cine găsec, pă cine întlnesc, pă toți ai cănesc, ai chinuesc, ai muncesc grozav și-i dăspoaie, dă-i lasă în pielea goală. Dă la Craiova am trimiseră veste, că dumnealui vornicul Nicolache Văcărescul, neputînd îndupleca pă Todor, i s'a împotrivit cu războiu; pă mulți din zavergii

¹ La 2 Februar 1821, divanul îl orînduește pe vornicul Nicolae Văcărescu căpetenie a oștirilor țării, ca să „sfărâme gîndurile și răzvrătitoarele porniri“... (Porunca de numire în Aricescu (C. D.), *Acte justificative*..., p. 61—62). Cunoaștem scrisoarea, plină de adevăruri crude, a lui Tudor către Nicolae Văcărescu din 4 Februar 1821, precum și corespondența urmată între Tudor și divan, cu toată această încercare de împăciuire (Aricescu, *Acte justificative*, p. 50—75).

i-a risipit și aci iera să să liniștească toată țara dă piste Olt, dar arnăuții țării, ce merseră cu dumnealui vornicul, (ce dă atîta vreme ai hrănește țara, ca pă niște ocrotitori la orice întîmplare!), iei să uniră cu Todor, spre jafuri și întoarseră pușcile asupra dumnealui vornicului, ce rămase numai cu doi trei oameni credincioși pă lingă dumnealui și, d'abea scăpînd cu viață din miinile lor, plecă să vie aici, iar toți ceilalți boieri, dăspuieti pînă în piele, plecară și fugiră piste hotare, cu picerele goale pă jos, ca vaiu dă iei!

Vornicul Bălăceanul:

Să chemăm și pă dumnealui banul Brincoveanul, banul Văcărescul, banul Ghica, dă nu vor fi plecat pînă acum, că nu-i văz la divan, să vedem și dumnealor ce găsec cu cale!

Vistierul:

Dumnealor, ceia ce au găsit cu cale, au și pus-o în lucrare, că pînă acum vor fi și trecut piste hotar, în țara nempescă, τὸ μόνον καταφύγιον,¹ adică scăparea noastră la asemenea întîmplări.

Vornicul Bălăceanul:

Buni patrioți! Țara au lăsat-o în gura lupilor!

Vistierul:

Și noi, carii am mai rămas, o s'o zbughim ca iei!

Vornicul Bălăceanul:

Cam dă nevoie, toți o să urmăm așa, cînd unire între noi nu să mai vede, cînd patriotismul cu totul și dă dănmult a lipsit.

Vistierul:

Ce mai zici dumneata, dă unire și dă patriotismos? Iată și această știre, ce-m' pică acum dă la Focșani, că bezdada Nicolache Ipsilant cu frații lui, fugînd din Rusia, au adunat cîțiva crai din arnăuți, și vine aici, ca să să unească cu Farmachi, cu Duca, cu Mihali, cu Sava și cu ceilalți bulubași și tufeceii, ce-i hrănește țara ca pă niște apărători! Atunci veți vedea cazne și chinuri dă la Fanarioți!

¹ Singurul refugiu.

Vornicul Bălăceanul :

În adăvăr, pot veni oricine va voi și cum va voi, că ai noștrii nu ne ascultă! Dar vă incredințez că toți acești răzvrătiți îndată vor peri, ca niște căpetenii la nici o comandă supusă.

Anarhiia multă vreme nu o duce! Dar, după această turburare, toate să vor schimba, toate să vor preface, toate să vor îndrepta, dobîndind țara o orînduială, o oblăduire, o ocîrmuire mai bună, mai blîndă, mai liniștită și mai temeinică, ce dă silă o s'o dobîndească, neavînd ce face, ca să scape odată dă stăpînire fanarioțească; ca o apă cînd să turbură dă vijălii, după vijăliie o vezi că să curăță, să lămuirează¹ dă orce murdarlic, curgînd pă pietre la vale. Însă acum, fiindcă nu mai avem nici o nădejde dă nicăiri, și dă o parte Todor cu toată crăimea dă piste Olt vine aici, și Ipsilant dă altă parte, cu toți arnăuții unindu-să, vin dăspre Focșani, dă aceia dumnealui vel agă să puie pristavi, să dea dă știre tutulor pîn tîrg aceste întîmplătoare turburări, ca să știie fieșcare, să să îngrijască dă ale sale cum va putea!

Logofătul Golescul :

Bine ar fi, frate, să scăpăm familia răposatului domn, că pă nimeni n'are ajutor, și păcat să-i lăsăm în mîinile jăfătorilor!

Vornicul Golescul :

Mergi, dumneata, frate, cu familia Doamnei pînă la vamă și, pînă o vei duce-o la Brașov, și ieu voiu îngrijî dă copiii dumitale, pînă va veni și Nicolache Văcărescul dă la Craiova, și atunci ne vom chipzui ce vom mai face.

* * *

Întîlnire cu cel fugiți mai 'nainte la Brașov.*Logofătul Golescul :*

Bine ai venit sănătos, frate!

Vornicul Golescul :

Bine te-am găsit sănătos, dar ieu cam cu totul secăcios.

Logofătul Golescul :

Dar ce s'a mai întîmplat în urmă?

¹ Se curăță, se alege ce e mai bun. Vezi și rar întrebuițatul *lumină*.

Vornicul Goleșcul:

Cum ați plecat dumneavoastră, sosi o știre dă la Giurgiu, că Turcii pleacă spre București. Pă la miezul nopții nu mai vedeai altceva, nu mai auzeai alt nimic decît chiote, vaitături, jale și *παύσε, παύμα* ¹, toți pin toate părțile fugea, neștiind pă ce drum să apuce; că crăimea coprinsese toate drumurile. Nu scăpa om neajfrit, nedăspuiat, nechinuit dă țilhari! Ieu, așteptînd pă Nicolache Văcărescu, dar d'om putea, înarmîndu-ne, să putem ajuta ceva țara, înduplecînd pă Todor să să unească cu noi supt comanda dumnealui Văcărescului, am rămas mai în urmă; iar toată familia mea, și a dumatale, o trimisesem, cu doi arnăuți dăla Geafer, spre pază, la Golești, să mă aștepte acolo. Cum sosi Nicolache Văcărescul, ăl întrebaiu: „Ce mai veste? Ce mai putem face? Avem vre-o nădejde ca să înduplecăm pă Todor, într'o unire, supt o comandă a țării, ca să ne putem ocroti și dăspre venirea lui Ipsilant cu craii dă arnăuți?” Nicolache ăm zise: „Ce nădejde mai aștepti? Todor, cum a intrat în Craiova, a împărțit prin toate satele publicații ca nici un sătean să nu să mai supuie la nici o poruncă d'ale stăpînirii, dăcît numai la poruncile lui, că iel s'a sculat asupra stăpînirii, ca să scape pă norod dă chinurile Fanarioților, și cel mai dă temeiu cuvînt, ca toate moșiile boierești, mănăstirești, și ale eparhiilor să le facă ale țăranilor; iei să le împarță între iei; să nu mai dea nici dijmă, nici clacă, ci ca niște stăpîni să le stăpînească iei desăvîrșit. Așa înviersănîndu-să țăranii, pă unde treceam tot cu ciocoiu mă zgornea ²: „Uideo, ciocoiule! Uideo, ciocoiule!”, auzeam în urma mea. Iar pă boieri, boierenași, negustori, negustorași, arindași, meșteri și orce om vedea cu o jăbea ³, cu un anterias mai curat îmbrăcați, pînă la piele ai dăspuia craii, numîndu-să unii ai lui Todor, alții ai lui Farmachi, alții ai lui Duca, și alții cu felurimi dă numiri dă căpitani. Pă nici unul nu auzeai să nu zică că „ieu sint domnul țării, ieu pă toți o să-i supuiu”!

„Daca cu ai noștrii nu ne putem uni, cum o să ne unim cu Ipsilant? Cum o să ne necinstim, unîndu-ne cu Fanarioții împotriva patrioților noștrii, împotriva țării noastre? Dă aceea, dăocamdată, trebuie să ne tragem și noi spre Brașov, și în urmă vom mai vedea cu ce putea-vom ajuta țara noastră”.

După acestea, viîndu-ne pă la miezul nopții știre dăla Giurgiu, că Turcii au plecat spre București, am fugit și ieu din București, ca să merg la Golești, să-m' gădesc familia, socotînd că va fi acolo. Dar pă drum mă întîlniiu cu o ceată

¹ Sint călcat, te cale.

² Alunga.

³ Giubea.

dă arnăuți, carii coprinzându-mă, nu-m' făcură nimic, dăcît ăm' cerură dă cheltuială, unindu-să cu iei și un arnăut ce luasem dă [la] bulubașa Geafer, spre pază la drum. Ieu, din ceia ce aveam cu mine, le dedeiu pă jumătate, și așa scăpaiu dă iei, dîndu-le și înscris, după cererea lor, că întîlnindu-mă cu iei, nu mi-au făcut nici o supărare. Și plecaiu spre Golești, unde ajungînd aflaiu că, cum a ajuns acolo Marghiorița¹ cu copiii și ai mei și ai dumitale, i-a coprins acolo arnăuții lui Farmachi, și cei doi arnăuți dă la Geafer, ce-i dedeseși dumneata spre pază, să uniră cu arnăuții lui Farmachi; și dumneaei, dîndu-le ce luase cu dumneaei, scăpă din mîinile lor și trecu la Curtea dă Argeș, spre a să păzi acolo.

Plecaiu și ieu să merg la Curtea de Argeș, dar, trecînd prin Pitești, mă coprinsă acolo căpitan Simeon, cumnatul lui Todor, și mă dete în mîinile pandurilor să mă păzească, unde mă ținură închis cîteva zile, pînă a dat dă știre lui Todor, la București. Dar, mijlocind prin iei cu dare mare dă bani, ăm deteră voie să merg la Curtea de Argeș. Dă acolo, neputînd scăpa, fiind mănăstirea încunjurată dă craii lui Simeon, și unde pă toată zioa trecea cîte un căpitan dă zavergii și le dam, dimpreună cu ceilalți acolo închisi, îndăstulă cheltuială. dă iznoavă intraiu în tocmire dă bani cu cei dă acolo crai, și, dîndu-le și banii ce-m' mai rămăsese și hainele toate, pînă în cămașă, și șaluri și ceasornice și scule dă diamant și niște sfinte moaște — ce le purta Marghiorița pururea asupra dumneaei — d'abea ăm' deteră voie să intru la vamă și așa scăpaiu și ieu. Insă ăm' făcură o mare cinste, că-m' deteră un căpitan cu cinsprezece catane, spre pază pă drum dă ceilalți zavergii și mă duseră ca p'un pașă pă drum, din conac în conac.

Logofătul Golescul:

Mai cam așa am pățit-o și ieu! Că, cum a intrat Doamna în Brașov, plecaiu și ieu afară în țară, înarmat, precum intrasem, cu trei neferi d'ai lui Giafer, ce-i aveam dă credincioși ai miei, ca să vă întîlnescă pă dumneavoastră. Dar cum sosiiu la Cîmpina, acolo m'a coprins Duca cu arnăuții lui; neferii miei aș' deteră coastele cu iei și să uniră cu iei. Ieu rămăseiu în mîinile lor, singur. Mă dăspuieră, ăm' luară tot după mine, și arme și haine și bani; ăm' propuse Duca că, or să intru cu iel în Eterii lor și a tutulor Fanarioților, înpotriva pămîntenilor, sau să mă întorc înapoiu la Brașov, că într'alt chip nu pociu scăpa dă baltacele² și dă chilomurile

¹ Mărioara, soția lui Iordache Golescu.

² Baltage.

lor. Dă voie, dă nevoie, mă întorseiu în Braşov! Dar din boieri n'au mai rămas nimeni acolo?

Vornicul Goleşcul:

A mai rămas părintele Ilarion, episcopul Argeşului; vornicul Mihalache Manu; fratele nostru, Nae Goleşcu; vistierul Aleco Filipescu; vornicul Scarlat Grădişteanul şi Nenciulescu. cu nădejde că vor putea ajuta ceva ţării.

Logofătul Goleşcul:

Se vede că părintele Argeşul, ca un bun patriot! vistierul Aleco Filipescu, ca o vulpe ce-i zic¹, dar d'o putea, cu ceva înşelăciuni, să înduplece pă Todor! Nae Goleşcu şi Scarlat Grădişteanul, ca nişte dîrzi ce intră orbeşte în orice primejdii! iar Nenciulescu, ca un chilipirgiu, să poată apuca ceva dă cheltuială prin turburări! şi vornicul Manu, ca un fanariot, să să unească cu Ipsilant!

* * *

Ştiri dă la Bucureşti la Braşov.

Cum intră Todor cu pandurii lui în Bucureşti, pă toţi boierii, ce mai rămăsese acolo, împreună cu părintele episcopul Argeşul, i-a închis la Belvedere², grădina logofătului Goleşcu, făcindu-să stăpîn pîste toată ţara. Bezdadea Nicolache Ipsilant trase la Colintina cu arnăuţii săi, poruncind iel dă la Colentina şi Todor din Bucureşti. Dar nu ţinu multă vreme, că, adunîndu-să mulţime dă Turci la Giurgiu, plecară toţi spre Bucureşti. Şi neputînd să le stea înpotrivă, Todor cu ai săi plecă spre Goleşti, unde să închiseră în Curte ca într'o cetate. Ipsilant să trase la Tirgovişte cu arnăuţii săi. Care văzînd că cu Todor nu să poate uni, (pentrucă Todor vrea să intre în vorbă cu Turcii, ca să să facă domn al ţării, făgăduindu-să că va bate pă Ipsilant, şi toată oastea lui o va da în mina Turcilor), trimise la Goleşti cîţiva arnăuţi şi, prinzînd pă Todor, îl duseră în fiare la Tirgovişte şi acolo îl şi sugrumară într'un minut. Atunci toţi craii lui să risipiră; boierii, ce mai rămăseseră în Bucureşti, fugiră mai toţi la Braşov şi Turcii să făcură stăpîni pă toată ţara şi în toate zilile tăia, inpuşca, spînzura, sugruma şi punea în ţeapă pă arnăuţi şi cîiţi din Greci afla că au stare, nunîndu-i pă toţi dă zavergii, eterişti şi apostafi. Pă Sava, nu făgăduieli şi minciuni, îl aduseră în Bucureşti, unde îl şi omorîră. în casa

¹ Fostul mare logofăt Alexandru Filipescu, poreclit Vulpe, cooptat mare vistier la 10 Mart 1821, prin demisia biv vel vornicului Grigore Filipescu.

² Lîngă fabrica de tutun „Belvedere“. În palatul lui Goleşcu, mare şi înconjurat de un parc des, e acum o şcoală.

pașii ¹. Arnăuții lui să bătură cu Turcii, închizându-să în biserică Sfânta Vineri, dă unde, isprăvind gloanțele, băga în puști mahmudiile ploștite. Pă Mihali al omoriră la Moldova, pă Farmachi al trimisără la Țarigrad, în fiare. Ipsilant, Duca și ceilalți căpitani și bulubași ai lui, cu o oaste dă opt sute dă mavrofori, să bătură cu Turcii la Drăgășani, cît să poate dă bine. Dar fiind Turcii cu mult mai mulți, ai biruiră, și piste jumătate peiră, iar cei ce mai rămăsese, toți cu Ipsilant împreună fugiră în Brașov, trecînd piste munți, pă unde să întimpla. Și așa, să curățā țara dă crai și zavergii și dă toți Fanarioții.

Altă știre : „Din porunca pașii, să dă dă știre boierilor, după porunca ce a luat dăla vizirul dăla Țarigrad, că boierii sînt poftiți să meargă la Țarigrad, ca să să aleagă unul dintrînșii dă domn al țării, ca să dobindească țara dă acum înainte domn pămîntean și domnii fanarioți cu totul să lipsească. Și așa isiră mulți din boieri în țară. Și plecară la Țarigrad banul Barbul Văcărescul, banul Grigore Ghica, vornicul Nae Golescu, căminarul Iancul Cocorăscu, căminarul Mihăiță Filipescu, ce-î zic Mucalitul; și propuîndu-le acolo că domnul ce să va orîndui trebuie să lase la Poartă pă fiul său cel mai mare drept amanet, alesără pă banul Grigore Ghica (că banul Văcărescul n'avea copii) și să orîndui dă către Poartă domn al țării. Dar i-a îndatorat să ceară dă la Poartă oștiri turcești, spre paza țării dă către zavergii și apostoți greci, ce să numea eteriști. Și să orîndui Gavanozoglu cu dooă mii dă ostași, care piste puțină vreme, cum începură boierii a își din Brașov în țară, îndată ridică pă Alecache Vilara, în fiare, cu numire dă apostat, și-l trimise surgun în țara turcească. Din care pricină mulți din boeri să stînjiniră dă a mai își din Brașov, și rămaseră acolo pînă ce să ridicară toți Turcii din țară, și veni consolul muscălesc Mișachi ².

* * *

După o domnie dă șase ani, liniștită, în domnia lui Grigore Vodă Ghica să dășchise războiu între Turci cu Rusia, și intrară Muscalii în Moldova și în Țara Rumînească, bătîndu-să doi ani, pînă au dărămat cetatea Brăilii și a Giurguiului, și trecînd în țara turcească, piste Balcamuri, ajunseră pînă lingă Țarigrad și acolo au încheiat pacea. Insă după pace au mai stăpînit Muscalii alți patru ani, pînă li s'au răspuns dă către Sultanul banii ce cheltuiseră la acest războiu.

După aceasta să orîndui domn al țării Aleco Vodă Ghica,

¹ Omorît mișelește, în ziua de 7 August 1821.

² Minciaky

fratele lui Grigore Vodă Ghica, pă care, după o domnie de opt ani, ăl scoaseră din domnie cu necinste, pentru jafurile ce să inmultisără în țară. Și să alese de domn, de Obșteasca Adunare, Gheorghe Bibescu”.

* * *

După ce am parcurs textul unor întâmplări cu mult mai tragice în realitate, să aruncăm o privire retrospectivă.

Mare om de carte, inspirat, în „povăuirile și cuvintele adevărate”¹ de înțelepciunea populară pe care a cercetat-o cu luare aminte, lordache Golescu cerne toate faptele și oamenii prin sita unei înțelegeri lucide și acide. Condeiu ne pare prea ascuțit, cerneala otrăvită. Dar faptele, știute și pe alte căi, nu-l deszic întru nimic. Condeiu lui sfirtecă aparențele, de gol egoismul, lașitatea, și fățarnicia celor mici de suflet. Surprinde totodată și accentele autentice de patriotism, în deosebi elevația sufletească a lui Nicolae Văcărescu, poet și ostaș.

Surprinde și accentele patriotice ale vornicului Constantin Bălăceanu, socrul său.

Însă oricâtă părtinire va fi pus în ponegrirea vrăjmașilor și înălțarea prietenilor, destul adevăr rămâne în această „satiră dramatică”², destul adevăr pentru a ne întrista. Cu atât mai mult cu cât și dincolo, în Moldova, comisul Ionică Tăutu aruncase la cele patru vânturi strigătul de desnađejde al norodului fără crezămint și mîngiere!³ Din depărtare glasurile lor se armonizează și minile lor se întind pe deasupra hotarelor, hotărîți cum sînt să arate necruțători relele și să ceară impetuos îndreptarea lor.

Și aceasta avea să vină.

Emil Virtosu

¹ Aceste „povăuiri și cuvinte adevărate” sînt publicate de Zanne în vol. VIII din *Proverbele Romînilor*.

² N. Iorga, *Istoria literaturii romine în secolul XVIII*, p. 40.

³ cf. *Viața Rominească*, 1930 (XXII), Nr. 4—5, p. 83—100.

PASTELURI

L a c u l

Subt întunericul înalt,
Iși joacă lacul solzii de asfalt.

Pădurile 'nfoiate, dealul frînt,
Presate-s toate între ceruri și pămînt;
Iar zărilor ațita-s de aproape,
Că marginea li se cufundă 'n ape.

Dar pe tipsia tulbure și veche,
Subțire stea s'a coborît
In apa grea, să-și caute păreche,
Că-i singură 'ntre nori și i-e urît.

Subt malul aspru, încîlcit în scai,
Stă lacul mohorît cu ape rele,
Cu nuferi morți, cu broaște mari de putregai,
Dar în adînc — cu jucăria unei stele...

După ploaie

Cu lung pumnal de fulgere albastre,
Iși taie drumul ploaia fumurie
Pe 'ntinsul veșted al grădinii noastre.
Aruncă 'n treacăt svon de clopoței
Pe șoldul unui deal, și 'n urma ei
Parc'a plouat cu puf de pădădie.

Intind castanii palme reci și ude,
Cu plete 'n ochi se scutură-o răchită
Și-și strîng salcîmii frunza despletită.
Și toate florile subțiri și crude
Se 'ntorc pe-o parte și pe alta 'n vînt,
S' arate soarelui cît de frumoase sînt.

Dar, cum de sus se uită soare greu
Pe urma ploii care a trecut,
Pămîntu-i pare-un vechiu urcior de lut
Cu toartă fragedă, de curcubeu

Otilia Cazimir

Domnia lui Ciubăr Vodă

La mănăstirea Neamțului, unde-mi petreceam vara mai de mult, am descoperit odată în podul unei chilii manuscrisul unui cronicar necunoscut. Oprea Cață logofătul, care aduce câteva precizări și date nouă cu privire la originea și viața vechiului domnitor moldovan Ciubăr Vodă. Socotind că aceste însemnări nu pot fi lipsite de interes, ei vor folosi specialiștilor să le fie de învățătură, despre cele rele să se ferească iară pre cele bune să le urmeze și să se îndirepteze, cum așa de frumos zice Simion Dascălul plagiind fără jenă pre vornicul Ureche, cu multă rîvnă am căutat a descifra manuscrisul lui Cață și, unde nu s'a putut, alta nu era decît să împlinesc dela mine golul și să împreunez poveștile cum m'a tăiat capul, ca să fie bine. Iar dacă rău am făcut, scoiorească altul podurile mănăstirești să afle alt manuscris mai de crezare și să facă mai bine.

Iată acum și cuprinsul acelor hîrtoage:

Predoslovie

Mulți au nevoit, unii dela alții chizmind ¹, de au scris rîndul și povestea domnilor țării Moldovii, iară de domnia acestui Ciubăr Vodă, nice Evstratie logofătul, nice Misail Călugăarul, nice letopisețul cel lătinesc mai nimica nu scrie, fără cît numai dunnealui Grigorie Ureche vornicul tare pre

¹ Verbul *a chizmi*, pare să fi însemnat pe vremea lui Cață logofătul: a șterpeli idei și observații de la unul și dela altul, adică „a asimila în mod organic”, cum s'ar exprima astăzi un critic literar de-ai noștri, specializat în materie de chizmitură estetică și sociologică. Numai că, în vremea de demult, chizmeala se făcea pe față și fără multe marafeturi. De aceea, după cum veți vedea, însuși acest Oprea Cață al meu nu se sfiește a chizmi uneori fraze întregi de la alți cronicari mai de ispravă, cînd ele îi cad prea la îndemînă.

scurt însămnează. Care dacă am văzut că lipsese poveștile, cum au fost începătura și domnia acestui Ciubăr Vodă, fecior den țoale străine lui Alexandru Vodă cel bătrân, socotit-am ca să nu lăsăm acest lucru nesăvârșit la vremea lui, să nu spue nepoții și mai virtos cronicarii altora limbi că nu am fost rivnitori a scrie ale noastre, ce ne-am trecut țenchiul pre acest pământ asămine herelor și dobitoacelor celor proaste și necuvîntătoare.

Drept aceia și eu, care sînt între cei păcătoși Oprea Cață logofăt, cercînd și alte izvoade străine cum și vorbe den bătrâni neputincioși, cu agiutoriu dela Dumnezeu tîmplîndu-se de am aflat și un izvod neștiut, rămas dela dumnealui Toader Cîrneciu dascălul, carele mai pre larg și mai deschis tînde poveștile, cu mare nevoie le-am lipit la un loc potrivit vremea și anii, după cum toate pre rînd careși la locul său mai înainte se va arăta.

De amestecăturile care au fost în țara Moldovii, după moartea lui Alexandru Vodă cel bătrân

Dela Alexandru Vodă cel bătrân rămîind patru feciori cu cununie, cum și alții cam destui pre de laturi, au stătut înțaiu la domnie Iliăș Vodă, fiu-său cel mai mare. Și chemîndu-l pre acesta Ilie, nici nu s'ar hi căzut să stea prea mult în scaunul țării, ce îndată s'au rădicat asupra lui cu oaste frate-său mai mic, Ștefan, carele l-au biruit pre Ilie, de i-au căutat a fugi la țara leșască.

De acii, întorcîndu-se Iliăș Vodă cu agiutor de oaste, s'au lovit a doua oară cu Ștefan Vodă la Dărmănești, în anul 6942, Fevruarie 2, Luni în săptămîna albă. Ce hiind începutul sătămîinii, nu i-au mers lui Iliăș Vodă, și iară l-au biruit Ștefan Vodă.

Și știindu-se Iliăș Vodă căzut gios nu pierdu nădejdea, ci de iznoavă strînse oaste și intrînd în țară după un an, s'au lovit cu frate-său la Podraga, Martie în 8 zile. Ce nărocul lui cel prost iară l-au lăsat la sminteală, că hiind săptămîna babei și lapoviță tiutinderea, au pierdut Iliăș Vodă războiul.

Nu după multă vreme, s'au mai ispitit Ilie încă odată și viind cu oaste în anul 6943, Avgust în 5 zile, s'au lovit cu Ștefan Vodă la Piperești, într'o Vineri. Ce hiind zi de post, iară au mîncat Iliăș Vodă bătaie.

Care văzînd acestea Ștefan Vodă despre partea frăține-său, că bine nu se curăția de dînsul și iară venia cu oaste asupra lui, că-l făcuse tobă den bătăi și tot nimica nu i-au slujit, socotit-au Ștefan Vodă să-i ia cu bine și cu vorbă bună, măcar că-i era frate. Și așa, l-au pohtit să vie la împăcaciune, să se împarță cu domnia, giuruindu-se pre Maica Precista și pre toți sfinții părinți că nimica rău nu-i va face, numai să vie. Iară dacă s'au încrezut Ilie și au venit, nimica rău nu

i-au făcut Ștefan Vodă, fără numai cît i-au scos ochii și i-au tăiat nasul.

După care îndatăși au înălțat Ștefan Vodă biserică mare în tîrg la Piatra, pre numele sfîntului mare prooroc Ilic, carea se vede și pînă astăzi.

Ridicatu-s'au atunci de iznoavă Roman, feciorul lui Iliș Vodă, carele văzînd la unchiu-său Ștefan atîta cuvîoșie și rîvnă bisericască, n'au mai putut răbda, ce s'au vorovit cu o samă de curteni și prinzîndu-l, i-au tăiat capul.

Ce cumuși era țara plină de fii, de unchi și de nepoți, nice Roman Vodă n'au hălăduit mult în scaun de răul lui Petru Vodă, care și acesta au fost alungat mai apoi în țara ungurească de Bogdan Vodă, tot un fecior den zămislirea mai cu încongiur a lui Alexandru Vodă cel bătrîn.

Nakazanie, adevăcă învățătură sau certarea celor mari

Cată acum, cetitoriule, și vezi cîtă vrajbă și amestecături în biată țara Moldovii, căci că domnul ei Alexandru cel bun, în tinerețele lui, nu și-au păzit pohvala lui domnească cum se cade a se purtare craii, împărații și domnii, în po-doabe și în obicei de cinste, ce pre unde au mas, preste tot au odrăslit. Că domnul, măcar că-i tot om ca fieștecarele, dacă-i holteiu au ba, cît nu-i lîngă doamna lui va să-și păstreze hirea și să rabde, că doară nu crapă dentr'atîta. Iară dacă nu poate, ertată hie-mi vorba proastă, mai cu cale-i a se rîncăci. Place-i lui domnia, alții încă nu o ar lepăda, și așa cine n'ar polti să domnească, vrednic a se îndemna numai la huzur? Iară acela ce-i e voia să asculte atîta norod de un singur om, trebuește cu chibzuință și cu popreală den spre partea luncască a se feri. Ce chiar de s'au tîmplat să greșească cu vr'o muiere, nime nu-l taie să spue că au fost cu adevărat, nice să mărturisească despre acela prunc că-i den osul lui, că aceasta singur Dumnezeu știe. Ce mai curînd se poate tîmpla să hie den oameni proști, carii mai vrednici decît domnul lor sînt la asămîne treabă.

De domnia lui Ciubăr Vodă, cum au fost de au agiuns de au fost domn

Scrie letopisețul nostru cest moldovenesc, ales Toader Cîrneciul dascălul, această poveste, de zice că într'o vreme la atîta agiunsesse țara, au fără domn, au să priimească la domnie pre Alixăndrel, fecior lui Iliș Vodă, carele trăia la curtea lui Cazimir, craiul leșesc.

Ce Alixăndrel nevrîstnic și mucos hiind, numai 14 ai, strînsu-s'au boerii și țara de s'au sfătuit pre cine-și vor alege să pue domn. Și se miera boerii, cum vor face? Că pre obiceiul țării, nu se cădea altuia să dea domnia, fără carele

nu vrea hi sămîntă de domn. Și iscodind unul dela altul, aflatu-s'au Coste logofăt și Onciul și Andronic și alții, de au măturisit cum să hie mers mai de mult Alexandru Vodă la vinătoare, în tinerețele lui, și au mas o noapte în tîrgul Hir-lăului, la casa unui Ciubăr negustor, carele lipsia de acasă, cū îndestula den ciubere toată țara de gios. Deci muierea a-celuia zhubavă și ră de muscă hiind, iară domnul tînăr și gata la orice vreme, nu s'au îndărăptat dela cele tinerești meșterșuguri, ce toată noaptea au stătut lîngă dînsa, ba și mai aproape. După care, împlinindu-se șapte luni, au den hicle-nie muierească, au poate hi cu adevărat, născut-au Ciubă-roaia prune bărbătesc și i-au pus nume Alexandru, în pilda tătine-său.

Și așa pre acesta aflîndu-l și adevărindu-l boerii că-i den osul lui Alexandru Vodă cel bătrîn, cu toții l-au rădicat domn, văleatul 6957 dela facerea lumii, iară dela Hristos 1449, Dechemvrie în 8 zile.

Și i-au zis Ciubăr Vodă.

De inceputul domniei și sfîrșitul unor boeri, carii au uneltit împotriva lui Ciubăr Vodă

Deci dacă s'au văzut luminat în cinstea domniei, multe rîvnind și nevoind spre cele de folos, îndată s'au apucat Ciubăr Vodă a-și curăți țara de frați și de nepoți, pre unii tîind iară pre alții chiorînd de amîndoi ochii, cum i se cade a se purtare unui domn înțelept cu cimotiile sale mai de aproape, de se cunoștea că nimica nu s'au depărtat den obiceiul țării.

Nice de carte era prost, că știa să-și scrie numele întreg, ca un grămătic, iară la băutură nu prea lezne avea potrivnic. Numai cît era cam burduhos la trup și cam tomnatec holteiu, de îmbla tot cu ochii după giupănesele boerilor și nimica nu isprăvia.

Ce atunci, între tulburatele acelea vremi, nu s'au rădicat bine în scaun Ciubăr Vodă cînd o samă den boerii cei mari, cu Bolborici stolnicul și Scămoșoilă și Burtea jienicerul, înțelegînd la ce stă lucrul, că și-au aflat stăpîn, vorovitu-s'au în taină și unul dela altul cercînd sfat, s'au agiuns în cuvinte cu Sfrjiciorski, cașteleanul de Smîre, cum să năzuiască la stăpîne-său, craiul leșesc, să-l aducă pre Alixăndrel Vodă în scaun. Care nu trebuia altă bucurie lui Ciubăr Vodă de inceputul domniei, decît să amiroase cum aceia îl lucrează pre la spate și voru să-l scoată den scaun.

Deci auzind Ciubăr Vodă despre uneltirile lor, au tăcut și nimica n'au zis, ca să-i poată dobîndi mai lezne la mîna lui. Și răpezind străjile într'o noapte, pre toți i-au rădicat dela așternut, de lîngă giupănesele lor, pre carii nice nu i-au mai scos a doua zi la divan, ce îndatăși fără giudeț le-au tăiat capul, de unde li s'a prilejuit acelora moartea. Grabnic

lucru au fost, că unii dentr'inșii, neîmbrăcați și somnoroși cum i-au apucat, rămîind fără cap la vreme de noapte nice nu le-au venit să creadă că poate fi cu adevărat. Ce, cu adevărat au fost. După care, muștrîndu-i oarece Măria sa, le-au cuvîntat într'acesta chip:

— Voi, răilor și misăilor, cînd oare vă veți sătura, întru a voastră nesecată lăcomie și neastîmpărată deșertăciune, să îmblați tot cu uneltiri ascunse și să hîcleniți pre domnul vostru cel viteaz și înțelept, pre carele nu voi, ce numai singur Dumnezeu l-au rînduit în scaun? Mult oare v'ați socotit pentru binele norodului dela care mînceți pită, să-i aduceți bucurie de oști străine în țară? Iaca, în loc să-mi tăiați voi mic capul, mai bine-i că l-am tăiat eu pre al vostru, cum scrie la sfînta Scriptură, de zice: Unde dai și unde crapă. Iară ce zic eu acum, să auză și alții și să ia aminte, că așa voi scurta de capul lor pre toți accia carii vor mai cuteza să și-l rădice împotriva domniei mele. Aceasta-i.

Și alte vorbe proaste așijdere au grăit atunci Ciubăr Vodă, ce nu se cădea să spue unor boeri ca accia, măcar că erau morți, cit s'au cunoscut îndată inima lui, că iubește mai mult pre norodul cel de rînd iară pre boeri îi asupește cu batjocuri. Care văzînd boerii așa, socotit-au că poate n'a hi acest Ciubăr cu adevărat den osul lui Alexandru Vodă cel bătrîn, cum s'au amăgit a crede la început. Ce acum tot una era, odraslă de domn au ba, că sta înfipt cu tărie în scaunul țării și nimica nu-i puteau face.

Și până la sfîrșitul domniei sale, nime n'au mai îndrăznit să-l sape, nice s'au mai ispitit care-va să se culce neîmbrăcat la vreme de noapte, ce așa, cu toate straietele s'au culcat de frica lui, ca să hie gata la orice nevoie.

De o stea mare cu coadă, ce s'au ivit pre ceriu în vremea lui Ciubăr Vodă

În zilele acestui Ciubăr Vodă, la cursul anilor 6958, Martie la Blagoviștenie, ivitu-s'au pre ceriu stea mare cu coadă, căreia îi zic latini cometa, adecă măturoiu. Și lungă era și hioroasă foarte, începîndu-se dentr'o stea de-asupra hanului Mînzulesii și cuprindea giușătate de cer cu coada întinsă, cum o ar hi lungit și o ar hi smerit un vînt mare de cătră asfințit.

Și ieșia Ciubăr Vodă în polimari de bătea metanii spre dînsa cu boerii și se închina în fieștecare sară, ce nimica n'au folosit. Că a doua zi iară se arăta pre ceriu a cel semn dumnezeesc cu coadă. Pentru care mulți boeri învățați strîngîndu-se la sfat au făcut prognitic de cele ce se va lucra în țară după accia. Și ziceau unii că poate nimica rău nu se va scorni dela o scîrbă mică de stea. Ce, dacă nu ar hi avut coadă, nu era nice o nevoie, că la cap au fost stea ca

toate stelele. Dară asta-i, că avea coadă. Și de zi ce trecea, se tot muta cu capul înainte, iară dendărăpt se tot scurta, până ce la urmă au rămas bearcă de tot, numai cît un bob de hameiu. Și așa au perit, după ce au trăit patru săptămîni și o zi.

Tîrziu după aceia, s'au ijderit un popă leah pre nume Kupernic, om învățat foarte, carele au scornit că pămîntu-i rătund ca o gogoasă și merge răsucindu-se giur-pregiur de soare. Și zice că la vreme de noapte omul stă acățat de pămînt cu capul în gios, cum stă ghionoaia pre copaciu, au furnica prinsă cu ghiarale de coaja mărului, și altele ca aceste. Bună-i învățătura la om, nu zic, că luminează mîntea și întărește sufletul pre cărările Domnului, iară nice prea multă nu-i bună, că strică omului capul și-l îndeamnă la măscări. Nu s'au gîndit acela ce au scris, mai întăiu să giudece și să cumpănească, și apoi să scrie. Că omul nu are nici ghiară, nice cleiu la talpă, cum ar sta el oare cu capul în gios și cu picioarele în sus? Au numai dacă-l spînzură cineva, altmîntrelea cum? Că dacă așa îmblă omul noaptea, cum zice acel popă leah, atunci și caii și vacile îmblă pre uliță la vreme de noapte tot cu copitele pre sus, las a mai pomeni de muieri și giupănese, care nice nu-i de crezut așa măscară la o față bisericască, măcar că au fost papistaș. Sus e încătros stă omului capul, și gios încătros picioarele. Aceasta-i adevărat și noaptea ca și ziua, afară numai dacă doi și cu doi vor face la miezul nopții cinci, iară cînd se crapă de ziua vor începe a face tot patru, la loc, cum au fost.

Și zice iară acel Kupernic, că soarele-i mai mare ca pămîntul, și stelele așijdere mai mare. Ce pămîntul nu l-au cuprins nime cu ochii întreg, să știe cîtu-i. Mare să hie, dacă sprijine el în spate atîtea noroade și împărății și cetăți — și țara leșască pre de-asupra. Ce soarele se vede bine cu ochii că-i numai cît un zlot unguresc, poate ceva mai mărișor. Iară despre stele, sâracele, nice n'ar hi cu cale să mai pomenim, că dacă le-ai strînge pre toate la un loc într'o mierță de orz, și le-ai îndesa bine, încă ar mai rămînea goală mierța de-agiuns, cît să încapă și acel Kupernic într'însa.

Nime nu cunoaște rostul stelelor celor veșnice, fără numai unul Dumnezeu, care le-au scăpărat din veșnicie și le mută dămol, cumu-i mersul ceriului dela răsărit cătră apus. Iară cînd se ivește cîte una nouă cu coadă, ca în vremea lui Ciubăr Vodă, alta nu poate fi decît veste înfricoșată de războiu ce se va isca între noroade, pentru certarea păcatelor noastre. Cum s'au și tîmplat.

Cînd s'au războit Ciubăr Vodă cu Leșii. Văleatul 6958

Nu multă vreme dacă au perit acea stea, la cursul anilor 6958 dela facerea lumii, fiind Alixăndrel Vodă semînție de pre înmă craiului leșese, lui Cazimir, au năzuit la dinsul cu jalobă să-l pue la domnia Moldovii. Și au scos craiul șleahta dela Premişlea și dela Liiov, și strîngînd și altă oaste, au trîmis pre hatmanul său, pre Pocitoșki, voevoda de Craicău, să împingă pre Ciubăr Vodă den țară și să așeze în scaun pre Alixăndrel Vodă.

Deci înțelegînd Ciubăr Vodă cum se apropie Pocitoșki de margine să-l asuprească cu oaste, un lucru așa de grabă neavînd de ce se apuca, fiind oastea lui rășchirată cineși pre acasă, de iznoavă trîmis-au în toată țara, să iasă la oaste cît mai de sîrg. Și dacă și-au strîns Ciubăr Vodă oastea, ca la 700 pedestrime și 400 călăreți, fără prostime și adunătură ce era pre lingă Măria sa, îndată s'au bulucit cu toții la apa Căltunei, la un loc ce se chiamă Vadul Curvii, pre numele unei muieri crîsmărite carea au fost hălăduit mai de mult în acele părți de lume. Și împărțindu-și Ciubăr Vodă oastea în patru pîlcuri, dat-au la tot pîlcul cîte o hușniță și doauă steaguri, care toate cu năroc i-au venit.

Ce până a se strînge toată oastea lui Ciubăr Vodă la un loc, înțelegînd den iscoade cum Leșii au și trecut apa Nistrului pre la Mihălceni în ceasta parte și au lovit la Șipinți, răpezit-au Ciubăr Vodă o samă de oaste înainte cu vornicul Iepure de strajă, să vază numai cu ochii, ce războiu să nu dea. Iară Leșii pogorînd în gios până la Tămînjești, acolea au prins de veste cum și straja lui Ciubăr Vodă nu-i departe, și îndată și-au tocmît Pocitoșki toată oastea pentru războiu. Ce Iepure vornicul, după învățătura ce au avut, războiu n'au dat, ce s'au tras îndărăpt cu straja spre beleagul oștii, la Căltuna, și trecînd apa de iznoavă s'au lăsat în gios și iară s'au ițit în sus, de mergeau Leșii pre de ceia parte și Moldovenii pre de ceasta parte, de se vedeau cu ochii, și-i suduiau ai noștri pre moldovenește iară aceia răspundeau pre leșește.

De acii, singur Pocitoșki s'au suit într'un pisc de deal, să poată cunoaște cîtă samă de oaste va fi la Moldoveni, ce nimica n'au putut cunoaște, că temeul cu Ciubăr Vodă era ferit după niște mărăcini de nu se vedea, numai suliți în trii locuri ce au văzut.

Mai în de sară ispitindu-se Leșii să dea harț și apropiîndu-se de apă, se fece a cerca vad să treacă spre Moldoveni. Ce atunci, îndatăși s'au arătat toată oastea lui Ciubăr Vodă, cu hușnițe tocmite împotriva vadului, și gata a-l sprijini în sulite pe Pocitoșki, dacă cutează. Care vîzînd Leșii atîta mulțime de oaste, n'au mai cutezat a trece vadul, ce cu multe meștersuguri au nevoit să-i amăgească pre Moldoveni, să-i

treacă pre de ceia parte. Și nice Moldovenii nu se da trecuți, că înțelegind meștersugurile lor, nu-i gonia mult, numai până la giuimătatea apei, nice un cot de loc mai mult, că vedea că fuga lor era cu înșelăciune.

Așa au rămas până noaptea războiul în cumpănă, și s'au culcat oștile, careși la locurile sale, în nădejdea străjilor, cu apa Călțunei la mijloc. Iară Ciubăr Vodă nu dormia, ce hiindu-i aprinsă inima lui de lucruri vitejești, să ascuția cum să-l apuce pre Pocitoțki mai cu incongiur și, impresurindu-l den doauă părți, să-l bulucească la apă. Deci au trămis pre Tudosie Lungu răzășul cu o samă de călăreți, să meargă teptil în sus cale de trii popriști, și trecînd în taină apa Călțunei, să cohoare și să cază a doua zi Leșilor în spate, de nu vor ști dincătro le vine nevoia.

Intr'aceia vreme, înainte de răsăritul soarelui, nimerit-au la tabăra leșască și un Piotru Hodoroschi cu oaste proaspătă, 80 de Căzaci, carii cumuși sînt ei gata de a se amesteca la toate amestecăturile, fără să întrebe de nimeni, ce numai auzind că-i treaba la care pre carele, venit-au să dea Leșilor agiutoriu în dobîndă. Pre carii văzîndu-i Pocitoțki, nu într'alt chip, ce cum ar hi văzut îngeri den cer pogoriți, așa i-au priimit și cu daruri multe au dăruit pre acel cap al lor, pre Hodoroschi.

Deci, după ce au făcut ei sfat, îmbărbătîndu-se între ei și îndemnîndu-se unii pre alții s'au înhîierbîntat la războiul asupra Moldovenilor, și Căzaccii cu focul, Leșii cu fușturile, aruncau în Moldoveni de nu se știa ce vor face, că de multă nevoe n'au mai putut suferi, stînd gata să îndărăpteze. Și acum biruia Pocitoțki, de n'ar hi schimbatu-se norocul, că Hodoroschi cu Căzaccii lui n'au vrut să asculte, să treacă numai până la giuimătate, ce s'au sumeșit să treacă apa de tot. Și așa, au intrat toată oastea leșască la apă. Că atuncea s'au ivit dela spate și Tudosie Lungu cu călăreții pre carii i-au fost trămis Ciubăr Vodă mainte, și aceia cu multă larmă și buciume învîrtejîndu-se la războiul, n'au mai dat pas Leșilor să se întoarne iară la loc uscat. Și îndată dînd năvală și gloatele cu Ciubăr Vodă i-au cuprins la mijloc dentr'amîndao părțile și mare zarvă feceră, de i-au căutat lui Pocitoțki a dare dosul și a fugire. La care năvală s'au tîmplat chiar moarte de om, unde hatmanii leșești vrînd să îmbărbăteze pre ai săi și-au pus și ei capetele, ales Buburoțki, podcomori de Liov, și Purcelavski, voevoda Ruskii, și Bleginski, și Muciorschi, și Parșivețki și alții, carii las a-i mai scric.

Iară Ciubăr Vodă pornîndu-se cu toată oastea după dînșii, i-au gonit de iznoavă până aproape de Nistru, și pre carele îl agiungea dendărăpt cu sulița, îndatăși îl împungea. Ce Leșii, dacă au apucat a fugire, nu s'au mai oprit în drum, socotînd că nu-i cu cale a mai aștepta să-i agiungă Moldo-

venii cu Ciubăr Vodă și să-i împungă cu sulița unde nu se cade, temîndu-se de un lucru de primejdie ca acela.

Și într'acesta cip au biruit Ciubăr Vodă, nu așa cu vitejia, cum cu meșterșugul. Zice letopisețul cel leșesc, să hic fost războiul cu hiclenie, nu cu dreptate. Iară cine poate ști? Că dacă au fost cu dreptate au ba, tot una-i acum, că bătaia nu se mai întoarce.

Și văzîndu-se Ciubăr Vodă curățit de vrăjmașii săi, cu mare bucurie și pohvală domnească s'au întors la Suceava, unde i-au eșit tot norodul cu Vlădicii înainte, și au șezut iară în scaunul țării, ca un împărat și biruitoriu, dînd laudă lui Dumnezeu pentru izbînda ce au făcut.

Cînd fece nuntă Ciubăr Vodă cu domnița Catrina, fata lui Vlad Vodă Dracul cel bătrîn, domnul țării muntenești

Acestea dară trecînd, cum trece grindina și furtuna de lucește iară ceriul senin, fără zăbavă și-au venit și țara la hirea sa de mai înainte și s'au împlut de tot bivșugul. Și apropiîndu-se toamna aceluși an, socotit-au Ciubăr Vodă să nu rămîie tot holteiu la vreme de iarnă, că-i frig. Deci dar chibzînd a-și găsi doamnă de rude mari pre sama lui, s'au agiuns în cuvinte cu domnița Catrina, care la moartea tănînesău, Vlad Vodă Dracul cel bătrîn, domnul țării muntenești, au fost pribegit la curtea lui Huniad, în țara ungurească. Deci răpezînd Ciubăr Vodă un boer de țară, pre Iancu Dulău logofătul, de i-au adus mireasa dela Unguri, îndalăși s'au apucat de au făcut mare și frumoasă nuntă domnească. Trămis-au în toată țara crainici să vie boerimea la nuntă, dela mic până la mare, nu cu poroncă, ce numai de poftă. Și soli den țara ungurească și de preste Nistru au venit, și dela Leși așijdere, carii măcar că au fost mîncat bătaie, la nuntă tot s'au îndesat, aducînd solii multe daruri și frumoase, ales cel moschicesc, carele au dăruit miresii o blăniță de samur și Măriei sale zece coți de postav feleandraș. Și așa s'au veselit cu feluri de jocuri și de petreceri, cu muzici den țimbale și den pițiburlă, de giucau nu numai în casă, ce și prin ograda curții domnești tot boeri cu giupănese, toți împodobiți, cît nu era nuntă și era minune. Zic să fie venit la nuntă și Roxanda, giupăneasa lui Todirașcu Stroici paharnicul, carea zăcînd mai înainte de lungoare i-au fost căzut părul, de i-au căutat a se tunde, și nu o au răbdat înima să nu vie la nuntă, ce măcar că era așa, tunsă, tot au venit. Și mult s'au veselit Măria sa și boerii și tot norodul de muiere tunsă, care lucru minunat ca acela nu s'au mai văzut de cînd lumea și nice s'a mai vedea vreodată.

Adus-au și pehlivani de prin străinătăți de au făcut fel de fel de jocuri, și pre pămînt și pre funii. Și cerînd un pehlivan cușma Măriei sale, au pus-o cu gura în gios, după care

îndată au scos dentr'insa două găini vii, una neagră și alta pistriță. Iară pre cea neagră luînd-o mireasa în brațe o au căutat de ou, și au aflat într'insa ou gata să-l facă, pre carele l-au și ouat îndată în palma Măriei sale. Și mult s'au minunat.

Iară alt pehlivan, hindiu de neam, viind înaintea Măriei sale cu mînecele sumese, au început a scoate pamblică stacojie den nas. Și au scos fără istov ca la 50 de coți și mai mult, tot pamblică bună de atlas, stacojie. Pre carii luîndu-i Măria sa, îndatăși i-au dăruit miresii. După care s'au încrunțat la sprinceană Ciubăr Vodă și au stătut oarece pe gînduri, apoi au chemat un tălmăciu și l-au ispitit pre acel hindiu: — „Care ți-i voia, măi? Că iaca îți vom găsi muiere de baștină și-ți vom da și pămînt, să te gospodărești la noi în țară“. Așa i-au căutat a-l smomi Ciubăr Vodă pre acela să rămie, nu de dragul lui au dentr'o toană fără temeiu, cumu-i abate omului la băutură, ce cu plan adînc. Socotit-au adecă Măria sa, că dacă într'o cifirtă de ceas au fost în stare hindiuul a scoate 50 coți de pamblică den acel nas de mare ispravă, apoi într'un an întreg va îndestula toată țara Moldovii, și încă atîta va prisosi, cît să treacă neguțători moldoveni și la țările megieșe cu pamblică bună de-a noastră, stacojie, să priimească schimb altă marfă mai de nevoe.

Ce pehlivanul nu s'au învoit să-și tocmească nasul într'acesta chip.

De un grămătic minciunos, la curtea lui Ciubăr Vodă

Serie letopisetul nostru cest moldovenesc, de zice că într'o zi s'au oploșit la curtea lui Ciubăr Vodă un oarecare Bogdan grămătic, ce s'au fost fălit că-i vilhovnic și învățat foarte, și că va scrie de viața domnilor vechi și de toate cîte s'au lucrât mai mult în țara Moldovii.

Și fiindu-l Ciubăr Vodă în mare cinste, i-au dat în samă multe hrisoave și urice și ispisoace vechi, să le deslege cu rînduială și să aleagă dentr'acele cum au fost cursul anilor și viața domnilor trecuți, ales a tătine-său, Alexandru Vodă cel bătrîn.

Ce până la urmă, pre toate le-au zăhăit acel grămătic, și atîta le-au amestecat și le-au zgribușit, încurcînd anii și poveștile, că nimica bun n'au mai ales de acolo. Și așa s'au dovedit acel Bogdan scriitoriu de cuvinte deșarte, adecă om de minte puțină. Care cunoscînd Ciubăr Vodă că acela n'au fost grămătic cu adevărat, ce doară s'au fălit că iaste, foarte s'au mîniat Măria sa, și muștrîndu-l oarece cu buzduganul, au pus de l-au însămnat cu hangerul la nas, după care l-au alungat dela curte cu mare ocară. Și fugind acel Bogdan grămătic de rușine în țara ungurească, s'au învăluit adînc în munte și nu s'au mai oprit până la tîrgul Clușului, unde mai

apoi s'au gospodărit, rămîind acolo de veci. Care văzîndu-l Ungurii că-i fără nas, numai o rămășiță cît o alună, îndatăși l-au poreclit Duică, adecă pre limba lor, cîrnu. Cum au rămas de se poartă și până astăzi acea poreclă, prin acele părți de lume.

De sfîrșitul domniei și moartea lui Ciubăr Vodă

Nu multă vreme după acestea, s'au bolnăvit Ciubăr Vodă de *cataroi*, care boală se cunoștea dentr'aceia că avea slăbăciune mare și ametală, ales după ospețe.

Chemat-au atunci babe vrăjitoare, care l-au învățat să-și toarne pre gît, în toată dimineața pre nemîncate, cîte două oacă de vin vechiu, hiert cu chipăruși. Și-i de mirare lucru, că nimica nu i-au folosit. Adus-au mai la urmă chiar doftor, den țara ungurească, de i-au gicit că-i bolnav de *frânție*, care și moldovanul, măcar că nu-i franțuz, se tîmplă de are. Și i-au dat să guste dentr'un șip doftorie amară ca herea, care amirosînd cumplit fără samă, îndatăși au împlut toată ograda curții domnești de putoare. Și nice dentr'acea tărie, tot nimica nu i-au priit.

Care văzînd așa Ciubăr Vodă, că nu mai are leac, cumuși era blînd și cucernic, și-au luat de samă și s'au săvărșit den viață, Mercuri spre Gioi, 13 Martie, vâleatul 6960 dela facearea lumii, după ce au domnit doi ani, trei luni și șapte zile.

Și au fost acest Ciubăr Vodă domn viteaz și cu mare frica lui Dumnezeu, nice mai bun, nice mai rău ca alții și iubit de tot norodul, numai cu boerii ce nu s'au pre împăcat la început. Zidit-au două biserici frumoase, inzestrîndu-le cu ocini și cu hălăștaie, și fintină mare de piatră la rohatca Dărăbanilor, și s'au nevoit în zilele sale de au adus cu multă cheltuială den țara păgînă, dela Trapezont, moștiile sfîntului mare mucenic Sisoe, făcătoriu de minuni, și le-au așezat în mănăstire la Poponeț, unde trăesc și până astăzi".

* * *

Aici se isprăvește manuscriptul lui Oprea Cață logofătul.

G. Topirceanu

(Din volumul Scrisori fără adresă, care se află subt tipar).

Cu plopii în ploaie

lui JEAN AL. STERIADI

Ploaie, ploaie, ploaie!...
Ploaie multă,
Ploaie deasă
Ca beteala de mireasă...
Plopii mei, scuipați de ploaie
Se frământă și se 'ndoaie —
Parcă-ar vrea să-mi intre 'n casă...
Plopii ce-au crescut cu mine,
Imi fac semne desperate:
— Hai, deschide-odată, frate,
Și primește-ne 'n odaie,
Că 'n odaia ta-i mai bine
Ca 'n grădina noastră-afară!...

Doamne!...
Cu ce ți-am greșit
De-ai fost rău cu mine-aseară
Și m'ai pedepsit?...
De ce-ai vrut ce nu se poate —
Să mă cred cu plopii frate,
Frate fericit?...

Doamne, doamne,
Ce să fac?...
M'am certat cu plopii-aseară,
Și nu știu cum să-i împac!..
Cum să-i fac să mă 'nțeleagă
Că frăția ce ne leagă
Nu-i decît o vorbă 'n vînt,
Și că plopul cînd se 'ndoaie,
Cît stă țapăn la pămînt,
Chiar cînd e scuipat de ploaie,
E mai viu și mai puternic
Decît omul din odaie
Ce se stinge pe picioare,
Ca un muc de luminare
Intr'un sfeșnic!

Ploaie, ploaie, ploaie!..

1930

Ion Minulescu

Istorie și artă

„Istoricii se înșală, iar istoria ne înșală”, scria nu de mult un moralist la noi. E vorba de-o înșelare fără voie, neintenționată, de bună credință. Voltaire, considerat — și pe drept — ca întemeietor, ca părinte al istoriei științifice moderne, era de-un scepticism și mai crud. „Istoria e o legendă de conveniență”, scria undeva — și fără obișnuita lui ironie — acela care a aplicat în întregime concepția raționalistă în științele morale. Renan, cu tot criticismul lui bogat în îndoieli și negații, nu credea că spune un paradox ridicol, nu avea deloc impresia că-și calomniază specialitatea favorită, științele istorice, când le numia „mici științe conjecturale, care se surpă mereu, după ce au fost construite și care vor fi neglijate într-o sută de ani”.¹

Și citatele acestea — bineînțeles — nu se referă la istoria cu tendință, tezigă; la acea erudiție aparentă, care la adăpostul unei metode pretinse științifice, prevăzută cu toate formele unui aparat rigid, masiv de texte și referințe, împodobită cu costumul croit după ultimele prescripții ale codului științei moderne și care paradînd zgomotos, ostentativ cu emblema imparțialității, falsifică documentele cele mai clare, forțează textele cele mai sigure, denaturează — prin interpretare — fapte materiale definitiv stabilite, — dacă există în genere ceva definitiv stabilit în istorie, — alterează actele personajelor, caracterul și importanța evenimentelor, sensul și înlănțuirea ideilor, pentru a putea trage concluzii dinainte fixate, pentru a putea ajunge la anume rezultate dorite.

Din nefericire ele vizează istoria, care își propune să urmărească, să cerceteze, să caute sincer numai adevărul. N'am zis care vrea să stabilească și să expună adevărul, ci să-l caute. „Sîntem aici nu găsim adevărul, ci să-l căutăm”, ne spu-

¹ Citat după: Henri Massis, *Jugements, Renan, France, Barrès*, Paris, 1923, p. 68. Sînt extrase din *L'Avenir de la Science*.

nea odinioară — elevilor săi — marcele istoric al Revoluției franceze, Alphonse Aulard. „Dacă Dumnezeu — scria Lessing — mi-ar întinde într'o mână adevărul și în cealaltă rațiunea cu care să caut adevărul, i-aș spune: adevărul, Domnul și Dumnezeuul meu, îl deții Tu, singur Tu; dar dă-mi rațiunea, să pot căuta cu ea adevărul.”¹

Unul dintre vechii istorici ai lui Napoleon, Lanfrey, a fost de-un optimism prea exagerat, în orice caz n'a dat dovadă de prea multă prudentă și măsură, plină de rezerve, în expresie; de admirabilul și rarul bun simț, de acel sentiment viu — propriu aproape tuturor scriitorilor, istoricilor, savanților franceji — că spiritul omenesc e mărginit; că un adversar nu susține totdeauna neadevăruri, fiindcă ne este adversar; că specialitatea cuiva nu e cea mai importantă, numai fiindcă e a lui; sau cum scria odată neuitatul nostru maestru Ernest Denis, că „aurul nostru cel mai curat conține totdeauna și o parte de aliaj”²; cînd a afirmat, într'o formulă prea tranșantă, că „filozofia adevărată, reală, practică, și nu aceia care se inspiră din visuri și himere, se găsește îndeosebi în istorie... Douăzeci de pagini de istorie ne învață mai mult asupra unei științe decît toate tratatele de azi, de ieri și de mine”. Adecă istoria ar fi centrul nervos al științelor morale. Din ea ideile, gîndirea reală, învățămintele nealterate ale trecutului se degajează pure. Indrăzneată afirmare!

Chiar marele individualist și idealist, sensibilul, romanticul Michelet n'a găsit formula cea mai potrivită, cînd a numit istoria „o reînviere” a trecutului. O reînviere răsfrîntă prin prisma suflească a istoricului ar fi formula cea mai adecvată și care poate ar satisface — cel puțin — scepticismul, spiritul critic, îndoiala continuă și neliniștită a cercetătorului modern.

* * *

S'a comparat adesea munca istoricului cu aceea a președintelui de tribunal. Analogia între cauzele istorice și cele judiciare — prea des accentuată, încît azi a devenit aproape banală — s'a făcut și se face cam în modul următor. „Procese istorice, ca și cele judiciare, se prezintă — cele dintăi istoricului, cele din urmă judecătorului — la fel, adecă subt aspecte complexe, deosebite. Și de-o parte și de cealaltă găsim avocați care tind să provoace triumful a feluri de-a vedea exact opuse, combătînd, respingînd, distrugînd, reținînd argumentele adversarilor. E o discuție vie, aprinsă, mai mult chiar, o luptă. După pledoariile avocaților însă, iată că apare președintele. El se ridică de-asupra urii care roade părțile, de-asupra intereselor și pasiunilor. Rezumă dezba-

¹ Citat după: Ernest Denis, *La Guerre*. Paris, 1915, p. 352.

² Idem, *ibidem*, p. 250.

„terile, indică pe scurt argumentele pro și contra; face eforturi mari să fie clar, just, imparțial, în sfârșit supune cauza juriului spre apreciere. Acest președinte imparțial e istoricul, iar juriul care pronunță sentința în ultima instanță e „opinia publică sau mai precis posteritatea”.

Comparația — cel puțin în aparență — e fără îndoială seducătoare, dar ea păcătuiește prin fondul ei, prin elementele ce-o constituiesc; fiindcă s'a pierdut și se pierde din vedere, că justiția — fără să fie oarbă — are totuși ochii legați, cum-păna ei nu e de-o exactitate, de-o sensibilitate prea exagerată; că verdictele ei se revizuiesc, se „casează” mereu, numărul condamnaților pe nedrept e destul de ridicat, iar șarlatanii și criminalii achitați nu sînt puțini la număr; cu un cuvînt, că justiția nu e — totdeauna — justă, iar judecătorul e departe de-a fi un deținător infailibil al adevărului. Oricît de zelos, de imparțial cercetător ar fi în efortul lui de-a reconstitui exact faptul consumat, oricît de implacabil inchiuzitor al răului ar fi el, în actele umane se izbește mereu de intenții ascunse, de stări sufletești insondabile, de sentimente și tendințe complexe, nelogice și nesezizabile; la fiecare pas întilnește un adversar imponderabil. Căci sînt acte, care vor rămînea, pentru rațiunea omenească, impenetrabile, pe veci misterioase. Cunoștințele variate și subtile de psihologie, psihoanaliză, sociologie, asupra eredității, intuiția chiar, nu le pot descoperi o cauză, un mobil, dacă nu real, adevărat, cel puțin verosimil. André Gide a publicat de curînd o serie de fapte diverse — adunate ani de-a rîndul cu zel și interes — curioase, pasionante. Una din ele ne arată un asasinat, căruia justiția n'a reușit să-i dea o explicație rezonabilă; mobilul crimei nu era nici banul, nici gelozia, nici ura sau dorul de răzbunare, nici sadismul, nici măcar violența înăscută. Crima rămîne teribilă, înspăimîntătoare prin misterul ce-o înconjură. Era un act dezinteresat, gratuit, pur, ca o idee, poezie, ca arta pură. Dar justiția trebuia totuși să se pronunțe; pe ea n'o interesa actul în sine, natura obiectivă a lui; ea scruta intențiile — inexistente — ale acuzatului, căuta cauze, o premeditare posibilă; urmărea circumstanțe atenuante sau agravante, prin urmare atribuia în mod injust, arbitrar, un mobil, care era totuși absent, inexact.

În plus se mai pierde din vedere ceva și mai grav: problema egalității în fața legii. Sînt oamenii în adevăr egali în fața justiției? Faguet ne dă răspunsul: „Au aerul că sînt, dar în realitate nu sînt. Omul bogat — chiar presupunînd perfectă și stricta integritate a magistraților însărcinați să facă dreptate — prin simplul fapt, că poate remunera larg avocații și martorii, că intimidează prin puterea lui pe toți aceia, care ar putea face depozitii contra lui, nu e de loc egal cu „săracul în fața legii”.

Și să nu uităm un singur moment, că judecătorul are

de-a face cu fapte relativ actuale, în orice caz imediat premergătoare, martorii pot fi mereu convocați la bară, dovezile, depozițiile, „documentele” pot fi din nou studiate, confruntate; șansa de-a arunca o nouă lumină asupra faptului cercetat e mereu posibilă, „fenomenul” poate fi — cu oarecare aproximație — din nou reprodus, dacă nu exact reconstituit.

În istorie însă, textele autentice ale martorilor oculari și demni de crezut ai evenimentelor istorice sînt relativ reduse, limitate ca număr, fragmentare ca conținut și rar de tot se descopăr altele nouă — și mai ales azi — care să ne prezinte într-o lumină absolut nouă faptul istoric; „fenomenul” e dispărut pe vecie. Și fiindcă adesea mărturiile sigure lipsesc, se face apel la imaginație, ipoteză, deducții sau inducții mai mult sau mai puțin logice, la intuiție, la fragilul element psihologic.

În plus, și judecătorul, și juriul, și istoricul aparținînd unei anumite clase, mediu social, religii, rase, popor, fiind supus presiunii puternice a influențelor convenționale și subiective, vede și judecă, aprobă sau dezaproabă actele umane prin prisma unor anumite idei, dacă nu chiar prejudecăți. Comparația cu justiția deci nu e cea mai convingătoare pentru caracterul de-o absolută imparțialitate al istoriei științifice de azi.

* * *

Istoria s'ar putea — poate — mai ușor compara cu natura, cu un peisaj, cu o operă de artă. Fără a schimba faptele, fiecare are dreptul, poate — prin urmare — să-și creeze o imagine personală despre ea, asemenea artistului care idealizează peisajul, sau romancierului care transformă caracterul realității. Spectacolul lumii și al vieții ne apare puțin prin noi. Nu modificăm ceiace există, dar temperamentul nostru, educația, obiceiurile, prejudecățile noastre inevitabile și multiple de clasă, religie sau naționale, ideile noastre cîștigate, „ideile-forțe”, — cum ar zice Fouillé, — care devin la o dată anumită „stăpînii momentului” și care domină tiranic mediul nostru politic și social, pun pecetea lor atmosferii noastre intelectuale, ni le înfățișează în culori variate, subt aspecte deosebite. Aproape nu există eveniment, „document”, „monument” istoric, oricît de solid fixat, de bine cunoscut ar fi el, care să nu inspire chiar spiritelor celor mai scrupuloase, mai reci, mai critice, mai profund atașate adevărului, impresii diferite, dacă nu chiar contrare. Istoria este încă o stare sufletească, o expunere imperfectă, parțială a adevărului din trecut. Templul sacru al științei istorice, care ne dezvăluie realitatea neatînsă a vremurilor apuse, este și va rămînea un vis. Meșterul iscusit, ziditorul lui, nu s'a născut încă. Ar trebui să fie din esența zeilor. Anticii, prin urmare, nu s'au înșelat prea mult, cînd considerau istoria o artă, care își avea Muza ei. Căci cu

tot caracterul ei de-o austeritate severitate, Clio era totuși o Muză.

Poate chiar din aceste motive Brunetiére — departe de-a disprețui metoda severă, științifică a criticii istorice în literatură — nu s'a sfiit să afirme în al său „Balzac”, că „La Comédie humaine” e o veritabilă colecție de documente istorice; s'o numească „memorii pentru a servi la istoria timpului”¹ lor și s'o considere superioară — din acest punct de vedere — memoriilor lui Guizot, care sînt adesea prea ușoare, fiindcă se opresc la suprafața vieții, adevărat tratează aproape numai probleme politice. Iar Taine credea, că opera balzaciană e „cel mai mare magazin de documente”, care poartă destul de fidel „pecetea timpului lor.”² Fără îndoială, Balzac e incomparabil și superior oricărui istoric, în ancheta lui judicioasă, în analiza lui profundă, asupra burghezimii franceze — căci de ea se ocupă aproape exclusiv — din partea înțaiia a veacului trecut, care, luînd locul aristocrației și nefiind contrabalansată de-o țărânie organizată și de-un proletariat numeros, disciplinat, conștient, domina tiranic etalîndu-și viciile, avară, ipocrită, lipsită de orice ideal și de orice scrupul; avînd un singur gînd de-a realiza prin orice mijloace — și cît mai repede — sfatul reprezentantului ei cel mai tipic, Guizot, „enrichissez-vous”; un singur idol, banul; care credea — cum seria Balzac — că: „Banul e totul, banul domină legile, politica, obiceiurile,”³ sau „au-dessus de la Charte, il y a la sainte, la vénérée, la solide, l'aimable, la gracieuse, etc...., pièce de cent sous”.⁴

Albert Sorel, în a sa monumentală, larg și serios documentată sinteză asupra Revoluției franceze, recomandă cetitorului pentru cunoașterea sfîrșitului regimului napoleonian și unele din romanele lui Balzac⁵, după cum recomandă — și chiar în loc de frunte — pentru cunoașterea celebrului duel diplomatic și militar Napoleon-Alexandru I, a mecanismului politic și social, a curții imperiale, a temperamentului și obiceiurilor ruse, a patriotismului inconștient, vag, mut — dar teribil prin rezistența lui indolentă — al mușicilor, confundat cu fanatismul religios; pentru cunoașterea incendierii sumbru a Moscovei, a cauzelor îndepărtate, ascunse ale începu-

¹ Paul Louis, *Les Types sociaux chez Balzac et Zola*, Paris 1925, p. 13, citat din *Balzac* al lui Brunetiére.

² Idem, *ibidem*, extras din Taine: *Nouveaux Essais de critique et d'histoire*.

³ Idem, *ibidem*, p. 33, din *Eugénie Grandet*.

⁴ Idem, *ibidem*, din *La Cousine Bette*.

⁵ Albert Sorel, *L'Europe et la Révolution Française*, în 8 vol. ed. a XVIII-a, Paris 1922, T. VII, p. 467 și 373.

tului sfârșitului dramei napoleoniene, recomandă zic, romanul lui Tolstoi, marea epopă modernă „Războiu și Pace”.¹

Iar prea criticul, scepticul, logicianul savant Seignobos, care a distrus multe legende în istoria contemporană, a alungat din istorie abstracția, fraza, imprecizia, crede că nu părăsește terenul erudiției. Cînd recomandă pentru cunoașterea mai intuitivă a epocii de mare mizerie a proletariatului englez dela începutul veacului trecut, opere de ficțiune pură, ca romanele lui Dickens sau alte romane engleze.²

Aulard, care a pus întăia oră baze științifice istoriei Revoluției franceze și a distrus mulți idoli, a demască fără cruțare golurile, părțile slabe ale operii istorice a lui Taine, cu cîțiva ani în urmă găsea frumoase cuvinte de laudă, pentru partea istorică din romanele lui Henri Béraud.

În sfîrșit, profesorul Louis Eisenmann, „qui connait le mieux du monde la Hongrie,”³ — cum spunea Ernest Denis, noi am zice Europa centrală, — n'a ezitat a considera, ca cea mai bună sursă pentru cunoașterea mediului evreesc din acea parte a Europei, romanul fraților Tharaud „L'Ombre de la croix”,⁴ mediu trist, cu ghetto-urile lui mizerabile, cu agitație și neastîmpăr vecinic, prizonier — fără puțință de evadare — al unui trecut religios și obiceiuri împetrite în legi rigide.

Și nu mai amintesc istoria romanțată a unui André Maurois, Emil Ludwig sau Maurice Reclus, care după părerea — aproape unanimă — a erudiților, aduce reale servicii pentru cunoașterea unui personaj sau a unei epoci.

Am făcut această lungă înșiruire de nume și exemple, pentru a putea vedea, că linia demarcațională între istorie și artă nu e prea rigid trasată, zidul ce le separă nu e chinezesc, Rosny ainé nu urmărea — cu orice preț — efectul unui paradox original, ci spunea și un simbură de adevăr prin următoarele cuvinte: „Istoria e romanul trecutului, iar romanul e istoria prezentului”.

* * *

Și dacă terenul subt picioarele istoricului chiar în lumea faptelor materiale e destul de nesigur, în aceia a ideilor el devine de-a dreptul alunecos. „În istorie, ceiace importă — scria Ernest Denis — e mai puțin gîndirea intimă a unui „scriitor, decît interpretarea ce i-o dau cetitorii și traducerea, „adesea puțin fidelă, a învățămintelor lui din partea adepți-

¹ Idem, *op. cit.*, T. VII, p. 585.

² Seignobos (Ch.), *Histoire politique de l'Europe contemporaine*, Paris 1924, T. I. p. 67.

³ Louis Eisenmann, *La Hongrie contemporaine*, Paris, 1921, p. 166.

„lor săi.”¹ O carte lasă urme mai mult sau mai puțin adânci în noi, în măsura în care ea explică sau nu credințele noastre obscure, după felul cum exprimă sau nu dorințele subconștientului nostru. Aproape totdeauna într-o carte tindem să ne regăsim pe noi, să descoperim eul nostru. O doctrină politică, socială, metafizică e în mare măsură creația nu a autorului, ci a cetitorului. Ne gândim aici, evident, la cărți masive prin substanța lor, profetice; care marchează o însemnată contribuție la îmbogățirea capitalului intelectual și moral al umanității; care luminează cu puterea — dacă nu și cu iuțeala — fulgerului orizontul istoric; în orice caz, contribuie în mod serios la accelerarea ritmului evoluției progresului și provoacă mai mult sau mai puțin direct, mai mult sau mai puțin imediat, evenimente, despre care ar zice Bossuet că „prin loviturile și contraloviturile lor, au consecințe îndepărtate în viitor”.²

Aici să ne fie permis a deschide o paranteză. Pentru a nu fi greșit interpretați, ne vedem constrinși la o mărturisire de credință. Departe de noi gândul de-a exagera rolul ideilor ca factor determinant în istorie. Nu credem cu Michelet, nici cu Mickiewicz, că „spiritul domină istoria” și mai puțin cu Hegel, că „istoria lumii e procedeu divin prin care spiritul lui Dumnezeu își dezvoltă bogăția infinită a varietăților și antitezelor sale”; sau mai departe, — tot cu același autor, — că „spiritul se ridică tot mai sus și ajuns la o înălțime suficientă exercită un drept absolut”; și că sînt chiar epoci — îndeosebi în istoria unor popoare mari — care simbolizează, nici mai mult, nici mai puțin, „incarnarea spiritului lui Dumnezeu”. Noi credem, că omul nu trăește numai din duh, dupăcum el nu trăește numai din pîne. Intre romantica concepție idealistă a istoriei, vecină cu naivitatea, pe care am putea-o numi — fiindcă am amintit numele lui Hegel, de ce nu ne-am folosi de comoda lui formulă? — *teză* și materialismul istoric exagerat, absolut, prin urmare prea simplist, prea „terre-à-terre”, care a sedus atîtea firi credincioase, fanatice, dornice de simplificare și care ne-ar servi aici de *antiteză*; între cele două extreme, există calea mijlocie a echilibrului între cei doi poli, a simfoniei, armoniei puternice, bogate, variate; *confluentul* în care se varsă o infinitate de factori și forțe, care e istoria însăși; acea rezultantă naturală a multelor componente, adică înalta *sinteză* istorică, de care s’a folosit în mod magistral — și vom rămînea numai în istoriografia franceză relativ recentă — un Fustel de Coulanges, un Albert Sorel, un Lavisse, un Aulard, un Ernest Denis, un Jaurès.

¹ Ernest Denis, *La Guerre*, p. 243.

² Albert Sorel, *op. cit.* T. I., p. 1. Citat din Bossuet: *Discours sur l’histoire universelle*, Partea a III-a, cap. VIII.

Teoretician inspirat¹ și realizator abil² al acestei metode sintetice a fost, poate, mai ales Jaurès. În celebra lui istorie a Revoluției, — care, afară doar de nume, e departe de-a fi opera tendențioasă a unui socialist militant, — bazat pe lungi cercetări, pe-o documentație vastă, printr'o analiză foarte severă a stării economice a burghezimii franceze din veacul al XVIII-lea, arătând antecedentele și substratul economic al Revoluției; iar prin descrierea, analiza inteligentă, judicioasă a gândirii politice și sociale franceze din acest timp, indică originea și caracterul intelectual al ei. Și prin contopirea acestor două forțe, componente—mai ales—ne dă acea magistrală vedere de ansamblu, acea sinteză rară, din care concluzia profundă — și singura posibilă — se degajează aproape mecanic, anume că: Revoluția Franceză însemnează maturitatea politică și socială a burghezimii franceze și maturitatea intelectuală a națiunii franceze. „Acestea sînt — scria el — cele două surse vii, sursele de foc ale Revoluției. Grație lor, ea a fost posibilă și măreață”.³

Metoda aceasta de armonioasă și înțeleaptă conciliere între spirit și materie, între forțele idealiste și cele economice ale istoriei — care îndeosebi azi ne pare cea mai naturală, dacă nu chiar unica posibilă — și pe care un prea entuziast elev a lui a numit-o „geniu simfonic”, Jaurès o definește prin următoarele rînduri, și care — fără să exagerăm — au servit ca principiu călăuzitor aproape tuturor istoricilor franceji din ultima generație: „Nu vreau să fac fiecăruia partea cu-„venită; nu voi spune: există o parte a istoriei dominată de „necesitățile economice și alta condusă de-o idee pură, de-un „concept, de pildă de ideea umanității, sau de cea a justiției „și dreptului; nu vreau să situez concepția materialistă de-o „parte a barierei, iar concepția idealistă de cealaltă parte a „ei. Eu pretind că ele trebuie să se pătrundă reciproc, cum „se pătrund, în viața organică a omului, mecanica cerebrală „și spontaneitatea „conștientă.”⁴

* * *

¹ J. Jaurès, *Idealisme et matérialisme dans la conception de l'histoire*. Conférence contradictoire avec P. Lafargue, brochure, Paris 1901; Cfr. Sûe (H.): *Matérialisme historique et interprétation économique de l'histoire*. Paris, 1927.

² J. Jaurès, *Histoire socialiste: La Constituante, La Législative, La Convention*, Paris 1901—7. O ediție nouă poartă titlul: *Histoire socialiste de la Révolution Française*, Paris, 1922—4.

³ Gaëtan Pirou, *Les Doctrines économiques en France depuis 1870*, Collection Armand Colin, Paris, 1925, p. 54.

⁴ Idem, *ibidem*, Cfr. Kautsky (K.): *Ethik und materialistische Geschichtsauffassung*. Stuttgart, 1920.

Am amintit, că în istorie e mai importantă interpretarea — aproape totdeauna subiectivă — ce-o dau discipolii unui scriitor gândirii lui, decât sensul real, adevărat, valoarea obiectivă a ei. E natural să fie așa. Căci grație lor numai, gândirea devine accesibilă maselor sau poate mai exact unei minorități conștiente, care dirijează aceste mase, poate acționa asupra lor; prin intermediul discipolilor ideea se poate transforma în acțiune, poate deveni un mobil, un factor determinant în istorie. Evident, că aceste idei filtrate prin ființa morală a elevilor se transformă, își pierd caracterul original, se denaturează, se discompun. Câți gânditori — dacă ar mai trăi azi — n'ar simți un sentiment de teribilă jenă, de indignare și revoltă față de consecințele forțate trase de succesori din doctrinele lor? Câți nu și-ar declara interpretii deeretici și profanatori? Câți din întemeietorii de religii, fondatorii de teorii metafizice, de doctrine politice și sociale n'ar renega chiar pe cei mai zeloși adepți? „Cuvintele durează” — scria Ernest Denis — „și când unele afirmații au fost lansate, nici chiar acela care le-a pronunțat nu mai e stăpîn pe ele, nu le mai poate limita consecințele și împiedeca răspîndirea, care din ecou în ecou se lățește în univers”.¹ Și'n fiecare loc găsesc o interpretare deosebită.

Gîndirea e ceva viu, adecă ea e continuă, mobilă, schimbăcioasă, vecinic în mișcare, în transformare, în perpetuă devenire. Maurice Barrès în 1894, profund impresionat de amploarea mișcărilor sociale în Franța, în câteva eseuri, încearcă să stabilească geneza istorică a lor, să fixeze raportul de cauză și efect, adesea variat, sinuos, contradictoriu, între teoriile filozofice precursoare, senine și inofensive și aplicarea lor îndrăzneată, decizivă, violentă, în practică. Undeva scrie: „Acela care lansează o idee, deja nu mai e stăpîn pe „ea. Abia formulată, ea reprezintă o forță, care tinde să răs-pindească, tot ce ea conține ca eficacitate, sau chiar ca con-tradicție. Filozoful cel mai conștient are vederea prea scurtă, „pentru a putea urmări zguduirile îndepărtate, al căror „punct de plecare este el. Și nu numai că nu poate calcula „efectele, dar nici chiar direcția pe care o va lua gîndirea „lui. Ce curbă va descrie în lume? Unde se va insinua? Cum „se va combina? Dacă se va transforma în fapte, ce va dis-truge? Poate chiar idolii cei mai scumpi ai gînditorului. „S'au văzut adesea idei întorcîndu-se contra aceluia care le-a „conceput”.² Barrès numește filiațiunile capricioase ale ide-

¹ Ernest Denis, *Rôle historique de la Bohême*, în studiul: *Les Pays Tchèques, Leur passé, Leur présent, Leur avenir*, par un groupe de Français. Paris, 1917, p. 54.

² Maurice Barrès, *De Hegel aux Cantines du Nord*, avec une Préface et des Notes d' E. Nolent. IV-ème éd. Paris, 1904, p. 14.

ilor, transformărilor lor imposibil de prevăzut și influențele lor greu de sesizat „dramă abstractă“ sau „mister impalpabil“.

Orice principiu își are destinul său misterios. Strauss, discipolul entuziast al lui Hegel, vorbind de cea dintâiu carte a maestrului, în care acesta își fixase pentru întâia oară sistemul său filozofic, spunea: „Maestrul nostru s'a îmbarcat pe-o „corabic, construită de minile lui și a pornit să facă înconjurul lumii”.¹ Și Hegel a străbătut — nu o dată — în lung și în lat — lumea. Doctrina lui a pătruns în toate sensurile, s'a infiltrat la toate popoarele, în toate sferaturile sociale. Aproape nu e doctrină juridică, politică, socială sau economică modernă, care să nu-și poată justifica originea prin hegelianism. Barrès, vorbind de difuziunea complexă și imponderabilă a doctrinei filozofului german,² spune: „Un principiu se „desvoltă, cu o forță inflexibilă, în largul lumii; și nimeni nu „e în stare să-l oprească. Consecințele lui dau naștere adesea „neprevăzutului în univers, care depășește și cea mai crudă „ironie. Orgoliosul Hegel credea, că odată gândirea lui creștată, a fost pentru totdeauna fixată. Această gândire însă, „îndată ce-a văzut lumina zilei, nu mai avea nevoie de creaătorul ei. E regula generală. Ea a străbătut universul, a acționat nu numai asupra acelor care o adoptase, dar și asupra acelor care o respinsese, sau chiar asupra acelor care „nici n'au auzit vreodată de numele lui Hegel. Hegelianismul, „prin urmare, și-a avut aventura sa”.³

Fără îndoială, aventura lui a fost formidabilă. Dela extrema dreaptă a pangermanismului și slavofilismului imperialist, trecînd prin fascismul de azi, până la extrema stîngă a sindicalismului revoluționar sau chiar a comunismului rus, el a inspirat toată gama nuanțată a doctrinelor politice și sociale contemporane.⁴ Și dacă istoria nu mai este o simplă

¹ Idem, *Ibidem*, p. 15.

² Hegel a influențat puternic gândirea franceză și îndeosebi opera lui Vacherot, Renan, Taine. Barrès a ajuns la hegelianism mai ales prin cunoașterea lui Renan, după cum Maurras prin Taine, sau Jaurès prin Karl Marx. Influența lui Hegel asupra lui Taine a fost minuțios și magistral tratată, de curînd, de compatriotul nostru D. D. Roșca: *L'Influence de Hegel sur Taine théoricien de la Connaissance et de l'Art*, Paris 1928. Acest studiu a fost bine primit de critica filozofică franceză și e considerat în filozofia comparată, de unii, ca un model al genului.

³ Maurice Barrès, *op. cit.*, pp. 16—17.

⁴ Cfr. Andler, *Les origines du socialisme en Allemagne*, Paris, 1897; Barth (P.), *Die Geschichtsphilosophie Hegels und der Hegelianer bis auf Marx und Hartmann*, Ein Kritischer Versuch. Leipzig, 1890; Basch (V.), *Les doctrines politiques des philosophes clas-*

cronologie, o înșiruire mecanică de date și fapte, dacă ea nu e compusă numai din bătălii, intrigi de curte sau abilități diplomatice, ci este îndeosebi un vast tablou al vieții oamenilor și al ideilor, al claselor sociale, al maselor și al instituțiilor, adecă este o sinteză echilibrată a factorului economic și moral al vieții unei colectivități, credem că nu exagerăm când afirmăm că mai ales factorul moral în istorie e aproape imposibil de fixat: a-l căuta însemnează a întinde firul ariadnic în labirintul penetrațiunii, influenței ideilor, care cu greu va putea atinge punctul de plecare, sursa adevărată a unei ideologii. Aici, mai mult ca oriunde, imaginația, subconștientul, elementul subiectiv, ideile cîștigate, preferințele istoricului, adecă tendința lui, sînt la largul lor. Ce departe sîntem, prin urmare, de metoda rigidă a erudiției științifice, care impune istoricului să-și ascundă cu zel și grijă personalitatea și simpatia după texte și să nu îndrăznească a întregi insuficiența documentării prin imaginație sau chiar prin ipoteză, care oricît de logică ar fi în aparență, dă totuși frîu liber individualității. Ne îndepărtăm de știință, în schimb ne apropiem de artă.

* * *

Albert Sorel, analizînd marile curențe de idei din veacul al XVIII-lea, care pornesc aproape exclusiv din filozofia politică și socială franceză și din ideile Revoluției și se răspîndesc în toată Europa, tratînd cauzele, modalitățile și efectele răspîndirii „urbi et orbi” a principiilor dela 1789, atrăgătoare, evidente, generale, simple și mai ales umane, care au produs consecințele cele mai variate, după interesul, vederile, educația, obiceiurile, tradiția, gradul de civilizație și dorința de progres a fiecărui popor, care le adoptase, iată ce spune: „Principiile Revoluției franceze erau abstracte și universale, „din acest motiv s’au răspîndit așa de ușor; dar tot din acest „motiv au produs consecințe așa de diferite după mediul în „care ele s’au răspîndit. Ideile acestea frumoase nu-și con- „servă puritatea lor metafizică, decît în conștiința filozofului „sau în inteligența matematicianului. Cel mai mic curent de „viață le alterează și le discompune. Cine vrea să le aplice, „și le identifică, iar făcîndu-și-le proprii, le denaturează. „Dialectica scapă maselor mari ale oamenilor. Ei nu pri- „mesc ideile ca o lege, după care trebuie să gîndească, ci ca

siques de l'Allemagne, Paris 1927; Michel (H.), *L'idée de l'état*, Paris, 1894; Lareine (L.), *L'Influence de Hegel sur Marx*, Paris 1907, Sée (H.), *Science et philosophie de l'Histoire*, Paris, 1928, pp. 23—49. Pentru Rusia a se vedea mai ales: Alexinsky (G.), *La Russie et l'Europe*, Paris 1917, passim și Miliukoff (P.), *La crise russe, Ses origines, son évolution, ses conséquences*, Paris 1907, passim.

„o machetă în care aruncă în mod confuz tot ce educația lor „incomplete, experiența incoerentă, influențele acumulate „ale familiei și țării lor au îngrădădit în ei ca instincte, sen- „timente, cunoștințe, prejudecăți, erori. Chimistul analizează „aerul care circulă și-l reduce în formulă, poporul însă îl res- „piră; și după germeii pe care îi conține, după organele pe „care le străbate, aerul acesta va aduce unora febra, iar al- „tora sănătatea. Rațiunea pură nu e afacerea oamenilor po- „litici, care guvernează după rațiunea de stat, nici a popoare- „lor care se conduc după pasiunile lor...; omul e supus in- „fluenței datelor cistigate și pasiunilor dominante în el și me- „diul lui. Cu aceste elemente concepe ideile nouă și tinde să „le realizeze”.¹

* * *

Dacă nu ideile conduc oamenii, ci pasiunile, acestea nu vor putea fi răscolite prin sisteme complicate și subtile de gândire, ci prin formule scurte, simple, prin cuvinte sunătoare și seducătoare, iar sub aceste cuvinte se frământă vulcanic pasiunile populare. Și cum va putea urmări istoricul efectul acestor formule magice asupra pasiunilor umane, dacă el însuși n'a simțit aceste pasiuni? Istoricul absolut dezinteresat, fără preferințe, fără țară, vidat de orice sensibilitate, de ură, iubire, milă, așa cum îl visau cei vechi și chiar unii scriitori din veacul al XVII-lea, va putea cunoaște suprafața faptelor și eticheta ideilor, dar nu va putea niciodată pătrunde sensul real și profund al lor.

Nu e vorba aici de-o renunțare voită la scrupulele cerute de erudiție, de-a afirma și susține ceva, ce nu s'ar sprijini pe documente minuțios și îndelung criticate, de-a avansa ceva, ce n'a fost mai întâiu suficient probat. Altfel, istoria ar reveni la generalizările îndrăznețe, pripite, vagi ale romantismului, dispărut pe veci în partea a doua a veacului trecut, sub loviturile erudiției severe ale metodei nouă de critică istorică. Totuși istoricii, în lupta lor înverșunată contra generalizării și impreciziei, contra „retorismului“, au mers adesea prea departe, au trecut dincolo de țintă, căzînd în greșelile excesive și periculoase ale unui realism exagerat cu intenție; cultivînd numai faptul mic, reducînd istoria la o înșiruire nesfîrșită de detalii, fără nici o importanță, ținîndu-se într'o atmosferă de rigiditate seacă impusă, de răceală chinuitoare voită; reducîndu-și rolul la adunarea și comentarea textelor și documentelor, la expunerea impersonală — de multe ori nici explicativă — a faptelor materiale, la muncă de Benedictini, la o simplă și migăloasă analiză; jurînd numai pe text, ca teologul pe Biblie, sau juristul pe cod. Isto-

¹ Albert Sorel, *op. cit.*, T. I. pp. 7—8.

ria se coborise la „istoricism“. E era specializării, a diviziunii exagerate a muncii istorice. Nemții sînt inițiatorii mișcării, iar Europa îi urmează docil. Savanții francezi saturați până la oboseală, de idealismul declamatoriu, de sensibilitatea excesivă, de mesianismul de un debordant optimism, al lui Michelet și Quinet, se închină repede noului idol. Gaston Paris scria în 1870: „Eu mă raliez în mod absolut și fără rezervă „la doctrina, că știința n'are alt obiect decît adevărul, indiferent de consecințele bune sau rele, regretabile sau fericite, „pe care acest adevăr le poate avea în practică. Acela care „dintr'un motiv patriotic, religios sau chiar moral, își permite „în faptele pe care le studiază, în concluziile pe care le trage, „cea mai mică disimulare, alterarea cea mai ușoară, nu e „demn să-și aibă locul său în marele laborator, unde probitatea e un titlu de admisibilitate mai indispensabil, decît admisibilitatea”.¹ Rîndurile acestea sînt extrem de caracteristice, fiindcă au fost scrise în Decembre 1870, cînd Nemții erau la porțile Parisului. Taine și Renan sînt mai categorici. Admirația lor pentru „știentismul“ german se apropie de extaz. Fustel de Coulanges se ridică pentru intuițiile expresive ale lui Michelet și le opune munca plină de răbdare, persistentă, continuă, limitată, de-a cerceta numai documentele autentice și arhivele, a școalei germane. În 1872 scria: „Poporul acesta „(german) în erudiție are aceleași calități, ca în războiu. Are „răbdarea, soliditatea, numărul. El are mai ales disciplina și „adevăratul patriotism. Istoricii lui formează o armată organizată. În ea se pot distinge șefii și soldații. Și se știe acolo „a se supunea și a fi disciplinat. Orice nou venit se atașează „unui maestru, lucrează cu el, pentru el și rămîne mult timp „anonim, ca soldatul. Cu așa indeletniciri și obiceiuri științifice, înțelegem puterea științei germane”.²

Și reluînd ideia lui Gaston Paris, autorul neîntrecutei opere „La Cité antique”, pretinde că cercetarea istorică trebuie să fie absolut dezinteresată și să se ferească cu orice preț și cu multă energie, ca să nu fie deformată de preocupări politice sau de spirit național. Acela care se lasă răpit de pasiune, fie chiar de patriotism, e un slab istoric. Undeva scria, în legătură cu o istorie a Germaniei apărută în Franța, că din ea se degajează o atmosferă de ură și ostilitate. „Noi „nu voim — continuă el — ca istoria în Franța să fie o operă „de războiu... Fără îndoială ar fi de preferat, ca istoria să „aibă totdeauna un caracter pacific, să rămîna o știință pură

¹ Citat după Julien Benda, *Les Quatre-vingts ans d'un clerc*, în *Les Nouvelles Littéraires*, Paris, Samedi 15 Mars, p. 1, coloana 3.

² Pierre Audiat, *Un grand centenaire, Fustel de Coulanges*, în *L'Européen*, Hebdomadaire économique artistique et littéraire, Paris, 12 Mars 1930, p. 1.

„și absolut dezinteresată. Am voi s'o vedem planind în acea „regiune senină, unde nu sînt nici pasiuni, nici supărări, nici „dorințe de răzbunare. Noi îi cerem acel farmec de imparțialitate perfectă, care e castitatea istoriei. Noi cotinuăm „să profesăm, contrar Nemților, că erudiția n'are patrie”.¹

* * *

Contrar Nemților. Prin urmare istoricul care a dat o nouă interpretare vechilor instituții franceze, în opere monumentale, bazate pe „studiul direct al documentelor și pe observarea detaliului”, care n'a avut altă preocupare, decît „a ceti textele” și a înțelege exact sensul lor, înainte de a-și face cea mai ncînsemnată opinie despre fapte; care credea cu tărie, că munca și rostul istoricului „constă în a scoate din documente tot ce ele conțin, dar a nu adăuga nimic ce ele nu conțin”, a fost silit să recunoască, că știința istorică germană — cu toate aparențele ei de erudiție severă și meticuloasă — în realitate rămîne totuși profund tendențioasă. Evident, rezerva lui Fustel de Coulanges nu viza pe toți istoricii nemți. Căci unii — cei mici — supunîndu-se docil formulei la modă, care impunea în mod imperativ, ca investigația precisă, analiza meticuloasă, cunoașterea pozitivă a surselor și textelor, să fie singurul principiu călăuzitor al istoriei și care, imitînd — aproape brutal — științele naturale, se pierdeau în mulțimea infinită a detaliilor, redînd faptele într'o ordine strict cronologică, fără nici o considerație la cauzalitate, la succesiunea mai mult sau mai puțin logică a evenimentelor, la reducerea unui subiect istoric — pentru o mai profundă fixare a lui — la cîteva idei dominante, care să străbată ca un fir roșu dedalul faptelor; credeau că, prin metoda aceasta de disecare realistă a documentelor, vor putea ridica istoria la rangul științelor pozitive, atingînd ținta finală, fixată de mult acestei discipline de Thukidide, adecă „achiziții definitive”. Istoricul francez nu se gîndea la munca de microbi a acestor salahori. Nici la aceia, care, fără îndoială mai talentați decît cei dintâi, cu un curaj timid, selecționau faptele mai importante, se îngrijeau de o compoziție mai estetică, făcînd o muncă de buni meseriași; ci la marii arhitecți ai trecutului, la artiștii istoriei germane, singurii care contează în definitiv și de care ne ocupăm. Cei dintâi, cu o stăruință încăpățînată, adunau mormane de material brut, dispart și amorf; cei din urmă construiau cu acest material, după o abilă selecționare a lui, edificii bizare, la înălțimi a-

¹ Idem, *ibidem*.

meșitoare, după un plan extrem de personal, în care imaginația și calculul exact, realitatea și visul, obiectivitatea și subiectivitatea, adevărul și ficțiunea, istoria și poezia se combinau cu o seducătoare dibăcie. Pe fondul faptelor istorice, magistral dar și forțat alese și aranjate, proiectau — după un plan vast și puternic, unde clarul și obscurul, liniile vii sau cele abia perceptibile se reflectau asupra perioadelor complexe, după modelul unui far cu eclipse, dar nu în mod natural, ci arbitrar — idei politice, sociale sau religioase dinainte stabilite, convingeri a priori, cu un cuvânt apărau o teză, concluzia fiind dinainte fixată, prin urmare forțată, neașteptată, adesea bizară sau chiar paradoxală.

Dar, vom continua în numărul viitor.

Nicolae Tolu

Din Theocrit

(FRAGMENT)

Pe paturi moi, făcute din plante parfumate
Și coarde verzi de viță, ne 'ntinserăm în voie.
De-asupra noastră, ulmii și plopii 'n număr mare
Iși clătinau frunzișul lângă pîrăul sacru
Ce, murmurînd, țîșnește din peștera cu nimfe.
Prin crengile stufoase, greerușii arși de soare
Cîntau fără 'ncetare, iar brotăcelul verde
Orăcăia cu sgomot prin tufele spinoase.
Cînta și ciocîlia, cîntau de zor sticleții,
Gemea și turtureaua și bîziiu bondarii,
Roind lângă izvoare. De pretulindenii, boarea
De vară 'mbelșugată se-amesteca 'n aroma
De toamnă timpurie. În juru-ne, ca ploaia,
Cădeau merele coapte și perele, iar prunii
Cei încărcăți de fructe, plecau ale lor ramuri
Păn' la pămînt. Atuncea, noi desfăcurăm smoala
De patru ani lipită pe-a amforelor gîturi:
O, nimfe-ale Castaliei, voi care-aveți locașul
Sus pe Parnas, să-mi spuneți, de-a oferit vreodată
Un vin mai bun din cupă-i moș Chiron lui Heracles,
În a lui Pholos grotă! Nectarul ce 'mbătase
Păstorul din Anapos, pe Polyphem cel zdravăn,
Care svîrlea cu munții 'n corăbii, și-l făcuse
Șovăitor să meargă prin staule, să-mi spuneți
O, nimfe, dacă fost-a mai bun ca vinu-acela
Pe care ni-l vărsarăți în cupe, lâng' altarul
Zeitei ce-ocrotește a cîmpurilor roade!...

I. M. Marinescu

Fără anotimp

Iar toamna a venit, — cînd oare?!
Eu nu știu cînd a fost vre-o primăvară
Incepe iar să fie numai sară,
Și n'a fost zi cu soare.

Și zarzării cînd oare-au înflorit?
Cînd au umblat albinele prin ei,
Cu zumzetul lor alb de clopoței
Cu care am copilărit?

Au înflorit și anu-acesta teii,
Cireși și vișini și castani?
Și s'au jucat, cu simplitate, mieii
Ca'n ceilalți ani?

Cînd a trecut atîta timp?
Eu unde-am fost și ce-am făcut?
O primăvară... cîte au trecut?
Mi-i viața fără anotimp.

Demostene Botez.

Stațiunea protoistorică și daco-romană dela Poiana în Moldova de jos

Stațiunea antică dela Poiana, una din cele mai însemnate din partea răsăriteană a României, e situată pe muchia ripei înalte ce formează malul stîng al Siretului, la 25 km. de orașul Tecuci și la 8 km. de tîrgul Nicorești. Cunoscută de multă vreme prin bogatele sale resturi de viață omenească ce-i acopăr suprafața pe un strat gros de peste 3 m., această stațiune a format pentru prima dată obiectul unei cercetări arheologice în 1913, cînd regretatul nostru magistru, Vasile Pârvan, a procedat acolo la mai multe sondaje, publicînd rezultatele în *Analele Academiei Romîne*. La comunicarea sa de atunci a adăugat și importante considerații istorice privitoare la expansiunea romanismului în Moldova de miazăzi.¹ Mai tîrziu, după războiu, Pârvan introduce și această stațiune în întinsul său plan de explorare sistematică a așezărilor pre- și protoistorice din cîmpia romînă, însărcinînd în 1926 pe d. Gh. Ștefan, membru al Școalei Romîne din Roma, să procedeze la săpături preliminare. În anul următor încredință subsemnatului și d-nei Ecaterina Vulpe misiunea de a continua aceste săpături pentru a ajunge la rezultate mai complete. Din nefericire, moartea sa, atît de neașteptată, se întîmplă puțin după aceasta, așa că n'a mai avut cînd să cunoască rezultatele săpăturilor noastre din 1927, pe care noi le-am continuat și într-o a doua campanie în 1928.

Rezultatele acestor explorări, încă inedite, vor fi publicate în viitoarele volume ale anuarului *Dacia, Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie*. Aci ne limităm

¹ Vasile Pârvan, *Castrul de la Poiana și drumul roman prin Moldova de jos*, în *Analele Academiei Romîne, memoriile secțiunii istorice*, seria II, tomul XXXVI, București 1913, p. 32 sqq.

numai la o expunere sumară a constatărilor arheologice cele mai esențiale și a principalelor considerațiuni istorice.

Studiul stratigrafiei așezării antice dela Poiana ne-a dus la constatarea a mai multe straturi corespunzând la șase faze cronologice distincte. Anume:

I. *Perioadele a doua și a treia ale epocii de bronz.*¹ Urme arheologice foarte rare. Ceramică neagră sau brună cu luciu, decorată cu incizii simple umplute cu o substanță albă. Printre formele de vase se remarcă exemplare de tipul cu două torți înalte² și de tipul cu o singură toartă și cu gura oblică, de afinități egeo-orientale³ (fig. 2, a, b). Miner

¹ Pentru cetitorii neobișnuiți cu termenii cronologiei preistorice, dăm aci o explicație abreviată a celor mai însemnați dintre acești termeni. Evoluția omenirii înainte de istoria propriu-zisă, care în Europa începe cu Grecii și cu Romanii, se împarte în următoarele epoci: 1. *paleolitică* (adică a uneltelor de piatră cioplită), epocă mai mult geologică, a cărei cronologie absolută nu poate fi fixată decît cu totul hipotetic; 2. *neolitică* (a uneltelor de piatră lustruită), ținînd, după cît se pare, cam pînă pe la anul 3000 înainte de Christos; 3. *eneolitică* (a uneltelor de piatră lustruită și a primelor unelte de metal, resp. de aramă), ținînd în regiunile noastre cam pînă pe la anul 1900 în. de Chr.; 4. *de bronz* (unelte și podoabe de metal, în special de bronz; fierul încă necunoscut, în general socotită între circa 1900 și 900 înainte de Christos; 5. *de fier* (fierul element principal pentru unelte), ținînd de la aproximativ 900 în. de Chr. pînă la începutul erei noastre, respectiv pînă la cucerirea Europei danubiene de către Romani. Se obișnuiește a se da numele de *preistorie* numai primelor două epoci, cele de bronz și de fier făcînd parte din *protoistorie* (adică începuturile istoriei). Eneoliticul e de fapt numai o perioadă de tranziție, putînd fi considerată, după cazuri, ca aparținînd preistoriei sau protoistoriei. *Epoca de bronz* în Europa se divide în patru perioade, care în linii foarte generale se prezintă astfel: I (1900—1600), II (1600—1400), III (1400—1200) și IV (1200—900). Aceste perioade sînt contemporane cu principalele faze ale dezvoltării civilizației micieniene din Egeea. *Epoca de fier* se împarte în două părți distincte: *Hallstatt* (după numele necropolei din Austria, în care s'au găsit obiectele cele mai caracteristice), de la circa 900 la 500 în. de Chr.; și *Latène* (de la numele localității *La Tène* din Elveția), de la 500 pînă la venirea Romanilor. Fiecare din aceste subîmpărțiri se divide la rîndul său în 2 și 3 perioade: Hallstatt I (900—750), Hallstatt II (750—500); Latène I (500—300), Latène II (300—100) și Latène III (100—1).

² Aci menționăm numai tipurile și exemplarele cele mai importante și cele mai caracteristice pentru stratul respectiv.

³ Aceste tipuri sînt necunoscute în Europa occidentală. Ele nu se întîlnesc decît în țărilor dunărene, în Peninsula Balcanică, în basinul Egeei și în Orient. În aceste ultime regiuni s'au bucurat de o

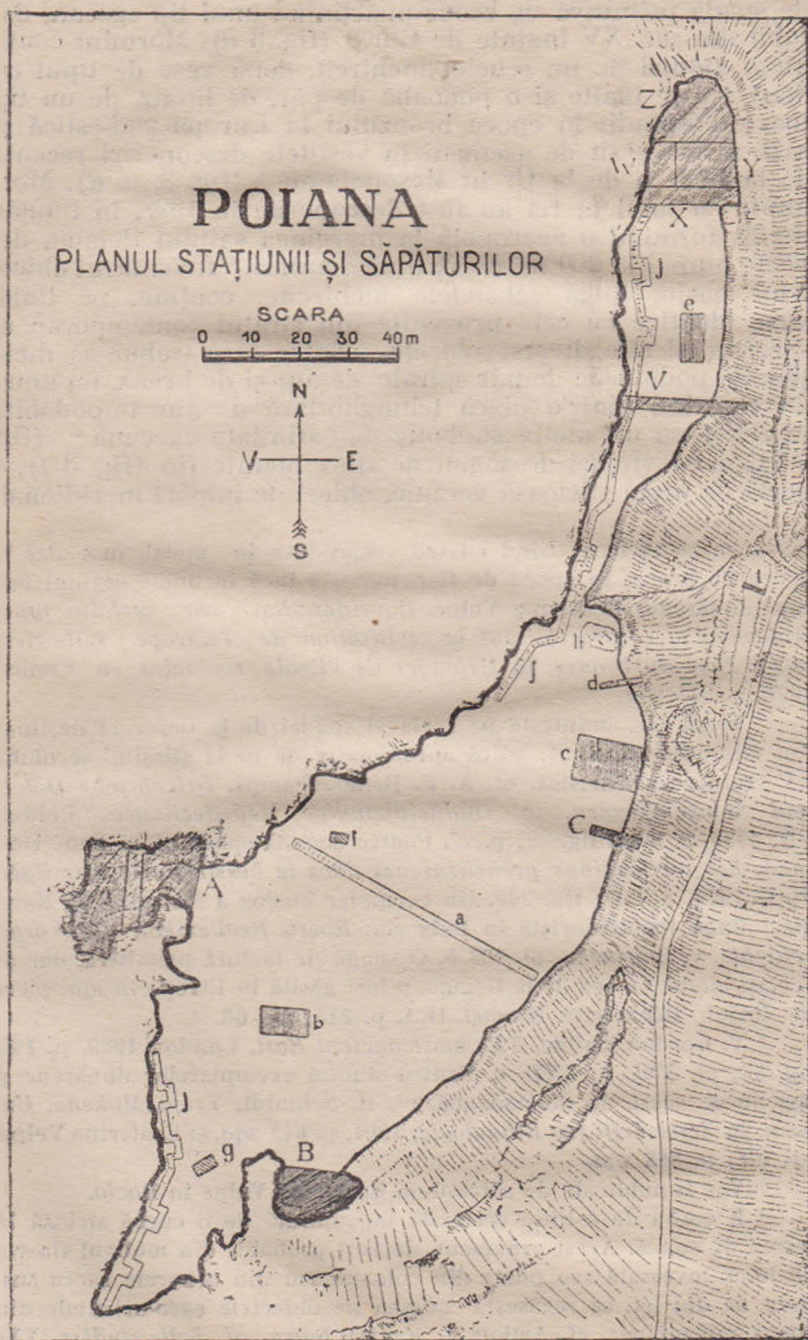

Fig 1

de spadă primitivă de bronz aparținând unui tip egeean, databil din sec. XV înainte de Chr.¹ (fig. 3 a). Mormint conținând, alături de un schelet închircit, două vase de tipul cu două toarte înalte și o podoabă de păr, de bronz, de un tip foarte răspândit în epoca bronzului în Europa sud-estică și care a fost găsit de asemeni în vestitele descoperiri recente de la Kish și de la Ur în Mesopotamia² (fig. 3, c, d). Morminte cu totul la fel au fost descoperite în 1928, în număr de 29, formînd o necropolă la marginea satului Poiana, de parte numai la 200 m. de stațiunea antică.³ Inventarul obiectelor găsite lângă scheletele închircite, conține, pe lângă vase identice cu cele provenite din stratul contemporan al așezării, și alte diverse obiecte, printre care trebuie să menționăm podoabele de păr spirale, de aur și de bronz, un amulet constînd dintr'o placă triunghiulară de aur împodobită în relief cu un motiv simbolic de afinitate egeeană⁴ (fig. 3 e), două vîrfuri de săgeți de silex lucrate fin (fig. 3 f), o perlă de pastă sticloasă verzuie, obiect de import meridional,

foarte mare favoare, fiind adesea reproduse în metal, mai ales în epoca de bronz. În epoca de fier persistă încă în unele regiuni balcano-dunărene; Ecaterina Vulpe, *Considération: sur certains types archéologiques caractérisant la civilisation de l'Europe sud-orientale à l'âge du bronze*, în *Mélanges de l'Ecole roumaine en France*, 1929, p. 511 sqq.

¹ Tipul său amintește pe acela al spadei de la Gezer (Palestina) din minoicul recent II, adică aproximativ de pe la sfîrșitul secolului XV înainte de Christos, cf. A. F. Remouchamps, *Griechische Dolch- und Schwertformen*, în *Oudheidkundige Mededeelingen*, Leiden, VII, 1926, p. 37 și fig. 22; p. 77. Pentru această spadă cf. și René Dus-saud, *Les civilisations préhelléniques dans le bassin de la mer Egée*, Paris 1914, p. 291; fig. 209. Un exemplar analog a fost găsit la Karaglari lângă Panaghiuriște în Bulgaria: Ebert, *Reallexikon der Vorgeschichte*, v. *Bulgarien*, pl. 103 b. O spadă de factură primitivă, dar de același model ca cea de la Poiana, a fost găsită în Elveția în apropiere de Zürich, Déchelette, *Manuel*, II 1, p. 215, fig. 66.

² V. Gordon Childe, *The most ancient East*, London 1929, p. 190, fig. 83; pl. XXI, b; XXII, a. Pentru studiul exemplarelor dunărene și egeene de acest tip de podoabă, cf. H. Schmidt, *Трѣта, Мькенă, Унгарн*, în *Zeitschrift für Ethnologie*, 1904, p. 615 sqq. și Ecaterina Vulpe, *op. cit.*, p. 548 sqq.

³ Vor fi publicate de către d-na Ecaterina Vulpe în *Dacia*.

⁴ E vorba de o linie verticală înconjurată de o curbă strînsă în formă de copcă. Acest ornament, derivat probabil din motivul floarei de lotus inversată sau poate din coloana sau din arborele sacru susținut de doi lei, se regăsește adesea pe obiectele egeo-orientale din epoca miceniană; cf. Arthur J. Evans, *Journ. of. hell. studies*, XXI 1901, p. 99 sqq., fig. 28—29.

Fig. 2

a, b, g: lut ars; *c, d, e*: piatră; *f*: bronz.

și un ciocan de diorit, de o formă frumoasă, lucrat cu îngrijire și împodobit în dreptul mînerului de lemn, acum descompus, cu o țintă de bronz (fig. 2 c).

II. *Sfîrșitul epocii de bronz, respectiv începutul perioadei Hallstatt*¹. Urme archeologice foarte rare. Ceramică lucrată cu mîna dintr'o pastă neagră sau cenușie, decorată cu incizii în zigzag, circulare, punctate, etc. Două urne conice de o formă necunoscută până astăzi: cu profil curbat, cu fund larg sferoidal, cu gura triunghiulară și oblică și cu două toarte mici simple dispuse una deasupra celeilalte² (fig. 4 f).

III. *Sfîrșitul perioadei Hallstatt*. Strat foarte subțire și foarte frămîntat din cauza așezărilor ulterioare. Fibule de tip Certosa³ aparținînd unei variante caracteristice regiunilor getice dintre Carpați și Balcani⁴ (fig. 3 g). Una din ele e neterminată: a fost turnată, dar nu încă lucrată cu ciocanul, ceiace probează fabricarea ei pe loc.

IV. *Perioada Latène II și începutul perioadei Latène III*⁵. Stratigrafie foarte bogată și foarte complicată. Abundente urme de locuințe incendiate. Morminte de incinerare de formă conică. Ceramică lucrată cu mîna predominantă. Primele vase făcute la roată. Primele cioburi de vase de import, provenind mai ales de la amfore grecești. Rîșnițe de piatră de tip primitiv tradițional (fig. 2 d). Fibule Latène II și Latène III (fig. 3 h, i). Numeroase virfuri de săgeți de bronz cu trei sășuri, de tip orintal⁶ (fig. c, j, k, l).

¹ V. mai sus pagina 298, nota 1.

² Exemplarul cel mai asemănător cu urnele acestea de la Poiana se găsește, încă nepublicat, în muzeul țării Birsei din Brașov. A fost găsit chiar în apropiere de Brașov. Un exemplar analog, dar cu profilul drept, datînd de la începutul epocii de fier, a fost găsit la Pateli în Macedonia occidentală; Stanley Casson, *Macedonia, Thrace and Illyria*, Oxford 1926, p. 156, fig. 63 dreapta.

³ După numele unei necropole de lângă Bologna, unde s'au găsit cele mai numeroase și mai caracteristice exemplare ale acestui tip, aparținînd aproximativ secolelor VI—V în. de Christos.

⁴ B. Filow, *Izvestija-Bulletin de la société archéologique bulgare*, Sofia, I 1910, p. 156, fig. 1 b; Popov, *ibidem*, II 1923—1924, p. 128, fig. 60; R. et Ec. Vulpe, *Dacia*, I 1924, p. 214 și fig. 43—48, 2 Cf. și Radu Vulpe, *L'âge du fer dans les régions thraces de la Péninsule Balcanique*, în *Mélanges de l'École roumaine en France*, 1929, p. 395 sqq.

⁵ V. mai sus, pagina 298, nota 1.

⁶ Acest tip se întîlnește în Dacia, în regiunile pontice ale Traciei, în Scîția, în cîteva locuri din Grecia, precum în cîmpia istorică de la Marathon, în Asia Mică și în toate regiunile orientului irano-semitic. Pentru frecvența lui în Orient, cf. J. de Morgan, *La préhistoire orientale*, III, Paris, 1927, p. 291.

Fig. 3

c, e: aur; f: piatră; p: fier; restul: bronz.

V. *Perioada Latène III*. Primele influențe romane. Strat bogat în urme de locuințe. Morminte cilindrice de incineratie. Preponderența ceramicii importate și indigene de tehnică superioară față de ceramica primitivă. Râșnițe de mână de tip roman (fig. 2 e). Inele și brățări de fir de bronz cu două noduri spirale (fig. 3 a). Virfuri de săgeți cu trei tășuri. Fibule Latène III și protoromane (fig. 3, m, n). Fibule înrudite cu cele de tip Nauheim¹ (fig. 4, b, c).

VI. *Epoca romană*. O considerabilă bogăție de obiecte și de resturi ceramice. O mare predominare a ceramicii superioare față de ceramica primitivă lucrată cu mâna. Bogăția și varietatea ceramicii de import. Idoli primitivi de lut de tip masculin (fig. 4, k, l, m). Un fragment de cărămidă romană fără nici o inscripție. Numeroase obiecte de os, de piatră și de lut. Râșnițe de mână de tip roman. Nenumărate cioburi de vase de sticlă incoloră. Cioburi de vase de sticlă colorată. Numeroase perle de sticlă de forme, dimensiuni și culori variate. Fragmente de spade de fier și bronz. Ansă de pateră romană de bronz, modelată în formă de cap de berbec (fig. 2 f). Nenumărate mici obiecte de fier și de bronz. Multe scoabe și cuie de fier. Chei și piese de lăcătușerie romane (fig. 3 p, q). Pinteni de fier. Gemă de cornalină, foarte frumos lucrată, din sec. I după Chr., reprezentând capul unui împărat încoronat cu lauri, caracterizat prin mici favorite² (fig. 4 d), probabil un portret al lui Nero. Fibule romane imperiale din sec. I și II d. Chr. Broșe romboidale și semilunare (fig. 3, r, s). Inel de deget, de bronz, cu un scorpion incis³ (fig. 3, t). Aplică de bronz placată cu argint, de un tip cunoscut în sec.

¹ In ce privește acest tip cf. Déchelette, *Manuel*, II 3, p. 1256.

² Figura de pe această gemă prezintă o remarcabilă asemănare cu capetele celor două statui din Muzeul *Louvre* din Paris atribuite lui Nero (Salomon Reinach, *Répertoire de la statuaire grecque et romaine*, I, Paris 1906, p. 163). Totuși, aci nu e vorba, probabil, decît de o reprezentare idealizată a acestui împărat, căci portretul său clasic, cunoscut de pe monete și de pe unele geme din cabinetul de medalii al Bibliotecii Naționale din Paris, vitrina LXXIV, n-rile 2083—2084 sau din *British Museum* (H. B. Walters, *Catal. of the engraved gems and cameos greek, etruscan and roman in Brit. Museum*, London 1926, p 209 seq., pl XXV, 1986—1987), e mult mai realist. In orice caz, arta delicată cu care a fost lucrată gema dela Poiana, precum și caracterele iconografice ale portretului pe care îl reprezintă, probează în chip precis că e vorba de epoca lui Nero.

³ Fr. Henkel, *Die roemischen Fingerringe der Rheinlande und der benachbarten Gebiete*, Berlin 1913, p. 60, fig. 28, reproduce un inel la fel aparținînd secolului III d. Christos.

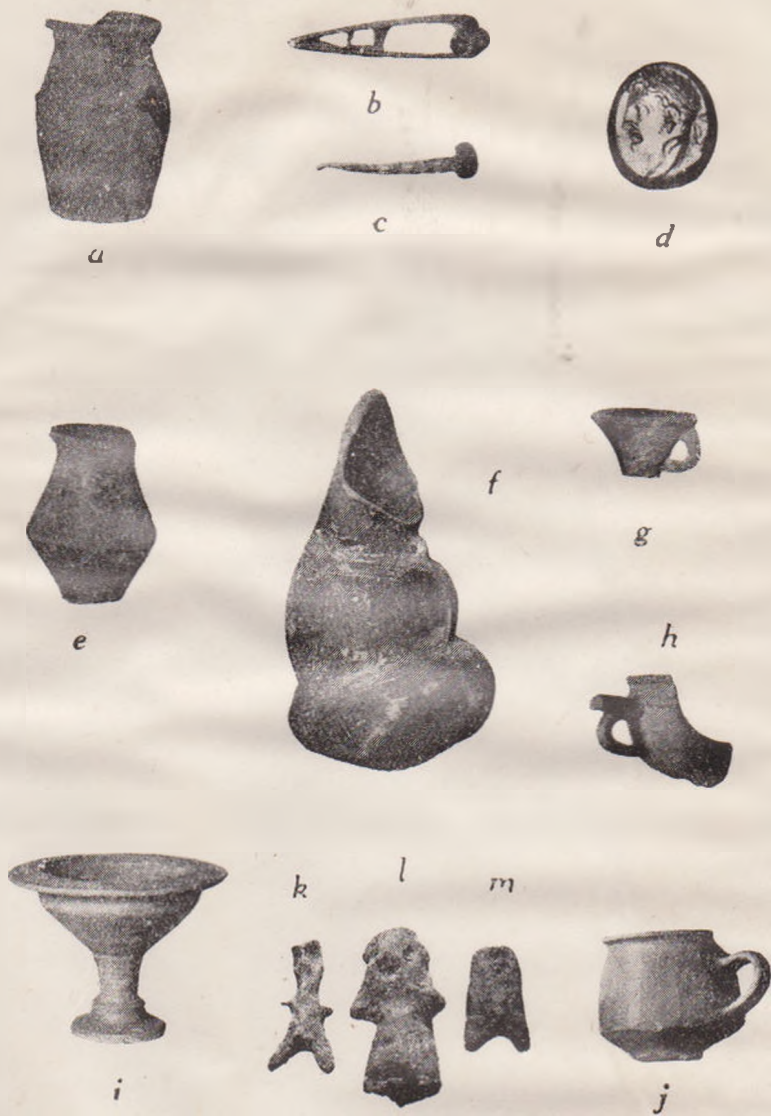

Fig. 4.

b: bronz; *c*: argint; *d*: cornalină; *a*, *e*, *f*, *g*, *h*, *i*, *j*, *k*, *l*, *m*: lut ars.

Fig. 5.

Fragmente ceramice de epocă Latène și romană

II d. Chr.¹ Mici pandantive de bronz de o formă cunoscută în sec. II d. Chr. (fig. 3 u)².

Ultimele trei straturi de epocă Latène prezintă o ceramică de o bogăție extraordinară, ale cărei principale categorii pot fi clasificate în felul următor³:

a) Ceramică lucrată cu mâna:

1. Vase de pastă fină, cu luciu negru sau brun.
2. Vase primitive poroase, de pastă impură.

b) Ceramică lucrată la roată:

1. Ceramică indigenă.
2. Ceramică de import.

Categoria a 1 cuprinde vasele cu pereți groși, ale căror tipuri, reprezentate mai ales prin urne în formă de dublu trunchiu de con (fig. 4 e) și prin cupe cu picior înalt și cu margine lată (fig. 5 a), denotă o tradiție preistorică, mergând până în epoca de bronz și până în neolitic⁴. Ornamentele foarte rare, consistă mai ales din proeminente (fig. 5 c), din simbole în relief în formă de V izolat (fig. 5 b), etc. Această categorie nu apare decît în perioada a IV-a (Latène II). Frecvența principalelor sale tipuri printre vasele indigene lucrate la roată (b 1), explică dispariția ei la începutul epocii Latène III. În această vreme, locuitorii stațiunii dela Poiana au adoptat pentru aceste tipuri tehnica la roată, sub influența grecească.

Totuși progresul acestei nouă tehnice în epocile următoare, nu a împiedicat persistența, până la sfîrșitul așezării dela Poiana, a ceramicii lucrate cu mâna dintr'o pastă impură și de o execuție foarte neîngrijită (a 2). Această ceramică e constituită din tipuri simple, foarte puțin variate, dar reprezentate prin multe exemplare, care trebuie să fi avut o întrebuințare religioasă, ca urne funerare sau ca simulacre votive. Sînt de remarcat mai ales urnele simple cilindrice,

¹ Exemplare analoge, împodobite cu medalioane reprezentînd pe Drusus și pe Germanicus, au fost găsite în castrul de la *Vetera* pe Rinul superior; actualmente în *British Museum*, sala giuvaerelor antice, vitrina L, n-rele 2870—2873.

² Pandantive asemănătoare au fost găsite la Bazaurt lângă Bazargic în Dobrogea, împreună cu monete de la Hadrian, Filow, *Izvestija*, Sofia, VII 1919—1920, p. 152, fig. 112.

³ În general, ceramica de la Poiana e la fel cu cea din celelalte stațiuni Latène din cîmpia romînă, precum Piscul Crăsanilor (I. Andrieșescu, *Analele Academiei Romîne, mem. secf. isl. ser. III, tom. IV, București, 1924, pp. 33 sqq.*; V. Pârvan, *Getica, pp. 786 sqq. și 742*) și Tinosul (R. și Ec. Vulpe, *Dacia, I 1924, p. 190 sqq.*), dar la Poiana se găsește în mult mai mare abundență și cu tipuri mult mai variate, lăsînd posibilitatea unei clasificări mai exacte.

⁴ I. Andrieșescu, *op. cit.*, p. 102 sqq.

urnele cu fund puțin îngustat și cu margini răsfrînte (fig. 4 a) și oalele cu gura largă, cu fundul strîmt și cu o toartă legînd marginea de fund (fig. 4 g). Toate aceste forme amintesc tipuri foarte frecvente în epocile neo- și eneolitice din regiunile sud-estice ale Europei¹. O asemenea origine tradițională amintesc și ornamentele acestor vase, consistînd din proemințe (fig. 5 d), din briuri în relief (fig. 5 f) și din striatiuni neregulate, lineare, ondulate și în zigzag, incise (fig. 5, h, i).

Ceramica indigenă lucrată la roată (b 1), care apare pentru prima dată în cursul perioadei a doua Latène, e de o tehnică atît de desăvîrșită, încît nu poate fi distinsă de ceramica de import grecească și romană, decît după pasta cenușie și după forme, care în cea mai mare parte continuă pe cele din categoria a 1, descrisă mai sus. Printre acestea trebuie remarcată marca frecventă a cupelor cu picior înalt și cu marginea lată răsfrîntă (fig. 4 l), care în epoca Latène și în primele veacuri ale epocii romane devine tipul cel mai caracteristic al ceramicii getice. În plus, această ceramică cuprinde vase reproduse după modele grecești și romane de import (fig. 4 h, j). Ornamentele acestei ceramice consistă numai în linii lucitoare trase cu un bețișor pe pasta uscată (fig. 5 g) și din zigzaguri multiple incise cu ajutorul unui pieptene (fig. 5 e).

Ceramica de import (b 2), greacă și romană, care se găsește în toate ultimele trei straturi ale stațiunii, consistă mai ales din amfore comune, — dintre care cele mai multe trădeză, prin tortile lor bicilindrice, o origine pontică, — și din vase mici, printre care sînt de remarcă ceștile și paterele vopsite cu roșu, ceștile deliene cu podoaabe în relief, cioburile de vîscioare lucrate în *terra sigillata*, fragmentele pictate cu ornamente albe și fragmentele smălțuite de epocă romană imperială. În aceeași categorie trebuie menționat un mic vas pictat cu negru, fără decor, cu pereți foarte solizi și cu marginea îngroșată (fig. 2 g).

Din acest rezumat asupra ceramicii, rezultă în general că aspectul civilizației materiale dela Poiana, a fost, în tot cursul evoluției sale, același ca și în restul Daciei și mai ales în cuprinsul basinelui inferior al Dunării. Aceiași concluzie o sugeră studierea celorlalte obiecte, dintre care unele din cele mai caracteristice au fost pomenite mai sus, cu prilejul descripției fazelor cronologice ale stațiunii. În epoca de bronz, corespunzătoare primei faze, avem o civilizație de tip Monteoru-Tinosul², de caracter dunărean, caracterizată prin

¹ *Ibidem*, p. 99 sqq.

² Ceramica din cel mai vechiu strat de la Tinosul, pe care o numisem „eneolitică” din lipsă de elemente de datare mai precise (*Dacia*, I 1924, p. 190 sqq.), e la fel cu cea de la Poiana și de la Monteoru.

numeroase elemente de afinitate egeo-orientală, uneori chiar de import, care ar rezulta din perla de sticlă citată mai sus. Pentru fazele II și III, săpăturile făcute până acum ne-au furnizat elemente puține, dar în genere se poate concluda din ele continuitatea aceluiași aspect dunărean de inspirație meridională al civilizației dela Poiana. Cît despre ultimele trei faze, ele arată evoluția continuă a unei aceeași civilizații, începînd din perioada a II-a Latene până în ultima fază a stațiunii, cîtră sfîrșitul stăpînirii romane în stînga Dunării. Această civilizație, sprijinită pe elemente de tradiție locală, prezintă numeroase afinități cu civilizația celtică Latene¹ alături de influențe grecești și romane, care predomină și care pot fi constatate într'un continuu progres dela un strat la altul.

Cele șase faze ale așezării antice dela Poiana pot fi clasificate în două grupe: 1° primele trei, conținînd urme de viață omenească foarte rare și 2° ultimele trei, care, dimpotrivă, prezintă o extremă bogăție de astfel de urme. În prima grupă resturile de locuințe lipsesc cu desăvîrșire. Obiectele ce s'au găsit în straturile respective sînt izolate sau se referă la morminte. Dimpotrivă, în a doua parte urmele și dărîmăturile de locuințe sînt de o frecvență considerabilă.

De aci nu s'ar putea concluda la o absență a populației în timpul primelor două faze, căci în acest caz nu s'ar putea explica mormintele și obiectele găsite în stațiune, și nici importanta necropolă exterioară din aceeași vreme. Adevărata explicație nu poate fi găsită decît într'o remarcabilă diferență numerică între populația celor trei faze mai vechi ale stațiunii și cea din ultimele trei. Populația veche, mai puțin numeroasă, și-ar fi avut adevărata așezare în partea cea mai înaintată a stațiunii, parte dispărută astăzi în urma eroziunilor produse de torenții proveniți din apele de ploii și din topirea zăpezilor, agenți care își continuă și acum opera distructivă. Într'adevăr, o scurtă examinare a planului actual al stațiunii (fig. 1) ne convinge, prin forma lui bizară, — 300

Stațiunea de la Sărata-Monteoru e cunoscută încă de pe vremea săpăturilor lui Hoazik și ale lui H. Schmidt, cf. *Zeitschr. f. Ethnot.*, 1907, p. 999; *Prähist. Zeitschr.*, XIII—XIV, 1920—1921, p. 171; C. Schuchardt, *Alteuropa*, Berlin, 1926, p. 188 sqq., pl. XXXI, 1—3. Săpături mai întinse au fost făcute în această stațiune în ultimii ani de cîtră Direcțiunea Muzeului Național de Antichități din București. Dările de samă ale acestor săpături vor apărea în numerele viitoare ale *Daciei*.

La fel ca și în celelalte regiuni ale Daciei, despre care cf. V. Păevan, *La Dacie à l'époque celtique*, in *C.-R. de l'Acad. des inscriptions*, 1926, p. 86 sqq. (tradus în romînește in *Propilee literare*, I, 16, 1926, pp. 3—5); id., *Getica*, p. 775 sqq.; id., *Dacia, An outline of the early civilizations of the Carpatho-Danubian Countries*, Cambridge 1933, p. 110 sqq.

m. lungime, paralel cu valea Siretului, pe 5 până la 100 m. lățime, — că ceiace ne-a rămas din vechea așezare dela Poiana nu reprezintă decît partea periferică, aceia care n'a fost locuită în chip intens decît abia cu începere din perioada a II-a Latène.

În această perioadă și în cele următoare, locuințele, foarte dese, ușor de recunoscut după vetrele lor formate din pietriș și lut galben ars, erau făcute din lemn și pământ amestecat cu paie, la fel ca în toate celelalte stațiuni pre- și protoistorice din România danubiană¹. Ceiace e mai interesant, e că acest fel de a construi continuă și în vremea romană. Nu s'a descoperit la Poiana nici o urmă de clădire de piatră sau de cărămidă și nici o urmă de mortar. Unicul fragment de cărămidă romană, care s'a găsit, pomenit mai sus, nu poate constitui încă motivul unei concluzii contrarii.

Printre diversele urme de locuințe de acest gen, trebuie să menționăm resturile unui important depozit de alimente, al cărui sol era acoperit cu o masă enormă de dărîmături calcinate, printre care s'au descoperit zece cuie mari de fier (0,25 m. lungime pe 0,03 m. grosime), numeroase fragmente de rîșnițe de mină de tip roman și o însemnată cantitate de cioburi de amfore și de alte vase de dimensiuni mari. Trebuie să menționăm de asemeni, în stațiunea dela Poiana, numeroasele urme de mici ateliere metalurgice, în care se lucra bronzul și fierul.

Mormintele descoperite în interiorul stațiunii sînt foarte numeroase. Ele apar în toate fazele stațiunii.

Mormintele de inhumație aparțin numai primei faze, contemporană cu necropola exterioară cu schelete închiruite. În a doua fază, în care nu se mai constată nici o urmă de schelet, apar urnele cu cenușă funerară. Această situație devine constantă în tot cursul fazelor următoare până la sfîrșitul stăpînirii romane. Numeroasele gropi care traversează stratele Latène și romane sînt morminte de incinerație: de formă conică în Latène II, de formă cilindrică în perioadele următoare. Inhumația lipsește în această vreme, la Poiana, cu de-săvîrșire. Diversele crani omenesți, ce s'au găsit izolate printre dărîmăturile de locuințe din straturile Latène, nu sînt decît trofee de războiu, vestigii ale unui obicei foarte răspîndit la popoarele semi-barbare din antichitate și practicat de asemeni de Geți și de Sciți².

¹ Pârvan, *Getica*, pp. 736, 741, 776; Andrieșescu, *Dacia*, I 1924, p. 56 sqq.; R. și Ec. Vulpe, *Dacia*, I 1924, p. 180 sq.; Vladimir Dumitrescu, *Dacia*, II 1925, pp. 32 sqq. și 39 sqq.; Gh. Ștefan, *Dacia*, II 1925, p. 139 sqq.; *ibid.*, p. 385 sq.; V. Christescu, *Dacia*, II 1925, p. 252 sqq.

² În ce privește Sciții, cf. Herodot, IV, 64—65. Cît despre Geți, se vedea reliefele de pe columna traiană, K. Lehman-Hartleben, *Die Trajanssäule*, Berlin-Leipzig, 1926, pl. 15, XXV.

Fortificația așezării dela Poiana era formată aproape exclusiv din elemente naturale. Izolarea sa, asigurată în cea mai mare parte prin râpi înalte și inaccesibile, era complectată către Est printr'o vâlcea naturală, dincolo de care, la câteva sute de metri spre nord de satul Poiana, se întinde și acum o pădure mare și deasă. Fără îndoială această apărare naturală a fost multă vreme considerată ca suficientă, avînd în vedere că în tot cursul primelor patru faze ale stațiunii, nu i s'a adus nici o ameliorare artificială. Abia în cursul fazei a V-a s'a construit un val de lut galben, fără palisadă, databil pe la începutul primului secol d. Chr., cum reiese dintr'un mic tezaur de circa 150 monete republicane și augustee găsite la bază.

Resturile vieții intense care a existat la Poiana în vremurile antice, nu se mărginesc numai la suprafața stațiunii. Ele se găsesc răspîndite împrejurul acesteia pe o foarte mare întindere. În afară de necropola pomenită mai sus, din epoca de bronz, și în afară de nenumăratele cioburi și obiecte mărunte de metal ce se descopăr aproape zilnic în viile din împrejurimi, trebuie să menționăm un grup de câteva movile la aproximativ 1 kilometru la Nord de stațiune. Unul din acești *tumuli*, săpat de noi, conținea un mormînt de incineratie de epocă romană, înconjurat de resturi de hîrne goase și de o coroană de pietriș. Trebuie să cităm de asemenea, ca monument important în regiunea stațiunii dela Poiana, marele val roman de pămînt, care, începînd de pe malul Siretului, în dreptul Adjudului, la circa 10 kilometri la nord de Poiana, traversează toată Moldova meridională până la Foltești pe Prut, de unde trece mai departe spre Est pentru a se opri la Mare în apropiere de Tătărești (Tatar Bunar) în regiunea Cetății Albe.¹

Din scurta expunere arheologică de până aci asupra stațiunii dela Poiana, reținem următoarele rezultate, care pot servi la definirea acestei stațiuni din punct de vedere istoric:

1. Stațiunea dela Poiana, situată în regiunea confluenței Trotușului cu Siretul, adică la un punct foarte important al celui mai direct drum dintre Dacia transalpină și gurile Dunării*, e unul din cele mai remarcabile centre protoistorice din Moldova de jos.

¹ C. Schuchhardt, *Wälle und Chausseen in südlichen und östlichen Dacien*, în *Arch. epigr. Mittell. aus Oesterreich-Ungarn*, IX 1885, p. 202 sqq.; Pârvan, *Castrul de la Poiana*, p. 37.

* *Id.*, *Castrul de la Poiana*, pp. 27 sqq. și 37; *id.*, *Inceputurile vieții romane la gurile Dunării*, București 1923, p. 42 sqq.; *id.*, *Dacia*, Cambridge, p. 192 sq. În ce privește importanța economică a acestui drum în epoca romană cf. și V. Christescu, *Viața economică în Dacia romană*, Pitești 1929, pp. 97 sq., 101 sq., 106.

2. Ea a avut o existență aproape continuă, începînd de pe la 1600 înainte de Chr. până după anul 200 d. Chr.

3. A fost locuită în tot acest timp de o populație mereu aceeași, avînd în chip constant o civilizație comună cu restul stațiunilor din Dacia.

4. În această lungă evoluție se pot distinge șase faze, indicînd tot atîtea mari evenimente din istoria stațiunii. Fiecare din aceste faze a sfîrșit printr'o distrugere totală a așezării, a cărei refacere a urmat în general la mici intervale. Se pare totuși, — cel puțin după rezultatele obținute pînă acum, — că, între fazele III și IV, hiatul a durat ceva mai mult.

5. Ultimele straturi și mai samă cel corespunzător fazei a VI-a, atestă în chip sigur prezența Romanilor. E drept că locuințele făcute după felul roman lipsesc cu desăvîrșire, tot așa cum lipsesc și inscripțiile, precum se constată și lipsa lucrărilor de cărămidă sau de piatră; însă bogăția și varietatea obiectelor romane de tot felul și chiar a obiectelor de caracter religios, sînt atît de mari, încît e imposibil să le atribuim unei simple influențe comerciale indirecte. Dominația romană a existat la Poiana, dar a avut, de sigur, numai un caracter clientelar, reducîndu-se la o mică garnizoană de trupe de a doua mînă ținînd ordinea în mijlocul unui însemnat centru indigen, intrat mai mult sau mai puțin de bună voie în alianța Romei. De altfel, această dominație se impunea în chip necesar din pricina marelui val Adjud-Foltești-Marea Neagră, căruiu stațiunea dela Poiana îi servea ca întăritură de flanc.

6. Caracterul indigen al stațiunii a persistat pînă la sfîrșit.

În ce privește tratarea principalelor chestiuni istorice sugerate de aceste concluzii arheologice, vom avea prilejul s'o facem într'unul din numerele viitoare ale acestei reviste.

Radu Vulpe

Cronica literară

Comemorările Romantismului

Cu prilejul centenarului romantismului s'au făcut multe corectări, s'au plătit multe nedreptăți, s'au hărăzit multe așa zise „reparațiuni” diferitelor personalități din jurul epocii lui 1830. „Oamenii din toate vremurile, zice Alain în una din unicele sale schițe ce poartă numele de „Propos d'Alain“, se încăpăținează și pe urmă dintr'o dată iartă. Se opun cu îndărătnicie oarbă și apoi înțeleg; intră în luptă și apoi renunță. Uită sau își aduc aminte după gestul pe care-l fac” !...

Romantismul pe care-l prăznuște azi Europa, și mai ales Franța, cu atita fast și pietate, e același despre care Sainte-Beuve zice, în cartea sa asupra lui Prudhon: „El (adică Prudhon) nu se înșeală asupra fondului acestei mari orgii literare, subt semnul căreia s'au petrecut ultimii ani ai domniei de 18 ani, asupra imensului șarlatanism care s'a desfășurat cu nerușinare în acele vremuri, asupra acelei ambiții neînfrîmate a oamenilor de litere, care-și dăruiau ei singuri primele locuri în lumea lor, înțețiți deopotrivă de lăcomia lucrativă și dragostea zgomotoasei faime”. Iată deci o reparație pentru o epocă întreagă în comemorările din prezent.

Dar una din „reparațiunile” cele mai caracteristice pentru ceiace înseamnă „valoarea” judecăților noastre estetice și esența sentințelor noastre etice, în fața „gustului” despre care vorbește Alain, gestul comemorării și al cultului de azi este fără îndoială comemorarea lui Chateaubriand la Combourg.

Este vorba aci nu numai de „un gest” pios față de rolul pe care „René l-a avut în romantismul francez, ci de o „re-staurare critică” cum se exprimă autorul unui articol din „Nouvelles Littéraires”, în care este darea de samă a cerimoniei. Aflăm că există o societate Chateaubriand care prin lucrările sale recente tinde să ne redea un Chateaubriand subț un unghi de privire cu totul diferit de acel în care ne-a deprins a-l vedea o critică aspră, timp de o sută de ani, și mai ales, acea analiză colorată, pătrunzătoare, plină de fineță, și de causticitate subț aparența mieroasă a unei simple

bonomii, făcută de martorul vieții lui René și criticul perseverent al operei sale, Sainte-Beuve.

Vorbind de memoriile d-nei de Récamier, nu se poate opri să constate că cei mai binevoitori pentru personalitatea acestei femei, care a fost „un model de frumusețe și de bunătate”, sînt de părere că a dat prea mult loc „inferioarei și inevitabilei” persoane a lui Chateaubriand, în cartea sa. Prea îi aduce aminte această carte de locul ocupat în acel „colț de lume atît de împodobit și de încîntător”, care era salonul d-nei de Récamier și în care chiar cel care venea pentru prima oară băga de samă că „regele de acolo, zeul micului templu, în ultimii ani, era Chateaubriand”. Poate că se simte aci și în tot ce a scris Sainte-Beuve prezența unei invidii ascunse și ceva din acele „Poisons” pe care le-a picurat ficatul său, fără ca criticul să bage de samă, dar cite trăsături juste și observații sagace, pe care nu le mai poți uita cînd rostești numele lui Chateaubriand, pentru că nu cred să fie mulți care-i mai recitesc operele. Iată cîteva din aceste măcstrite pagini:

„Ar trebui, de sigur, să fie cineva ingrat să nu recunoască, atunci cînd a avut onoarea să-l întâlnească adesea într'un cerc pe ales, și să nu spună de cîte ori l-a văzut natural, amabil, ușor, eloquent, chiar bonom; dar de îndată ce inter-venea publicul, de îndată ce pătrundeau pasiunile din afară prin cea mai subțirică crăpătură și se simțea cel mai mic suflu de contrarietate, totul se schimba; chipul se acrea, dispoziția sufletească se schimba”. Acesta e omul de societate. Omul politic se desemnează de la sine în memoriile d-nei de Récamier și mai ales în corespondență. „Niciodată mulțumit, zice Sainte-Beuve, totdeauna gata să rupă orice a început, fiind sătul a doua zi până peste cap (de cent pieds audessus de la tête). Vroia tot, dar nu-și bătea capul cu nimic, totdeauna plin de milă și dispreț pentru prietenii lui, *bieșii lui prietenii* (cum le zice), crezînd că toate sacrificiile sînt numai de partea lui și plîngîndu-se mereu de ingratitudinea celorlalți, ca și cînd numai el ar fi făcut totul”.

După reintrarea lui în diplomatie, 1823, d-na de Récamier, trebui să se expatrieze la Roma, pentru că Chateaubriand, mai exaltat, mai îmbătat de succes decît oricînd, mai ales după triumful războiului în Spania, nu ar mai fi putut rămînea prietenul acestei femei, ce nu putea suporta atmosfera furtunoasă a unui om nebun de ambiție și pornit a-și cheltui ultimele elanuri de tineretă fără nici un fel de puoare sau considerație pentru delicata și credincioasa lui amică. Fragmentele din corespondența lui cu d-na de Récamier sînt alese de Sainte-Beuve cu o artă care face să reiasă toate umbrele portretului.

„S'a spus că fumul tămîii mi s'a suit la cap; vino și vei

vedea; mi-a făcut cu totul alt efect. Marele meu defect este că nu mă îmbată nimic; aş fi mai bun dacă m'aş putea prinde de ceva. Nu sînt nesimţitor văzînd Franţa atît de considerată în afară şi atît de prosperă înlăuntru şi gîndind că gloria şi norocul patriei mele datează de la intrarea mea în minister; dar dacă-mi scoţi această satisfacţie de om cum se cade, nu mai rămîne decît plictisală, oboseală de toate, dispreţul pentru oameni, care a crescut mult şi dorul de a muri departe de zgomot, într'un colţ uitat de lume, *iată efectele tămîrierii*".

El, observă Sainte-Beuve, cu accesele lui de ambiţie, ce nu se pot ascunde, el cu dorinţele lui aprige, el, care tocmai în acele vremuri o făcea pe d-na de Récamier să sufere din cauza unei prea drăgute şi spirituale cuconite tinere, cu multă trecere la ministerul de Externe, el vorbeşte de călugărie şi de un colţ uitat de lume în care să moară singur!... Prea poet ca să fie om politic, e prea om politic ca să fie un adevărat poet! O fire în care se luptă mereu tendinţele ireconciliabile.

D. H. Le Savoureux caută să explice lunga defavoare în care a zăcut adoratul René, după moartea sa, în opinia publică franceză, prin motive politice şi religioase. Dacă reluăm însă articolele scrise de Sainte-Beuve imediat după apariţia celor prime opt volume din *Mémoires d'outre-tombe*, explicaţia acestui profund şi persistent refuz îşi are alte cauze mai fireşti şi mai diverse. Curînd după apariţia acestei opere, publicul a reacţionat în masă: „Memoriile“ n'au plăcut. Impresia morală a fost mai ales aceea care a predominat. Şi azi este primul izvor al dizgraţiei. În primul loc, atîţia oameni în viaţă erau judecaţi acolo fără nici o indulgenţă, pe cînd partea cea frumoasă şi-o atribue lui, fără nici un fel de discreţiune. Apoi sînt acolo patimi, ranchiune, dorinţa de răzbunare a unui om politic pătimaş şi mînios, care polemizează şi după moarte; nu lipsesc nici aprecierile de o brutalitate crudă asupra scriitorilor contemporani. Mai mult decît atît: foarte mulţi dintre scriitorii însemnaţi cu epitete şi calificări din cele mai aspre şi mai dispreţuitoare, au fost apolgiaţi altădată în articolele pe care „l'enchanteur“ le-a scris cînd era în viaţă. Iată ce scrie despre Chamfort, îndată după moartea acestuia: „I-am văzut adesea la Ginguené, şi de multe ori m'a făcut să petrec *clipe fericite*, într'un cerc restrîns şi ales, cînd consimţea să ia cina în familia mea. Il ascultam cu aceea *plăcere respectuoasă* pe care o resimţi cînd asculti pe un om de litere superior“. Iar în memorii, atît el cît şi Ginguené sînt zugrăviţi cu un mare talent, dar şi cu o feroce răutate, în culori false şi *calomnioase*.

După ce mărturiseşte delectarea cu care a citit *Suferinţele tinărului Werther* de Goethe şi influenţa pe care au

avut-o asupra sa *Les Rêveries* ale lui Rousseau, mai târziu, în *Défense du „Génie du Christianisme”*, se exprimă astfel: „J. J. Rousseau este acela care a introdus întâia oară printre noi aceste visări atât de dezastruoase și vinovate... Romanul lui Werther a dezvoltat mai târziu germele acestei otrăvi...” Despre ucenicii lui în literatură se exprimă cu batjocură și îi caricaturează, încheind cu următoarele cuvinte: „Dacă René n'ar exista, nu l-aș mai scrie, dacă mi-ar sta în putință de a-l distruge, l-aș distruge. O familie de René poeți și René prozatori forfotesc; nu se mai aud decât fraze tinguitoare și discutate...” Lui Byron îi reproșează că l-a *imitat* fără să-i facă cinstea de a-l numi. D-nei de Staël, care a publicat în 1800 lucrarea sa : „La littérature considérée dans ses rapports avec la Société”, și în care nu l-a pomenit fiindcă la acea epocă era încă necunoscut, este atacată pe tema invidiei pentru această uitare!

În toate memoriile acestea omul se dovedește de o vanitate copilăroasă, mereu se compară cu alții pentru a se găsi superior, a se dovedi victimă a nedreptăților și a face pe generosul. Antipatia pentru om s'a răsfrint fără îndoială și asupra scriitorului. Chateaubriand nu este sincer decât fără voia lui și tocmai contradicția aceasta între ceiace vrea să pară și ceiace se trădează a fi în realitate, în corespondență și în memorii, amestecul acesta dintre diferitele roluri oficiale pe care le-a jucat rind pe rind și naiva etalare a naturii lui adevărate, printre atâtea atitudini contrarii și păreri contradictorii, a dispăcut profund opiniei publice din țara lui. Or, Le Savoureux afirmă tocmai contrariul; „căci, zice el, ceiace nu place în opera lui Chateaubriand este că găsim în ea un om, în același timp, de acțiune și de poezie”.

Din memorii însă, tocmai această „lipsă” de unitate a personalității izbește în mod neplăcut. De pildă: Este el oare atât de monarhist și de catolic cum pretinde Le Savoureux ? Din memorii se vede clar și deslușit că el nu e legat de partidul său decât superficial, dintr'un punct de onoare, cu toate că găsește „bête”, după propria lui expresie, obiectul acestei fidelități. Iar în ceiace privește catolicismul său, deși repetă neconștient „Comme je ne crois en rien, excepté en religion...”, în memorii, aducându-și aminte că poemul său religios a fost atacat și criticat pe tema ortodoxiei, exclamă într'un loc: „Și nu s'a văzut oare cum creștinii din Franța, cărora le-am făcut atâtea servicii ridicându-le din nou altarul, s'au scandalizat *prosteste* (bêtement) !...”

„Sorbonarzii”, cum numește autorul articolului mai sus pomenit pe acei care, în frunte cu Bédier, au atacat pe Chateaubriand în vremurile mai nouă, considerându-l ca pe un „mythoman” în povestirile sale de călătorii, mincinos în memoriile sale, retoric plagiator în restul operei, nu făceau decât

să confirme prin documente impresia generală reproducă, amplificată și comentată de Sainte-Beuve și care sună astfel: „El substitue mai mult sau mai puțin sentimentele care și le atribuie în clipa în care scrie, în locul celor pe care le resimțea în realitate în clipa pe care o povestește“. Și conchide printr'un eufemism: „literatul se pune în locul adevărului prim“!

Sorbonarzii îl găsesec sărac în idei, dar iată și părerea lui Sainte-Beuve: „e greu, în multe cazuri de găsit firul foarte ușor care leagă o idee cu o amintire“; „vîntul suflă și te trezești deodată la celalt capăt al orizontului“.

Sorbonarzii îl prezintă ca pe un orgolios patologic, și nu fac și aci decît să confirme opinia generală al cărei ecou era Sainte-Beuve, care citează exemple, trăsături tipice, observații de clinică: „O personalitate care se vaită că e dezamăgită și care se privește ca centrul oricărui lucru, care se compară cu tot ce întilnește mai mare în calea lui spre a se măsura și a se dovedi egal și care-și pune în fiecare clipă întrebarea: „*Ce s'ar fi făcut secolul acesta fără scrierile mele?*“ Apoi, într'un loc în memorii, după ce a vorbit dumnezește de Grecia și de Fénelon, exclamă: „Dacă Napoleon a isprăvit repede cu regii, ar fi avut de furcă cu mine!“.

Dar iată a sosit comemorarea dela Combourg și d. Le Savoureux exclamă: ceiace e extraordinar e că toți, dar absolut toți, subt formule deosebite pe care le inspiră obiceiurile profesionale, deputați, senatori, primari, sorbonarzi, academiciani, celebrează într'un singur glas calitățile morale și intelectuale ale lui Chateaubriand! „Schimbare totală, schimbare imposibilă și care s'a făcut nu încetul cu încetul, ci dintr'o dată“! Curios aspect al atitudinilor omenirii care au păstrat atît de intact instinctul de comportare al animalelor! Să nu ne mirăm deci dacă după această comemorare, societatea pro Chateaubriand, care numără printre membrii săi un Herriot, un Victor Giraud, un Julien Benda, un H. Sée, un Martin Chauffier, prea inteligentul autor al rubricii „Prise de vues“ din „Nouvelles littéraires“, va pune stăpînire pe opinia literară din Franța, după această cîntată comemorare.

La drept vorbind, însă, noi cei care nu am fost provocați a „face gesful“, va trebui să rămînem tot la părerea lui Sainte-Beuve asupra marelui scriitor:

„Intre diversele portrete sau statui pe care a încercat a le da despre el, Chateaubriand, n'a izbutit decît o singură operă perfectă, un ideal al lui însuși, în care calități și defecte ne apar prinse la timp și fixate într'o atitudine nemuritoare: *René*.“

Izabela Sadoveanu

Cronica teatrală

În vara acestui an, chestia de căpetenie, — care a preocupat toate cercurile: teatrale, literare, gazetărești, politice, negustorești, industriale, etc., — a fost reforma teatrului.

Față de marile subvenții acordate de stat Teatrelor Naționale, punind alături rezultatele minime, — legiuitorul s'a gândit la comercializare.

A fost vorba de concesionare cu caet de sarcini. Și credem că aceasta era părerea cea mai justă.

Căci Teatrele Naționale s'au transformat cu anii în azil pentru clientela politică și sentimentală a bărbaților de stat — care n'au cînd rezolva hîrțile urgente, dar găsesc timp destul... pentru a asculta în buduarul actrițelor revendicări de roluri și defeuri.

Piesele erau trecute în repertoriu după criteriile politice sau după „lucrătura” diverselor comitete — printr'o adevărată campanie electorală ca subț regim cenzitar. autorii operînd cu toată familia și prin toate resursele.

Distribuția rolurilor se făcea în același fel: nu mulțumită talentului — ci prin puterea de rezistență a actorilor și prin lipsa de rezistență a actrițelor.

Artiștii buni, dar demni — care nu se angrenau în mecanismul intrigilor din culise — nu jucau cu stagiunile.

Repartizarea unui rol depindea de multe ori de faptul — că un actor a adus la timp servitoare directorului de scenă sau a împrumutat pe regisor cu o sumă nereversibilă.

Iar distribuția rolurilor de femei era o operație și mai complicată. Se făcea un adevărat plan de luptă — după normele strategiei și ale tacticei: Unei artiste i se dădea rolul, de formă — și i se retrăgea după cîteva repetiții. Actrița cu un protector mai înalt lua rolul mai important. Dacă o actriță „trata amor” c'un simplu figurant, și nu cu directorul teatrului, — s'a isprăvit: ea nu putea avea, chiar cu talent de primul rang, decît rol de subretă.

Apoi teatrul este o instituție conservatoare. Acolo se res-

pectă tradiția. Actrița care a jucat acum trei decenii rolul de fetiță — îl joacă și acum cu bărbia căzută și cu oasele ridicate.

Și încă ceva: dacă o artistă a fost pe vremuri amanta vreunui ministru dintr'un cabinet de concentrare conservatoro-junimist, — ea se bucură și astăzi de prestigiul trecutului. În teatru există cultul costumelor de epocă...

După distribuția rolurilor — făcută cu multe intervenții, lacrimi, telefoane, cărți de vizită, peignioare sfișiate, etc. — începea interpretarea, punerea la punct a ansamblului și așa mai departe...

Fiecare actor dorește să joace după capul lui, să se îmbrace cum vrea... să circule pe scenă conform capriciului său — pentru scoaterea personalității sale în relief și pentru punerea în umbră a partenerului sau a partenerii... dacă se poate chiar a scenei, a trupei și a universului întreg!

Am asistat la spectacole hidoase la Teatrul Național din București. Am văzut actrițe de 25 de ani, jucând rolul de mame; iar fiicele lor nu eșiseră încă la pensie decât mulțumită falsificării actului de naștere.

Am auzit tirade spuse cu glas tare — tirade care, pe toate scenele din lume, se spun în șoaptă... dacă nu pentru alt motiv, cel puțin din respect față de indicația autorului trecută între paranteze.

Am văzut spectacole, în care actorii jucau halandala — fiecare înțelegând altfel piesa și interpretând altfel rolul. Nici tonul nu era același. Aveai impresia că pe scenă s'au adunat actori care au jucat piesa în diferite teatre, și care — fără nici o repetiție pentru fixarea notei comune — fuseseră împinși dela spate dintre culise la rampă.

Pentru menținerea *statu-quo*-ului, actorii și actrițele — față de proiectul concesiunii — și-au mobilizat forțele. Au intrat în funcțiune cabinetele de frumuseță și aparatele pentru redresarea tinerețelor în declin. Au acționat scenele actuale de dragoste. Au palpat amintirile...

Iar guvernul care rezistase coaliției partidelor de opoziție, care ținuse piept crizei mondiale — era cît pe ce să fie răsturnat de ofensiva oamenilor și femeilor de teatru.

Spre a se evita o criză de guvern, însuși primul ministru s'a întreținut cu interpretele marilor eroine și — cu toată glaciala-i putere de opunere — a cedat... Teatrele Naționale n'au fost concesionate.

În ultimul moment, reprezentanții patriotismului și ai culturii naționale au găsit chiar puternice accente în Corpurile Legiuitoare — astfel că reforma teatrului, modificată în starea-i de ante-proiect și de proiect, a suferit amendări și 'n clipa de-a deveni lege.

S'a găsit o soluție medie — care pune de acord contabili-

tatea de instituție comercializată, cu subvențiile și cu preponderența sentimentalismului politic.

Și atunci sub noua lege, cu nou-i regulament (care oprește dormitul în teatru, armonizează epoca gravidității actrițelor cu rolul Julietei și prescrie portul mustăților și al costumelor). — lucrurile au rămas în aceeași situație.

Stagiunea Teatrului Național s'a deschis tot cu „Cassandra” o piesă a d-lui N. Iorga — văzută parcă de noi acum doi ani și iscălită, ni se pare, de d. E. M. Antonescu.

Dacă d. Iorga n'ar fi om politic de-o independență feroce (orice atenție aprobată de guvern nu-i temperează impetuoșitatea), — operele d-sale teatrale ar fi fost trimise direct la analele Academiei.

Așa însă...

Dar același sistem continuă la Teatrul Național nu numai în alegerea pieselor, dar și în repartiția de roluri, cași la interpretare.

Am văzut de pildă „Revizorul” lui Gogol. Piesa a fost caricaturizată. Și doar avem un document din partea autorului, care cere să nu i se caricaturizeze operele și care spune că actorul ce i-ar călca dorința — ar arăta prin aceasta că nu înțelege de loc piesa. Totuși „Revizorul” a fost caricaturizat. Păcat! Căci interpreții, în frunte cu d. Sirbu, ar fi putut da o reprezentație aleasă. Și n'ar fi fost greu de loc: intrucit împrejurările și personagiile din Rusia veche parcă-s cele dela noi...

Cu totul alta este situația teatrelor particulare. Stăpînii acestor teatre pun în afacere bani. De-aceia ei nu pot fi amabili cu lumea politică — pe propriul lor buzunar. Și nici aventurile nu se aranjează în teatru decît atunci, cînd talentul concordă cu simpatia. Altfel, stăpînul unui teatru particular este nevoit să-și țină prietena în afară de rampă — angajînd pentru rolul de „amorză” o actriță talentată, care, să-i aducă la casă pentru întreprindere bani destui, *y compris* onorarul prietenei cu veleități teatrale.

Și alegerea pieselor, și distribuția, și interpretarea — sînt mai rezonabil făcute la teatrele particulare.

Chiar dacă uneori piesa cade, vina n'o poartă contingentele politice — ci greșita apreciere a gustului public sau a calităților piesei.

Cît privește însă distribuția și interpretarea, teatrele particulare sînt pe primul plan.

Pe lîngă bunele elemente ale acestor teatre (nimeni n'are să angajeze un actor prost, afară de stat), — proprietarii, oamenii de meserie, și directorii de scenă plasează pe fiecare artist la locul său și scoate dintr'insul maximum de artă posibil într'un ansamblu perfect.

Altfel, teatrul ar merge prost, proprietarii și-ar pierde

paralele, iar actorii, regizorii și directorii de scenă ar pleca la primblare... în lipsa statului, capabil să suporte și deficiențele dramatice.

Din acest punct de vedere, Teatrele „Ventura” și „Regina Maria” nu pot ridica nici o obiecție.

Chiar cînd aceste teatre n'au un artist la înălțimea rolului, ca Teatrul Regina Maria o artistă pentru rolul Iuditei, — direcția de scenă știe să stilizeze astfel interpretarea, încît publicul să nu fie jignit. Dimpotrivă — chiar, un artist mediocre — într'o creație săvîrșită cu mult studiu și cu multă muncă — poate avea uneori mai dese aplauze decît un actor talentat, dar neconstiințios.

Teatrele particulare au tot interesul să lanseze talente tinere, care — subț o pricepută direcție de scenă și jucînd aproape în fiecare seară — se pot afirma și pot progresa vertiginos.

Teatrul Regina Maria ne-a dat un strălucit exemplu cu d-ca Antonova, care s'a desvoltat rol cu rol — izbutînd în roaba din „Judit” să facă o creație plină de viață. Roaba d-rei Antonova — pătimașă, de-o simplă și seducătoare cochetărie — a intrat în rîndul celor mai reușite roluri văzute de noi în cursul acestei stagiuni.

Oricit de buni artiști ar fi d-na Sturdza și d-nii Manolescu, Maximilian, Storin și Bulandra, — ei nu pot juca toate rolurile. Apoi publicul vrea mereu ceva nou.

De-aceia artiștii vechi, în aceste teatre, se reînoesc într'una — știînd că statul lor de plată e'n buzunarul publicului spectator.

Chiar cînd piesa nu-i bine aleasă, ne face o plăcere artistică însăși interpretarea — jocul fiecăruia în parte și ansamblul fixat unitar.

Cași Teatrul Regina Maria, Teatrul Ventura are personal de talent și mai ales o conducere pricepută și energică. D. Victor Ion Popa, directorul de scenă, e un colaborator, nu simplu executant. Piesele puse în scenă de d-sa formează un tot armonic. Li se crează — fiecăreia — o atmosferă aparte, exact adaptată textului. Iar actorii sînt purtați pe scenă de aceeași baghetă magică a realității.

La ultima reprezentație: „Grand Hôtel” și „Cînd doi se ceartă”. — am remarcat perfectă execuție teatrală de pildă a scenei dintr'un restaurant: fiecare chelner trăia. Nu era nimic artificial. Nici un ton în discordanță cu ansamblul.

În amîndouă piesele, artiștii dela cei mai slabi și pînă la d. Timică, — actor de mare talent, plin de naturaleță și de sobrietate, și care în rolurile de bătrîn nu-i întrecut de nimeni, — au jucat cu vervă, cu bogăție de expresie în intonații, gesturi și mimică.

Pe lângă actorii tineri care se manifestă acum, și în afară de artiștii cu talent și cu spirit de inițiativă veniți din Teatrele Naționale, — chiar pensionarii scenei oficiale, acei care sînt încă în plină vigoare, sînt atrași de teatrele particularilor.

Astfel d. I. Morțun, ieșit de curînd la pensie dela Teatrul Național, se va angaja — cum se anunță — într'un teatru particular.

Cu prilejul ieșirii d-sale la pensie, presa s'a ocupat de acest mare talent, atît de fin și delicat — care a îmbogățit galeria teatrului nostru cu creații desăvârșite, inimitabile și, poate, unice ca Zelig Șor.

Teatrul Național a anunțat chiar o reprezentație de retragere, cu „Omul și Mirșoaga”. Dar reprezentația n'a mai avut loc. De ce? D. Morțun a revenit asupra pensiei? Sau teatrul a revenit asupra reprezentației — socotînd că d. Morțun, atît de modest, ar fi fost dezagreabil impresionat de zarva din juru-i cu caracter oarecum electoral.

M. Sevastos

Cronica engleză

Cultura engleză

I

Pentru observatorul mai zelos, cultura engleză are o fascinație neobișnuită... Ea nu există!

Valorile spirituale continentale țipă cuvîntul cultură. Oamenii iau zeița în brațe, o poartă cu ei pe stradă, la cafenea, în piață, în vagon-restaurant. Elixir și panasă, ei se mîntue și înobilează prin ea; și-și spală zilnic creierul cu ea, ca cei vechi cu sensul eleborei de Anticyra, ca să-l „crute de orice alterație și păcătoasă habitudine”...

În Anglia, zeița e o *belle au bois dormant*, o zîină care-și așteaptă încă Făt-Frumosul s'o trezească... Până atunci, un zmeu cu numele de filistinism o va ține sub toate zăvoarele întunerecului.

În ochii celor mai mulți, Englezul e într'adevăr tipul anticultural. Păcatul, pesemne, provine din lipsa lui aproape totală de idei generale. Tocqueville ¹ nu-l face, din acest punct de vedere, inferior până și Americanului?

Dela acesta și până la Sombart ², care refuză „poporului de negustori” orice valori spirituale și îi acordă numai două „ersatzuri” ale acestora: *confortul* și *sportul*, opinia e aproape generală că Englezul e un filistin brutal, excentric și trufaș, refractar ideilor, nesusceptibil chiar de sentimente.

Și nu trebuie să mergem numai la streini spre a o găsi.

Un Matthew Arnold, mentor cultural al țării sale, victorian serios și cumpănit, culegea la 1869, în cartea *Culture and Anarchy*, faimoasele sale eseuri din *Cornhill Magazine*, în care împarte societatea engleză în trei, atât de puțin promițătoare, clase: Barbarii (Aristocrația), Filistinii (Burghezia)

¹ *De la Démocratie en Amérique*, ed. 1833, pag. 13—14.

² *Händler und Helden*, ed. 1915, pag. 49—50.

și Plebea. Aceasta cu multă strângere de inimă și mult dor de mai bine pentru neamul său...

De atunci până azi, printre cei mai mari scriitori engleji găsim și pe cei mai înverșunați critici ai filistinismului britanic.

Procesul începe dela idealistii Carlyle și Ruskin, ca să lăsăm la o parte pe romancierii victorienii din linia Dickens, Thackeray, Reade sau Gissing, care critică, e drept, mai mult inegalitățile sociale, legi, instituții, închisori, cruzimi engleze, dar nu se lasă mai puțin revoltați de prejudecățile de clasă și, mai ales, de opacitatea și îngustimea mentalității engleze.

Un Meredith, în romane ca *The Egoist*, critică impermeabilitatea britanică și opune în genere ireductibilului și inalterabilului John Bull, cuirasat de prejudecăți, ideea, care înlădică și înviorează.

Printre marii moderni în viață, un ponderat ca John Galsworthy nu se poate abține de a biciui pe „*Fariseii Insulari*”, cu care-și botează chiar un roman, în care un erou cardinal spune că preferă să „cucerească decît să se 'ndoiască” — să posedeze, adică, decît să înțeleagă.

Iar Wells, în romanele sale de anticipări științifico-sociale, ca și în opera sa jurnalistică, se simte dator, cum remarcă și Cazamian, să-și facă neamul atent asupra unui viitor în care lupta internațională se va da pe valori intelectuale, teren pe care riscă să rămînă înfrînt.

George Moore, irlandezul cinic, romancierul hipersensibil, e încalte și mai revoltat; și după dînsul, o întregă pleiadă de „moralști” mai tineri. Pe deasupra tuturor, cine nu cunoaște asalturile de tot felul de berbeci geniali ai polemicii teatrale, pe care Bernard Shaw le dă contra fortărețelor încă inebranabile a ceiace el numește *British stupidity* (dohitocia britanică) ?...

Să mai cităm pugiliști de ultimă oră? Iată pe Clive Bell, critic iscusit de artă și moravuri. Acesta, după ce în *British Freedom* (Despre Libertatea Britanică), publicată în 1923, socotește pe Englez un neam mai îngust la minte și mai puțin liber decît solavul roman — în recenta sa lucrare: *Civilization* (1928), aducînd tot felul de incriminări culturii neamului său, închee textual: „Civilizația engleză, sau ceiace trece drept această civilizație, e așa de falsă și ipocrită, așa de grosolan filistină, și în fond atît de brutală, că fiecare Englez de mîna 'ntăiu devine fatal în țara sa un proscris”. Subt atare auspicii, cam greu să te intereseze cultura engleză. Ca să scapi de frontul acesta de asediatori, îți trebuie un ade-vărat tur de forță... Ia să-l încercăm, și să ne'nchipuim că printr'un cataclism oarecare — cam ca cel ce a amenințat omenirea în 1914-1919 — Europa cu întreaga ei civilizație ar

cădea la fund și că în locul ei, ca o nouă Atlantidă, o insulă s'ar ridica, cu oameni noi și-o nouă civilizație.

Am putea noi nega această civilizație? Nu. De ce? Fiindcă noi n'am mai exista, fiindcă criteriul european, cu toți exponenții lui Sombartieni, Spenglerieni sau Massisieni, ar fi fost așa de inexistent ca și criteriul oamenilor din lună...

Dacă, atunci, cultura engleză e o cultură care se dispensează de criteriul european, și care trăește tocmai prin aceasta, prin darea la fund a idealurilor lui perimate? Și dacă — mai precis — la lacunele culturii europene, ea vine să adauge valori de om superior, sau cel puțin nou — ceiace, în ordine de viață, e aproape tot una — abia visat, sau nici măcar visat de prea cultul European?

Mai multe motive pot justifica o atare bănuială:

1) Englezii sînt un neam de o profundă originalitate. Niciun detractor nu le-a negat-o. Priviți-i în călătorie, în sudul Franței, la Cannes sau Biarritz. Marcel Prévost¹ — care-i numește „cel mai național popor”, i-a văzut la Biarritz, privind sudul Franței, așa cum privesc orice colț de lume, la orice depărtare, sub orice meridian, nu ca un sol strein, ci „ca un loc unde plăcerile climei îi fac în stare să transporte în aerul sudic, o porțiune din Anglia... Cîteva sute de Engleji, într'un oraș francez, vorbind cu încăpăținare numai englezește, locuind numai în locuințe englezești, îmbrăcîndu-se numai după moda engleză, practicîndu-și religia, sporturile și jocurile lor, cu o ușoară ostentație, sfîrșesc prin a ne convinge că noi sîntem streinii, sau cel puțin nația cucerită... Da, toate ființele acestea sînt acolo la ele acasă. Streinul sînt eu, profanul, fiindcă mă uit la ele cu curiozitate, fiindcă doresc să învăț ceva dela ele“.

Conștiința de rasă a Englezului ia, printre streini mai cu samă, note de o agresivitate nu mai puțin semnificativă decît picantă. E cunoscut cazul unor turiști engleji în Italia, care se aud tratați drept streini de niște Italieni de alături: „Streini? — ripostează unul din turiști. Streini sînteți voi! Noi sîntem Engleji!” Tot așa de autentic e cazul citat de Masterman, în legătură cu Marcel Prévost, al Englezoaicei care refuză să vorbească franțuzește la Paris, pe simplul motiv, spune dînsa, că aceasta „n'ar face decît să încurajeze pe Franceji”. Sau a altei Englezoaice, aflată cu o tovarășe a ei într'un omnibus în care se pomenește deodată cu conductorul strigînd: „terminus, terminus!” Toată lumea se dă jos, numai Englezoaica nu vrea să știe de ce e vorba. În cele din urmă prietena, după prealabilă informație, îi spune că conductorul a anunțat sfîrșitul cursei. „Dar pentru numele lui Dum-

¹ Cf. Masterman, *The Condition of England*, ed. 1910, pag. 55 sqq.

nezeu, nu putea s'o spună în englezește?" — ripostează doamna coborînd furios.

Atîta racialitate trebuie să-și aibă cultura ei. Altminteri n'ar exista. Originalul popor englez nu va fi avînd o cultură franceză, germană, rusă; va fi avînd una a lui, engleză!...

2) Cultura europeană, sub forma ei chintesențială, franceză sau germană, nu e ultimul cuvînt în materie. De sub alte ceruri, înțepate de zgîrie-nori sau arse de revoluții, mijesc valori nouă omenești. De curînd, Keyserling a ridicat cu o putere de sugestie nouă cultura chineză mult de-asupra celei europene — o cultură tot atît de streină și gratuită pentru noi, cît trebuie să fie cea engleză. Judecata lui Keyserling nu e desigur niciodată un document, ci un simptom; în cazul de față e simptomatică pentru tema noastră.

3) E ciudat că cei care închid ochii asupra lacunelor culturii europene, și asupra recentului dezastru al omului la care ea a dus, în schimb neagă sau ironizează, nu-și pun elementara întrebare: cum se face că un popor de negustori, farisei și filistini a dat lumii cele mai multe din valorile ei spirituale și de civilizație, în afară de cel mai impunător imperiu pe care-l cunoaște istoria. Ca să enumerăm numai la întimplare: Magna Charta (15 Iunie 1215), Petition of Right (1628), Habeas Corpus (1679) și altele Declarații de Drepturi — până și ale săracilor, și muncitorilor —; toată ideologia Revoluției franceze; școala economiștilor dela Manchester și liberalismul democrat ca și umanitarismul secolului 19 — secolul speranței, cum îl numește Marvin, dar care tot atît de bine s'ar putea numi secolul idealurilor engleze; în filozofie, utilitarismul, darvinismul, evoluționismul, pragmatismul; în literatură, romanul secolului 18 și 19, ce nu-și are echivalentul decît în cel rus; și între romantismul, cu cei doi poli de infinită creație: *revolta* și *mirarea*, mult superiori, ca resursă spirituală, celor doi poli pasivi, ai *acceptției* și *represtunii*, în jurul cărora virează clasicismul vechiu — static — și cel francez, imitaționist și caduc; în pictură, în ciuda pretinsei lipse de gust și de capacitate a retinci, și în ciuda lui Sombart care găsește pe Gainsborough și Reynolds dulcegi (ca și cînd pictura Renașterii ar fi altfel): acuarela, peisajul și portretul modern; în dramă o pleiadă de actori faimoși, iar, de curînd, pe animatorul dela care s'au inspirat și Rușii, Gordon Craig.

Toate acestea lăsînd la o parte științele aplicate și industriale, chimia și fizica, medicina și biologia, științele mecanice, etc., cu pleiada de specialiști și inventatori engleji.

Cît privește galeria celebrităților, cite neamuri ne pot da un așa de mare spectacol al omului — dela croii de Renaștere elisabetană ca: Drake, Hawkins, Raleigh, la Victorieni din linia unui General Gordon, Cardinal Manning, unica Flo-

rence Nightingale, Arnold ș. a.¹ în politică dela Chatham, Fox și Burke, la Pitt, Sir Robert Peel, Palmerston, Gladstone, Disraeli, Joseph Chamberlain; în filosofie și științe un Bacon, Hobbes, Locke, Berkeley, Hume, Spencer, un Newton și Adam Smith, în literatură un Shakespeare, Byron, Shelley, sau Keats, Milton, Dickens, sau Thomas Hardy.

Desigur că un atare neam își are cultura lui. Neînțelegera trebuie să fie asupra sensului și rostului acordat culturii.

II

O definiție a culturii e un lucru oțios. Dar de bună seamă omul a eșit din ordinea animală pe două căi: inteligența și sensibilitatea. Dela Grecul lui Homer, stăpîn pe trei-patru culori, la poetul simbolist frate cu René Ghil sau Arthur Rimbaud și văzînd culori pînă și în sunete, evoluția e neînteruptă spre rațiune și bun gust. Știința și arta au fost — toată lumea o știe — civilizatoarele de prima ordine ale omului. Același exclusivism al ideii și frumosului pune stăpînire pe Grecul proaspăt ieșit din bătălia dela Marathon și-l plămădește în cultură Ioniană pînă spre sfîrșitul domniei lui Alexandru Makedon (180—223 a. Cr.), ca să-l rafineze în secolul lui Pericle. — după cum marchează epoca lui August, Italia Renașterii, sau Franța dela Fronde la Revoluția din 1789 și de atunci cam pînă azi. Acest dublu exclusivism grefează pe Europeanul moștenitor de antichitate o dublă țară: lipsa de simț practic al vieții — cunoscută sub numele eufemistic de idealism, și provenită din trăirea gratuită în idee; și lipsa de idee morală — care și-a găsit curînd formula în arta pentru artă — și e bastardul din toate timpurile, pretențios și revanșard, al cultului pentru frumos. Amoralism și nepăsare de ziua de mîine, o dublă boemă a eului, o sărăcie fizică și morală, iată tiparul în care a fost turnat descendentul autentic al veacurilor de aur ale culturii, dealungul căroro libertatea gustului și a ideii se eternizează în capodopere.

Atenianul sărac și boem, amoral și parazită — cum remarcă și Clive Bell — aduce mult cu Francezul, cel mai fidel păstrător printre moderni al idealului grec. Atenianul iertat de ai lui, ba chiar admirat, pentru a fi torturat un tînăr, numai fiindcă contorsiunile acestuia trupești îi servise la făurirea unei splendide statui, e un caz de cultură echivalent numai în Franța cu cel al lui Verlaine și Rimbaud sau al lui Ingres cînd a compus *La Source*. Numai Francezii ar mai putea purta azi pe Sapho în efigie, socotînd-o, în ciuda vieții ei de scandal și licență, „cea dintăiu în stat pentru sim-

¹Cf. Lytton Strachey, *Eminent Victorians*.

plul motiv că știe să cînte frumos"...¹ Iar cele ce se petrec în Symposion — cel mai tipic, poate, document de civilizație greacă — acea ingenuă împletire de intelectualitate și cinism, artă și amoralitate, ar mai putea avea loc doar în Parisul balurilor de nuduri și cabaretelor artistice...

Francezii sînt într'adevăr coborîtorii direcți ai antichității greco-romane și Renașterii. De aceea, poate, sînt și cei mai bătrîni și blazați printre moderni, cei mai anchilozăți în idee și mai inadaptabili la viață. Ireproductibili și sterili, rafinați până la efeminare, pretențioși până la sectarism, trăind după un sistem de impracticitate rămas în afara energismului modern, și pe care azi dacă-l mai practică pasările! — Francezii posedă o civilizație de cenaclu, sînt ultimul salon literar al omenirii — salon în care, spre a reproduce un cuvînt al criticului Curtius, fiecare vorbă e dintr'un vers de autor mare.

În fața idealului francez de civilizație statică, idealul de Kultură germană intră în modernism pe calea unui energism pe care l-am putea numi: al cunoașterii. Germanii sînt cei mai mari mînuitori și devoratori de cunoștințe. Cum s'a remarcat de mult, până și poeții lor sînt erudiți. Romantismul german — cu excepția așatelor negre ale lui Novalis, abandonează curînd cîmpul creației și se refugiază în teorie.

Erudiția la Germani nu e încă un ideal static, ci o formă de a transforma la nesfîrșit materialul prim pe baza unui imperativ energetic, care, dincolo de imperativul Kantian, ar suna în fraza lui Ostwald: „lucrează în așa chip, ca să transformi, pentru cel mai bun randament, energiile brute în energii superioare”.² Iar energia superioară e pentru German energia cuceritoare. Cunoștința la dînsul e un mijloc suprem de expansiune. E stăpînirea cu orice preț a materiei, germanizarea ei. Aplicarea celei mai avansate științe moderne — chimia — la arta distrugerii dușmanului e un fenomen sincer de cultură germană, sincer ca și instinctul de prolifiare și idealul de expansiune al neamului.

Dela împăratul care cerea școalei să-i facă soldați, la Kaiserul gazelor asfixiante, aceiași „Deutschland über alles” își urmărește funcția ei vitală de cultură ca mijloc de acaparare a globului.

Între idealul static, de rafinare, al civilizației franceze, și cel dinamic, de expansiune al Kulturii germane, cum se așează idealul englez?

¹ Clive Bell, *Civilization*, pag. 64 seq.

² Cf. A. Vanucci, *Kultur et Civilisation*: V. Delbos, *Une théorie allemande de la culture*.

III

Englezul nu iubește, ci numai suspectează „inteligenta” și „bunul gust”. Genialitatea nu-l incomodează chiar; dar nu e pentru dînsul nici scuză nici pretext. Dimpotrivă, dintr'un foarte lucid spirit de conservare, dela Byron la Oscar Wilde, a exterminat din sînul societății pe toți atentatorii geniali la ordinea și sănătatea publică. Sapho, ca și sculptorul grec de adineaurea, ca și Verlaine, ar găsi în Anglia loc numai la închisoare. Censura, dar mai ales Mrs. Grundy și Aunt Dora — nume ce se dau acolo moralei publice — subț scutul infailibil al celei mai integre magistraturi, scot cu acciași placiditate din circulație un roman cu apucături safice — cazul recent al scriitoarei Radcliffe Hall — sau de un stil cinic — cazul lui James Joyce — după cum condamnă la amendă pe cismarul ai cărui pui au murit de foame din cauza lipsei de hrană sau pe doamna care și-a scăpat pe geam, din neglijență, pisica !¹ (Așadar, opera de artă pe același plan moral cu puii de găină...)

O singură scrisoare a Ministrului de Interne cătră o casă de editură e de ajuns ca să întrerupă tipărirea unei cărți neconvenabile. Cîteva destăinuiri intime dintr'o biografie recentă a lui Dickens — care pe continent ar fi fost aclamate ca acte de curaj — au ridicat împotrivă toată opinia publică în frunte cu toți criticii de autoritate. Bibliotecile publice, acele „circulating libraries”, primesc zilnic dela abonați — doamnele mai în vîrstă, în deosebi — plîngerii că au lăsat să se strecoare în catalog cutare carte suspectă.

Missa bătrînă e conștiința literară a Angliei. Dînsa a censurat pe Ibsen, Brieux și Balzac, și a făcut cu nepuțință reprezentarea atîtor piese care pe continent trec neobservate, — nu mai departe *Mrs. Warren's Profession*, a unui scriitor universal ca Shaw.

În știință și ideologie, libertatea nu e mai mare. Clive Bell citează cîteva cazuri deadreptul monstruoase. Printre altele, condamnarea, pentru profanarea lui Isus, a unuia care, după mărturia tuturor experților citați la proces, nu făcuse decît o personală interpretare de text biblic.

Toate acestea se pot numi în bună lege filistinism. Cultura, pentru Englez, nu e un ideal, e un incident; e mijloc și nu scop. De aci nimic care să rimeze cu suveranitatea artei sau ideii. Dimpotrivă, supunerea acestora la toate legile britanice, mai ales la acea lege a legilor: convențiune. În sînul

¹ Se știe că în Anglia orice maltratări de animale intră subț codul penal.

convențiunii pot juca cum vor valorile. Dar vai de *cele ce trec peste ea*. Mult cîntata libertate britanică e o armură cu atît mai bravă cu cît strînge mai bine pe călăreț. E un dublet, bazată fiind, ca toate valorile britanice, pe ceiace Herbert Spencer și, după dînsul, John Morley numesc legea compromisului — adaptarea supremă dintre social și individual. — pe ceiace alții mai puțin filosofi au numit „cant” sau hipocrizie britanică, iar, mai puțin binevoitor, Dibellius numește „eine grobe Unwahrheit”.¹

De fapt, cu constatarea „filistinismului cultural” al Englezului nu facem decît să ne apropiem de sensul adevărat al culturii engleze...

IV

Englezul — o mărturisește singur — nu-i, așadar, un Atenian. Atenei i-a preferat totdeauna Sparta; lui Pericle, pe Licurg.

Cît despre Francez, mîndrul coborîtor din cel dintăiu, Englezul îl detestă cordial. Nici pe German nu-l respinge mai puțin, dacă îl respectă ceva mai mult. Cogniționismul german îi pare, în bună parte, tot atît de gratuit ca și intelectualismul artistic al Francezului.

Francezul după dînsul se extenuiază în numele frumosului și sterilizează în idee; după cum Germanul se prolifică inferior și trivial în virtutea unui energetism al cărui singur ideal e cucerirea.

Din ambele forme dispăre ceva: *omul*.

Civilizația franceză îl abstractizează până la dispariție; cultura germană îl coboară până la animalitate.

Or, se întîmplă că, printr'o singură chestiune de obiectiv, această Atlantidă dela Nord, are ca centru de viață nu ideia și frumosul, nici cunoștința cu orice preț, ci *omul* ca animal superior, dispunător de resursele și soarta globului.

Concepția își are polii ei de rezistență:

a) Veacuri de aventură și cucerire pe toate căile, rezultînd în făurirea unui imperiu care deține o pătrime din suprafața globului și o cincime din populația lui, au clădit în Englez ideia *selecțiunii naturale* — formulată apoi în darwinism² după care el e neamul ales să supraviețuiască tuturor obstacolelor, să birue toate climatele, să se adapteze ori-cărui sol, să se mențină și să domine.

b) Triumful asupra naturii, punerea la punct cu adversitățile scoarței terestre a făcut apel în Englez la imense resurse de forță, întrepiditate și curaj; dar — ceiace nu se cere

¹ *England*, ed. 1923, I, pag. 205.

² Cf. Cazamian, *L'Angleterre moderne*, ed. 1911, passim.

cuceritorului de rind — și la imense resurse de ideal. Creștinismul a sosit curînd, ca să facă din piratul de cri, un cetățean religios al globului. Ajuns, într'un grad unic, a doua natură a Englezului, religiosismul a zidit în el idealul suprem al misionarismului pacificator, civilizator și umanizator.

La școala imperialismului mesianic, a neamului de două ori ales — în forță și idee — a crescut astfel cu veacurile un om pe care îl putem fără grijă opune lui *Homo faber* al preistoriei și al Americii infantile intelectualicește de azi, lui *homo meditanș* al Orientului, *homo cogitans* al Occidentului, sau *homo teutonicus* al apusului Occidentului, și-l putem numi deocamdată: *homo britannicus*.

În ce constă omul britanic?

Ca și originea lui, acest om e în primul rînd dublu. *Forța* și ideea l-au născut, materialism și idealism trebuie să-i fie deopotrivă substanța.

Impăcarea genială a acestor extreme e marea noutate a omului britanic. Ceiace niciun alt gen de om n'a izbutit să conceapă, Englezul a realizat cu o dexteritate ajunsă virtuozitate. Secretul acestei virtuozități e aplicarea continuă și dîrză asupra sie-și, în funcție de crezul selecțiunii naturale și morale, a acelei puteri de voință care începe în abnegație și sfîrșește în caracter.

Omul britanic e tipul omului de caracter. Originalitatea lui de rasă nu-i decît conștiința acestei stări morale; excentricitatea lui e jocul, e arta acestei originalități; un fel de transcendentalizare a ei în imponderabilul și efemerul expresiei.

Prin vigoarea caracterului *homo britannicus* e cel mai natural și cel mai artificial om în același timp; omul-natură și — manufactură; omul de cele mai puternice instincte ca și de cele mai înalte idealuri.

Continentalii sînt deopotrivă de greșiți — fiindcă-s deopotrivă de unilaterali — atunci cînd vād în Englez fie numai animalul-om al lui Keyserling, fie omul etic, evoluînd între puritanism și perfidia albionă.

Cu bună știre și bună voie, Englezul e amîndouă.

Omul dîncar e concepția latină a continentalului. Omul dicotomic, realizat prin perfecționarea la maxim a resurselor de dualitate din noi, e, dimpotrivă, concepția veristă a omului britanic.

Homo britannicus e atunci fuziunea ajunsă realitatea creatoare ce poartă numele de caracter și originalitate de rasă: a brutei cu omul religios, a cuceritorului cu misionarul, egoistului cu filantropul, hipocritului cu marele iubitor de adevăr, conventionalistului cu barbarul, libertarului cu disciplinatul, puritanului cu politicianul, aventurierului cu regionalistul, iubitorului de natură cu iubitorul de interior, cos-

mopolitului cu tradiționalistul, a gentlemanului perfect cu perfectul negustor.

Nu un om superior, deci, fin, strălucitor; pur și simplu un om întreg. Un om în care jocul valorilor și contra-valorilor din noi e lăsat liber, spre împerecherea lor multiplă și neașteptată. Omul britanic e prin excelență omul-surprindere. Iar cciace noi numim lipsa de ridicul a Englezului nu-i decât un mod profan de a exprima — surprins la suprafața lui — acest imprevizibil al naturii britanice. Se poate spune că, după natură, Englezul e cel mai surprinzător lucru în viață... Creat de un mare maestru al clar-obscurului, — profunzimea lui față de tipul continental e aceea a unui Rembrandt față de un elegant Watteau, o dulcegărie italiană sau o crudă gravură germană.

V

Acest maestru e însăși cultura engleză.

Spuneam că din cultura franceză, ca și germană, dispăre omul. Cultura engleză îl readuce, face din el un scop. Nu omul pentru cultură — idealul continental; cultura pentru om, e idealul englez.

Ne va fi îngăduit să revenim, pentru luminarea contrastului.

Cultura franceză cultivă personalitatea literară: geniul din om, nu omul însuși. În fiecare an naște în sîmul ei o nouă școală literară — acea revoluție fără reformă, prilej numai pentru noi pontifi și noi rarități sau cel puțin personalități literare. Manifestele sînt un sport național, singurul exercițiu religios al unui neam ateu; așa cum umanitățile și compoziția literară sînt singura lui educație.

„Ne-am căznit până acum — spune un pedagog ca Lanson — să creștem oameni de geniu sau talent, să încurajăm vocația artistică... Spre a desvolta un Paradol, un About, un Lemaitre, am masacrat, deformat și respins sute și sute de mediocrități pe care i-am fi putut îmbunătăți“.

Cu o rară, dar înapoiată și, tocmai de aceea, istovitoare nobletă, Franța e încă la idealul lui Montesquieu cînd spune că n'a auzit de vre-o durere sau amărăciune care să nu poată fi calmată cu lectura unei cărți bune.

Mai puțin sofisticat, Englezul se va grăbi să-ți citeze, nu mai departe, durerea de dinți!...

Nu, cartea ca panaceu n'a intrat niciodată în concepția lui.

„Spiritul și talentul“ — spunea Stendhal — „pierd două

¹ Cf. Buisson-Farrington, *French Educational Ideals of to-day*, ed. 1919, pag. 295.

zeci și cinci la sută în Anglia". E drept că Taine care îl citează,¹ vede o ameliorare *crescîndă* a situației. „Ameliorare crescîndă” — și nu mai mult — vede însă și azi Cazamian,² cînd face aceleași eforturi ca odinioară Taine, ca să recunoască o întoarcere la umanități și o nouă fază în cultura engleză, botezată de dînsul, atît de franțuzește: *le désir de l'intelligence*.

De fapt ne găsim la aceeași „lipsă a sincerității interesului cultural” deplinsă de Morley.³ St.-Evremont⁴ putea găsi că Englezii știu să gîndească în teatru mai mult decît Francezii. E singura apologie a inteligenței britanice făcută de un Francez! Și acela înțelegea, prin „gîndire”, seriozitate etică, pondere sufletească. „Le désir de l'intelligence”, ca și „le style de la raison” din glorioasa frază Voltaire-iană continuă să nu facă victime printre fiii Albionului, și Maurois⁵ știe ceva cînd dă sfaturi tinerilor Franceji plecați în Anglia să se ferească să vorbească de cărți și idei...

Pe de altă parte, erudiția e socotită de Englez o infirmitate; în cazul cel mai bun: „savanta ignoranță” (the learned ignorance) din ironica aluzie a lui Locke.⁶ Grefarea ei pe spiritul cazon — tipică imperechere a două crase infirmități omenești — care a imprimat Germaniei acel energism de rasă ce a dat forma monstruoasă a omului teuton din pericada 1914-1918, nu trebuie cu niciun chip confundată cu imperialismul misionar englez.

Nu, nici infirmul fișei, după cum nici desaxatul cafenelei literare.

În locul unui ideal, deci, de specializare sau panasă, de ranegare sau briliantă, un ideal pur organic: de umanitate. De armonizare adică în noi, și consolidare prin reciprocitate, a tuturor însușirilor ce fac din noi nu un savant, nu un literat, ci pur și simplu: un om.

De aci două note distincte ale acestei culturi:

a) *universalitatea* ei, sau ceiace Dibellius numește caracter de *Massen-kultur*. Cultura engleză avînd în vedere umanitatea din individ, talentul ea și mediocritatea sînt deopotrivă de bine venite la masă. Nimic nu se pierde, totul se transformă, nimic nu se sacrifică, totul se perfecționează în acest laborator al omului; geniul se va însănătoși, mediocrul se va reabilita.

E ceiace vrea să spună Keyserling cînd admiră abilita-

¹ *Notes sur l'Angleterre*, pag. 264.

² *La Grande Bretagne et la guerre*, 1917, pag. 287-293.

³ *On Compromise*, pag. 27, ed. 1874.

⁴ *Oeuvres mêlées*, ed. Giraud, 1865, vol. II, pag. 384-385.

⁵ *Conseils à un Français parlant pour l'Angleterre*, pag. 8 seq.

⁶ *Essay on human understanding*, Bk III, cap. 10.

tea Englezului de a manevra materialul omenesc. E umanitatea care animă — în loc de asumția științifică sau literară — toate operele sale, dela literatură la filantropie, dela politică la legile de protecția animalelor de casă.

(Legea de-adineaurea care amenda pe stăpînul ce nu da de mîncare puilor din ogradă cultivă nu... găina, ei umanitatea din stăpîn).

b) *standardizare*, imitaționismul ei. E ceiace, subt numele reînnoit de filistinism, Prof. Herman-Levy¹ critică la burghezia și poporul englez în servilitatea cu care aspiră la formele de viață ale claselor de sus.

Aristocrația engleză fiind — subt proba veacurilor — intruparea ideală a omului britanic, e numai natural ca cei ce rîvnesc la un atare ideal să rîvnească la desăvîrșirile clasei care a dat cel mai mare procent de valori britanice omenirii. Nu servilitate, deci, ci conștiința tipului de rasă.

Dacă aceste două puncte fixează linia culturii engleze, care sînt valorile ei intrinseci? Idealul de totalitate dualistă implică, în raport cu natura omului: idealul fizic, etic, intelectual, artistic, civic, social.

În cultivarea fiecăruia, dar mai ales în interpenetrarea și fuzionarea lor într'un tot organic, constă cultura engleză.

Se vede bine acum, că spre deosebire de cultura franceză sau germană, cea engleză nu e un scop ci un mijloc. Pe englezește a fi om cult, chiar a fi om de geniu, nu înseamnă decît un fapt divers, dacă aceste calități nu te ajută mai departe să fii om.

Talentul fiind o premisă, și viața concluzia, iar genialitatea Englezului fiind umanitatea lui, o întregă răsturnare de valori va decurge, imediat.

Cultura continentală va respinge, de pildă, uritul, minciuna, caznicul, banalul, convenționalul — după cum până mai deunăzi disprețuia practicul, cotidianul, familiarul, tehnicul, grotescul, etc. — ca contrarii idealului intelectual-etic.

Cum însă adevărul și frumosul nu sînt pentru Englez decît puncte de plecare și nu de ajungere, și cum adevăratul lui scop, umanitatea, se comportă față de atari valori în chip foarte relativ, — conștient sau inconștient, cultura engleză va manevra cu egală abilitate, minciuna și adevărul, uritul și frumosul, banalul și revoluționarul, excepționalul și convenționalul, cu arta ascunsă a pictorului care ridică un ton prin valoarea lui complimentară, și cu instinctul fără greș al vieții care-i spune că dacă din contopirea lor nu va eși mai multă știință ori artă, va rezulta în orice caz mai mult și mai interesant omenesc.

Tot puritanismul englez se explică pe această cale. La

¹ *Soziologische Studien über das englische Volk*, pag. 58 seq.

fel ipocrizia, „cantul”, grotescul, excentricul, banalul englez. Pe continent ele nu-s posibile; fiindcă nu-i de ajuns de multă umanitate care să le reabiliteze. Intelectualismul steril prin el însuși, estetismul exacerbat și stoarsa erudiție sînt galvanizări și nu elanuri de viață. În funcție însă de umanitatea engleză, toate aceste valori se animă de un rost și un înțeles nou și participă la acea arhitectură a iluziilor fără de care nu-i posibilă nici o creație.

Romanul englez e o imensă banalitate. În Franța nu-i posibil, după cum un Cocteau nu-i posibil în Anglia. Omorîtorul locurilor comune, James Joyce, e exilat din literatura engleză, unde „stilul” e înlocuit cu „vorbirea pe față” (*plain English*), iar poanta și figurile sînt excomunicate de unanimitatea criticii. Totuși romanul englez trăește, face de două veacuri școala cu eroii lui Fielding, intimismul lui Jane Austen, cu Dickens, Henry James, și alții alții. Prin ce? Prin veșnica noutate a umanității din el.

Minciună mare e întreg imperiul britanic. A fost însă vreodată construit un mai splendid vehicul de civilizație, de pacifism și innobilare?

Dar parlamentul? Ce farsă, ce eșafodaj de hipocrizii! Totuși el n'a fost mai puțin adoptat de cîteva continente, așa cum Biblia fu semănată de aceeași cam la vre-o patru sute de triburi sălbatece.

De fapt, profund religioasă, cultura engleză a luat drept model creștinismul, care nu-i decît o genială minciună genial aplicată.

Englezul, care cu prășile și metode artificiale crește vitele cele mai frumoase din lume, cu muncă și sentimentul înalt al naturii a făcut din insula cea mai săracă o rară grădină, iar dintr'un sol fără multe materii prime patria industrialismului — știe să facă, cu umanitatea dintr'insul, dintr'o minciună abstractă un adevăr omenesc, din celace e vițiu distrugător aiurea, virtute constructivă la el acasă.

VI

Idealul de totalitate al culturii engleze își are propovăduitori vechi. Rareori o cultură a fost mai racială. Dar în tot dealungul ei constatăm aceeași contrabalansare de valori, întru redarea echilibrului individual: idealul fizic-empirist ajustat cu cel științific, ambele implicate în idealul etic și duse mai departe în cel civic și social.

Dela venerabilul Beda¹, care în secolul al 8-lea vede cosmosul sub forma triplă ce imită însăși sfînta Trinitate — apele, de pildă, fiind compuse din izvor, fluviu și ocean, iar

¹ De Subst., II, 304—306, ed. 1529.

sufletul avînd o natură la fel triplă: apetitivă, irascibilă și rațională, ce trebuie dezvoltată, în consecință, cu egală atenție. — la Alcuin¹, care în faimoasa epistolă către Carolmagnus vorbește de „slăbiciunea intelectuală”, și cere în educarea tinerimii războinică „domolirea furiilor curajului ei natural”, dar și „trezirea energiilor adormite”; dela aceștia la Milton², care vede țelul culturii în „redobîndirea însușirii de a cunoaște bine pe Dumnezeu... și a ajunge, iubindu-l și imitîndu-l, la suprema desăvîrșire”; și dela Milton la Carlyle, în care metafizicismul german ia forma idealismului creștin, pretutîndeni o înlocuire a minții prin inimă, pretutîndeni acel „Dumnezeu care jenează pe Englez”, cum spune Taine³ unui tînăr Oxfordian — și nu-l lasă să facă filosofie...

Din înțelepciunea lui Zadig: „la lecture agrandit l'âme. et un ami éclairé la console”, Englezul ia numai a doua jumătate.

Iar, mai înspre noi, un Matthew Arnold, oricît de pornit împotriva filistinismului, și sedus de cultura franceză, opune idealului de cultură Montesquieu-an „de rendre une personne intelligente plus intelligente encore”, — idealul de „perfectie armonioasă” pe care-l botează: „lumină și blîndeță” (sweetness and light), și care, adoptînd ca motto cuvintele episcopului Wilson: „Fă să prevaleze rațiunea și voia Domnului”, se confundă cu „nabila aspirație de a lăsa după noi o lume mai bună și mai fericită decît am găsit-o”.⁴

Ca pe vremea lui Alcuin, Arnold se întrebă, cu prilejul construirii unei noi linii ferate în Anglia: „la ce bun un nou tren, dacă e vorba să te ducă dela o stație de mizerie omenească la altă stație de mizerie omenească” — atitudine identică cu aceea a lui Carlyle, cînd exclamă: „puteți abate o rază de lumină cu ajutorul magnetizmului?”

În aceeași ordine de tezism moral, un Frederic Harrison vede în „belles-lettres” slăbirea moravurilor, și în omul de cultură pe „unul din cei mai sărmani muritori, care în materie de pedantism și lipsă de bun simț e fără de pereche”.⁵

Subt atare auspicii, hrănit din astfel de propăvăduitori, idealul de cultură engleză a fost mereu abătut dela sterilitatea intelectuală și menținut în linia dinamismului etic.

Pe această fundație a urcat monumentul acela tipic cu numele de educație engleză, a cărui arhitectură e una cu Anglia însăși.

¹ Alcuini Opera, Migne, Patrologiae, tom 100—101, pag. 167—8.

² Tractate of Education, ed. Morris 1895, pag. 4.

³ Le positivisme anglais, pag. 5, ed. 1864.

⁴ Culture and Anarchy, ed. 1925, pag. 40 seq.

⁵ Introduction to Culture and Anarchy, pag. 36—37.

Poporul englez e poporul cel mai educat; poporul adică, în natura vînjoasă a căruia au încolțit și rodit pe deplin cele mai multe idealuri.

Nu un popor instruit; buchea latină, logaritmul sau textul filozofic fiind pentru el literă moartă.

Un popor crescut și format, dimpotrivă, la școala instituțiilor: biserica, școala, coroana, parlamentul, presa, fundația filantropică, asociația particulară, reuniunile în aer liber, cooperativele și casele muncitorești, sporturile 'n livezi, cursele, matchurile de fotbal, golf, tennis și cricket.

Toate aceste forme de viață națională au fost, e drept, presărate, de civilizația engleză — ca și Biblia — peste tot globul. În unele părți ele au înflorit cu o corolă mai aprinsă decît acasă. Dar oricît de strălucite, nicăeri ele n'au ajuns la înălțimea la care numai Englezul a izbutit să le ridice și mențină: de instituții naționale.

O alergare de cai e oriunde o întîlnire mondenă. În Anglia cursele au rămas reuniuni naționale. Un Derby echivalează cu luarea Bastiliei. Se sărbătorește nu o revoluție — e drept — dar ceva mai puternic decît toate revoluțiile, fiindcă le-a bătut pe toate: trecutul englez. Zeci de mii de plebei, alături de zeci de mii de patricieni vin, în frunte cu regele și dinastia lor, să piardă sau să ciștige, ca acum un veac, premiul legat de unul din numele cele mai vechi ale Angliei. Care alegorice umplu șoselele, cîteva cîmpuri — în jurul pistei — se populează cu mulțimi pestrițe, costumele tuturor epocilor apar, — dela „regi și reginele perlei” (saltimbanci în strae de solzi scilpitori), la jobenurile și jiletele dickensiene — la fel, instrumentele, cîntecele, dansurile, măscăricii și vagabonzii epocilor. După o zi de alergări salutate fiecare cu chiote și frenezii în masă, fiecare se întoarce mai sărac ori mai bogat acasă, dar, de bună samă, mai englez de cum a venit! O întrunire publică e pe continent un ridicul concurs de retorică, o vulgară exhibiție de talente pe care nimeni nu le-a cerut, în care nimeni nu crede — parodia imundă a reuniunilor scolastice transpuse pe terenul pehlivăniei tot verbale, dar mai eftine, a politicii cu orice mijloc și orice preț.

În Anglia, într'un hall imens se vor aduna 20.000-30.000 de oameni, bărbați și femei, iar pe tribună va apărea cineva în costum de tennis, cu piept de taur și voce de bariton, cu un diapazon într'o mîină, cu o baghetă într'alta; după o scurtă alocuțiune, el va izbi diapazonul, va intona o temă și întreaga masă prezentă se va porni într'un imn religios sau național. Acestuia vor urma cîntece glumete, arii populare sau cuplete cu tot felul de aluziuni politice. Lucrul va dura un ceas, sau atîta timp cît e de ajuns ca azistența să fie acordată ca un instrument unic, din care să nu iasă decît o sin-

gură notă, nota Angliei însăși. Pe această coardă ușor vor cânta politicienii; cearta lor chiar nu va rezulta mai puțin în armonie; fiindcă pe deasupra variantelor lor mărunte, e isonul mare, e tema națională care vibrează încă în sinul împăcat și bine pus la punct al instrumentului...

Dar cîntecele s'au terminat. O pauză, și o figură marțială apare la tribună, în locul maestrului în costum de tennis. E „chairman”-ul, prezidentul întrunirii. Acesta expune rostul adunării și anunță pe oratori. Un corn teatral răsună dintr'un fund al hall-ului. Și dintr'o ușă deschisă din aceeași parte, pe un covor roșu care taie în două încăperea, pășește Sir William Joynton-Hicks, ministrul de interne, — Jix, cum îl numește și salută chiar, în ropote de aplauze, mulțimea. El însuși va expune planul de activitate al partidului conservator, ce cred ei că au înfăptuit în trecuta guvernare, ce promit să înfăptuiască în cea viitoare. Dar mai ales va face declarații răspicate cu privire la atitudinea partidului său față de temele pe care se dă lupta actuală electorală. Căci fiecare campanie electorală se dă în Anglia nu pentru a se aduce un guvern „mai bun” la putere și pentru a se consulta țara cu privire la probleme de urgență, ca șomajul, India, taxele pe articolele alimentare, protecționismul industrial, politica economică intercolonială. Discursul va trebui să expună, ca un angajament în fața țării, programul de muncă al partidului conservator cu privire la fiecare din aceste puncte, în conjunctura politică a momentului.

Oratorul terminînd, același corn, pe aceeași ușă, în aceeași aclamații, va introduce pe domnul Thomas—zis și „Domnul Jachetă” — fost și viitor ministru în cabinetul laburist. Acesta va face o expunere similară, a programului partidului său, față de chestiunile în desbatere. În replici, oratorii își vor răspunde apoi, unul altuia, se vor ataca sau jumuli de cîteva pene. Mulțimea, veșnic sensibilă, se va încălzi, eventual nu va lăsa pe Jix să se apere de vre-o învinuire intempestivă a lui Thomas. Atunci acesta va cere cuvîntul și cu un deget îndreptat dojenitor cătră azistența care a uitat un moment — poate din înclinări laburiste — să rămînă engleză, va spune textual că „e o rușine ca un auditor să pretindă că poate înțelege pe un orator pe care nu-l lasă să vorbească; aceasta nu-i leal! (it is not fair!). Jix va mulțami imediat lui Thomas, spunînd că totdeauna l-a știut ca adversar leal, și în mijlocul unei mulțimi bine puse la punct, după scurta lecție de engleză, își va urma replica într'o liniște exemplară.

Un parc e pe continent o întîlnire de doici și de copii; ascemenea și în Anglia. Dar acolo mai e și locul unde dela înălțimea tribunelor și pancartelor, oratori publici (faimoșii speakers), vor dăscăli mulțimea pe diferite teme naționale, provocînd-o la discuții atîngînd, în toată libertatea, proble-

mele zilei. Acolo veți auzi Indieni cu fețe de funingine învecitivând Marea Britanie pentru politica ei împotriva lui Ghandi, ca și tineri Mormoni din fundurile lacurilor sărate ale Americii, predicând Biblia lor poligamică. Când vre-un orator lipsește, la platforma lui se ridică un bătrîn albit, care din două lovituri de baghetă a prins mulțimea într'un frumos imn religios. Zece Engleji la un loc înseamnă totdeauna un imn religios.

Biserica pe continent e fast catolic sau moțăială ortodoxă. Cea anglicană e o colaborare a omului cu Dumnezeu în rugăciuni și psalmi care trec dela orgă la congregație.

Dar parlamentul? Instituția adusă de Napoleon pe continent a ajuns, cu avizul tuturor, o parodie. În Anglia el e încă parlament. Și nu-i de mirare că o delegație de Chineji s'a prezentat imediat după războiul guvernului englez cu rugămintea să le împrumute pentru cîtva timp pe Asquith — leaderul liberal de atunci — ca să le facă și lor un parlament în Peking!

Dar coroana? Coroana engleză e însăși istoria Angliei; tăcută și misterioasă ca și ea; solemnă și intimă; activă numai prin prestigiu, exemplu și sugestii; mândră și îndepărtată, și totuși amestecată cu poporul, — una cu viața și destinele lui.

Astfel de instituții — și am citat numai cîteva — pe drept au fost școala poporului englez. Scoase din înțelepciunea veacurilor, încoronate cu izbînda lor, ele au avut toată substanța și autoritatea necesară, din care să se înfrupte virtutea etică, civică și socială. Sentiment al datoriei, al cuvîntului dat și-al muncii oneste, sentiment al aproapelui și-al puterilor ce necirmuiesc, dragoste de natura țării și de dobitoacele domnului, bravură și risc pentru o idee, sîrguință și jertfă pentru binele care să nu fie numai decît al tău, îngăduință și respect, supunere și lealitate, mîndria conștiinței de tine, smerenia mută a înălțărilor cu fapta, îndărătnicie, trudă, sfidare, — și'ncolo tăcere, — iată plasma desăvîrșitului animal civic-social-moral din care instituțiile au plămădit pe Englez.

Cît privește școala engleză, ea nu-și ia loc decît printre acestea.

O reuniune de tutori și pupili, — nu-i semnificativ că „elev” pe englezește se spune: „pupil”? — de oameni mai în vîrstă și mai tineri. Un „colegiu”, unde, în primii ani preparatori, elevul e tratat de boli infantile, învățat să-și perie părul și dinții, să mînințe frumos, să-și spună rugăciunile, să spună adevărul, să țină bățul de cricket, să caute și să pretuiască societatea celorlalți băeți, a tutorilor și maestrilor, să facă puțină dulgherie și fermă, cum și eventual ceva conjugare latinească. De aci, prin muzica religioasă care i se predă paralel, va ajunge vrednic de capela cu predici și orgă a

școliei, așa cum două ore de gimnastică pe zi îl vor pune de ajuns pe picioare ca să ia parte la sporturile din curte.¹ Dacă e șubred, nevolnic sau ursuz, colegii îl vor rîde, îl vor plictisi și chiar bate, până ce e pus la punct cu hărbăția camarazilor, și severa constituție a școliei. Dealtfel, pentru mai multă siguranță împotriva nechemațiilor, fiecare an școlar începe cu faimosul „ragging“ — bușeala celor slabi, care ies din această datină de Savoare spartană, cu hainele rupte, juliți și prăpădiți, și cu învățarea de minte că s'a isprăvit cu nurse-ele și răsfățărilor de-acasă — ele însele acordate de părinți cu o parcimonie ce frizează cruzimea — și că de-acuma sînt băeți mari!

Anii vor grămădi peste colegieni umanități, istorie, matematici, literatură și știință. Dar imprimate în frageda lor făptură vor rămînea tot colocoiviile cu tutorii, mesele comune, jocurile pe pașiști, matchurile între școli.

Cînd, la sfîrșitul fiecărui trimestru, colegiul se închide și toți pensionarii sînt dați afară, să se plimbe, să viziteze cu tutorii lor diferite centre și reuniuni, să stea la țară sau la vre-un castel, dar mai ales să nu cetească, ceiace-i leagă în absență e tot cutare ispravă comună la joc, cutare vitejie.

Iar tîrziu, după intrarea 'n viață, ceiace va urmări pe fostul Oxford-man sau Cambridge-man, din prăfuriul erudit al anilor de școală, va fi pedeapsa dată celui care și-a lovit adversarul cînd nu putea riposta, sau nostima întîmplare din sara cînd un coleg venind tîrziu, și vrînd să se strecoare neobservat pe poartă, portarul apucîndu-l de togă a rămas cu o bucată din ea în mînă; pe care aducînd-o a doua zi la director și acesta chemînd la apel pe toți colegienii, care-i fu mirarea să vadă pe toți cu toga ruptă în aceeași parte și'n aceeași măsură ca toga din ajun!

Iar dacă va fi un an de școală a cărui amintire să-l fascineze mai mult, va fi desigur anul suplimentar, pe care după terminarea studiilor direcția colegiului i l-a cerut pur și simplu pentru a se selecționa în vederea matchului de cricket cu colegiul rival.

Sombart numește sportul surogat de cultură. Și pe continent, unde lumea la matchuri se întărită numai și găsește prilej să huiduiască neamurile rivale — vezi matchurile de foot-ball franceze care au înregistrat morți, și cele franco-italiene la care s'a venit cu cuțite la brîu — drept e, nu-i nici atîta.

Dar sportul englez, care, mai întăiu, — deși practicat cite 2 ore pe zi în curs de 17 ani, — nu-i un apanaj al școlaelor, ci al peluzelor minunate ale Angliei, și-i practicat de ambele sexe, ca și de toate categoriile sociale, după aceleași

¹ Cf. și C. H. K. Marten, *The Public School*.

criterii ale culturii engleze: universalitatea și standardizarea, e și el o instituție națională.

O rachetă, știm, nu se poate compara cu un text sanscrit, și rama unei bărci a făcut mai puțin pentru omenire decât pana lui Victor Hugo. Dar cine a azistat la un match de tenis, canotaj sau cricket fără să admire spuza de înalte însușiri omenești puse în joc? Spiritul de echipă ca și cel de inițiativă, curajul, tenacitatea, răbdarea, ingeniozitatea, discernământul și bravura, perspicacitatea, cavalerismul, abilitatea, spiritul de dreptate, fineța și inteligența, stăpînirea de sine, — afară de însușirile pur estetice: cultivarea liniei, grația și agilitatea, iuteala și eleganța.

Iar mai presus de toate, acea lealitate supremă pentru care Englezul are un cuvînt intraductibil: the fair-play, pe care se reazămă întreaga civilizație engleză.

Lipsește sportului genialitatea creatoare? Ne îndoim. Un Douglas Fairbanks și Charlie Chaplin sînt exemple definitive de genialitate sportivă dătătoare de artă. Și-ar fi un studiu tot așa de instructiv ca și nou acela care ar încerca să ne arate cît de mult datorește concepției sportive a vieții moderne romanul de azi — un Cocteau, de pildă, — în alura lui rece, nudă până la ingenuitate, agresivă, concisă și — în cultivarea gestului, aproape verbalofob...

Pretind că sportul e un mod de a scrie al vremilor viitoare.

Fineța pusă într'o partidă de golf, de pildă, acea artă a nuanței și poezie a infimitezimalului, implicată în lovirea într'un singur punct și nu altul a unei mingi, stăpînirea spațiului cu parabolele ei de o precizie logaritmă, constituie o scriere a aerului pe care n'o poate echivala decât un desen genial.

Pe spinarea terenului accidentat, mingea lovită de la un punct la altul ia în voluptatea jocului sensul unor centruri motori, în care simți palpînd sub tine pămîntul. Cînd, cu exacta rotație a brațului înarmat, ai calculat cu direcția, vîntul, aerul și pămîntul și le-ai învins pe toate într'o clipă de atingere a unui singur punct, — acela pe care nu-l vezi, dar îl simți, — ai acel sentiment de perfecție ce aduce aminte de instinctul spexului lui Bergson, cînd dintr'o singură lovitură atinge ganglionul motor al cărăbușului pe care vrea să-l imobilizeze, dar nu să-l și omoare.

Desigur, un erudit sau filozof reprezintă o frumoasă realizare omenească... Dar omul din ei n'are nici pe jumătate din însușirile ce fac un sportsman. Aceste însușiri nu se poate să nu ajungă la forme de expresie omenească superioare. Estetica e în curs. Și aceasta chiar în Franța, unde victoriile sportive au fost salutate în ultima vreme cu mai mult elan decât tribulațiile dadao-integro-constructiviste ale poeziei anemiaste.

Se poate să fie oarecare adevăr în spusa ducelui de Wellington, că „bătălia dela Waterloo a fost câștigată pe pașiștele de cricket dela Eton“.

Și sînt semne palpabile că multe din bătăliile viitorului — individuale, sociale, naționale — vor fi câștigate pe aceleași pașiști, de subt frontonul adumbrît de vremi al acelorăși colegii engleze, în numele acelciași culturi supreme: *cultura omului*.

Se va spune: la ce e bună această cultură a omului, dacă e lipsită de brilianță și gust, de inteligență și frumos?

Mai întăiu, cine și după ce criterii, decide asupra acestor calități?

Literatura engleză nu va fi avînd strălucirea de formă a celei franceze, nici știința engleză masivitatea de erudiție a celei germane. Dar se poate vorbi de o inferioritate a științei și literaturii engleze față de surorile lor continentale?

Dar personalitățile? Ar fi să ne întoarcem la paginile prime ale acestui studiu, și la atîtea pagini mari ale istoriei, care arată că galeria personalităților engleze nu e mai puțin bogată, dacă e cu mult mai variată decît a oricărui alt neam de elită.

Fără să cultive în special personalitatea literară sau științifică, Anglia a dat lumii cele mai originale și puternice, poate, din individualitățile ei, cele mai multe din ideile și curentele ei generoase.

Și le-a mai dat cu o diferență: în vreme ce Franța s'a epuizat și sterilizat ca să-și producă talentele, iar Germania s'a vulgarizat ca să domine cu știința ei agresivă, Anglia a triumfat fără să ajungă la niciunul din aceste falimente.

Da, fiindcă valorile ei artistice și literare n'au eșit din exacerbări intelectuale și artificiozități de cecaclu, nici imperiul ei din brutalitate și cantitate; ei din „omul britanic“, din rezervoriul de umanitate din care trăește întreaga ei civilizație, rezervoriu cu care, fără nici o pregătire prealabilă, a făcut deopotrivă față războiului și grevelor, ca și aspirațiilor spirituale ale neamului. E fenomenul englez în cultură:

Anglia a excelat fără să se istovească, a cucerit fără să se trivializeze. Anglia e ultima țară nobilă și vitală în același timp. Și, ca atare, cea mai fecundă rezervă de material creator a omenirii... Din solul ei etnic, de complectă sănătate, necatins de bălării, neseecat în experiențe și sforțări, vor răsări, cum au mai răsărit, subt harul naturii, florile rare, plantele uriașe, care să mire văzduhul civilizațiilor.

De acest lucru va avea grije acea realizare engleză care nu e nici cultură, nici civilizație, ci: *umanizație*, și care face din Anglia nu numai un mare imperiu creștin, dar, cu deosebire, o vastă, minunată *crescătorie de oameni*.

Dragaș Protopopescu

Miscellanea

D. Iorga filozof.

Intr'o carte — de altfel excelentă — a d-lui N. Bagdasar despre Filozofia Istoriei, alături de numele unor Windelband, Rickert, Xenopol, Dilthey, Simmel, găsim un capitol care poartă titlul N. Iorga.

Desigur nu eu sînt acela care să nu am pentru apostolul nostru național un violent sentiment de admirațiune, și care să nu recunosc că e cel mai pitoresc om din România, și chiar că, atunci cînd are pică pe cineva, devine direct genial. Dar filozof al Istoriei!

Problema fundamentală a Filozofiei Istoriei este aceasta: faptele istorice sînt ele repetabile, sau sînt unice, apărînd doar o singură dată în toată eternitatea? Se numește Filozof al Istoriei acela care a adus dovezi nouă în favoarea sau defavoarea uneia din aceste ipoteze, sau în favoarea unei concilierii a amîndorora.

Aduce d. Iorga asemenea contribuțiuni? Ar fi să-l cunoaștem rău. Argumentul logic este pierzarea națiunilor.

Atunci se pronunță pentru una din soluții, așa, fără a spune de ce, știind bine că simplul fapt că se așază cu robusta d-sale personalitate științifică pe una din platanele balanței este deajuns pentru a curma o controversă seculară?

Nici asta. D. Iorga face altceva. „Imparțial ca Românul”. d-sa este „pentru contra”. După ce insultă copios pe cei care — ca Buckle și alții — au spus că faptele istorice sînt repetabile; după ce spune răsplată că nu-s, d-sa scrie (ce-i drept într'o altă carte) că: „evenimentele istorice sînt rareori nouă; dacă le privim în mod mai puțin superficial, vedem că ele se repetă”.

Acuma cred că înțeleg. (Și d. Bagdasar se înșală cînd vede la d. Iorga o contradicție). Este foarte simplu. Subtilul filozof împarte evenimentele istorice în două mari grupe:

cele „privite superficial” și cele privite altfel. Cele din prima categorie nu-s repetabile; cele din a doua sînt.

Este o importantă contribuție Filozofia Istoriei. Și d. Bagdasar nu exagerează destul cînd spune că „d. I. formează, în primele decenii ale veacului nostru, centrul de gravitate al mișcării culturale romînești”.

De asemenea, dreptate are d. Bagdasar să insiste, în cartea sa de Filozofie a Istoriei, asupra memoriei formidabile a d-lui I. Pentru un filozof, memoria nu este ea calitatea fundamentală? A spune despre un filozof că nu are memorie este tot așa de grav ca și a spune despre un amant că nu are inimă bună sau talent la vioară.

Dar d. Bagdasar trebuie complectat. Sînt anumite laturi ale activității filozofice a d-lui I. care i-a scăpat.

De pildă: cînd d. I. conchide că România era deja Stat modern național într'o epocă în care țările apusene se svîcoleau încă în bezna medievală, pentru că titulatura domnului Munteniei era domn a toată țara romînească, și nu domn al Romînilor; că deci Statul nostru era fundat pe bază teritorială, nu pe bază feudală de legătură personală de supușenie; că teritorial însemnă național, și că dacă Muntenia era Națiune, Moldova n'avea nici-un motiv să nu fie și ea.

Sau cînd d. I., ca orice bun patriot, demonstrează că Dobrogea a fost totdeauna romînească pentru că foarte de demult un text grecesc arăta că exista în Dobrogea o mănăstire, și că starețul era Romîn, și că deci și călugării erau în majoritate Romîni (căci altminteri nu erau ei proști să aleagă un Romîn stareț), și că, dat fiind că în genere călugării se recrutează din norodul de jos, acesta era deci și el Romîn: apoi cînd, după toate acestea vine un alt istoric și arată că toată această inatacabilă construcție logică se bazează pe un text grecesc unde printr'o interpretare personală a limbii elene, d. I. a luat drept mănăstire și stareț ceiace era în fond o bandă de țîlhari și căpitanul lor, — toate aceste cum se pot ele oare numi altfel decît „filozofie” a Istoriei?

Și ce memorie! — X. Y.

Conflictul cultural America-Europa.

Desigur că impresiile din America ale unui călător străin sînt — cum o indică și numele — foarte „impresioniste”. Într'o anchetă de cîteva luni, a unei țări, mare cît un continent întreg, sînt fără indoială multe lucruri care scapă observației.

Decît nu putem trece cu vederea următorul fapt: toate reportajele, toate descrierile, dela cele mai științifice-etnografice și până la cele mai impresionist-literare, sînt concordante asupra unui punct: lipsa de libertate din libera Ame-

rică. Toți sînt de acord: în Statele-Unite omul se înădușe. Cetățeanul n'are voie să gîndească nimic. N'are voie să fie *cineva*, ci cel mult *ceva*. Odată cu forma ghetelor și cupa hainelor, societatea impune acolo și cupa ideilor. O cupă frustă, infantilă, unde brutalitatea și ipocrizia efină se asociază cu o simplitate intelectuală de popor sălbatec. Vai de acela care îndrăznește să gîndească prin el însuși! Este aventura lui Babbitt, eroul național, creatura romancierului Sinclair Lewis, și tip așa de popular încît azi, în Statele-Unite, cuvîntul „Babbitt” se scrie cu *b* mic. Să se observe: Babbitt nu voia să reformeze pe oameni, să predice în mod ibsenian o morală nouă, să lupte, suferind, pentru o idee. Nimic din toate astea. Babbitt voia să trăiască, foarte mediocru, fără ideal, fără altruism — dar... *altfel* decît cei din cercul lui... Ei bine, asta tocmai — nu se poate în Statele-Unite. Un om se consumă, se îmbolnăvește, se ruinează și moare *pentru așa ceva*.

Iată de ce un european — și în deosebi un Francez — după o ședere de cîteva luni în marea republică extrem-occidentală simte nevoia să se așeze jos și să urle ca animalele... Acest urlet, cînd călătorul e scriitor, se traduce printr'un aspru rechizitoriu. America este acuzată, penal, de delictul de îmbecilizare ilicită a genului uman, — de crima de lez-civilizație, de atentat la dreptul imprescriptibil al omului de a gîndi, de a se dărui, de a se înălța deasupra sufletului celorlalți pentru a putea pe urmă să-l ridice și pe acesta pînă la el.

Toate cărțile europene despre America samană mai mult sau mai puțin cu actul de acuzație al unui procuror.

Iată de pildă cazul lui Georges Duhamel. Autorul este un adevărat *cărturar*, unul din acei „clercs” care n'au „trădat”. Tonul lui este acela al oricărui intelectual francez adevărat: totodată blînd și inflexibil, blînd ca debit exterior — căci violențele, de orice soi, sînt doar un semn că n'ai dreptate și adevăratul cărturar francez are totdeauna dreptate; pe de altă parte tonul lasă să se întrezărească o convingere nestrămutată; lucrurile stau așa și nu altfel — are aerul să spună Duhamel; lucrurile sînt triste și îngrijorătoare; a le divulga va supăra desigur pe mulți; va ofensa un popor întreg, și un popor care timp de mai multe luni i-a dat, lui, o largă ospitalitate și l-a sărbătorit ca pe un prinț sau ca pe o vedetă. Iată de sigur un act dacă nu indelicat, în tot cazul dezagreabil; totuși Duhamel îl va face, întreg și pînă la capăt. Nu va cruța nimic. Desigur că un gangster patriot sau un ku-klux-klan-ist mai activ va putea foarte ușor să apese, subț ștofa buzunarului dela veston, pe trăgaciul unui revolver, trimițînd pe obraznicul publicist pe lumea cealaltă cu ușurința cu care asemenea operații se fac în libera Americă. Dar nici-una din aceste primejdii nu poate opri pe un „clerc” francez dela da-

toria de a spune adevărul. În privința asta figura lui Duhamel e foarte reprezentativă. Comparat cu el, americanograful Paul Morand apare ușor ca un fel de moftangiu. De altfel în New-York-ul său există și neexactități de fapt, în favoarea Americii (să nu uităm că Morand, deși intelectual și om subțire, mai este și diplomat de carieră). Astfel chestia cu carantina vexatorie dela Ellis Island, pe care Morand o amintește anunțându-ne că de câțiva ani e desființată, — un alt scriitor, Lehmann, francez care a trăit peste zece ani în Statele-Unite, o citează ca fiind mai mult decît oricînd în vigoare. Și cartea lui Lehman este posterioară aceleia a lui Morand. Nu știi care din doi se înșală. Însă toate prezumțiile par a fi contra lui Morand.

Un alt scriitor eminent, André Maurois, publică și el impresii americane. Tabloul are — spune el — părți de lumină și părți de umbră. Părțile de umbră le cunoaștem. Dar și părțile de lumină sînt foarte curioase. Maurois de pildă citează repeziciunea cu care niște foști elevi ai unei Universități adună prin subscripție cîteva milioane de dolari pentru adăogarea unei aripi la clădirea Universității. Oameni care nu se mai văzuseră poate de 40 de ani.

Minunată solidaritate! Dar să privim mai bine. În America există asemenea soiuri de entuziasm. Dar vai! Nu există decît acesta. Un entuziasm de turnă, tembel și mecanizat, care confiscă toate puținele rezerve de altruism de care Americanul, fiind la urma urmelor și el un fel de om, trebuie să le aibă în fundul sufletului. Se taie orice putință de elan individual prin standardizarea idealismului populației în scopuri material-culturale.

Dar — spune Maurois — împotriva acestei mentalități gregare și grandomane, o mentalitate contrară pare că vrea să se nască. Americanii, până mai dăunăzi furioși cînd cineva se lega de ei, par a începe să guste mai ales cărțile unde sînt aspru criticați.

Poate, la urma urmelor, să fie adevărat și asta. Din excesul de asuprire trebuie să explodeze, sub un fel sau altul, libertatea. Apoi mai este *femeia*, care, cît de cît, este în America mai puțin roabă decît bărbatul. Tot la ea — spune Lehman — mai avem șanse cîteodată să întîlnim un gest generos. Apoi femeile cetesc. Numai ele cetesc. Bărbatul n'are vreme cînd e tînăr, iar cînd e bătrîn (și bătrîn în America însumă 40 de ani) — omul nu mai poate ceti pentru simplu motiv că se află într'un spital, sanatoriu, casă de odihnă, sau balamuc.

Un călător francez, între alte dorinți, o avea și pe aceasta, care pare stranie la prima vedere: n'am săturat, zicea el, de această insuportabilă tinereță. Toată lumea e tînără în Statele-Unite. Bătrîni ce fac? Mor? Se ascund? Și o poftă irezistibilă l-a cuprins pe francez, pofta de a vedea bătrîni.

Imi aduc aminte de un student care dădea la Iași examen cu d. Stere. In cursul său, d. Stere spunea că în Rusia natalitatea e mare, dar longevitatea mică. Rusia are mai mulți tineri, în deosebi copii, decît bătrîni. Iar în Franța invers. La examen, studentul a exprimat aceste raporturi demografice prin următorul destul de personal răspuns: „Rusia este o țară foarte curioasă. Nu se mai nasc decît copii.”

Nu știu dacă e foarte corect să spunem așa. E sigur însă că formula se potrivește perfect liberei Americi. Este o țară unde oamenii care se nasc sînt și rămîn meru copii.

In această gravă problemă a pericolului anticultural american a fost natural ca Franța să fie aceia care să fi dat semnalul de alarmă. Scriitorii ei se ridică și trîmbitează primejdia. Este un motiv mai mult ca să se zorească o federalizare a Europei. America e încă o populație de minori. Inainte de războiu, prin dependența economică și financiară care o lega de Europa. — D. I. S.

Rubrica : „Recenzii“.

S'a întrebat vreodată cetitorul de reviste romînești, răsfoind rubrica „Recenzii”, pentru ce s'a ales cutare carte și nu alta? Și acest cetitor n'a fost el isbit de absoluta incoerență care prezidează de obicei la asemenea alegeri?

Pe de allă parte, este sigur că o bună revistă se cunoaște după rubrica recenzii, tot așa cum, dintr'o aruncătură de ochi ne putem da sama de seriozitatea unei cărți numai uitîndu-ne la autorii citați în josul paginilor. O lucrare de drept penal care citează pe Rist, sau o revistă de drept care recenziază pe poetul Maeterlink, — iată două exemple (care-s din întâmplare și istorice) cînd cetitorul știe dela început și iute cu ce calitate de marfă are aface.

Rubrica „recenzii”. Este aci o gravă problemă culturală. Căci cărțile nouă sînt sute. Din ele nu se recenzează oricare, la întâmplarea lecturilor recenzentului. Alegerea trebue făcută după anume norme, pe care este bine să le examinăm.

Dar mai întăiu de toate trebue să facem o distincție între recenziile propriu-zise și toate acele informații bibliografice mai sumare și mai impersonale cuprinse sub firme diverse, ca „Mișcarea intelectuală”, „Cărți nouă”, „La librar”, etc., etc... Cu toată modesta ei aparență, o recenzie este în fond un întreg mic studiu, o lucrare scurtă, dar complectă de critică literară, un adevărat eseu, temeinic și original, în care cartea în chestiune este privită ca un *eveniment* individual făcînd parte integrantă dintr'o categorie de evenimente de o semnificație mai generală.

Dacă ar fi să se găsească o deosebire între rubrica „recenzii” și rubrica „mișcarea intelectuală”, s'ar putea spune că una selectează cărțile după succesul de librărie, după reu-

șita socială și comercială, — cealaltă le selectează după criteriul interesului lor general.

Vreți exemple?

Iată de pildă romanul „Babbitt”. Nu este numai o carte pasionantă și bine scrisă. Mai e și remarcabilă ca *document*. Este poate cea mai bogat informativă anchetă asupra sufletului american. Afară de asta e interesantă ca *tehnică literară*, ca meșteșug artistic, și iată de ce.

Maniera pur-naturalistă fusese în ultimul timp abandonată în favoarea altora, de pildă a așa zisei „*écriture artiste*”, a stilului în formule subiective (Morand, Giraudoux, Marta Bibescu, etc.) sau a simplității concentrate și impresioniste (ca Iakobsen, Sigrid Unset, etc...). Maniera Zolistă fusese svărlită, sub acuzația de radotaj.

Dar Lewis Sinclair ridică această unealtă veche și-i dă o strălucire nouă. Fapt interesant, vrednic de a fi relevat printr'o recenzie a volumului.

Sau se poate întâmpla ca o carte să fie interesantă din punctul de vedere al *limbii*. Așa se întâmplă bunăoară cu traducerile, cu cele foarte bune ca și cu cele foarte proaste.

Sau se poate întâmpla ca o carte să fie cea mai *reprezentativă* a unei anumite *atitudini morale sau culturale*. De pildă, de o bucată de vreme, se scriu foarte multe cărți europene asupra Americii. În toate, regăsim un sentiment de nemulțumire al Europeanului care protestează împotriva Americii în numele Civilizației ofensate. Printre aceste zeci de cărți, toate concordante în această privință, există una la care revolta cărturarului împotriva infantilismului yankeu lasă la o parte orice vâl și orice menajamente; devine lirică, patetică, aproape nedreaptă. Este cartea lui Georges Duhamel. Prin aceasta, ea se *distinge* de alte cărți asupra Americii, (*care poate că au o valoare intrinsecă mai mare*) și meritând astfel mai mult ca celelalte să fie recenzată.

Dar fiindcă a venit vorba de America. Există o lucrare asupra acestei țări, intitulată: „Les Etats-Unis d'Amérique” de Siegfried. Și ea trebuie neapărat recenzată. Nu pentru că e reprezentativă printre cărțile *despre America*, ci pentru că e reprezentativă printre marile cărți de istorie sociologică. Face parte din categoria unor „Cité Antique”, „Kultur der Renaissance”, „Histoire du peuple Anglais” (Hélie Halévy). — monografii largi, care epuizează subiectul și care alcătuiesc monumente de gândire sociologică și de practică istorică.

Am ales inadins aceste trei cărți: a lui Sinclair Lewis, a lui Duhamel, a lui Siegfried, pentru că toate trei vorbesc despre *aceiași subiect*: America, și totuși toate trei trebuiesc recenzate pentru trei motive diferite. Căci toate trei sînt *unice în genul lor*.

Să se observe că, în toate aceste cazuri, interesul cărții este un interes *general*, privind de pildă problema tehnicei literare (Babbitt), a metodei sociologice în Istorie (Siegfried), a conflictului de mentalități dintre Noul și Vechiul Continent (Duhâmel). Toate trei — fenomene culturale de ordin *general*.

Un alt asemenea interes general îl are o carte și cînd este *foarte proastă*, cînd conține enormități caracteristice pentru nivelul scăzut al cutărei categorii sociale din care a fost recrutat autorul.

Sau se mai poate întîmpla ca o carte, fără a conține inexactități de fapte sau interpretări infantile, să ne uimească printr'o confuzie a punctelor de vedere, printr'o amestecare a considerațiilor de estetică cu acele de patriotism, prin introducerea, în chestiuni de știință și adevăr, a unor socoteli de utilitate sau de justiție, prin discutarea valorii morale a unei fapte după cifra averii sau beneficiile comerciale ale autorului. A confunda punctele de vedere, pe cel moral cu cel economic, pe cel științific cu cel patriotic, pe cel estetic cu cel religios, etc., etc., este, după sociologul francez Bouglé, caracteristica *necivilizatului*, — *civilizația consistînd tocmai dintr'o separare* a punctelor de vedere pentru ca, astfel autonomizate, ele să poată fi aliate în beneficiul culturii. Primitivitate, sălbătăcie însemnă confuzie a punctelor de vedere; civilizație însemnă colaborare a lor. Este diferența dintre amestec și combinare creatoare.

Și atunci, dată fiind importanța pe care o are, ca simptom de cultură, această confuziune a punctelor diverse de vedere, o carte are dreptul să fie oprită și recenzată dacă oglindește în chip caracteristic o asemenea confuzie mentală, sau dacă, invers, într'o chestiune unde e foarte greu să te dezrobești de anumite prejudecăți și idei gata făcute, autorul a reușit totuși să disocieze lucrurile și să svîrle tot ce era străin de subiect. Vreți un exemplu? Toată lumea își aduce aminte de frumosul discurs pe care un mare savant român l-a ținut la Cameră în chestia chibriturilor suedeze. După eminențel nostru compatriot, Suedejii sînt un mare și profund cuviincios popor pentru că, atunci cînd d-sa s'a dus în Suedia, aproape toată lumea „auzise de el” și i-a arătat o mulțime de lucruri. Iată o frumoasă — ca să zic așa — fecundare a punctului de vedere etnografic cu — ca să zic așa — punctul de vedere românesc. Inchipuiți-vă că toate aceste observații asupra poporului suedez ar fi fost adunate într'un volum. Se mai îndoește cineva că o asemenea carte merită — ce zic? — obligă la o recenzie?

Iată acum un alt caz de *interes general*.

O carte poate să nu fie originală nici ca subiect, nici ca

idei, nici ca stil. Poate însă avea o mare valoare pedagogică. De pildă, materia e împărțită foarte sinoptic; exemplele sînt bine alese; într'un cuvînt, lucrarea e accesibilă unui mare număr de profani. Este un merit pur pedagogic. Volumul e *cultural util* pentru puțința lui de a fi răspîdit în marile mase ale populației, luminînd păturile sociale cele mai puțin pregătite. Asemenea cărți sînt o adevărată binefacere, și o revistă trebuie să atragă atenția asupra lor.

Dar am dat destule exemple. După cîte vedem, în toate cazurile enumerate mai sus, este vorba de un *interes general*, larg ca dimensiuni și *cultural* ca conținut. Acest interes cultural general este criteriul pe care trebuie să-l avem în vedere atunci cînd ne întrebăm: cutare carte, deși foarte amuzantă, profundă, bine scrisă, etc., merită să fie *recenzată*? Poate că nu, în timp ce o alta, mai mediocră atît ca formă cît și ca fond, poate că *trebuie* recenzată, cea dintăiu fiind numai menționată (poate foarte pe larg), dar totuși *doar menționată*, adică indicată, fără a fi integrată într'un adevărat mic studiu de istorie literară. Se poate întîmpla ca o *notă* de acestea să fie mai lungă tipograficește decît un studiu-recenzie. Astfel, găsim uneori în „Nouvelle Revue Française” cîte o recenzie de zece rînduri intens critică, plină de idei și de observații cu interes general, precum găsim adeseori în „Nouvelles Littéraires” fenomenul contrar: două coloane întregi în care doar se rezumă o carte fără aproape nici o remarcă de ordin general.

Așadar lungimea — cum spunea Molière — „ne fait rien à l'affaire”. Într *notă* și *recenzie* nu-i o deosebire de dimensiuni, ci de natură a cuprinsului.

Așadar, alături de recenzii, există *note* pur informative (mai scurte sau mai ample, puțin importă).

Criteriul alegerii pentru aceste note care compun rubrica „Mișcării intelectuale” poate perfect să fie *succesul de librărie*. Într'adevăr, o carte care reușește comercialmente este, într'o privință, un eveniment.

Există chiar publicații periodice care se reduc, aproape în întregime, la o colecție de asemenea note informative, la o „mișcare intelectuală” detaliată, doar pe ici pe colo presărată cu cîte-o bucată de literatură beletristică. Așa sînt cele trei foarte răspîndite reviste franceze: „Nouvelles Littéraires” (titlu sugestiv!), „Candide”, „Gringoire”. Și să se observe că punctul de vedere al „succesului de librărie” este acolo principalul criteriu de selectare a volumelor analizate. S'ar putea chiar reproșa că volumele nu numai că sînt laudate *pentru că sînt* bine lansate, ci în același timp — dacă nu mai ales — *pentru ca să fie* bine lansate. Succesul nu-i acolo numai o indicație, ci o ocupație. Dar nu trebuie să blamăm aceste reviste și să le imputăm spiritul lor reclamagist. Căci tocmai

pentru că urmăresc în mod permanent acest comerț al lansării de cărți, au interes să nu facă pronosticuri greșite. Dacă ar greși de câteva ori în șir, și-ar compromite creditul. Pentru o carte diagnosticată prost, douăzeci de altele, diagnosticate bine, nu se vor vinde din cauza suspiciunii publicului pricinuită de greșala anterioară... Sancțiunea e comercială, — deci foarte severă. Să fim mulțumiți că bunul gust literar se întâmplă a se găsi sub scutul ei. Când comerțul e servitorul artei, — e perfect. Rău este când arta e în serviciul comerțului. (Cum este cazul în materie de cinematograf). — S. U. C.

Intelectualii comici

Noi lucrătorii intelectuali ne dăm sama, firește, de comicăriile proprii situației noastre, mai mult decât cei de meserie pur practică își pot da sama de comicăriile stării lor. Înțeleg: intelectuali de vocație naturală, nu prin carieră, aleasă ori impusă cine știe cum.

Fiind animale care observă, disting, judecă, așa numai fiindcă nu putem face altfel, noi observăm și distingem gratuit — e o activitate de lux. Cei de meserie practică observă și judecă minimum, cât le trebuie ca să nu-și strice afacerea; ei gândesc, individual sau grupați, în cafeneaua de lângă bursă, sau când se pun la cale cu tovarășii, înainte de a înțelni pe concurent sau pe onorabilul cu care au să contracteze. Ei reflectează economicos, atât cât le trebuie pentru a socoti păcălelile ce au să constituie afacerea. Adeseori noi, muncitorii intelectuali, ne minunăm nesfârșit, cât de proaste minciuni își spun și ne spun negustorii. Dar ei știu ce știu.

Omul practic nu-și bate capul, de exemplu, să înțeleagă meseria noastră intelectuală, pe care el a rubricat-o, din capul locului, sub un dispreț general și definitiv, un dispreț fără iritare (dar nu totdeauna, fiindcă există — curios lucru! — negustori cu acces de ambiții literare, de pildă).

Aci e locul unei prime comicării ce ne distinge pe noi, lucrătorii intelectuali: cu acea mirare și curiozitate care, precum au spus înțelepții vechi, este începutul și semnul distinctiv al filozofiei, noi observăm și căutăm a înțelege mașinăria și puterile cugetului negustoresc. Intre diversele noastre metode de a pierde vremea cu multă și complicată osteneală, această aplicație la filozofare până și asupra negustorului este, de sigur, particular de comică. Meserie negustorească numim aici nu numai comerțul propriu-zis, dar și industria politică, samsarlicul de orice fel, avocatura, consiliile de administrație — în sfârșit tot ce constituie regularisirea valorilor create de partea producătoare a omenirii. Ne cuprinde aici mare mirare, ce până la moarte nu ne slăbește, chiar dacă pătrundem și noi uneori — se întâmplă — prin samsarlic sau industrie.

politică, în tagma negustorească. Sau poate: mai ales după ce pătrundem acolo, și sintem în situație să privim afacerile ca prin microscop.

Sînt încă alte diverse afurisite și infinite comicării.

Pe un intelectual de rasă care, printr'un frumos hazard, are puterea să practice, nici mai mult nici mai puțin decît ceiace constituie norma de acțiune și purtare a unui negustor bine considerat, dar care nu-i decît negustor, îl înfierează numai decît negustorimea ca escroc. — sau, dacă vrea să judece blind, îl disprețuește pentru nerușinata lui lipsă de idealism. Aceasta e una. Vine apoi mirarea, pe care intelectualul nu o poate ascunde totdeauna: mirarea față de simplitatea mijloacelor de succes, și naturale și de cultură, ale omului de afaceri. Scoasă dintr'un caz individual, formula lui Eminescu: „două clase și un curs de violoncel”, e, ca atîtea alte observații și gînduri născute în capul aceluia mare pieritor de foame, universal și adine valabil.

Celui ce nu poate și nu vrea să confunde șmecheria cu vre-un talent pozitiv oarecare, neputința inteligenței și mizeria prăpăstioasă a cunoștințelor unui „homme en place” în meseriile negustorești, îi vor rămînea, pe viață, un spectacol unic miraculos. Fără îndoială va fi obiect memorabil, de curioasă cercetare, vremilor tîrzii ce se vor deosebi mult de a noastră, selecționarea aceasta prin simplă învîrteală, care stăpînește în lumea celor ce se ocupă, științifice și vesel vorbind, cu distribuirea bunurilor. Și istoricii din viitor, cînd vor studia viața economică în intensitatea ce o distinge astăzi, dacă izvoarele le vor permite să vadă amănunte decizive, vor fi cuprinși de un dor neastîmpărat de a vedea, păstrați în spirt, creerii multor oameni practici, mai mult ori mai puțin iluștri, dar cu maximum de succes în afaceri; și de a cunoaște prin placa gramofonică ce au fost convorbirile lor, care era măsura și calitatea inventivității celor ce, sub chip și formă de organizatori, absorb, fără ingeniozitate și chiar fără pic de diplomație, valori a căror structură și calitate sînt pentru ei de nepătruns și indiferente, cum ar fi pentru un porc, kilogramul de bomboane Capșa fabricate pe comandă specială.

Legenda antică spune, că un poet comic grec a murit rîzînd de un măgar care înghițea, cu liniștită lăcomie, florile unei mîndre tulpine de roze. Mai ades decît ne închipuim, negustorul, astfel cum l-am înțeles aici, consumă totul cu inocența perfectă a urechiatului din povestea greacă.

Judicios e, pentru muncitorul intelectual, să fie, pe potrivă lui, și negustor, de oarece măsura fundamentală de capacitate este pretutîndenî cea negustorească. Fiîndcă fatal trebuie să fii și negustor, e problemă de viață să nu rămîi așa, încît să funcționezi ca simplu obiect de consumație al negustorului exclusiv, sau ca lichea elementară. Pentru aceasta

neapărat, muncitorul intelectual va trebui să se simplifice fără jenă, să se deghizeze astfel ca să nu mai aducă deloc a intelectual, o travestire ce, și dacă e perfectă, și dacă nu, tot comică rămâne, ca orice travestire. Soarta cea mai bună — de vreme ce e totuși un fel de vază ciudată să treci drept intelectual — o au intelectualii de carieră, nu din naștere: intelectualii de carieră sînt animale negustorești, pe care familia, împinsă de orientarea momentană a ambițiilor sociale, le-a înhămat la jugul prestigios al vre-unei ocupații din domeniul spiritului. La acești indivizi, apucătura negustorească triumfă sigur: e specia decorativă a negustorului mascat sub titluri, brevete și funcțiuni academice. *Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci*. Mare negustor Horațiu ! Dar cîți alții și mai și — filozofi hirotonisiți oficial, și poeți chiar, de același soi...

Criza mondială

Acest cuvînt e azi pe buzele tuturor. Omenirea se prepară să accepte cu resemnare noile ei condiții. Aproape nici o țară — cu excepția Franței poate — n'a scăpat de acest dezastru.

Țările industriale sînt pline de șomeri și cu stocurile nevîndute. De aceia, puterea lor de cumpărare și de consumație e scăzută.

Țările agricole nu pot, în consecință, desface produsele lor alimentare. Supraproducția provenită din introducerea mașinismului în agricultură, din defrișarea imenselor terenuri din Argentina, Canada și Statele-Unite, apasă greu în săși organizația regimului capitalist.

Crize economice au avut loc aproape în permanență de pe la 1850. Engels și Marx au prevăzut acest fenomen în 1848. Atunci ei caracterizau crizele ca un fenomen inerent organizației capitaliste și-l prevedeau din 10 în 10 ani. Prevederile nu s'au realizat exact, fiindcă popoarele europene au intrat după aceia într'o politică colonială care le-a dat posibilitate de noi debușuri. O prosperitate relativă a urmat. Apoi a venit războiul mondial.

După încetarea ostilităților s'a lucrat febril pentru coplectarea stocurilor distruse.

Azi însă, cînd producția și-a atins maximum ei de randament, fenomenul reapare cu toată brutalitatea lui.

E evident că legea concentrării capitalurilor aduce cu ea, în fiecare an, o sporire a proletarizării, deci o diminuare a consumației. În același timp cu ajutorul invențiilor științifice, a perfecționărilor de tot felul, a raționalizării, producția crește. Oferta sporește și cererea e mereu mai mică fiindcă lumea e mereu tot mai săracă.

De aici trag unii concluzia că fenomenul crizelor nu e sporadic și efemer, ci o diagnoză a morbidității regimului capitalist însuși.

Firește nu poate fi un regim sănătos acela care are în sânul său peste douăsprezece milioane de oameni fără putința de a-și câștiga existența.

Concomitent cu acest grozav dezechilibru economic, se întinde și cel cultural. Lumea înfometată, îngrijită de ziua de mâine, nu-și mai poate permite luxul agreabil al lecturii, și cu atât mai puțin liniștea creației. Ce va aduce ziua de mâine e un semn de întrebare. Se va organiza bătrâna noastră civilizație pe alte baze, ori va urma barbaria și anarhia totală?

Cine ar putea formula vre-o profecție? — *M. R.*

P. Nicaner & Co.

Recenzii

Jean Boutière, *La Vie et l'Oeuvre de Ion Creangă*, (1873 - 1889). Paris, 1930. Librairie Universitare J. Gamber, pag. XXXI + 254, in-8°.

Un om stăpinit de patima localismului ar putea regreta că această carte n'a fost scrisă de un moldovean, și anume din ținutul Sucevei, din satul Humulești. Inșă deloc nu-i sigur de mai înainte, că un humuleștean ar fi făcut, despre Creangă, o lucrare mai frumoasă, ori tot alt de frumoasă, ca aceasta a francezului care, cu atât de inteligentă dragoste, a cercetat viața și scrierile povestitorului moldovean. În domeniul intelectual, cel puțin, s'ar cuveni să admitem, în sfârșit, că ceiace trebuie este ca fiecare lucru să fie făcut de acel ce-l pricepe mai bine, oricine ar fi, ori de unde ar veni el. Jelanii elacice, că, uite, iar un străin serie despre un scriitor al nostru, și încă atât de al nostru cum e Creangă, nu sînt la locul lor. Dar pentru cei deprinși a se țingui astfel tot e bine că un francez a studiat pe mult prețuitul povestitor moldovean, și nu vre-un neamț, sau alt dușman oarecare. Cuminte e, cred, să ne bucurăm necondiționat de ceiace ne dă lucrătorul serios și priceput, bucurîndu-ne și că Moldovenii au dat pe omul care a fost atât de bine prețuit și înțeles de acel învățat străin.

Se pot mira unii, că un fenomen atât de local cum e Creangă, a captivat interesul literar al unui francez. Poporul cu cea mai rafinată artă literară între toate, a fost multă vreme cunoscut și pentru dogmatismul său estetic. O inospitalitate oarecare și ortodoxă închidere, în materie de gust, s'a pus încă demult în sarcina francejilor. De aceia e posibilă greșala de a uita că francejii s'au lăsat doar și ei cuprinși de curentul filologie și istorie al vremilor nouă, iar filologia și istoria sînt, prin excelență, discipline cu spirit larg și ospitalier. Și apoi, cînd d. Jean Boutière ne reamintește curioasele rătăcirii ale hîrtilor rămase dela Creangă, prin sertarele

unor elevi de liceu și pe subt tărăbile unor băcănii, hârtii care totuși fusese încredințate unor intelectuali, și căror în parte, li s'a pierdut urma: nu vi se pare că, față cu asemenea realități locale, Romîni nu mai pot avea motive mari de a se simți jigniți în ambițiile lor, prin întreprinderea învățatului străin?

Din îndemnul profesorului Mario Roques a luat d. B. ca subiect de teză pe îndepărtatul și „intraductibilul” Creangă; și autorul s'a întrebat, dacă încercarea nu e prea îndrăzneță. Cartea ne arată că temerile sale erau excesive, și că desigur ea n'a fost scrisă, înainte ca autorul să fi ajuns un desăvîrșit cunoscător al limbii romînești și al lui Creangă. De stăpînire deplină a metodei garantează, din capul locului, numele învățatului profesor care a sugerat subiectul. Dacă pentru studiarea vieții și scrierilor lui Creangă datorim d-lui B. toată recunoștința și admirația noastră, apoi traducerea întregii opere a povestitorului, pe care ne-o promite, o așteptăm cu o nerăbdare vecină cu pura neliniște. Această traducere va fi desigur o operă îndrăzneță.

Fără îndoială, nu tradiționala proză literară franceză ar putea da materialul indispensabil pentru a echivala pe Creangă în cea mai specific orășănească și curteană dintre limbile scrise vest-europene. Îndoita competență în limbaj literar, și francez și romîn, presupune greutăți de mare complexitate și delicatețe. Însă și aici, numele profesorului Roques, ca informator și sfătuitor, ne vine numai decît în minte spre a ne potoli temerile. Presupun că probele de traducere date în teza d-lui B. nu vor să dea text definitiv; altminteri aș îndrăzni să insist, că vorbe și ziceri ca *vile, prodigue, extraordinaire, BASE de l'enfer, (prends) l'ATTITUDE (que doit avoir un mort), commettre (des coquineries), (le four sur lequel je me) DISSIMULAIS, je me transportais, les INSISTANCES (de ma mère)*, ne par de un literarism atît de oficial, încît cu nici un chip nu ar putea armoniza într'un text ce ar trebui să fie echivalentul francez al originalului. Vorbind de stilul lui Creangă, de bogăția vocabularului popular în deosebi, d. B. pomenește pe Rabelais (*il fait irrésistiblement songer à Rabelais*, pag. 213). Negreșit, va trebui un calcul delicat și un curaj revoluționar, pentru a scoate din genialul humorist al Renașterii elemente potrivite unei traduceri din Creangă în franceza de astăzi; dar asemenea curaj ar putea fi condiția unei mari frumuseți.

Cu evidentă justeță desparte d. B. pe Creangă de „moralistul” Schmid, canonicul bavarez atît de cunoscut copiilor altădată, și de „poetul-filozof” Andersen. — uitînd o singură și deosebit de prețioasă excepție în privința acestuia din urmă: povestea cu *Claus cel mare și Claus cel mic* îmi pare, în-

tre toate poveștile populare scrise de literați, câte le cunosc, una din cele mai apropiate de tonul lui Creangă. Humorul dialogului, compunerea dramatică, verva populară îmi aduc aminte la tot pasul de scriitorul moldovean. Desigur Creangă n'a înțeles să facă slujbă de strict înregistrație folklorist; un exemplu clasic în această privință rămâne, cred, încă până astăzi colecția de povești siciliene a Laurei Gonzenbach, și o comparare cu asemenea texte ar putea arăta bine cum a literarizat Creangă în manieră populară. Bucata pomenită din Andersen și unele din ale fraților Grimm îmi par a da cele mai caracteristice paralele străine pentru metoda institutorului ieșan în scrierea poveștilor populare. Apropierea lui Creangă de Perrault în privința „limbii populare” și a „spiritului”, îmi pare cu desăvârșire paradoxală; și regret că nu mă pot bucura pentru gloria — în sine invidiabilă de sigur — pe care ar câștiga-o Creangă din această apropiere.

După ce istorisește viața scriitorului, cu inteligență alege și discutând minuțios tot ce se știe în această privință, d. B. studiază operele, pe care le clasează sub titlurile: Opere didactice, Povești, Amintiri, Creangă autor comic, Opere diverse (povești din cartea de citire, povești pornografice). Asupra poveștilor face un foarte amănunțit studiu folkloric. Însemn că strălucitei povești-comedii *Soacra cu trei nurori*, d. B. este, mi se pare, cel dintâiu care i-a găsit o paralelă străină, anume într-o colecție de povești armene (pag. 96). E cu deosebire regretabil că nu se cunoaște vre-o variantă românească destul de apropiată (paralela macedo-romină citată de Șăineanu, *Basmele romine*, pag. 1000 este inutilizabilă pentru comparații literare), pentru a face să reiasă măiestria povestitorului acestuia în care se lega excepțional arta cu naivitatea.

Cu delicat simț literar respinge d. B. (pag. 153) calificarea de contaminator, pe care Sperantia și Șăineanu au aruncat-o ușuratic lui Creangă; și cu atență cercetare fixează rolul femeii Tinca Vartic în activitatea literară a lui Creangă, tratând cum merită mahalagismele invidioase ale lui Ienăchescu. Contra optimismului inutil al lui Gârleanu în privința comediei neisprăvite *Dragoste chioară și amor ghebos*, d. B. relevă cu drept cuvânt platitudinea fragmentului păstrat. „Comedia” lui Creangă e în altă parte; și bine întemeiată. D. B. regretă că d. Octav Minar încă n'a publicat în întregime *Memoriul* unde Creangă dă, pe lângă note autobiografice, oarecare amintiri despre Eminescu, Caragiale și Maiorescu. Poate va fi mai norocos biograful lui Caragiale decât a fost acel al lui Creangă. Dar mă întristează amănuntul că acel document a fost „aranjat și transcris” de Tinca Vartic. Fragmentul citat de d. Minar (în al său *Caragiale, omul și opera*. București, f. d., pag. 208) nu poate servi, cred, decât

excluziv pentru a cunoaște stilul și imaginația bunei menajere a povestitorului.

Paginile d-lui B. despre stilul și arta lui Creangă, împreună cu glosarul ce se completează cu vocabulele explicate în text și trecute la indicele alfabetic, constituie un material prețios pentru interpretarea lui Creangă. Ca și d. Ibrăileanu (*Note și Impresii*, Iași 1920, pag. 81—83), d. B. vede în *Popa Duhu* urme de mahalagism, mai ales în glume și jocuri de spirit de un gust îndoielnic. Invățăatul francez pare nemulțumit întrucitva și de „reflecțiile foarte superficiale” din *Amintiri*; le socoate nepotrivite cu tonul popular al operei. Mie mi se pare că glumele și invectivele din topor ale Popei Isaia fac parte vie din figura lui — și dacă mahalagism este, e mahalagismul intelectualului suburban, deci element organic în modelul artistului. Mai curînd mă învoiesc cu d. B. asupra începutului capitolelor III și IV din *Amintiri*: acolo, în adevăr, învățătorul literarizant este cam prea vizibil. Dar păcatul lui Creangă e minuscul. Ce s'a întîmplat de atunci încoace, pe acest teren al ambiției literare, arată, în chip memorabil, catastrofele pagini de „stil și gîndire” din cărțile de călătorie ale lui Hogas.

Ilustrații și facsimile întregesc evocativ icoana scriitorului atît de competent zugrăvită de învățăatul francez: d. Gamber, editorul, are drept la mulțumiri călduroase din partea istoriografiei literare romîne.

Paul Zarifopol

* * *

Alexandre Rally et Getta Hélène Rally, *Bibliographie franco-roumaine*. Paris, ed. Ernest Leroux, prețul 150 fr.

Această bibliografie, de o indispensabilă utilitate, e opera a doi cercetători romîni de mult stabiliți în Franța. Lucrarea trebuia făcută și era așteptată. Felul cum s'au achitat d. și d-na Rally e întru totul lăudabil. Nici o carte importantă n'a fost uitată. Indicațiile sînt complete și exacte. Volumul în-tăiu indică operele romînilor publicate în franțuzește, iar volumul al doilea operele franceze relative la România. Foile-tînd aceste două volume, care conțin peste 8000 de lucrări menționate, poți să-ți dai sama de legăturile culturale între cele două țări și să constăți proporțiile imense ale influenței franceze la noi.

Ambele țări trebuie să fie recunoscătoare muncii d-lui și d-nei Rally.

M. R.

C. C. Giurescu, Ion C. Brătianu. Acte și cuvintări, vol. III. (1 Maiu 1877 — 30 April 1878). Col. Așezămintul cultural I. C. Brătianu. vol. XI Ed. „Cartea Românească”, 1930. XVI + 402 pag. in-8°.

Așezămintele culturale „Ion C. Brătianu”, întemeiate în 1927, și-au propus, după însăși expresia directorului lor, să stimuleze și să înlesnească „studierea amănunțită a istoriei noastre naționale contemporane, atât în manifestările colective ale neamului, cât și în personalitățile reprezentative ale lui”. Subt direcția destoinică și energică a d-lui C. C. Giurescu, aceste așezăminte au publicat, în trei ani dela înființarea lor, nu mai puțin de cincisprezece volume, dintre care unsprezece culegeri de documente, două monografii (consacrate lui Bălcescu și lui Hasdeu) și două lucrări de popularizare.

În îndeplinirea acestei munci considerabile, d. Giurescu și-a rezervat culegerea și publicarea documentelor referitoare la viața și activitatea lui Ion C. Brătianu, dela data (30 April 1877) la care s'au oprit cele două volume publicate în 1903 și 1912. Volumul de față cuprinde 166 bucăți, dintre care 24 inedite, și 16 anexe, și se extinde dela 1 Maiu 1877 la 30 April 1878. Cea mai mare parte a volumului o ocupă cuvintările lui Ion C. Brătianu în Parlament, redată după Monitorul Oficial; vin apoi acte, rapoarte și depeși trimise sau primite de fostul prim-ministru; înșfîrșit, unele știri referitoare la el, extrase mai ales din memoriile regelui Carol. În apendice, se publică 16 legi sau proiecte de legi, mesaje și circulare redactate sau inspirate de I. C. Brătianu.

Acest volum, în afară de avantajul neprețuit de-a strînge la un loc și de-a înfățișa, după toate regulele criticei moderne, principalul material documentar cunoscut, relativ la istoria războiului nostru pentru independență, constituie o nouă confirmare a butadei: „le véritable inédit, c'est l'imprimé que personne ne lit”. În adevăr, „noutatea” și importanța pieselor deja tipărite, dar deloc sau puțin cunoscute, egalază dacă nu întrec interesul pieselor inedite. Așa de pildă discursul la Senat al lui I. C. Brătianu, din 17 Februar 1877, aduce elemente nouă de discuție la chestiunea așa de controversată a întrevederii dela Livadia, a originii convenției din 4/16 April 1877 și, în general, a raporturilor ruso-romîne din momentul acela. Răspunzînd acuzației de-a nu fi luat suficiente garanții în chestiunea Basarabiei și de-a nu fi încheiat un tratat formal cu Rusia înainte de trecerea trupelor romîne în Bulgaria, I. C. Brătianu face un scurt, și, din nenorocire, foarte vag istoric al politicei sale față de Rusia, dela întrevedere dela Livadia, până la trecerea trupelor romîne peste Dunăre. Aflăm astfel că Brătianu a pus și la Livadia chestiunea Basarabiei și a căutat de-atunci să-i convingă pe Ruși că prin alipirea acestei „bucăți de pămînt”

nu fac decît să-și înstrăineze simpatiile a cinci milioane de Romîni. Rezultatul discuțiilor avute atunci cu Gorciacof și „mai pe urmă“ (la Livadia sau la București?) cu Ignatief ar fi fost articolul 2 al convenției din 4 April 1877, care garantează „integritatea actuală a Romîniei“.

La învinuirea că n'a încheiat un tratat formal cu Rușii înainte de trecerea Dunării, răspunde că un asemenea tratat ne-a fost propus de Ruși în diferite rînduri și în condiții din ce în ce mai avantajoase: independența, apoi Dobrogea fără independență, și în urmă independența, Dobrogea și „cît vom vrea din Bulgaria“; iar „cînd fu la Plevna, ne dau chiar cetățile de pe malul drept“. Brătianu a refuzat, fiindcă nu voia „ca individualitatea noastră națională să fie absorbită în alta, ci să rămîină distinctă și omogenă, pentrucă n'am voit să mă fac vasalul, nici satelitul nimănui, nici să leg soarta țării mele, sau s'o las în voia oricui ar fi“ (p. 193). D. Giurescu crede că ofertele rusești ne-au fost făcute „în schimbul Basarabiei“, și în acest caz „a avut dreptate Ion Brătianu să refuze schimbul“ (p. X-XI). În sprijinul acestei interpretări vin nu numai comentariile regelui Carol la acest discurs (vezi p. 207, no. 1 al acestui volum), dar chiar și pasajul în care Brătianu rezumă sensul învinuirilor adversarilor săi („Dar onor. nostru adversar“, etc. p. 201). Totuși termenii justificării lui Ion Brătianu nu-mi par a concorda deplin cu această interpretare. Intrucît prin acceptarea schimbului oferit de ruși „individualitatea noastră națională“ ar fi fost „absorbită“ în cea rusească? Intrucît *prin aceasta* Statul nostru, deja proclamat independent, ar fi devenit „satelitul“ sau „vasalul“ Imperiului rusesc?

Cuvintele lui Brătianu par mai clare și mai logice, dacă le referim la condițiile cooperării armatelor romîne și ruse. Rusia voia ca armatele romîne să lupte sub ordinele comandamentului rus. Cum o declară însuși Brătianu, după convenția din 4/16 April, „Rusia nu dorea să trecem și noi Dunărea spre a lupta. Dorea s'o trecem numai cum o cereau ziarele pe care ziceți că le reprezentați și vă reprezintă pe d-voastră, partida nouă, partida conservatoare. Voia să punem la dispoziția Rusiei numai o diviziune, așa cum erau legiunile bulgare. Ei bine, vă întreb dacă, cu acea sistemă, am fi păstrat sau nu *individualitatea* noastră? Nu: n'am fi mai avut un caracter *distinct, separat*, și am lucrat din toate puterile ca să ne păstrăm acest caracter“ (p. 198). Însăși repetiția în acest pasaj a cuvintelor esențiale din pasajul în discuție, pledează în favoarea acestei interpretări. Pentru a fi însă tranșată, această chestiune are nevoie de documente mai explicite și mai categorice.

Celelalte discursuri se referă la diferite probleme ridicate de războiu: rechiziții, despăgubiri, deschideri de credite, etc., și mai ales la proiectul de emisiune a unor bilete ipo-

tecare în valoare de 30 milioane lei, cu care prilej Brătianu se declară din nou partizan al unei bănci de emisiune, a cărei înființare a urmărit-o „de când a venit în țară”, fără să izbutească decît în 1880.

Dintre piesele inedite, relevăm protestul lui Kogălniceanu, ministru de externe, contra marelui cartier general, care la 30 Noevre 1877, nu trimisese încă ministerului de externe nici o relație oficială despre luarea Plevnei (No. 65); contra procedeeilor samavolnice ale generalului Drentel, șeful căilor de comunicație ruse (no. 67) și „contra exceselor tuturor autorităților rusești fără excepție” (no. 70). Opoziția categorică — „*veto absolu*” — a Austro-Ungariei la proiectul de proclamare a regatului român (no. 85). Foarte interesantă nota confidențială a lui Bălăceanu către Brătianu — peste capul și fără știrca ministrului de externe, care nu era altul decît Mihail Kogălniceanu! — ce relatează o conversație cu contele Andrassy asupra României. Cu alura lui independentă, de care Ion Brătianu se plînge nu odată, Bălăceanu se revelă excelent cunoscător al politicii europene și un diplomat plin de talent.

Un indice analitic, pe nume și materii, completează în modul cel mai util această publicație făcută cu toată grija și priceperea, și precedată de-o foarte interesantă „Introducere”.¹

* * *

P. P. Panaitescu, *Emigrația polonă și Revoluția română din 1848*. Studiu și Documente. Col. Așezămîntul cultural Ion C. Brătianu, vol. X. Ed. „Cartea Românească”, 1930 136 p. în-8°.

D. P. P. Panaitescu e un cercetător norocos. D-sa posedă într-un grad deosebit *flair*-ul care conduce la filioanele cele mai bogate în descoperiri și care constituie jumătate din vocația unui adevărat istoric. Modul în care d-sa utilizează materialul documentar — critica izvoarelor și expunerea sistematică a rezultatelor — îi dă dreptul să revendice și a doua jumătate.

¹ Descifrarea telegramelor nu s'a făcut fără oarecare dificultăți și nesiguranțe. Unele erori de transmisiune sau de transcriere au fost îndreptate și semnalate în notă. Pe lângă acestea, s'ar mai putea releva: în act. no. 79 trebuie să se cetească „gens” în loc de „jours”, care n'are sens; în no. 87: „Je suis à même d'être orienté sur les vues de Russie quant au mineur Autriche”... a fost probabil „au sujet de l'Autriche”. — Actele no. 144, 147 și 148 au fost probabil datate după stilul nou, iar cele de sub no. 149 și următoarele după stilul vechiu. Brătianu nu putea fi în aceeași zi, 5 April, și la Viena și la București. — Ordinea actelor no. 144—149 nu e cea cronologică.

O astfel de descoperire a făcut d-sa în arhivele emigrației polone din Paris, transportate la muzeul principilor Czartoryski din Cracovia, și aceasta i-a permis să arunce o nouă lumină asupra istoriei revoluției române din 1848. D-sa arătase deja într'un studiu apărut în Anuarul Institutului de Istorie națională din Cluj (1924) partea emigrației polone în planurile lui Ion Cîmpineanu, relativ la unirea tuturor Romînilor. În studiul de față, influența polonă e urmărită și dovedită în ansamblul mișcării din 1848. D. Panaitescu arată că majoritatea conducătorilor revoluției din 1848 și-a schimbat programul democratic și național (adus din Franța), într'unul național și monarhic mai ales sub influența propagandei polone. Emigrații poloni, înțelegînd, după eșecul revoluției din 1830, că sub stăpînirea rusească nu pot realiza nici o reformă serioasă, și că această stăpînire n'o pot scutura decît în înțelegere cu toate națiunile amenințate de expansiunea rusească, au reușit să-i convingă și pe conducătorii Romînilor că realizarea unității naționale trebuie să primeze orice încercare de reformă socială, menită fatal să divizeze națiunea și să-i paralizeze acțiunea în afară. Tot sub influența lor, au început Romîni să-și transpună aspirațiile naționale pe un plan internațional și caută să profite de toate conjuncturile favorabile ale politicii generale. Eșecul revoluției din 1848 confirmînd prevederile emigrației polone, asigură triumful definitiv al programului național și monarhic. Emigranții romîni dela Constantinopol își recunosc greșala de program și-și propun ca în loc de „libertate vrem” să strige de aci încolo „unirea noastră națională vrem”.

D. P. P. Panaitescu schițează pe scurt principalele faze ale acestei influențe polone; documentele din anexă îi justifică expunerea și permit oricui s'o verifice în amănunt.

Incepute încă „de pela 1836”, legăturile emigrației polone cu partidul național român devin în 1848 mai strînse. În acest an, partidul regal-conservator, prezidat de principele Adam Czartoryski, trimise în Moldova un agent pentru a capta pe membrii partidului republican, refugiați aci. Raportul acestui agent, Mihai Budzinski, constatînd puternicele legături de simpatie dintre nobilimea romînă și polonă, propune și obține trimiterea unui agent oficial și permanent. Instrucțiunile noului agent, Paul Butkiewicz, venit sub numele de Paul Bodmer, prevăd un plan de acțiune considerabil lărgit. El n'avea numai să restabilească buna înțelegere între Polonia emigrați, de orice nuanță politică ar fi, și să ia contact cu Ruțenii stabiliți în Moldova, ci să-i sfătuiască pe Moldoveni să facă cauză comună cu Polonia, să păstreze cele mai bune relații cu Poarta, să evite orice gest pripit care ar putea motiva o intervenție rusească, și, în sfîrșit, „să-i îndemne pe Moldoveni să ia înțelegere cu Muntenii, fie cu hospodarul, dacă a-

ceasta are intenții bune, fie cu boierii, dacă voiesc unirea acestor provincii românești. Să se declare în favoarea naționalității romine, azi despărțite". Imposibil de-a dresa un plan mai cuminte și mai practic pentru pregătirea unirii.

În îndeplinirea misiunii sale, Butkiewicz străbate Moldova și Bucovina, ia contact cu boierii prieteni „ai libertății și ai Polonilor“, și comunică mandatarilor săi că Românii sînt un „element bun” și ar putea deveni „unii din cei mai puternici auxiliari ai noștri”. — După revoluția din Iunie, Butkiewicz e atașat pe lângă guvernul provizoriu din București, unde găsește deja pe colonelul Zablocki, angajat ca expert militar și avînd să lucreze în „interesul comun al Poloniei și al Valahiei, ale căror cauze sînt unite“. Serviciile militare ale acestui polon, cam gascon, se reduc la traducerea în franțuzește a unui tratat de tactică polon. El ne-a lăsat în schimb o prețioasă relație, plină de amănunte nouă, despre revoluția din 1848 și o serie de portrete sumare ale conducătorilor mișcării.

Propaganda emigrației polone nu s'a mărginit numai la acțiunea ei din Principate. Agentul ei dela Constantinopol, Mihai Czajkowski, care se bucura de mare trecere pe lângă Poartă și la ambasadele Franței și Angliei, stabilește o intimă înțelegere cu Ioan Ghica, partizan convins al colaborării polono-romîne. Unele cuvinte ale lui Ghica sînt expresia fidelă a programului polon: „Interesele romîne sînt comune cu cele polone, deoarece ambele popoare au un dușman comun: Rusia, și prieteni comuni: Franța și Turcia”.

După eșecul revoluției romîne, Polonii uzează de influența pe care o au în Ungaria pentru a realiza o apropiere între Kosuth și Romîni. Bem și Dembinski sprijinesc misiunea lui Bălcescu. — Presa polonă din Paris susține deasemenea cauza romînă. — Czajkowski, care avea bune relații la Turin, caută să deștepte interesul Italianilor pentru cauza Romînilor. Așa se cristalizează, favorizat de sentimentul național redesteptat, programul politicii naționale al lui Cuza-Vodă, pe care tot d. Panaitescu ni l-a expus așa de lămurit într'un număr recent al „Arhivei pentru știința și reforma socială”. — Aceste constatări impun o întregă revizuire a unui capitol din istoria noastră contemporană. Nu știu ce elogiu mai mare decît acesta s'ar putea aduce studiului d-lui P. P. Panaitescu.

* * *

A. Oțetea

G. Bals, I. *Biserica din Lujeni*. II. *Introducerea pridozorului în planul bisericilor moldovenești*. București, 1930. 15 pp., 8 planșe, 5 lig.

Sînt două comunicări recente dela Academie, în care, de fapt, se reiau două chestiuni mai vechi. În cea de-a doua mi-am spus și eu cuvîntul; țin să-l accentuez acum.

Arhitectura moldovenească e bine cunoscută în urma lucrărilor mai nouă, între care două mari monografii ale d-lui Balș sînt hotărîtoare. În cea dintăiu, „Bisericile lui Ștefan cel Mare” (1925), lipsea orice mențiune asupra unei biserițe uitate, deși un studiu publicase încă din 1893 protosinghelul Dan, la Cernăuți; e vorba de Lujeni, între Cernăuți și granița către Polonia. După o examinare amănunțită a planului și a secțiunii longitudinale, d-sa fixează biserica din Lujeni într-unul din tipurile bisericilor lui Ștefan cel Mare, înrudită cu acele din Dolhești, Volovăț și Bălinești (1481, 1494 și 1502).

Deși de același plan longitudinal (vezi broșura noastră „Evoluția stilului moldovenesc” Iași 1927, în care am afirmat derivarea tipului dela vechea biserică din Rădăuți), pe care și d-sa îl consideră de tip arhaic, romanic, apropierea nu par totdeauna fericite între aceste patru monumente. Cel puțin biserica din Bălinești ni se pare cu totul deosebită, prin forma poligonală a pridvorului și clopotnița alăturată; bisericii din Lujeni îi lipsea și „pieds-droit” dela celelalte două.

După planul simplificat și după inscripția care s'a păstrat, pomenind de un Teodor Vitolt, — care cumpără moșia Lujeni la 1452, — monumentul trebuie fixat pe aproape de această dată, adică „ar fi cea mai veche dintre bisericile care ne-au rămas dela Ștefan cel Mare”, — afirmă d. Balș. Și de data aceasta trebuie să facem rezerve, căci s'ar putea să fie clădită înainte de 1457, data urcării pe tron a lui Ștefan; de altfel și d. Balș nu e categoric.

În a doua comunicare, d. Balș începe așa: „Este o părere indeobște răspîdită că introducerea pridvorului, în planul bisericilor moldovenești, corespunde cu începutul domniei lui Petru Rareș”, consfințită de autoritatea unor învățați ca Melhisedec, Dan, Romstörfer și Kozak, toți scriind cu mult înaintea războiului. Aceiași părere recunoaște s'o fi împărtășit și d-sa în „Bisericile moldovenești din veacul al XVI-lea”, menționată, nu știu de ce, ca apărînd în 1925, cînd de fapt s'a imprimat în 1928. Țin la această rectificare, pentru că încă de la începutul anului 1927 am publicat un studiu, scos apoi și'n broșură, în revista ieșană „Arhiva”. destul de cunoscută („Originalitatea pridvorului deschis în arhitectura romînească”), în care susțineam cu totul altă părere, despre care d. Balș nu pomeneste nimic. Arătăm anume că cel mai vechi pridvor moldovenesc apare la biserica din Părhăuți, zidită la 1522, cu 8 ani mai veche decît cea cunoscută dela Probota, iar începuturile unui pridvor pot fi considerate dela unele elemente ale bisericilor dela Reuseni și Arbora, încă și mai vechi (1503, 1504).

D. Balș putea să nu primească părerea mea, — deși biserica din Părhăuți stă mărturie zdravănă, — primită până și de d. Iorga, care greu îmi dă vreodată dreptate și care e co-

leg la Comisiunea monumentelor istorice și la Academie cu d. Balș, dar nu trebuia s'o omită, cînd e vorba de respectul adevărului bibliografic cel puțin.

În studiul ce ni-l prezintă, d-sa crede că cele mai vechi pridvoare ar fi apărut și mai înainte, pe vremea lui Ștefan cel Mare, la bisericile Sf. Gheorghe din Suceava și M-rea Neamț. Pentru cea dintăiu, o singură supoziție din recunoașterea unei greșeli: piatra cu inscripția lui Tofan dela 1579, pe care d-sa o anunșase ca fiind fixată la păretele intrării, de fapt (după cetirea atentă a lui Melhisedec) a fost atașată unei alte clădiri, dispărută azi; deci pridvorul ce-l vedem azi a existat dela începutul zidirii bisericii Sf. Gheorghe (1522). Considerînd că această biserică aparține tipului bisericilor lui Ștefan și adăugînd — după alte lucrări ale d-sale — că și la M-rea Neamț s'a păstrat tipul de azi așa cum a fost la zidire, d. Balș conchide că introducerea pridvorului în arhitectura moldovenească data de mai bine de treizeci ani de cînd a început a domni Petru Rareș. La acest adevăr istoric cu am ajuns încă din 1927 și bazat pe argumente mai sigure ca ale d-lui Balș, căci vechimea tipului dela Neamț e foarte contestată (vezi și criticele mele în „Evoluția stilului moldovenesc”, p. 23).

* * *

A. Veress, Pictorul Barabàs și Rominii. București, 1930
34 pp. + 10 planșe

În toamna anului 1835, se stabilește la Pesta pictorul, ungar din Trei-Scaune, Nicolae Barabàs, venind dela București, unde petrecuse doi ani de plină activitate artistică (1831—1833). Din acest răstimp s'au păstrat însemnările sale, din care d. Veress, un vechiu cercetător al istoriei romîne și'n special al relațiilor romîno-ungare, a scos date pentru completarea biografiei pictorului.

După studii prin diferite orașe ale Ardealului și la Școala de Bele Arte din Viena, din lipsa mijloacelor se'ntoarce acasă și trăește din portretele și tablourile ce le execută pentru bogătașii ardeleni. Aflindu-se la Sibiu cu boerii munteni în vilegiatură, e luat de aceștia la București, unde curînd ajunge pictorul „en titre” al societății bune depe atunci. Cu prilejul unei serate date de Kisselef, face cunoștința celor mai de samă boeri, dela care primește atîtea comenzi, că abia poate răspunde cererilor. Se vede — asta și din ziarul său — că era un gust mai desvoltat pentru asemenea gen artistic în păturile înalte de cît azi chiar.

Din acest ziar mai aflăm și alte date interesante asupra moravurilor, higienii, portului societății bucureștene pe vremea Regulamentului Organic, — interesante și pentru ecoul

prefacerilor ce veneau din Apus. In „catastiful de lucru” el inseamnă toate picturile sale cu subiecte românești, portrete cele mai multe, pe care le continuă și după plecarea din București, la Cluj sau Pesta. A lucrat foarte bogat și a plecat ca un artist desăvârșit, trăind în glorie până la 1898, la Pesta.

Pe lângă ziar și catastif, d. Veress mai publică și câteva extrase din ziarele nemțești ale timpului, care aduc elogiile în critica tablourilor cu subiecte românești. Pentru aspectul inedit al subiectului, comunicarea d-lui Veress prezintă un interes deosebit.

* * *

Ioachim Miloia, *Inceputurile artei românești in Banat* în „Analele Banatului” Ianuar-Mart 1930, pp. 1—8 și 68—71.

Străduințele directorului muzeului din Timișoara și al publicației atașate, de-a da la iveală trecutul artistic al Banatului, sint meritorii și încununate de oarecare succes. In acest prim articol al numărului trimestrial prim pe 1930, — căci d-sa a putut realiza ca „Analele Banatului” să apară de patru ori *pe* (de ce „in”?) an — d. Miloia culege, într’o sumară ochire, date asupra câtorva zugrăvi de care s’a mai ocupat, cum am amintit și noi în recenzii tot aici. D-sa a putut astfel ajunge la câteva afirmări precise.

Viața artistică a Banatului în genere e săracă și nu prea veche. Inainte de 1716 nu se poate fixa un nume de artist român; din veacul XVII se pot presupune câteva picturi interne la bisericile mănăstirilor Săraca, Zlatița și Partoș, în stil bizantin. Cel dintâiu zugrav de talent, care lucrează fresce și icoane după vechiul tipic bizantin, e Nedelcu, descoperit de d-sa în decursul restaurării bisericii dela Lipova; dela el a mai aflat patru icoane la Butin. Se pare să fi trăit la începutul sec. XVIII și a făcut școală, ale cărei opere se remarcă în a doua jumătate a acestui veac.

Curînd însă, din aversiune contra Sîrbilor, se părăsi vechiul curent, și artiștii, care se numesc de-acum „moalări” (dela germ. Maŕler), se’ndreaptă spre școlile din Apus, prin intermediul Vienei. Acum apar tineri ca Mihai Velceanu, Dimitrie Turcu și’n deosebi marele talent Nicolae Popescu (1835-1877), ale căror studii academice se completează la Viena, München și Roma. O a treia epocă este continuarea și desăvârșirea acestui curent apusan, ultima figură a artei hănățene până la războiu fiind Ion Zaicu.

Astăzi, Banatul numără câțiva artiști de samă; despre doi din ei s’a ocupat tot d. Miloia în același număr: Sculptorul Gheorghe Groza, mort de curînd în plină dezvoltare a talentului său și Sculptorul Ferdinand Gallas (în „Analele Banatului” pe April-Iunie 1930, pp. 63—72). Este un talent

remarcabil, care după studii serioase la Budapesta înainte de războiu și la Moscova (1919—1921), a dat la iveală o serie de opere pline de suflul nou al artei contemporane.

D-lui Miloia îi putem cere doar o atenție mai deosebită stilului uneori neglijent (vezi pag. 2, alin. 4; pag. 3, alin. 3. etc.) și limbii încărcată de provincialisme („mancă“, „rapină“, „măestru“, „demolat“ etc.) — ca studiile d-sale să ne fie cu totul agreabile.

* * *

Dr. V. Cheval, *Où en est Glozel ?* Bruxelles, 1930.

Glozelul are prieteni numeroși în lumea învățaților din Belgia. Într'un număr anterior ne-am ocupat de broșura d-rului Bayet, membru al Academiei belgiene; de data aceasta colegul său, dr. Cheval, prezintă o nouă comunicare, susținută în ședința dela 2 Iunie a. c., a „Societății regale de științe medicale și naturale din Bruxelles“, publicată în revista „Bruxelles-Médical“, dela care am primit extrasul.

Autorul, în curent cu toată literatura și faptele nouă cu privire la Glozel, — ceiace dovedește că e un pasionat glozeliian, — aduce în discuția Societății ultimele cercetări și dovezi proglozeliene. Pentru a complecta notițele pe care le-am însălat cetitorilor revistei cu prilejul recenzării altor publicații despre Glozel, vom rezuma concluziile comunicării sale interesante.

1. Justiția franceză a cerut pentru Glozel respectul datorit unui studiu științific — cu prilejul sentinței Curții de apel din Riom, care a confirmat amenda pronunțată în contra „Societății franceze de preistorie“ și a ziarului „Journal des Débats“, pentrucă au defăimat pe dr. Morlet, cunoscutul descoperitor al stațiunii, ca falsificator. În finalul deciziei cetim: „Curtea decide c'ar fi de dorit ca tonul polemicelor în jurul Glozelului să devină mai curtenitor și să păstreze seninătatea convenabilă cercetării științifice“.

2. Argumentul desfacerii tăblițelor glozeliene în apă este fără valoare și concluzia expertului greșită. E vorba de cunoscutul raport al lui Bayle, dela poliția judiciară a Parisului, și a succesorilor săi, — după asasinarea lui în toamna trecută, — prin care se atacă veracitatea antichității cărămizilor glozeliene, de oarece acestea s'au desfăcut în apă, ceiace ar fi fost o imposibilitate de erau arse la o mare temperatură. Comunicări ulterioare au dovedit că și alte tăblițe similare, asiriene de pildă, tot așa de vechi și de autenticitate necontestată, s'au fărîmitat în apă la fel cu cele glozeliene.

3. Altă învinuire adusă de numitul raport al experților judiciari, cu privire la persistența chlorophyllei în tăblițele glozeliene, se dovedește tot așa de superfluă, în urma consta-

tării faptului similar în depozite cu mult mai vechi, terțiare chiar, — după descoperirea unor savanți ruși, în sedimentele mîloase ale Mării Negre din epoca terțiară, comunicată Academiei de Științe din Paris. Mai de mult încă, Jacques de Morgan a menționat că vegetalele palustrelor neolitice s'au păstrat așa de bine, că s'au putut identifica 120 de specii diferite.

4. Ca încheiere, prezintă „savanta monografie“ a d-rului Morlet, „Glozel“, apărută în ultima lună a anului trecut, ce trebuie considerată ca un ultim cuvînt hotărîtor, greu de zdruncinat, în această controversă. În urma explicațiilor și discuțiilor urmate în cursul ședinței, se votează trimiterea unei adrese de mulțămire către dr. Morlet din partea Societății.

P. Constantinescu-Iași

Revista Revistelor

Poezia lui Petrarca

Două sînt trăsăturile caracteristice ale poeziei lui Petrarca, corespunzătoare celor două noțiuni necesare pentru fixarea locului unei persoane în istoria mișcării ideilor: una în legătură cu pozițiunea sa istorică, alta privitoare la conținutul psihologic al operei sale. Petrarca poate fi considerat ca primul poet modern, în sensul că el este primul care a fost în stare să conceapă și să reverse în slove o aspirațiune către fericirea ireală a unui amor pentru o ființă concepută magistral ca dătătoare de cea mai perfectă beatitudine; o fericire resimțită cu sentiment și pasiune, dar nu ca ceva particular și personal, ci pusă în centrul universului, ceva general, universal. În această privință, poezia lui Petrarca poate să stea alături de poezia altor doi mari înamorați de sentimentul imensului și al universalului: Hegel și Goethe.

În ceiace privește conținutul psihologic al poeziei sale, trăsătura ei caracteristică este dominația asupra întregii sale opere a unei femei, în mod constant iubită și dorită, dar niciodată cucerită și posedată. Dragostea aceasta n'a fost — după cum am spus — un incident particular al vieții sale, ci el l-a pătruns în întregime și pentru totdeauna, alcătuiind centrul unei întregi existențe. Dominația aceasta este atât de puternică și atât cuprinzătoare, că ea nici nu lasă

loc altor pasiuni, altor idealuri. Nu pentru că Petrarca n'ar fi în stare să aibă și alte idealuri, religioase, morale sau politice, ci pentru că acestea din urmă apăreau ca ceva incidental, alături de ceiace are în sufletul său universal și veșnic. Și atunci cînd Petrarca scrie, în ocaziuni solemne, poezii adresate poporului italian sau creștinătății în genere, el parcă s'ar minuna singur că s'a putut aprinde și pentru un alt subiect decît pentru „donna” lui, unica ființă a cărei imagine îl umple de un gînd „înalț și suav”.

Petrarca trăește în istoria poeziei pentru starea sufletească ce s'a manifestat în el pentru prima oară în istoria morală a timpurilor nouă; dar trăește și pentru eleganța lui de literat. În această din urmă privință a înriurit nu numai literatura țării sale, căreia îi determină stilul și limba, dar și asupra celei europene, într'o măsură mai mare decît arta trubadurilor.

(Benedetto Croce: *La Critica*, 20 Iulie, 1930).

*

Balzac, om de afaceri

Nimeni nu se mai îndoește astăzi că „La Comédie Humaine” de Balzac este o minunată culegere de scene de moravuri, tablouri istorice și studii psihologice. E însă ceva mai mult deoarece cuprinde, pentru istoria primei jumătăți a secolului al XIX-lea, documentarea economică, financiară, statistică,

juridică, industrială, comercială și chiar științifică, cea mai întinsă: o documentare atât de abundentă încât foarte ușor s'ar putea alcătui, cu simple citații din „Comedia Umană”, un enorm „corpus” care să mărturisească știința și prestința universală a lui Balzac, care pe lângă atâtea altele, a bănuț, a ghicitor, mai ales, domnia banului din timpurile noastre.

În legătură cu această din urmă chestiune a apărut de curând o carte a lui René Bouvier, un financiar parizian, intitulată: „Balzac homme d'affaires”. După autorul acestei lucrări, nici un istoric n'a presimțit mai bine decât Balzac rolul din ce în ce mai preponderent al banului în societatea eșită din Revoluție și Imperiu. „Spectatorii, profitorii celor cincisprezece ani de războiu, se îngrijesc să continue a-și fructifica averile enorme realizate din furnituri militare și din schimb”. E un adevăr pe care Bouvier îl scoate din Balzac, după cum: „Și, prin votul censitar și prin condițiunile de ajungere la demnități înalte, numai banul este acela care selecționează și care guvernează” — este alt adevăr. Băncile, auxiliare naturale ale industriei, sînt încă fricoase, nu pot nici să finanțeze afacerile, nici să sconteze efectele indoelnice puse în circulație: Banca Franței, în primul rînd, e lipsită de încredere. Creditorii se arată din ce în ce mai exigenți, mai atenți. Banul și servitorii lui răi care se țin cortegiu, teama, constrîngerea, pofta și uzura domină toată această epocă și vedem precizîndu-se din ce în ce, în această „furtună de interese”, unele din acele forțe secrete care-și duc umbrele lor intrigi în „Comedia Umană”, unele din acele măști, „măști de forță, măști de mizerie, măști de bucurie, măști de ipocrie, toate extenuate, toate cu semele unei lăcomii gîfătoare, care vor plăcere și aur”. (La Fille aux yeux d'or).

Punînd astfel în relief rolul banului în societatea aceasta nouă, Balzac dovedește aceeași intuiție genială în înțelegerea afacerilor. El prevede, de exemplu, transforma-

rea totală a industriilor și arată și etapele tehnice ale acestor transformări; pune în valoare, cu „Le Médecin de campagne”, o vale adîncă din masivul Grande Chartreuse; întreprinde, în „Le curé du village”, amenajarea unei văi din Haute-Vienne, cu competența unui specialist în hidraulică agricolă și cu atîta precizie încît, după planurile lui, totul a fost posibil. Întreprinde o călătorie în Sardinia pentru a studia niște mine romane părăsite. După douăzeci de ani bogățiile din acele mine au făcut norocul provinciei. Exemplele sînt numeroase și René Bouvier, în cartea lui, este cit se poate de complet. Nu uită să arate și calitățile remarcabile ale romancierului în stabilirea unui compt sau în preciziunea mersului unei proceduri.

Astfel se dovedește că în întreaga literatură nu se va găsi alt scriitor care să facă afacerilor, cu multiplele lor fețe, un loc atât de important în opera lui și cu o competență atât de lucidă.

(Marcel Bouteron: *Revue des deux mondes*, 15 Septembre 1930).

*

Umorul francez în Evul mediu

Noțiunea de umor a fost pentru prima oară denumită de Engleji; ea este totuși o noțiune universală și deci și franceză. În special evul mediu francez a fost bogat în umor, dovedînd astfel greșala părerii că mintea francezului mijlociu, logic și în același timp impulsiv, n'ar fi aptă pentru acest gen.

Avem în primul rînd, în evul mediu francez, lumea exuberantă a veseliei populare: toată abundența de veselie, profană sau sacră, care se învecinează în mod straniu cu terorii, neliniștile sau tristețile secolilor, a căror întunecime a fost poate exagerată, dar care totuși nu trebuiesc văzute prea în roz. Cu siguranță că sufletul medieval se da mai întreg decât astăzi bucuriei ca și durerii. Dar în problema umorului noi sîntem încăușați de definiție, care recunoaște ca umor numai gluma implicită, prezentată cu o rezervă paradoxală. Se înțelege că

o parte foarte mică a comicului intră în noțiunea aceasta. Veselia medievală este simplă, naturală, familiară, fără cruțare; ea nu cuprinde un secret interior, dar își epuizează intenția în risul însuși, provocat de josnicie, urțenie, pocire, subit descoperite. Exemplul clasic este snoava, tabloul fidel al „spiritului galic”, clar, net, fără nuanțe și adîncime. O examinare mai atentă ne arată că în această materie categoriile nu sînt rigid despărțite. Între umor și gluma explicită există o mulțime de nuanțe intermediare. O savoare umoristică poate să se adauge veseliei, de îndată ce se trezește în noi impresia unei rezerve, impresia unui arrièrè-plan, unde se refugiază spiritul. Comedia răspunde acestei definiții și de-aceia toți comicii demni de acest nume sînt mai mult sau mai puțin umoriști.

Teatrul lui Molière este modelul acestei arte în care două note intime legate se subînțeleg mereu, una de o absolută spontaneitate a veseliei, alta de o reflexiune aproape gravă. Ceva din această manieră poate să existe fără cea mai mică umbră de filozofie. E de ajuns ca tonul să nu actualizeze toată virtualitatea temei comice, ca oratorul sau scriitorul să rămînă mai placid decît cuvintele sale, ca el să asculte unei intuiții rudimentare a eficacității superioare cu care rezerva îmbogățește gluma, e de ajuns — cu un cuvînt — să se ivească dualitatea cerută de umor. Acest minimum de rezervă utilă se va realiza, natural, și mai mult, dacă veselia e bazată pe ireverență. Cu ajutorul acestei noțiuni — ireverență — se poate defini o atitudine favorită a geniului francez. Într'adevăr, vastul cîmp al literaturii franceze medievale ne oferă exemple puternice a acestor trope elementare a umorului. În „Chansons de geste”, „Pélerinage de Charlemagne” sau „Moniage Guillaume” găsim o inspirație apropiată de ceiace numim „humour de détente”. În textul unitar, unde nimic nu trădează intenția vădită a ireverenței, străbat totuși semne de delectare liniștită, cu care povestitorul savurează revanșa bunului

simț ironic asupra puternicului senior sau abate, prinți ai vremelnicului și ai spiritualului, pe care conflictul îi pune deasemeni într'o poziție supărătoare.

Astfel Franța Evului mediu promitea umorului european o recoltă dintre cele mai bogate. Dar dezvoltarea acestui geniu național francez s'a făcut sub alte influențe. Alegearea decisivă a intervenit în perioada critică din mijlocul secolului al 16-lea și până la jumătatea celui de-al 17-lea, cînd Franța și-a fixat pentru un timp îndelungat vocația sa de inteligență și artă. Ea alege generalul, omul interior în calitatea sa abstractă și universală. Or, umorul este eminentement individual și trăește din particularități concrete.

(L. Cazamian: *Annales de l'Université de Paris*, Iulie-August, 1930).

*

Pluralismul amoros

În chestiunile amoroase, în problemele sexuale, este foarte greu să înțilnești unificarea criteriilor, să parcurgi căi rectilinii la capătul cărora să zărești scopul dramului străbătut. Amorul, laudat și cîntat de poeți, este un ritm al vieții, este exaltarea aproape bolnavă a inimii care cucerește creierul. Creierul conține amorul sub o formă psihică, pe cînd inima îl simte sub o formă romantică. Psihologia amorului și romanticismul amorului sînt două faze generale ale amorului în sine. Eros este sentimental, romantic. Afrodita excită dorințele cărnii; ea vrea să ne bucurăm de mîngîierile ei, să încercăm extazul spasmului voluptuos al plăcerii. Nu cunoște adulter în amor. Cine se dedă căutării mîngîierilor pe care nu le posedă, cine caută satisfacerea unei necesități psihologice și mai ales fiziologice, tot atît de imperioasă ca a minca și a dormi, nu comite un adulter. Adulterul este o verigă din lanțul cu care vrem să ținem legat amorul. Aceasta nu înseamnă că vrem prostituarea amorului. Prostituta, femeia care-și vinde mîngîierile, care-și închiriază corpul, n'are nimic a face cu amorul, nu

cunoaște amorul. A te bucura de plăcerile cărnii nu înseamnă că-ți prostituezi corpul.

Cucerim femeile cu desmierdări și nu cu lovituri de baston. Li vorbim împodobindu-ne frazele, ne adresăm câtră ea cu vorbe pline de emoție și nu servim-ne de vorbirea comună. Ovidiu sfătua pe tinerii romani, ca să poată mai ușor să seducă femeile, să învețe retorica. Aceasta nu înseamnă că în amor trebuie numaidecât să știi retorica; exemplul cu Ovidiu a fost citat ca să se arate cum se cuvine să vorbești cu femeile. Acțiunile omului se judecă după scopul urmărit. „Acțiunile în sine — spunea Platon — nu sînt nici frumoase nici urite. Ele sînt frumoase dacă sînt comise în vederea frumosului și urite dacă sînt provocate de urit. E urit să acorzi favorurile tale unui lucru inferior și e frumos să le oferi în toată frumuseța lor amorului unei ființe frumoase. În tot ce există, este oare ceva mai frumos decît femeia? Este alt lucru pe lume care să deștepte în noi un sentiment de fericire mai intens și mai viu decît posesiunea unei femei?” (A femeii și nu a unei femei — adaogă autorul aci, potrivit crezului pe care-l susține.)

Toți fiziologii au comparat instinctul sexual cu instinctul de nutriție. Numai că — remarcă Freud — toată lumea numește „foame” dorința de a mânca, pe cînd, pentru satisfacerea necesității sexuale nu există, în nici un idiom, un cuvînt propriu. Omul cel mai serios, cel mai formalist, cel mai respectabil, poate să spună la un moment dat, fără pudoare: „Ce bine am mîncat azi!”. Și-ți va analiza toate mîncărurile, una după alta, și nu se va supăra nimeni. Și totuși, apetitul sexual este în scara biologică a dinamismului ființelor deasupra josnicei satisfaceri a foamei. Instinctul sexual este încă mai nobil decît cel de nutriție. Orice plăcere sensuală comportă o plăcere psihică. Orice plăcere psihică presupune, conștient sau inconștient — uneori subconștient — o satisfacție sensuală.

Instinctul sexual a fost anatemi-

zat totdeauna pentru că, în relațiunile sexuale, s'a atribuit o importanță excesivă părții josnice a contactului și nici o importanță, sau prea puțin, părții spirituale și psihice.

În amor însă, în amorul civilizat mai ales, importantul, adevăratul important nu este carnea, ci imaginația. Or, imaginația ar putea ea să se desfășoare dacă, în prealabil, n'ar exista dorința? Extazul imaginației nu este oare o consecință imediată a plăcerii sensuale? Plăcerea sensuală însăși nu este ea spiritualizată, sublimată, idealizată de imaginație?

Din punctul de vedere al eticei pure, instinctul sexual nu este nici mai rău nici mai bun decît alte instincte; fiziologic, el este de aceeași natură ca acel al nutriției, pentru că și unul și altul au drept scop identic dezvoltarea progresivă a umanității.

Autorul încheie: Amorul, instinctul sexual, este de o importanță atât de ridicată, încît nu înțelegem cum pot exista încă opinii meschine în contra pluralității amorului!

(M. Miro: *L'en dehors*, Septembre, 1930).

*

Visul și teoriile lui

În antichitate și la toate popoarele cu mentalitate primitivă, se atribuia visului o valoare profetică. Biblia povestește numeroase exemple. Acel al lui Faraon, interpretat de Iosif, este cunoscut de toată lumea. Știm de asemenea că în primele timpuri ale medicinei bolnavii erau transportați în templul lui Esenlap. După ce li se administra sucul unor plante oarecare, preoții îi lăseau în anti-camera templului unde bolnavii își petreceau noaptea. A doua zi își povesteau visurile în care, analizîndu-le, preoții căutau să găsească indicarea teraputiciei hărăzite de zeu.

Cel dintăiu care a înțeles natura psihologică a visului a fost Aristotel. El arată că visul amplifică excitațiunile născute în somn, că ele sînt provocate și spontane. În felul acesta, organele bolnave își pot exterioriza suferința mai înainte ca medicina să-și dea sîna de acea-

sta. De atunci bibliografia asupra visului n'a încetat să crească. Autorii, cercetătorii au scrutat, pe rând, cînd psihologia, cînd fiziologia fenomenelor și au construit, pe constatățile lor, teorii multiple.

Pentru un mare număr din acești cercetători, întreaga activitate psihică se găsește în vis. Dar condițiile particulare realizate de cătră somn îi creează forme nouă și fac ca manifestările ei să fie bizare. După alții, spiritul funcționează încă, dar într'un fel mai înțunecat. Unele elemente cerebrale sînt cu totul adormite, altele mai puțin iar altele deloc. Și funcțiunile lor izolate, haotice, produc visul. Medicii, fiziologii și unii filozofi moderni adoptă cu totul acest fel de a vedea. Ei explică prin această stare de deșteptare parțială, mai accentuată spre ziuă, cea mai mare frecvență a visurilor dimineța. În orice caz, este imposibil cu această concepțiune ca să se dea visului o funcțiune oarecare.

Alții fac din visuri o supapă de siguranță. În stare de veghe, de deșteptare, cugetarea noastră este turmentată inutil de toate nimicurile, care se îngămădesc mereu și de care spiritul trebuie să se debaraseze. Visul realizează această curățire a psihicului. Fără vis, am inebuni; am îmbătrîni prea repede. Teoria care se bucură azi de mai multă trecere este cea a lui Freud. Pentru el visurile au un sens. Sensul acesta vine dintr'o regiune necunoscută, eminentemente activă, inconștientul, în care zac toate amintirile noastre, toate dorințele, toate emoțiile, toate experiențele de orice natură, dar mai ales libidinoase, grămădite acolo din cea mai depărtată copilărie. În felul acesta, visul este realizarea voalată a unei dorinți ascunse.

Dar pînă azi problema științifică a visurilor s'a mărginit să observe rolul factorilor psihici și fiziologici și să explice unele constatări. Nici filozofia, nici știința nu și-au spus însă ultimul cuvînt. Poate vom mai aștepta încă timp îndelungat ca să fim în măsură să integrăm rezultatele complete ale cercetărilor științifice într'o sinteză largă și

complect explicativă. Până atunci ne rămîn — în orele de oboseală — ca refugiu, somnul și visul, după cum spune Musset:

Oui, dormir et rêver!... Oh, que la vie est belle,
Lorsqu'un rêve divin fait sur sa nudité
Pleuvoir les rayons d'or de son prisme enchanté.
Frère de la rosée, et fils du ciel comme elle,
Jeune oiseau de la nuit qui sans mouiller son aile,
Voltige sur la mer de la réalité.

(Antonio Barbeau : *Revue trimestrielle Canadienne*, Iunie, 1930).

Viena, capitală de vară

Oraș al modei, al artei și al culturii, din Octombrie și pînă'n Maiu, Viena devine în timpul verii cel mai delicios și mai odihnitor dintre orașele de apă. Ea posedă atracții nenumărate, are farmec de țară în plin oraș, colțuri de libertate amenajate la doi pași de arterele cele mai populate. Ce pitorese spectacol oferă, sub căldura muscătoare a soarelui, acele Freibäder (băi libere și gratuite) pentru tineretul pitulat în colțurile cele mai inverzite ale parcurilor! Aceste piscine de proporțiuni modeste sînt rezervate copiilor. Ca să fii primit aici trebuie să nu fii mai mare de cincisprezece ani. Nu-ți trebuie nici bilet de intrare, nici chiar „maillot”. Toată lumea asta mică, adesea îmbrăcată numai cu inocența ei, se joacă, sburdă în voe, se stropește cu noroi sau se cufundă în apă și se clătește. Lumea care vrea să facă baie în nenumăratele Strandbäder (băi de plajă sau băi de nisip) din jurul Vienei, o face ceva mai bine decît strengarii care populează parcurile. Pe întinderi de sute de metri țărîmul Dunării este o pajiște verde cu nisip fin, tot atît de mîngios la ochi și la picioare ca și cel de pe țărmurile Adriaticei. Aceste locuri sînt la îndemîna tuturor aceluia care se mulțumesc, în loc de o cabină în care să se desbrace, și numai cu un tușiș. Bărbații își cetesc aici ziarul, femeile își aduce lucrul, sînt lo-

caluri unde se mănincă bine, unde se dansează, aparate de radio, etc., chiar un început de lux confortabil.

La orele de sară cînd închiderea birourilor și magazinelor împinge spre aceste locuri valuri de băiețași și dactilografe, dacă ne-am gândi să mergem aiurea, ne-am duce la Kobenzl, localitate preferată de lumea mai elegantă, mai ales de femeile din societatea bună, care, deși nu detestă Praterul (Praterul de odinioară), preferă totuși Kobenzl, locul de întîlnire al lumii delicate. Praterul este astăzi locul de petrecere al lucrătorilor și al micii burghezii, care au uitat aproape cu totul tristețea și amărăciunile de după războiu. Dar, pe deasupra, Viena este orașul amintirilor, leagănul unei monarhii puternice pînă mai eri, din care toate au dispărut și s'au risipit parcă pe Dunărea, care, dela Melk la Krems, se numește Wachau. Vienezii, oameni modești, vor spune că această Wachau amintește Rinul, care totuși nu are frumuseța și farmecul de vis al Dunării. Aceasta are toate elementele de peisaj romantic, dar totul este mecanizat, orcheștrată, am putea zice, pe valurile acele albastre cu cadență de vals. Fluviile au temperamentul lor, ca și oamenii. Pe cînd Rinul este un romantic neîmpăcat, Dunărea este în felul ei clasică, eternă, ca muzica lui Johann Strauss.

(Junia Letty : *L'Europe Centrale*, 6 Septembre 1930).

*

Civilizația americană

„Ceiace intenționez să infățisez în aceste note de impresii asupra vieții americane, nu e civilizația americană, care nu există decît ca un aspect particular, local și contingent al aceluși curent de civilizație industrială, care a luat ființă în Europa de mai bine de un secol, ci numai anumite aspecte generale ale acestei vieți“.

Cu aceste cuvinte își începe aude egalitate politică și în mijlocul unor condițiuni care asigură Americanului mijlociu nivelul de viață (American standard of living) cel mai ridicat din lume, s'a creat o existență ale cărei cerințe obligă pe locuitorul Statelor-Unite să recurgă tot mai mult la mașină. „Casa unde se naște și crește este mecanizată de sus pînă jos. Orașul în care locuiește este complet mecanic în ceiace privește transportul, fie pe cale orizontală, cu trenul sau automobilul, fie pe cale verticală cu „elevators“. Fiecare pas pe care-l face Americanul este legat de o mașină, pe care o servește, sau care-l servește. Fără mașină Americanul pare să nu mai poată trăi, și într'adevăr nu ar putea trăi. Tot ce consumă e făcut de mașină, trebuie să fie făcut de mașină ca să-l satisfacă. Ceiace nu-i făcut de mașină aparține trecutului; e bun pentru colecționari sau pentru snobi, și costă și mai mult. Insași dispoziția geografică a orașului, numărul pentru indicarea străzii, regula aritmetică de-a găsi în ea o casă referitoare la numele (adică: numerele) străzilor împrejmuitoare, totul e un continuu și forțat raționament cu ajutorul numerelor“.

Viața americană este extrem de schimbătoare. Nimic nu pare să fie fix. Totul trebuie să poată să se schimbe repede : nimic nu trebuie să se opună schimbării. Marele „bulding“ american este construit pe teren arendat pe termen și în planul său de amortizare pe 15 ani sînt prevăzute și cheltuelile de dărîmăre. Domnia mașinii coboară prețul vieții omenești la prețul dolarului, iar domnia legilor este efemeră. Viața socială este caracterizată printr'o tendință accentuată către matriarcat, care capătă un rol tot mai larg în viața americană.

(Pietro Lanino : *Nuova Antologia*, 19 Septembre, 1930).

Tabla de materie

a

VOLUMULUI LXXXIII

(Anul XXII, Numerele 7, 8, 9 și 10)

I. Literatură

<i>Bart-Jean.</i> — Pentru o pine	5
<i>Botez Demostene.</i> — Călătorii (Marsilia)	51
— Fără anotimp (versuri)	296
<i>Cazimir Otilia.</i> — Pasteluri: Lacul - După ploaie (versuri)	265
<i>Frunză A.</i> — Moartea lui Caizer	81
<i>Marinescu I. M.</i> — Din Theocrit (versuri)	295
<i>Minulescu Ion.</i> — Moartea dresorului de sticleji (versuri) .	19
— Cu plopii în ploaie (versuri)	278
<i>Petrovici I.</i> — Impresii din Italia (Imprejurimile Romei) .	236
<i>Protopopescu Dragoș.</i> — Dezamăgire. -23 Septembrie (versuri)	94
<i>Sadoveanu Mihail.</i> — Măria-Sa Puiul Pădurii	193
<i>Topîrceanu G.</i> — Domnia lui Ciubăr Vodă	267

II. Studii. — Articole. — Scrisori din țară și din străinătate

<i>Galaction Gala și Pr. Radu Vasile.</i> — În jurul Sfintelor Scripturi	199
<i>Irimescu S. Dr.</i> — Intinderea tuberculozei în România (Mă- surile de combatere)	100
<i>Marcu-Balș P.</i> — Contribuții la „Chestia Stere”	29
<i>Radu Vasile Pr.</i> (v. <i>Galaction</i>)	
<i>Rosetti Al.</i> — Lingvistica în cercetarea monografică . .	69
<i>Tolu Nicolae.</i> — Istorie și artă	280
<i>Virtosu Emil.</i> — Iordache Golescu și întâmplările anu- lui 1821	248

<i>Vulpe Radu.</i> — Stajiunea protoistorică și daco-romană dela Poiana în Moldova de jos	297
<i>Weiss Aureliu.</i> — La moartea lui Georges de Porto-Riche	231
<i>Wells H. G.</i> — Despre individualitate și nemurire . . .	21
<i>Zarifopol Paul.</i> — Tehnica artistică și cealaltă tehnică .	13

III. Note pe marginea cărților

<i>Rosetti Al.</i> — Chestionar folkloristic	97
--	----

IV. Cronică

<i>Beldie V. G.</i> — Cronica agrară (Criza agricolă)	127
<i>Greenwood Thomas.</i> — Cronica externă (Impresii din Turcia de azi)	136
<i>Philippide Al. A.</i> — Cronica literară (Paul Morand și Americanomia)	122
<i>Protopopescu Dragoș.</i> — Cronica engleză (Cultura engleză)	321
<i>Sadoveanu Izabela.</i> — Cronica ideilor (Tinăra literatură europeană)	148
— Cronica literară (Comemorările Romantismului) .	311
<i>Sevastos M.</i> — Cronica teatrală	316

V. Miscellanea

<i>P. Nicanor & Co.</i> — Amurgul partidelor politice. — Romineasca de după războiu	156
— D. Iorga filozof. — Conflictul cultural America-Europa. — Rubrica: „Revenziile”. — Intelectualii comici. — Criza mondială	341

VI. Recenzii

<i>Balș M.</i> — I. Biserica din Lujeni. — II. Introducerea pridvorului în planul bisericilor moldovenești (P. Constantinescu-Iași)	361
<i>Bauche H.</i> — Le langage populaire (Al. Graur)	174
<i>Boutière Jean.</i> — La vie et l'oeuvre de Ion Creangă (Paul Zarifopol)	353
<i>Cheval V. Dr.</i> — Où en est Glozel (P. Constantinescu Iași)	365
<i>Durkheim Emile.</i> — Educație și sociologie, trad. de Iorgu Stoian (D. I. Suchianu)	164
<i>Giurescu C. C.</i> — Ion C. Brătianu. Acte și cuvintări, vol. III (A. Oțetea)	357
<i>Hallunga Al.</i> — L'évolution et la révision récente du tarif douanier en Roumanie (D. I. Suchianu)	162

<i>Krahe Hans.</i> — Lexicon Altillyrischer Personennamen (Al Graur)	176
<i>Lewis Sinclair.</i> — Babbitt (D. I. Suchianu)	168
<i>Meillet A.</i> — Les langues dans l'Europe nouvelle (Al Graur)	172
<i>Miloia Ioachim.</i> — Inceputurile artei românești în Banat (P. Constantinescu-Iași)	364
<i>Panaitescu P. P.</i> — Emigrația polonă și Revoluția română din 1848 (A. Ojetea)	359
<i>Philippide Al. A.</i> — Sfinci fulgerate (M. Ralea)	160
<i>Pop Sever.</i> — Cîteva capitole din terminologia calului (Al. Graur)	169
<i>Rally Alexandre et Getta Hélène.</i> — Bibliographie franco roumaine (M. R.)	356
<i>Romier L.</i> — Promotion de la femme (M. R.)	167
<i>Veress A.</i> — Pictorul Barabàs și Romîni (P. Constantinescu-Iași)	363
<i>Wassermann Jacob.</i> — Cazul Maurizius (D. I. Suchianu)	167

VII. Revista Revistelor

<i>Barbeau Antonio.</i> — Visul și teoriile lui (Revue trimes-trielle Canadienne)	370
<i>Bouteron Marcel.</i> — Balzac, om de afaceri (Revue des deux mondes)	367
<i>Cazamian L.</i> — Umorul francez în Evul-mediu (Annales de l'Université de Paris)	368
<i>Croce Benedetto.</i> — Poezia lui Petrarca (La Critica)	367
<i>Demeure-Fernand.</i> — Anatole France și Emile Zola (La Revue Mondiale)	184
<i>Dontchev Nicolai.</i> — O istorie a literaturii bulgare (La revue bulgare)	181
<i>Ford Henry.</i> — Rolul femeilor după Ford (La Revue Mondiale)	181
<i>Lanino Pietro.</i> — Civilizația americană (Nuova Antologia)	372
<i>Letty Junia.</i> — Viena, capi ală de vară (L'Europe Centrale)	371
<i>Miro M.</i> — Pluralismul amoros (L'en dehors)	369
<i>Panchet Victor Dr.</i> — Lupta contra cancerului (La Revue des Vivants)	184
<i>Payen Edouard.</i> — Moja și industria mătasei (L'Economiste Français)	183
<i>Pincherle Alberto.</i> — Enciclopediile (Scientia)	182
<i>Rops Daniel.</i> — Romanul de azi (Revue Bleue)	180
<i>Vaudoyer Jean-Louis.</i> — Cîteva zile la Berlin (Revue de Paris)	179

VIII. Mișcarea intelectuală în străinătate

<i>Autin Albert.</i> — Laïcité et liberté de conscience . . .	187
<i>Decelles Alfred fils.</i> — No're beau parler de France . .	188
<i>Essertier Daniel.</i> — Philosophes et savants français du XX-e siècle	187
<i>Gailly Gérard.</i> — Flaubert et „les Fantômes de Trouville”	186.
<i>Gautherot Gustave.</i> — Le bolchevisme aux colonies et l'impérialisme rouge	188
<i>Genevoix Maurice.</i> — L'Assassin	186
<i>von Hülsen Hans.</i> — Der Schatz im Acker	186
<i>Jolivet René.</i> — Epave	187
<i>Lucas-Dubreton G.</i> — La manière forte	188
<i>Nicolle Charles.</i> — Naissance, vie et mort des maladies infectieuses	188
<i>Privat-Deschanel P.</i> — Océanie et Australasie	188
<i>Rameau Jean.</i> — La passion de Nadaline	187
<i>Zimmermann Maurice.</i> — Régions polaires australes . .	188
IX. Bibliografie	190